

RZĄDOWA RADA LUDNOŚCIOWA

Sytuacja demograficzna Pomorza Zachodniego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej

Redakcja naukowa

Józefina Hrynkiewicz, Alina Potrykowska

TOM XVI

Warszawa 2017

Sytuacja demograficzna Pomorza Zachodniego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej

Demographic situation of West Pomerania Region as a challenge for social and economic policy

Redakcja naukowa/Edited by Józefina Hryniewicz, Alina Potrykowska

Rządowa Rada Ludnościowa/The Government Population Council
Warszawa 2017

Recenzent

Prof. dr hab. Robert Rauziński

Copyright by Rządowa Rada Ludnościowa
Warszawa 2017

Książka – ISBN 978-83-7027-641-8

CD – ISBN 978-83-7027-648-5

Projekt okładki

Lidia Motrenko-Makuch

Redakcja

Alina Potrykowska

Eugeniusz Kowalczyk

Adrian Moliński

Redakcja językowa

Dorota Bojarska-Lis

Zdjęcia – Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki

Michał Budziński

Rządowa Rada Ludnościowa

00-925 Warszawa, Al. Niepodległości 208

Tel. (48) 22 608 3040, (48) 22 608 31 75, (48) 22 449 40 40 Fax (48) 22 608 38 87

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA – <i>Józefina Hrynkiewicz, Alina Potrykowska</i>	5
CZĘŚĆ I. SYTUACJA DEMOGRAFICZNA POMORZA ZACHODNIEGO OBECNIE I W PRZYSZŁOŚCI	22
1. Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego – <i>stan obecny i perspektywy</i> – <i>Magdalena Wegner, Anna Kamińska</i>	23
2. Specyfika sytuacji demograficznej w aspekcie struktury identyfikacji narodowościowej, językowej oraz wyznaniowej mieszkańców województwa zachodniopomorskiego na tle Polski – <i>Ewelina Konarska-Michalczyk</i>	35
3. Specyfika procesów demograficznych w województwie zachodniopomorskim na tle Polski ze szczególnym uwzględnieniem ruchu naturalnego ludności – <i>Magdalena Mojsiewicz</i>	51
4. Specyfika procesów starzenia się ludności województwa zachodniopomorskiego – <i>Rafał Iwański</i>	75
CZĘŚĆ II. SYTUACJA NA RYNKU PRACY A WARUNKI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO	87
5. Migracje wewnętrzne ludności w województwie zachodniopomorskim – <i>Magdalena Mojsiewicz, Barbara Batóg</i>	88
6. Polityka społeczna a migracje zagraniczne w województwie zachodniopomorskim – <i>Magdalena Mojsiewicz, Ewelina Konarska-Michalczyk</i>	113
7. Sytuacja na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim – <i>Iwona Markowicz</i>	137
8. Kondycja rodziny a potencjał rozwojowy województwa zachodniopomorskiego – <i>Irena Machaj</i>	156
9. Zróżnicowanie poziomu życia w województwie zachodniopomorskim – <i>Agnieszka Sompolska-Rzechuła</i>	171
10. Wyzwania polityki społecznej i gospodarczej wobec sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego – <i>Lidia Mierzejewska</i>	191
CZĘŚĆ III. WYZWANIA POLITYKI SPOŁECZNEJ I GOSPODARCZEJ WOBEC SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ POMORZA ZACHODNIEGO	199
11. Dyskusja panelowa nt. Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego jako wyzwania dla polityki społecznej i gospodarczej Moderator: <i>Prof. dr hab. Lidia Mierzejewska</i>	200
ZAKOŃCZENIE – <i>Józefina Hrynkiewicz</i>	221
ANEKS	224

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD – <i>Józefina Hrynkiewicz, Alina Potrykowska</i>	14
PART 1. THE DEMOGRAPHIC SITUATION OF THE WEST POMERANIA REGION – PRESENT STATE AND THE FUTURE	22
1. The demographic situation of the West Pomerania Voivodship – current state and perspectives – <i>Magdalena Wegner, Anna Kamińska</i>	23
2. The specificity of the demographic situation with respect to the structure of national, linguistic and religious identification of the residents of the West Pomerania Voivodship as compared to Poland – <i>Ewelina Konarska-Michalczyk</i>	35
3. The specificity of demographic processes in the West Pomerania Voivodship as compared to Poland with particular concern for the natural movement of population – <i>Magdalena Mojsiewicz</i>	51
4. The specificity of ageing processes of the population of the West Pomerania Voivodship – <i>Rafał Iwański</i>	75
PART II. THE SITUATION ON THE LABOUR MARKET AND THE LIFE CONDITIONS OF THE RESIDENTS OF THE WEST POMERANIA VOIVODSHIP	87
5. Internal migrations of population in the West Pomerania Voivodship – <i>Magdalena Mojsiewicz, Barbara Batóg</i>	88
6. Social policy and international migrations in the West Pomerania Voivodship – <i>Magdalena Mojsiewicz, Ewelina Konarska-Michalczyk</i>	113
7. The situation on the labour market in the West Pomerania Voivodship – <i>Iwona Markowicz</i>	137
8. The condition of the family and the development potential of the West Pomerania Voivodship – <i>Irena Machaj</i>	156
9. Differentiation of the standard of living conditions in the West Pomerania Voivodship – <i>Agnieszka Sompolska-Rzechuła</i>	171
10. Challenges for social and economic policies in view of the demographic situation of the West Pomerania Voivodship – <i>Lidia Mierzejewska</i>	191
PART III. CHALLENGES FOR SOCIAL AND ECONOMIC POLICY AS COMPARED TO THE DEMOGRAPHIC SITUATION OF THE WEST POMERANIA REGION	199
11. Panel discussion titled The demographic situation of the West Pomerania Voivodship as a challenge for social and economic policy	
Chair: Prof. dr hab. Lidia Mierzejewska	200
SUMMARY – <i>Józefina Hrynkiewicz</i>	221
ANNEX	224

PRZEDMOWA

Oddajemy do rąk Czytelników publikację przygotowaną na podstawie materiałów konferencji Rządowej Rady Ludnościowej pt. *Sytuacja demograficzna Pomorza Zachodniego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, która odbyła się w Urzędzie Wojewódzkim w Szczecinie w dniu 22 maja 2017 roku. Współorganizatorami konferencji byli Pan Krzysztof Kozłowski Wojewoda Zachodniopomorski i Pani Magdalena Wegner Dyrektor Urzędu Statystycznego w Szczecinie.

Honorowy patronat nad konferencją objął Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, Pan Mariusz Błaszczak.

Konferencja w Szczecinie była jedną z cyklu 16. konferencji zbliżonych do siebie merytorycznie i tematycznie, jakie odbyły się we wszystkich województwach z inicjatywy Rządowej Rady Ludnościowej. Konferencje zaangażowały władze wojewódzkie – rządowe i samorządowe, środowiska naukowe i urzędy statystyczne, licznie uczestniczyli w nich przedstawiciele władz samorządowych oraz lokalne media.

Rządowa Rada Ludnościowa, organ doradczy premiera, działa od 43 lat, przygotowuje analizy, raporty i materiały dla władz państwa. Prezentowane są one na forach krajowych i międzynarodowych, m.in. Rady Europy, Unii Europejskiej, Eurostatu, Organizacji Narodów Zjednoczonych. Coroczne raporty o *Sytuacji demograficznej Polski* przedstawiane są Rządowi RP. Rządowa Rada Ludnościowa w swoich pracach zwracała uwagę na pilną potrzebę interdyscyplinarnego podejścia do analizy procesów demograficznych. Postulat ten znalazł akceptację Komitetu Stałego Rady Ministrów.

Rządowa Rada Ludnościowa zainicjowała organizację dwóch Kongresów Demograficznych (I Kongres odbył się w latach 2001–2002, II Kongres w 2012 r.). Kongresy wywołały szerokie zainteresowanie sytuacją i rozwojem demograficznym Polski gremiów naukowych, rządowych, samorządowych, politycznych, organizacji pozarządowych, Kościołów oraz – dzięki mediom – społeczeństwa. Szczególnym osiągnięciem Kongresów było pobudzenie debaty nad sytuacją demograficzną Polski oraz nad konsekwencjami społecznymi i ekonomicznymi oraz perspektywami sytuacji demograficznej i wyzwaniami dla polityki ludnościowej Polski.

Kontynuacją tych debat była konferencja RRL *Perspektywy demograficzne jako wyzwanie dla polityki ludnościowej Polski*, którą honorowym patronatem objął Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Pan Marek Kuchciński. Konferencja odbyła się w Sejmie RP 26 kwietnia 2016 roku. Uczestniczący w konferencji przedstawiciele władz państwowych, wojewódzkich i samorządowych,

wystąpili z inicjatywą zorganizowania podobnych tematycznie debat w poszczególnych województwach, tj. konferencji regionalnych dotyczących Sytuacji i perspektyw demograficznych jako wyzwania dla polityki społecznej i gospodarczej realizowanej w regionach.

Rządowa Rada Ludnościowa podjęła tę ideę i po uzyskaniu akceptacji oraz patronatu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, wspólnie z wojewodami i wojewódzkimi urzędami statystycznymi zorganizowała 16. konferencji w poszczególnych regionach (w okresie od 4 lipca 2016 roku do 19 czerwca 2017 r.). Przebieg i rezultaty konferencji wskazały na duże zainteresowanie władz lokalnych, pracowników nauki, środowisk akademickich i mediów sytuacją i rozwojem demograficznym w poszczególnych regionach, miastach i gminach, a także na potrzebę szerokiej debaty interdyscyplinarnej nad skutkami zmian demograficznych dla przyszłości państwa, regionów, powiatów i gmin.

Konferencja *Sytuacja demograficzna Pomorza Zachodniego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* nawiązywała tematycznie do sytuacji demograficznej w kraju. Niniejsza publikacja opracowana na podstawie materiałów z tej konferencji składa się z trzech części. Pierwsza traktuje o sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego w ujęciu – stan aktualny i perspektywy. W drugiej zaprezentowano główne wyzwania dla polityki społecznej i gospodarczej województwa zachodniopomorskiego w kontekście istniejących i spodziewanych uwarunkowań ludnościowych, w tym sytuację na rynku pracy i warunki życia mieszkańców. Część trzecia zawiera treść debaty panelowej, szerszej dyskusji i podsumowanie obrad konferencji. Opracowania opublikowane w pracy przedstawiają analizy procesów zmian w kształtowaniu liczby i struktury ludności województwa zachodniopomorskiego, analizy ważnych danych z zakresu sytuacji demograficznej województwa. Przedstawione zostały także wyniki badań dotyczące rozwoju gospodarczego, rynków pracy, migracji wewnętrznych i zewnętrznych, napływu i miejsca cudzoziemców na rynku pracy. Analizowane są problemy zdrowia ludności województwa zachodniopomorskiego oraz procesy przemian kulturowych i cywilizacyjnych w województwie. Analizy demograficzne powiązane są z zadaniami i działalnością samorządów działających w założeniu na rzecz zaspokajania potrzeb mieszkańców i rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Zamieszczone prace omawiają szeroką tematykę i zakres. Przeanalizowano procesy i zjawiska ludnościowe, które stanowiły podstawę dyskusji podczas konferencji. Publikacja zawiera wyniki debaty o sytuacji demograficznej i poszukiwania sposobów jej zmiany w województwie.

W pierwszej części – *Sytuacja demograficzna Pomorza Zachodniego – obecnie i w przyszłości* przedstawiono sytuację demograficzną w regionie oraz prognozy zmian na tle sytuacji demograficznej Polski.

W opracowaniu *Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego – stan obecny i perspektywy* – Magdaleny Wegner, Anny Kamińskiej przedstawiono charakterystykę sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego oraz najważniejsze cechy rozwoju ludności do 2050 roku. Syntetycznie ujęto obraz demograficzny współczesnego województwa zachodniopomorskiego; właściwości strukturalne badanej populacji, podstawowe wskaźniki demograficznych na tle kraju oraz cechy rozwoju ludności województwa według powiatów do 2050 roku. Opracowanie to jest podstawą do naświetlenia i zrozumienia bardziej szczegółowych zjawisk analizowanych w kolejnych opracowaniach autorskich.

Ewelina Konarska-Michalczyk w rozdziale *Specyfika sytuacji demograficznej w aspekcie struktury identyfikacji narodowościowej, językowej oraz wyznaniowej mieszkańców województwa zachodniopomorskiego na tle Polski*, przedstawiła obraz sytuacji demograficznej mieszkańców Pomorza Zachodniego na tle Polski w zakresie identyfikacji narodowej, etnicznej, a także deklaracji odnośnie języka ojczystego i używanego w domu. Analizy przeprowadzone w rozdziale opierają się głównie na wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP 2011). W pracy przedstawiona jest również struktura wyznaniowa ludności województwa zachodniopomorskiego na tle Polski, gdyż identyfikacja narodowa może mieć wpływ na deklarację wyznaniową.

Magdalena Mojsiewicz w rozdziale – *Specyfika procesów demograficznych w województwie zachodniopomorskim na tle Polski ze szczególnym uwzględnieniem ruchu naturalnego ludności* – porównuje sytuację demograficzną województwa zachodniopomorskiego do sytuacji ogólnokrajowej, co istotnie poszerza możliwości analityczne i diagnostyczne. Autorka przedstawia podstawowe dane i różnice w sytuacji demograficznej w województwie zachodniopomorskim na tle ogółu województw. Rozszerza analizę o zagadnienia małżeństw i rozwodów, przyczyny zgonów oraz przeciętne przewidywane dalsze trwanie życia. Przedstawia analizę ruchu naturalnego w regionie oraz próbę wyjaśnienia przyczyn zmian zachodzących w przebiegu ruchu naturalnego. Pozwala to lepiej zrozumieć istotę zmian dokonujących się w kierunkach rozwoju ludności. Wyniki analizy potwierdzają niekorzystną sytuację demograficzną województwa zachodniopomorskiego na tle kraju.

Opracowanie Rafała Iwańskiego pt. *Specyfika procesów starzenia się ludności województwa zachodniopomorskiego*, zawiera najważniejsze informacje o procesie starzenia się ludności oraz rozważania nad uwarunkowaniami rozwoju regionalnego, o roli osób w starszym wieku i możliwościach pełniejszego wykorzystania potencjału seniorów dla rozwoju województwa. Wobec postępującego procesu starzenia się polskiego społeczeństwa jest to ważny temat. Omawia zagadnienia w perspektywie zmian, a także wskazuje na zadania pań-

stwa i samorządów w rozwiązywaniu problemów, które wynikają z przemian demograficznych województwa zachodniopomorskiego na tle Polski.

Część druga: **Sytuacja na rynku pracy a warunki życia mieszkańców województwa zachodniopomorskiego** jest poświęcona wyzwaniom polityki społecznej i gospodarczej wobec kształtującej się sytuacji demograficznej.

W opracowaniu *Migracje wewnętrzne ludności w województwie zachodniopomorskim*, Barbara Batóg i Magdalena Mojsiewicz przedstawiają migracje jako ważny czynnik wpływający na sytuację ludnościową w ujęciu przestrzennym. Tekst zawiera analizy roli migracji i czynników kształtujących ruchy migracyjne. W szerszym zakresie zawiera opis migracji w województwie zachodniopomorskim z ukazaniem ich znaczenia dla kształtowania sytuacji ludnościowej regionu.

W rozdziale *Polityka społeczna a migracje zagraniczne w województwie zachodniopomorskim*, Magdalena Mojsiewicz i Ewelina Konarska-Michalczyk przedstawia cechy społeczne i demograficzne osób decydujących się na migrację zagraniczną. Opracowanie zawiera ważne dane, porównawcze z sytuacją demograficzną w Polsce. Pisząc o przyczynach migracji, Autorki wskazały na negatywne następstwa ubytku wędrownego – długotrwałe ujemne saldo migracji zewnętrznych – w skali kraju i regionu.

W opracowaniu *Sytuacja na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim*, Iwona Markowicz przedstawiła analizę rynku pracy w województwie zachodniopomorskim z uwzględnieniem poziomu zatrudnienia i zjawiska bezrobocia. Podkreśla, że problematyka rynku pracy jest złożona, wielowymiarowa i uwarunkowana wieloma czynnikami. Czynnik demograficzny należy do ważnych, chociaż dotyczy on tylko jednej strony rynku pracy, podaży zasobów pracy.

W rozdziale *Kondycja rodziny a potencjał rozwojowy województwa zachodniopomorskiego*, Irena Machaj omówiła w wieloaspektowym ujęciu kondycję rodzin, kierunki i procesy przemian rodziny. Podkreśliła, że zmiany zachodzą nie tylko w rodzinie, ale także w edukacji, mobilności zawodowej i życiowej kobiet i mężczyzn. Wskazała na potrzeby pomocy rodzinie ze strony polityki społecznej; ukazała formy i zasięg pomocy rodzinie w województwie zachodniopomorskim, akcentując perspektywy dalszych zmian.

W ostatnim opracowaniu *Zróżnicowanie poziomu życia w województwie zachodniopomorskim* – Agnieszka Sompolska-Rzechuła przedstawiła poziom życia, warunki życia, jakość życia jako pojęcie złożone w tym sensie, że na te kategorie składa się wiele składników (aspektów), wskazując, że poziom życia ma istotne znaczenie dla zachowań demograficznych ludności.

W opracowaniu *Wyzwania polityki społecznej i gospodarczej wobec sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego* – Lidia Mierzejewska

podkreśla, że demograficzne wyzwania rozwoju społecznego i gospodarczego staną się szczególnie istotne w bliższej i dalszej perspektywie. Analiza przyszłych trendów rozwoju ludności winna być podstawą myślenia o kierunkach rozwoju województwa. Autorka poszerza zakres analizy problematyki demograficznej i wynikających z niej potrzeby społecznych w przyszłości, o zagadnienia ochrony zdrowia, edukacji, struktury konsumpcji, wzrost udziału osób starszych jako konsumentów na towarów i usług.

Część III Wyzwania polityki społecznej i gospodarczej wobec sytuacji demograficznej Pomorza Zachodniego to wyniki debaty panelowej nt. *Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, którą moderowała Profesor Lidia Mierzejewska.

Celem dyskusji panelowej jest omówienie wyzwań dla polityki społecznej i gospodarczej wynikających ze zmiany sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego, rozpatrywanych w aspekcie zrównoważonego rozwoju regionalnego. Chodzi więc o zapewnienie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego w warunkach zmniejszania się potencjału ludnościowego oraz zmian w strukturze demograficznej mieszkańców, w tym starzenia się społeczeństwa. Podjęcie tych wyzwań zależy w dużej mierze od przyjęcia dostosowanej do warunków polityki rozwojowej zarówno regionalnej, jak i interregionalnej.

Zaproszeni eksperci dyskutowali nad zagadnieniami:

- 1) Które aspekty i tendencje demograficzne województwa zachodniopomorskiego stanowią największe wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej z perspektywy władz krajowych, wojewódzkich, samorządowych oraz przedstawicieli nauki?
- 2) Jakie są przyczyny obserwowanych w województwie, niekorzystnych trendów demograficznych? Które z nich można wyeliminować na poziomie lokalnym, regionu lub państwa?
- 3) Jak powstrzymać niekorzystne trendy demograficzne identyfikowane w województwie? Jakie działania podjąć mogą i podejmują władze różnego szczebla? Jakie propozycje mogą przedstawić naukowcy? Jaką rolę może pełnić polityka migracyjna, w szczególności na terenach nadgranicznych? Jaką rolę może wypełnić polityka ludnościowa państwa?
- 4) Jak dostosować politykę rozwoju (społeczną, gospodarczą, przestrzenną) do niekorzystnej sytuacji i trendów demograficznych w regionie (zmniejszająca się liczba mieszkańców, starzenie się społeczeństwa, emigracja osób młodych i wykształconych itp.)?

- 5) Czy władze samorządowe na poziomie gminy, powiatu i województwa dysponują odpowiednimi narzędziami kształtowania polityki społecznej (rodzinnej, mieszkaniowej, zdrowotnej, imigracyjnej, zatrudnienia, pomocy społecznej, prewencji i zwalczania zjawisk patologii itp.), aby ich polityka mogła być właściwą odpowiedzią na zachodzące procesy i trendy demograficzne? Jakich instrumentów brakuje w tym zakresie samorządom?
- 6) Czy władze samorządowe dysponują wystarczającymi narzędziami kształtowania polityki gospodarczej, w tym inwestycyjnej w tworzeniu nowych miejsc pracy? Dla kogo te miejsca pracy tworzyć w obliczu identyfikowanych trendów demograficznych i jak aktywizować zawodowo osoby, które z różnych powodów nie zamierzają podjąć pracy?
- 7) Jak kształtować stabilny rozwój gospodarczy regionu w warunkach niekorzystnych trendów demograficznych?
- 8) Jaka rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym odgrywać powinna metropolia Szczecina wraz z obszarem funkcjonalnym? Jakie działania podejmują władze na rzecz rozwoju Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego jako bieguny wzrostu? Jak uniknąć skutków towarzyszącej temu polaryzacji przejawiającej się m. in. koncentracją ludności i miejsc pracy w obszarze metropolitalnym przy depopulacji i stagnacji pozostałej części regionu?

Podczas debaty moderator sformułowała kilka dalszych, szczegółowych zagadnień inspirujących dyskusję. Dotyczyły one niezbędnych, perspektywicznych przedsięwzięć ożywiających lokalne rynki pracy, co mogłoby powstrzymać odpływ ludzi młodych z regionu. Dyskutanci oceniali na ogół zjawisko odpływu jako niekorzystne, tak dla rozwoju demograficznego, jak i gospodarczego województwa. W dyskusji panelowej uczestniczyli przedstawiciele różnych instytucji, tak i wypowiedzi dotyczyły różnej problematyki w zależności od zainteresowań i doświadczeń dyskutantów. Pewne kwestie przewijały się w kilku wypowiedziach i dotyczyły:

- kapitału społecznego z uwzględnieniem współpracy międzysektorowej,
- czynników wpływających na politykę ludnościową, w tym migracyjną,
- zdrowotnych aspektów polityki pronatalistycznej,
- potrzeby wdrożenia nowej polityki rynku pracy w odniesieniu do wszystkich kategorii ludności: pracujący, bezrobotni i bierni zawodowo, konieczności doskonalenia kwalifikacji zawodowych pracowników,
- kulturowych uwarunkowań postaw prokreacyjnych rodzin. Wypowiedzi uczestników debaty pokazywały, jak wiele jest okoliczności i warunków, które należy uwzględnić w programie skutecznych działań w sferze polityki ludnościowej. W wypowiedziach podkreślano konieczność wzmocnienia ka-

piłału społecznego województwa, działania prozdrowotne wobec populacji przyszłych rodziców oraz troskę o dobrą sytuację na rynku pracy jako gwaranta bezpieczeństwa materialnego i socjalnego.

Wśród głównych wątków w wypowiedziach panelistów znalazły się m.in. zagadnienia:

- kształtowania i wzmocnienia postaw prokreacyjnych sprzyjających rozwojowi rodzin,
- redukcji zagrożeń dla funkcjonowania rodziny wynikających z bezrobocia, ubóstwa, dłuższej nieobecności rodziców ze względu na ich pracę w obszarze odległym od miejsca przebywania ich dzieci. Sytuacji środowisk lokalnych, w których rodziny funkcjonują, postrzegania zjawisk i procesów w kontekście zachodzących długookresowych przemian oraz w perspektywie dalszych zmian sytuacji ludnościowej,
- nieustająca troska władz i społeczności lokalnych o bezpieczeństwo socjalne rodzin, kształcenie, zatrudnienie i poziom wynagrodzeń jako elementarne warunki zaspokajania potrzeb rodzin, w tym potrzeb mieszkaniowych,
- określenia roli poszczególnych podmiotów samorządowych i państwowych w polityce ludnościowej,
- tworzenie warunków, które ograniczałyby procesy emigracji zarobkowych, a jednocześnie tworzenie zachęt do reemigracji,
- pomocy osobom starszym, w tym szczególnie poprawy dostępności opieki zdrowotnej.

Wskazywano na konieczność podejmowania w regionie spójnych działań w polityce gospodarczej, ekologicznej i społecznej; podstawą zrównoważonego rozwoju jest szacunek dla człowieka, przyrody i przestrzeni oraz interdyscyplinarny i spójny charakter działań. Spójność na poziomie lokalnym definiowano jako współdziałanie instytucji i organów rządowych, samorządowych i pozarządowych, szczególnie w realizacji zadań polityki społecznej.

Region należy potraktować nie tylko jako odrębną jednostkę administracyjną, ale jednocześnie jako sumę powiatów i gmin wchodzących w jego skład, a także jako część większej całości (państwa). Rozwiązywanie problemów rozwoju regionalnego wymaga zintegrowania polityk rozwojowych w wielu wymiarach, głównie w wymiarze wertykalnym i horyzontalnym, a także skoordynowanych działań, przy uwzględnieniu specyfiki województwa zachodniopomorskiego, o czym decyduje z pewnością położenie geograficzne (m.in. przygraniczne, nadmorskie, nad jedną z największych rzek kraju – Odrą itp.). Ponadto przeszłość historyczna regionu, sytuacja demograficzna (ludność napływowa), post-socjalistyczna spuścizna (tereny popegeerowskie ze wszystkimi problemami społeczno-gospodarczymi), rozwój Szczecina jako ośrodka metropolitalnego.

Debata panelowa pokazała problemy demograficzne województwa, powiatów i gmin oraz możliwości i trudności w ich rozwiązywaniu. Stanowiła istotną część konferencji, ukazała relacje oraz zadania podmiotów regionalnych i lokalnych w kreowaniu rozwoju oraz w zapobieganiu degradacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego.

Podsumowując konferencję Profesor Józefina Hrynkiewicz Przewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej, wskazywała na jej istotne punkty i główne problemy wynikające z sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego oraz na główne kierunki działań, które mogą wpłynąć na poprawę sytuacji demograficznej. Nawiązując do głównych wątków dyskusji, podkreślała skutki głębokich zmian społecznych i kulturowych, które mają istotny wpływ na postawy osób i rodzin wobec decyzji małżeńskich i rodzicielskich. Pozytywne decyzje rodzicielskie mogą być i powinny być wspierane: 1/– odpowiednimi do potrzeb rodziny dochodami z pracy oraz świadczeniami społecznymi, 2/– powszechnie dostępnymi i, na coraz wyższym poziomie usługami wspomagającymi rodziny w wypełnianiu ich funkcji macierzyńskich, rodzicielskich, wychowawczych i opiekuńczych, 3/– powszechnie dostępnymi mieszkaniami dla młodych rodzin jako warunków powstawania i rozwoju rodziny. Podkreśliła, że w środowisku lokalnym bardzo wiele zależy od samorządu, od wójta, burmistrza, czy panująca tam atmosfera i tworzone warunki są przyjazne rodzinom, czy też przeciwnie.

W podsumowaniu prof. Hrynkiewicz wskazała, że istotnym zagadnieniem jest kształtowanie się zasobów pracy w Polsce oraz polityki migracyjnej. Podkreśliła, że przez wiele lat jednym z najważniejszych problemów będzie sytuacja osób w starszym wieku. Poprawa sytuacji ludzi w starszym wieku jest obecnie i będzie zagadnieniem tym ważniejszym, im trudniejsza jest sytuacja rodzin i im większy jest poziom emigracji z danego terenu (w tym także z województwa zachodniopomorskiego). Poprawa dotyczyć musi lepszej dostępności do usług ochrony zdrowia i opieki oraz korzystnych warunków uczestnictwa w życiu społecznym. Społeczeństwo tego regionu powstawało i kształtowało się w kolejnych latach po 1945 roku. Społeczeństwo regionu zachodniopomorskiego z różnych powodów jest wciąż nowym społeczeństwem, które wciąż nie ma swego zaplecza z złożonego szerokiego kręgu krewnych, rodziny, powinowatych, a więc osób, które wobec potrzeb i trudnych zdarzeń pojawiających się w życiu rodzinnym udzielają pomocy i wsparcia, zachowują się solidarnie. Dlatego na terenach, na których po 1945 roku powstawały nowe społeczeństwa; zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie, warmińsko-mazurskie, pomorskie, konieczne są działania skierowane na budowanie i wzmacnianie więzi rodzinnych i społecznych. Dotyczyć to powinno także budowy więzi instytucjonalnych, tworzenia instytucji i działań wspierających poczucie zakorzenienia

i przywiązania do nowej małej ojczyzny. W tym zakresie brakuje też nam wiedzy, brakuje badań socjologicznych, historycznych i socjograficznych, które pozwoliłyby głębiej poznać problemy społeczne tych regionów.

Konferencja wskazała na kluczowe zadania w rozwiązywaniu trudnej sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego oraz na kierunki i możliwości ich rozwiązywania.

Podsumowaniem konferencji regionalnych będzie konferencja ogólnopolska planowana na 30 listopada 2017 roku. Pozwoli ona przedstawić najważniejsze problemy i wyzwania wynikające z sytuacji demograficznej, umożliwi dokonanie porównań w relacjach międzyregionalnych, pozwoli też na poszukiwanie rozwiązań w kształtowaniu przyszłej polityki ludnościowej, tak, aby stawała się istotnym elementem rozwoju gospodarczego i społecznego.

Rządowa Rada Ludnościowa składa podziękowania Wszystkim, którzy przyczynili się do zorganizowania konferencji oraz do powstania tej publikacji. Szczególne podziękowania składamy Panu dr Dominikowi Rozkrutowi, Prezesowi Głównego Urzędu Statystycznego za wielką pomoc w organizacji konferencji oraz w wydaniu publikacji z konferencji regionalnych.

Prof. dr hab. Józefina Hrynkiewicz,
Przewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej

Dr Alina Potrykowska,
Sekretarz Generalna Rządowej Rady Ludnościowej

FOREWORD

We present the Readers with a publication prepared on the basis of materials from a conference of the Government Population Council entitled *The demographic situation of the West Pomerania Region as a challenge for the social and economic policy* that took place in the Voivodship Office in Szczecin on 22 May 2017. The co-organisers of the conference were Mr Krzysztof Kozłowski, the Voivode of West Pomerania Voivodship and Ms Magdalena Wegner, Director of the Statistical Office in Szczecin.

The conference was organised under the honorary patronage of the Minister of Interior and Administration, Mr Mariusz Błaszczak.

The conference was included in a cycle of 16. meritorically and thematically similar debates organised in all voivodships. They took place on the initiative of the Government Population Council and involved voivodship authorities – governmental and self-governmental, scientific circles and statistical offices. They were attended in great numbers by representatives of self-governmental authorities and local media.

The conference titled *The demographic situation of West Pomerania Region as a challenge for the social and economic policy* referred thematically to the demographic situation in the country. The present publication prepared on the basis of materials from this conference consists of three parts. The first refers to the demographic situation of the West Pomerania Voivodship in an approach of actual state and perspectives. The second presented main challenges for the social and economic policy of the West Pomerania Voivodship in the context of the existing and anticipated population circumstances, including the situation on the labour market and the life conditions of the residents. The third part consists of a panel debate, a broader discussion and a summary of the conference. The publications include analyses of the processes of change in the amount and structure of population of the West Pomerania Voivodship, analyses of important data from the scope of the demographic situation of the voivodship. Also the research results concerning economic development, labour markets, internal and external migrations, the inflow and place of foreigners within the labour market were presented. The analysed issues include health problems of the population of the West Pomerania Voivodship and processes of cultural and civilisational changes in the voivodship. The demographic analyses are linked with the tasks and activity of self-governments acting, as a rule, for a satisfaction of needs of the residents and for the socio-economic development of the voivodship. The presented works discuss a broad range of topics. The processes and population-related phenomena which constituted a base for

a discussion during the conference were analysed. The publication contains the results of the debate on the demographic situation and of the search for ways of changing it in the voivodship.

In the first part – **The demographic situation of West Pomerania Region – present state and the future**, the authors present the demographic situation in the region and forecasts of changes in the context of the demographic situation of Poland.

The work titled *The demographic situation of the West Pomerania Voivodship – current state and perspectives* of Magdalena Wegner and Anna Kamińska presents a characteristic of the demographic situation of the West Pomerania Voivodship and the most important features of population development until 2050. There is a synthetic approach to the demographic image of the contemporary West Pomerania Voivodship, the structural properties of the surveyed population, the elementary demographic indicators in the context of the whole country and the characteristics of development of population of the voivodship by poviats until 2050. This publication is a base for highlighting and understanding more detailed phenomena analysed in subsequent original works.

In the chapter titled *The specificity of the demographic situation with respect to the structure of national, linguistic and religious identification of residents of the West Pomerania Voivodship as compared to Poland*, Ewelina Konarska-Michalczyk presented an image of the demographic situation of residents of West Pomerania compared to the rest of Poland in terms of national and ethnic identification and declaration with respect to native language and the language used at home. The analyses carried out in the chapter are based mainly on the results of the National Population and Housing Census (NSP 2011). The work presents also the religious population structure of the West Pomerania Voivodship in the context of the whole of Poland due to the possibility of influence of national identification on the religious declaration.

In the chapter titled *The specificity of demographic processes in the West Pomerania Voivodship as compared to Poland with particular concern for natural movement of population*, Magdalena Mojsiewicz compares the demographic situation of the West Pomerania Voivodship to the general situation of the country, which significantly broadens the diagnostic and analytical possibilities. The author presents basic data and differences in the demographic situation in the West Pomerania Voivodship compared to the rest of voivodships. She extends the analysis by the issues of marriage and divorce, causes of deaths and average further life expectancy. She presents an analysis of natural movement in the region and an attempt at clarifying the causes of changes occurring during natural movement. This helps in understanding better the essence of changes emerging in the directions of development of the population. The results of

the analysis confirm the unfavourable demographic situation of the West Pomerania Voivodship in the context of the whole country.

The work of Rafał Iwański, titled *The specificity of ageing processes of the population of the West Pomerania Voivodship* contains the most important information on the process of ageing of the population and reflections on the conditions of regional development, role of elderly people and opportunities for a fuller use of the potential of senior citizens for the development of the voivodship. It is a significant issue in view of the progressing process of ageing of the Polish society. The publication refers to the perspective of changes in the above mentioned issues and indicates the tasks of the state and self-governments concerning the solution of problems which result from demographic transformations of the West Pomerania Voivodship in the context of the whole of Poland.

The second part, titled **The situation on the labour market and the life conditions of the residents in the West Pomerania Voivodship** is devoted to the challenges of economic and social policy in view of the demographic situation being shaped.

In the chapter titled *Internal migrations of population in the West Pomerania Voivodship*, Barbara Batóg and Magdalena Mojsiewicz present migrations as an important factor influencing the situation of population in a spatial approach. The text includes analyses of the role of migrations and factors shaping migrational movements. In a broader perspective, the text contains a description of migrations in the West Pomerania Voivodship pointing at their significance for the shape of the population-related situation of the region.

In the chapter titled *Social policy and international migrations in the West Pomerania Voivodship*, Magdalena Mojsiewicz and Ewelina Konarska-Michalczyk name social and demographic features of persons who made a decision of cross-border migration. The study includes important comparative data as regards the demographic situation of Poland. While writing about the causes of migration, the authors indicated the negative outcomes of the mobility void – long-term balance of external migration – on the scale of the country and the region.

In the study titled *The situation on the labour market in the West Pomerania Voivodship*, Iwona Markowicz exposed an analysis of the labour market in the West Pomerania Voivodship with concern for the level of employment and the phenomenon of unemployment. She emphasizes the fact that the problems of the labour market are complex, multidimensional and determined by many factors. The demographic factor belongs to a group of important factors, though it only concerns one side of the labour market – the supply of work resources.

In the chapter titled *The condition of the family and the development potential of the West Pomerania Voivodship*, Irena Machaj discussed in a multidimen-

sional approach the condition of families and the directions and processes of change in the family. She stressed that the changes occur not only in the family, but also in education and professional and life mobility of women and men. She pointed at the necessity of providing the family with help from the side of social policy and demonstrated the forms and scope of help provided to the family in the West Pomerania Voivodship highlighting the perspectives for further, changes.

In the work titled *Differentiation of the standard of living conditions in the West Pomerania Voivodship*, Agnieszka Sompolska-Rzechuła presented the standard of living, the life conditions and the quality of life as an issue which is complex in the sense that these categories consist of many components (aspects), and suggested that the standard of living is of an essential significance to the demographic behaviours of the population.

In the last study titled *Challenges of social and economic policies in view of the demographic situation of the West Pomerania Voivodship* Lidia Mierzejewska outlines that the demographic challenges of social and economic development will become particularly significant in the short-term and long-term perspectives. The analysis of future trends of population development should be a basis for thinking about directions of development of the West Pomerania Voivodship. The author expands the range of analysis of demographic problems and social needs resulting from it by issues of healthcare, education, structure of consumption, increase in the share of elderly persons as consumers of goods and services.

The third part titled **Challenges of social and economic policies in view of the demographic situation of West Pomerania Region** consists of the results of a panel debate called *The demographic situation of the West Pomerania Voivodship as a challenge for social and economic policies moderated by Professor Lidia Mierzejewska*.

The objective of the panel discussion is to discuss the challenges of social and economic policies resulting from a change in the demographic situation of the West Pomerania Voivodship, viewed in the context of a sustainable regional development. Therefore, it is a question of ensuring permanent socio-economic development in conditions of a decreasing population potential and changes in the demographic structure of the citizens, including those of population ageing. The acceptance of these challenges depends in great part from the acceptance of a development policy, both regional and interregional, adapted to the conditions.

The invited experts discussed the following issues:

- 1) Which aspects and demographic trends of the West Pomerania Voivodship pose the greatest challenge for social and economic policies from the per-

spective of the national, voivodship, self-government authorities and representatives of science?

- 2) What are the reasons for unfavorable demographic trends observed in the voivodship? Which of these can be eliminated at the local, regional or state level?
- 3) How to stop unfavorable demographic trends identified in the voivodship? What steps can be taken and are taken by various authorities of different levels? What suggestions can scientists present? What is the role of migration policy, especially in border areas? What role can the population policy of the state fulfill?
- 4) How to adjust development policy (social, economic, spatial) to the unfavourable situation and demographic trends in the region (decreasing number of residents, ageing population, emigration of young and educated people, etc.)?
- 5) Do self-government authorities at the level of the municipality, county and voivodship have appropriate tools for shaping social (family, housing, health, immigration, employment, social assistance, prevention and the fight against pathological phenomena, etc.) policy so that their policies can be the appropriate response to the ongoing processes and demographic trends? Which instruments are missing in this area in self-government units?
- 6) Do self-government authorities have sufficient tools for shaping economic policy, including that concerning investment, in creating new jobs? For whom should these jobs be created in the face of identified demographic trends and how to activate professionally the people who do not intend to take up employment for various reasons?
- 7) How to shape the stable economic development of the region under unfavorable demographic trends?
- 8) What should be the role of the Szczecin Metropolis along with the functional area in the socio-economic development? What are the measures taken by the authorities for the development of the Szczecin Metropolitan Area as a pole of growth? How to avoid the effects associated with this polarisation manifested, among other aspects, in the concentration of population and jobs in the metropolitan area in a situation of depopulation and stagnation of the rest of the region?

During the debate the moderator formulated several further, detailed issues that inspired the discussion. They concerned the indispensable, prospective undertakings which stimulated local labour markets, which could stop the outflow of young people from the region. The participants generally assessed the outflow phenomenon as unfavourable, both for demographic and economic development of the voivodship. The panel discussion was attended by representatives

of various institutions, so the speeches concerned different issues depending on the interests and experience of the participants. Certain issues were discussed in several speeches and concerned:

- social capital with regard to cross-sectoral cooperation;
- factors influencing population policy, including migration;
- the health aspects of pronatalist policy;
- the need to implement a new labour market policy with respect to all categories of population: working people, unemployed and inactive people, the need to improve the professional qualifications of employees;
- cultural conditions of attitudes towards procreation in families. The speeches of the participants of the debate showed how many circumstances and conditions should be included in the program of effective actions in the sphere of population policy. The speeches stressed the need to strengthen the social capital of the West Pomerania voivodship, pro-health measures towards the population of future parents, and the concern for a good situation on the labour market as a guarantee of material and social security.

The main issues in the speeches of the panelists included the following:

- shaping and strengthening of procreation attitudes favouring the development of families;
- reduction of risks for the functioning of the family resulting from unemployment, poverty, prolonged absence of parents due to their work in an area far away from their children, situation of local communities in which families function, perception of phenomena and processes in the context of long-term changes and in the perspective of further changes in the population situation;
- constant concern of local authorities and communities for the social security of families, education, employment and the level of remuneration as elementary conditions for meeting the needs of families, including housing needs;
- identification of the role of individual local and state entities in population policy;
- creation of conditions that would limit the processes of economic emigration and at the same time creation of incentives for remigration;
- helping the elderly, especially improvement of availability of healthcare;
- participants pointed at the need for coherent activities in economic, environmental and social policies in the region; The basis for sustainable development is respect for the human being, nature and space and the interdisciplinary and coherent nature of activities. Cohesion at the local level was defined as the interaction of institutions and governmental, self-governmental and non-governmental bodies, especially in the implementation of social policy tasks.

The region should be treated not only as a separate administrative unit, but also as the sum of its counties and municipalities, and as part of a larger whole (state). Solving regional development problems requires integration of development policies in many dimensions, mainly in the vertical and horizontal dimensions, as well as coordinated activities, taking into account the specific nature of the West Pomerania Voivodship, as determined by the geographical location (e.g. borderland, coastal, near one of the largest rivers of the country – Oder, etc.). In addition, the historical past of the region, the demographic situation (migrant population), the post-socialist legacy (the post-state areas with all socio-economic problems), the development of Szczecin as a metropolitan center.

The panel discussion showed the demographic problems of the voivodship, counties and municipalities as well as the possibilities and difficulties in solving them. It was a significant part of the conference, showing the relations and tasks of regional and local entities in the creation of development and in preventing the demographic degradation of the West Pomerania Voivodship.

Concluding the conference, Professor Józefina Hryniewicz, Chair of the Government Population Council, pointed at its important problems arising from the demographic situation in the West Pomerania Region and the main directions of activities that may improve the demographic situation. Referring to the main themes of the discussion, she emphasised the effects of profound social and cultural changes that have a significant impact on the attitudes of individuals and families to the decisions of matrimony and parenthood. Positive parental decisions can be and should be supported: 1/ – by appropriate income of the family from work and social benefits, 2/ – by commonly available, higher-level services supporting families in performing their maternal, parental, educational and caring responsibilities. 3/ – generally available apartments for young families as a condition for the emergence and development of the family. She stressed that in the local environment a lot of things depend on the local self-government, the head of village, the mayor, or from the question whether the atmosphere of that place and created conditions are friendly to the family or the opposite.

In the summary, Professor J. Hryniewicz pointed out that an important issue is the development of labour resources in Poland and of migration policy. She stressed that for many years one of the most important problems will be the situation of elderly people. Improving the situation of elderly people is now and will be all the more important, the more difficult the situation of families and the higher the level of emigration from the area (including the West Pomerania Voivodship). Improvement must concern a better availability to healthcare services and favourable conditions for participation in social life. The society of

this region was formed and developed in years following year 1945. The society of the West Pomerania region is for different reasons still a new society, which still does not have a specific backyard made of a wide range of relatives, family, relatives through marriage, and therefore persons who, in response to the needs and difficulties of the family life, provide help and support, acting in solidarity. Therefore, in the areas where new societies were born after 1945: Zachodniopomorskie, Lubuskie, Dolnośląskie, Warmińsko-Mazurskie and Pomorskie Voivodships, actions aimed at building and strengthening family and social ties are necessary. This should also concern institutional bonds, creation of institutions and activities that support the sense of rooting and attachment to the new small homeland. In this regard, we also lack knowledge, sociological, historical and socio-demographic studies that would allow for a better understanding of the social problems of these regions.

The conference pointed at key tasks in solving the difficult demographic situation of the West Pomerania Voivodship and the directions and possibilities of solving them.

The summary of regional conferences will be a national conference scheduled for November 30, 2017. It will allow representatives all regions to present the most important problems and challenges resulting from the demographic situation. The conference will allow to make comparisons between regions and will enable to seek solutions in shaping the future population policy, as an important element in shaping future economic and social development policy.

Professor Józefina Hryniewicz pointed that materials from the conference on Demographic situation of ***West Pomerania Region as a challenge for social and economic policy***, may be useful in shaping social and economic policy of the region.

The Government Population Council would like to thank all, who have helped to organize the conference, and all those who have contributed to this publication. We would particularly thank Dominik Rozkrut Ph.D., President of the Central Statistical Office for great help in the organization of the conference and support in issuing publications from regional conferences.

Prof. Józefina Hryniewicz Ph.D. hab.,
Chair of the Government Population Council

Alina Potrykowska Ph.D.,
General Secretary of the Government Population Council

CZEŚĆ I

SYTUACJA DEMOGRAFICZNA POMORZA ZACHODNIEGO – OBECNIE I W PRZYSZŁOŚCI

1. Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego – stan obecny i perspektywy

1.1. Wstęp

Zachodzące w województwie zachodniopomorskim przemiany demograficzne od wielu lat wykazują niekorzystne tendencje. Mamy do czynienia z liczbą zgonów przewyższającą liczbę urodzeń, ujemnym saldem migracji oraz z rosnącymi wskaźnikami starości i obciążenia demograficznego. *Prognoza ludności na lata 2014–2050* opracowana w 2014 r. przez GUS przewiduje pogłębienie tego trendu.

Wszystkie zagadnienia dotyczące demografii są ze sobą ściśle powiązane. Zmiany w jednym obszarze prowadzą do zmian w kolejnych obszarach. Monitorowanie niniejszych zjawisk jest niezwykle istotne, gdyż wywierają one bezpośredni wpływ na sytuację gospodarczą regionu i kraju. Uważne śledzenie procesów demograficznych jest podstawą prowadzenia efektywnej polityki społecznej. Niski poziom urodzeń wymaga zdecydowanych działań zachęcających młodych ludzi do zakładania rodzin, a także do powiększania rodzin już istniejących. Rosnąca liczba osób w wieku poprodukcyjnym powinna skłaniać decydentów nie tylko do pochylenia się nad problemami typowymi dla ludzi w tej grupie wieku, ale również nad różnymi formami ich aktywizacji. Odrębną kwestią do rozwiązania pozostaje zatrzymanie osób w wieku produkcyjnym na lokalnym rynku pracy i zahamowanie fali emigracji zarobkowej.

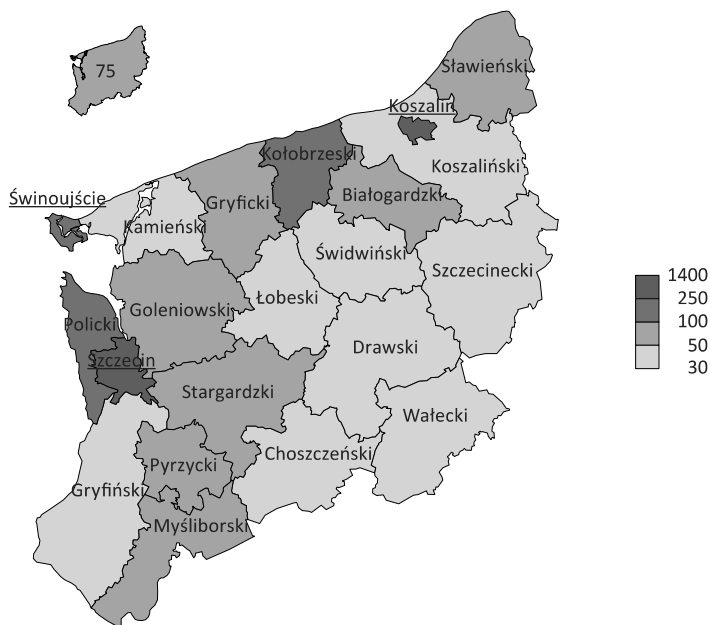
Analiza omówionych w niniejszym rozdziale zjawisk demograficznych wyraźnie wskazuje na pilną konieczność opracowania strategii przeciwdziałania negatywnym procesom.

1.2. Województwo zachodniopomorskie – podstawowe dane

Pod względem liczby ludności województwo zachodniopomorskie plasuje się na 11. miejscu w kraju, a jego mieszkańcy w 2016 r. stanowili 4,4% ludności Polski. Przyrost naturalny na 1000 ludności osiągnął wartość $-0,8$ i był wyższy o 0,5 niż w 2015 r. W strukturze ludności według miejsca zamieszkania prze-

ważała ludność miejska. W miastach mieszkało 1170,0 tys. osób, a na wsi – 538,1 tys. osób. Współczynnik urbanizacji był wyższy niż przeciętnie w kraju (68,50% wobec 60,18%), a jego wartość umiejscowiła województwo na 14. miejscu w kraju. Najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano w województwie podkarpackim – 41,18%, a najwyższą w województwie śląskim – 76,99%. Zachodniopomorskie należy do grupy województw o relatywnie niskim zaludnieniu, co znajduje odzwierciedlenie w gęstości zaludnienia, która w 2016 r. kształtowała się na poziomie 75 osób na 1 km², przy średniej krajowej wynoszącej 123. Dla porównania w województwie śląskim wskaźnik ten osiągnął wartość 370 osób/km², a w podlaskim – 59 osób/km². Pod tym względem województwo zachodniopomorskie wykazywało znaczne zróżnicowanie przestrzenne – od wskaźnika najwyższego w miastach na prawach powiatu: w Szczecinie (1347 osób/km²) oraz w Koszalinie (1095 osób/km²), do najniższego w powiatach: drawskim (33 osoby/km²), łobeskim (35 osób/km²) i choszczeńskim (37 osób/km²) (ryc. 1.1.). Analiza struktury ludności według płci wskazuje przewagę liczebną kobiet nad mężczyznami. Utrzymuje się niekorzystna sytuacja województwa w zakresie migracji na pobyt stały – podobnie jak w poprzednich latach napływ ludności był mniejszy od odpływu.

**Rycina 1.1. Ludność na 1 km² w województwie zachodniopomorskim w 2016 r.
Stan w dniu 31.12.2016 r.**

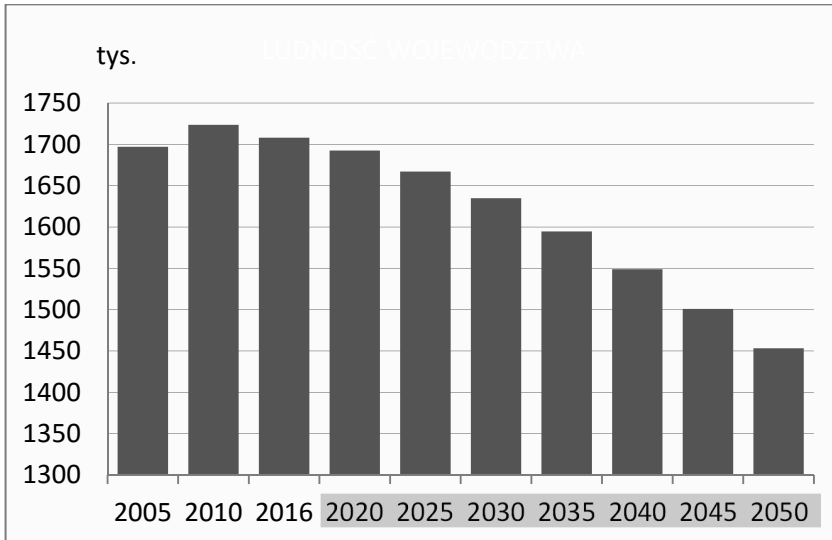

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

1.3. Sytuacja demograficzna – stan obecny i perspektywy

Stan ludności w województwie zachodniopomorskim na koniec grudnia 2016 r. wyniósł 1708,2 tys. osób, z czego prawie jedna trzecia zamieszkiwała podregion szczeciński. Liczba ludności systematycznie maleje. W 2016 r. zmniejszyła się ona o 2308 osób w stosunku do roku poprzedniego, a według prognozy w 2050 r. osiągnie poziom 1453,3 tys., czyli będzie o 17,5% mniejsza niż w 2016 r. (wyk. 1.1.). Największy ubytek ludności odnotowano w m. Szczecin – o 0,19%, najmniejszy zaś w m. Świnoujściu – o 0,09%. Przyrost ludności obserwowano natomiast w trzech powiatach: polickim – o 1,25%, koszalińskim – o 0,34% oraz goleniowskim – o 0,14%. Przyjmuje się, że spadek liczebności populacji województwa jest wynikiem wysokiego ujemnego salda migracji połączonego z ujemnym przyrostem naturalnym (ostatni dodatni odnotowano w 2010 r.).

Wykres 1.1. Stan i prognoza ludności w województwie zachodniopomorskim

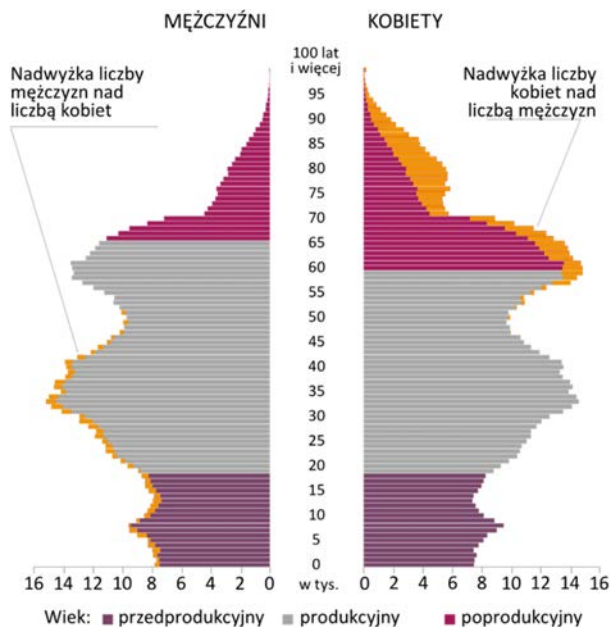

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS oraz Prognozy ludności na lata 2014–2050.

W strukturze ludności według płci widoczny jest brak równowagi. Kobiety stanowiły 51,4% populacji, przy czym za taką wartość wskaźnika stoi znacząca nadwyżka liczby kobiet nad liczbą mężczyzn notowana w miastach (69,6% ogólnej liczby kobiet w województwie). Wskaźnik feminizacji osiągnął w 2016 r. wartość 105,6 (w kraju – 106,7), przy czym w miastach wyniósł on 109,1, a na wsi – 98,5 (mówi się o maskulinizacji zachodniopomorskich wsi).

Powyższy indeks jest silnie zróżnicowany w poszczególnych grupach wieku ludności. Pomimo że chłopców rodzi się więcej (w 2016 r. na 100 dziewczynek urodziło się 105 chłopców), to począwszy od grupy wieku 50–54 lata relacje płci ulegają odwróceniu (wyk. 1.2.). Według *Prognozy ludności na lata 2014–2050* zakłada się, że powyższe tendencje nie ulegną większym zmianom i w 2050 r. w województwie zachodniopomorskim na 100 mężczyzn będzie przypadać 105,0 kobiet.

Wykres 1.2. Ludność województwa zachodniopomorskiego według płci i wieku w 2016 r. Stan w dniu 31.12.2016

Źródło: Stan i ruch naturalny ludności w województwie zachodniopomorskim w 2016 r.

Zachodzące zmiany w strukturze wiekowej ludności wskazują na postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Mediana wieku mieszkańców województwa zachodniopomorskiego w 2016 r. wyniosła 40,8 roku (w 2015 r. – 40,3 roku). Wiek środkowy kobiet (42,4 lata) był wyższy niż wiek środkowy mężczyzn (39,2 roku).

Za tymi niekorzystnymi przeobrażeniami stoi przede wszystkim długotrwale utrzymujący się niski poziom urodzeń oraz wydłużające się przeciętne dalsze trwanie życia. Zmniejsza się liczba dzieci i młodzieży, a rośnie liczba osób starszych (tab. 1.1.). Udział ludności młodej w wieku 0–14 lat, w ogólnej liczbie ludności województwa zachodniopomorskiego w 2016 r. stanowił 14,4% (w 2010 r. – 14,8%), natomiast ludności starszej, w wieku 65 lat i więcej – 16,2% (w 2010 r. – 12,3%).

Tabela 1.1. Ludność według biologicznych grup wieku w województwie zachodniopomorskim w latach 2010–2016 oraz w 2050 r.

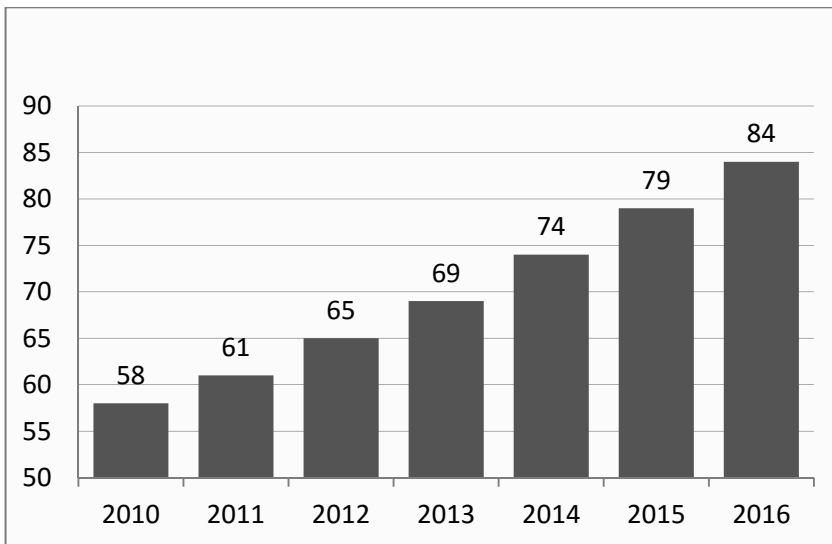
Grupy wieku	Lata							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2050
	w osobach							
0–14	251279	253427	251402	249653	248214	246469	246109	168858
15–64	1232708	1250830	1242106	1230436	1215981	1200553	1185263	796937
65 lat i więcej	209085	218482	227897	238772	251236	263460	276802	487520

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS oraz Prognozy ludności na lata 2014–2050.

W latach 2011–2016 roczne ubytki rzeczywiste ludności w wieku 0–14 lat wahały się w granicach 0,4–2,0 tys. osób, a dla grupy wieku 15–64 lata ubytki mieściły się w przedziale 8,7–15,4 tys. osób. Regularnie zwiększa się udział ludności w wieku 65 lat i więcej; roczne przyrosty rzeczywiste liczebności tej grupy wahały się w granicach 9,4–13,3 tys. osób.

Wskaźnik starości, mierzony liczbą ludności w wieku 65 lat i więcej na 100 osób w wieku do 19 lat, wzrósł o 44,7%, z poziomu 58 osób w 2010 r. do 84 osób w 2016 r. (wyk. 1.3.).

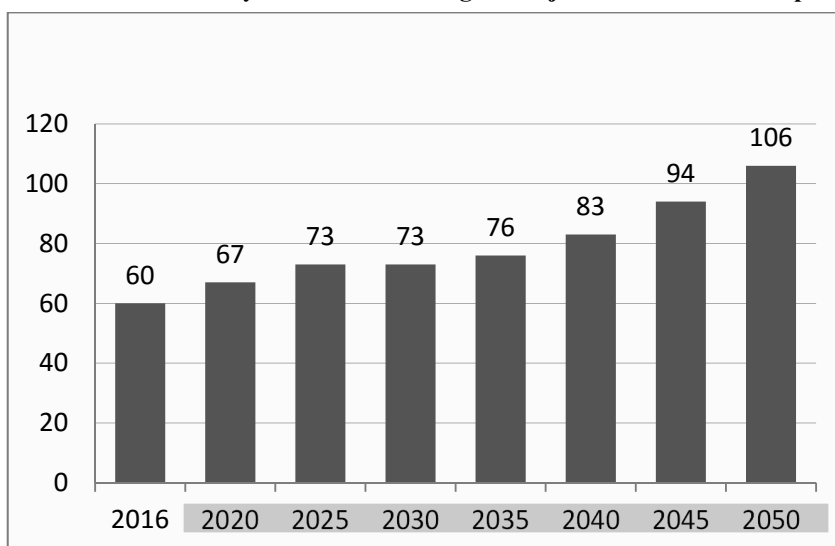
Wykres 1.3. Wskaźnik starości w województwie zachodniopomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Niekorzystne tendencje obserwowane w liczebności poszczególnych biologicznych grup wieku odzwierciedlają się w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku. W 2016 r. udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności w województwie wyniósł 17,3% (liczebność tej grupy spadła o 0,5% w stosunku do 2015 r.), w wieku produkcyjnym – 62,3% (spadek o 1,4%), a ludności w wieku poprodukcyjnym – 20,4% (wzrost o 4,2% w skali roku). Prognoza na 2050 r. nie jest optymistyczna i zakłada, że procesy te będą się pogłębiały. Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym może osiągnąć poziom 14,0%, w wieku produkcyjnym – 56,0%, a w wieku poprodukcyjnym – 30,0%. Skutkiem powyższych zmian był ponowny wzrost wartości wskaźnika obciążenia ekonomicznego. W województwie zachodniopomorskim w 2016 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 60,4 osoby w wieku nieprodukcyjnym, wobec 58,4 osoby w 2015 r. (w Polsce – 61,7 wobec 60,1). Według prognozy wartość tego wskaźnika w 2050 r. wzrośnie o 75,3% i wyniesie 106 osób (wyk. 1.4.).

Wykres 1.4. Wskaźnik obciążenia ekonomicznego w województwie zachodniopomorskim

Źródło: Stan i ruch naturalny ludności w województwie zachodniopomorskim w 2016 r. oraz Prognoza ludności na lata 2014–2050.

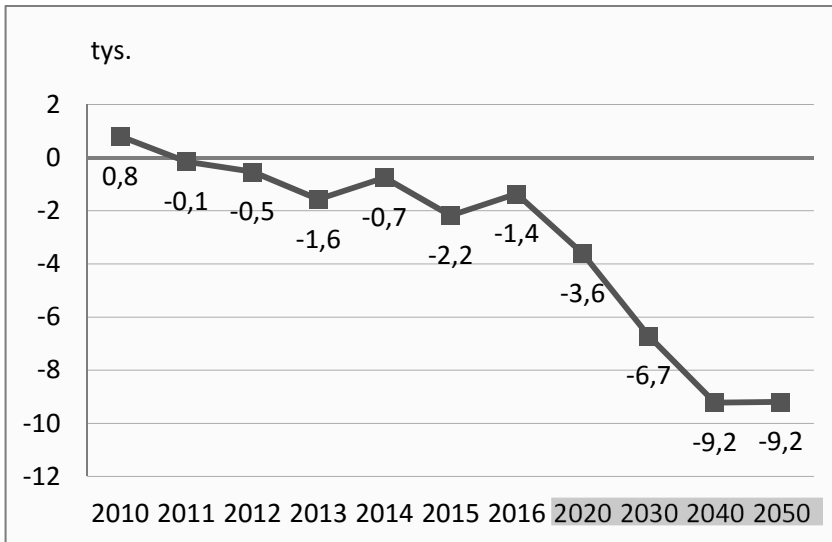
1.4. Urodzenia żywe

Województwo zachodniopomorskie cechuje niski poziom urodzeń żywych; w 2016 r. wskaźnik (liczony na 1000 ludności) wyniósł 9,2‰. Najwyższe wartości tego miernika (10,8–11,2‰) odnotowano w województwach obejmują-

cych swym zasięgiem obszary największych aglomeracji miejskich, czyli pomorskim, mazowieckim, wielkopolskim, małopolskim.

W 2016 r. odnotowano wzrost liczby urodzeń (o 4,0% w stosunku do 2015 r.) przy jednoczesnym spadku liczby zgonów (o 1,3%). Nadal jednak liczba zgonów jest wyższa niż liczba urodzeń. Pomimo wzrostu, przyrost naturalny szósty rok z rzędu utrzymał wartość ujemną (-1,4 tys.). Według prognozy ludności w kolejnych latach dalej będzie on wykazywał wartości ujemne i w 2050 r. obniży się do -9,2 tys. (wyk. 1.5.).

Wykres 1.5. Przyrost naturalny w województwie zachodniopomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS oraz Prognozy ludności na lata 2014–2050.

Zachodzące przemiany demograficzne spowodowały przesunięcie wieku najwyższej płodności kobiet w kierunku starszych roczników, a co za tym idzie, systematycznie wzrasta wiek środkowy matek. Jest to efekt wyborów dokonywanych przez młodych ludzi, którzy przed założeniem oraz powiększeniem rodziny planują osiągnięcie określonego poziomu wykształcenia oraz stabilizacji ekonomicznej. W konsekwencji najwięcej urodzeń żywych w 2016 r. odnotowano w grupie matek w wieku 30–34 lata (31,1% wszystkich urodzeń żywych) oraz 25–29 lat (30,7%). Mediana wieku matek zwiększyła się z 29,4 r. w 2015 r. do 29,5 roku w 2016 r., ale nadal była niższa niż w kraju (29,9 roku). Wiek środkowy matek rodzących po raz pierwszy obniżył się do 26,9 lat z 27,0 lat w 2015 r. Był to pierwszy od 2010 r. spadek tego wskaźnika. W Polsce jego wartość wzrosła z 27,6 lat w 2015 r. do 27,8.

Analizując liczbę kobiet w okresie rozrodczym można zauważyć, że w 2016 r. najliczniejsza była grupa w wieku 30–34 lata, która stanowiła 17,3% wszystkich kobiet w przedziale 15–49 lat. Odsetek kobiet w wieku 25–29 lat (czwarty przedział pod względem liczebności) wyniósł 14,4%.

Podobnie jak w latach poprzednich, największy udział w urodzeniach żywych ogółem miały urodzenia pierwszej kolejności (45,8% wszystkich urodzeń, wobec 47,7% w 2015 r.).

Poziom notowanej reprodukcji od wielu lat nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń. W 2016 r. współczynnik dzietności w województwie zachodniopomorskim wyniósł 1,30 (w Polsce 1,36) i był znacząco niższy od wielkości optymalnej, czyli 2,10–2,15.

Na zmiany w liczbie urodzeń wpływ ma także liczba prawnie zalegalizowanych związków, ponieważ ponad połowa spośród urodzonych w każdym roku dzieci rodzi się w okresie pierwszych trzech lat trwania małżeństwa rodziców. Systematycznie rośnie odsetek urodzeń pozamałżeńskich¹. W województwie zachodniopomorskim notuje się najwyższy odsetek takich urodzeń w kraju; w 2015 r. wyniósł on 40,8% wobec 24,6% w Polsce.

1.5. Trwanie życia

Mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego żyją coraz dłużej. W 2016 r. przeciętne dalsze trwanie życia mężczyzn wyniosło 73,5 roku, a kobiet – 81,6 roku. W porównaniu z 2010 r. wskaźnik dla mężczyzn wzrósł o 2,2 roku, zaś dla kobiet o 1,5 roku. Widoczna jest duża różnica pomiędzy przeciętnym dalszym trwaniem życia mężczyzn i kobiet; w 2016 r. wynosiła ona 8,1 roku (podobnie jak w kraju – 8,0 lat), w 2015 r. – 7,6 roku, a w 2010 r. – 8,8 roku.

Przeciętne dalsze trwanie życia ludności w miastach jest dłuższe niż na wsi; w przypadku mężczyzn było ono o 1,6 roku dłuższe (74,0 lata), a kobiet o 1,1 rok (81,9 roku). W miastach przeciętne dalsze trwanie życia kobiet urodzonych w 2016 r. będzie o 7,9 roku dłuższe niż mężczyzn (w 2015 r. – o 7,3 roku), natomiast na wsi – o 8,4 roku (w 2015 r. – o 8,3).²

1.6. Zgony

Współczynnik umieralności (liczba zgonów przypadająca na 1000 ludności) nieznacznie zmniejszył się z 10,1‰ w 2015 r. do poziomu 10,0‰ w 2016 r.;

¹ *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2016 r. Stan w dniu 31 XII*, ZWS, GUS, Warszawa 2017, str. 16

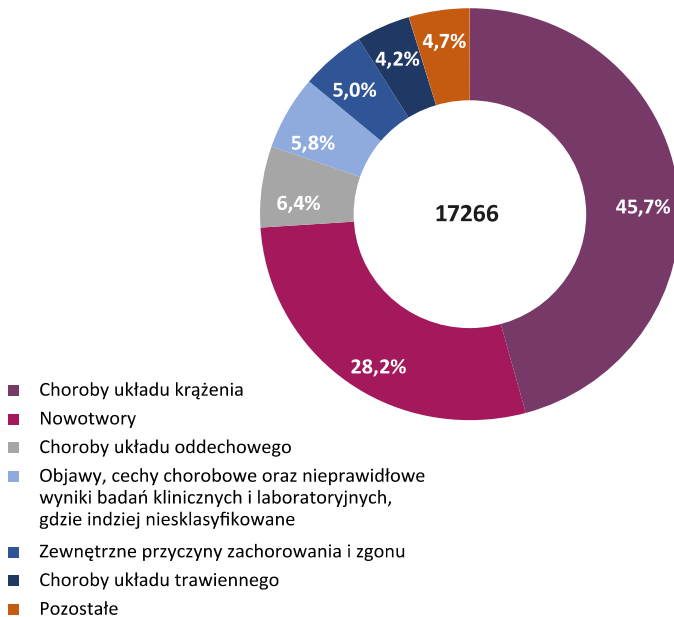
² *Przeciętne dalsze trwanie życia w 2016 r. według województw* (NTS 2), <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/trwanie-zycia/trwanie-zycia-tablice,1,1.html>, GUS, Warszawa 2017.

wartość tego miernika zmalała również w miastach (z 10,4‰ do 10,3‰), natomiast na wsi nie uległa zmianie (9,3‰).

W województwie zachodniopomorskim, podobnie jak w Polsce, występuje nadumieralność mężczyzn. Zjawisko to obserwowane jest prawie we wszystkich grupach wieku, przy czym różnica między liczbą zgonów mężczyzn i kobiet zwiększa się z wiekiem; w 2016 r. maksymalną wartość osiągnęła dla grupy 65–69 lat.

W dalszym ciągu główną przyczyną zgonów w województwie zachodniopomorskim są choroby układu krążenia. W 2015 r. zgony spowodowane tego rodzaju schorzeniami stanowiły 45,7% wszystkich zgonów w województwie (w 2010 r. – 44,8%). Drugą w kolejności przyczyną zgonów były choroby nowotworowe, które stanowiły 28,2% (wobec 27,0% w 2010 r.). W ciągu ostatnich 5 lat o połowę wzrosła liczba osób zmarłych z powodu chorób układu oddechowego, natomiast o 1/5 spadła liczba zgonów z powodu zewnętrznych przyczyn zachorowania i zgonu (wyk. 2.6.).

Wykres 1.6. Zgony w województwie zachodniopomorskim według przyczyn w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Demografia GUS.

1.7. Migracje na pobyt stały

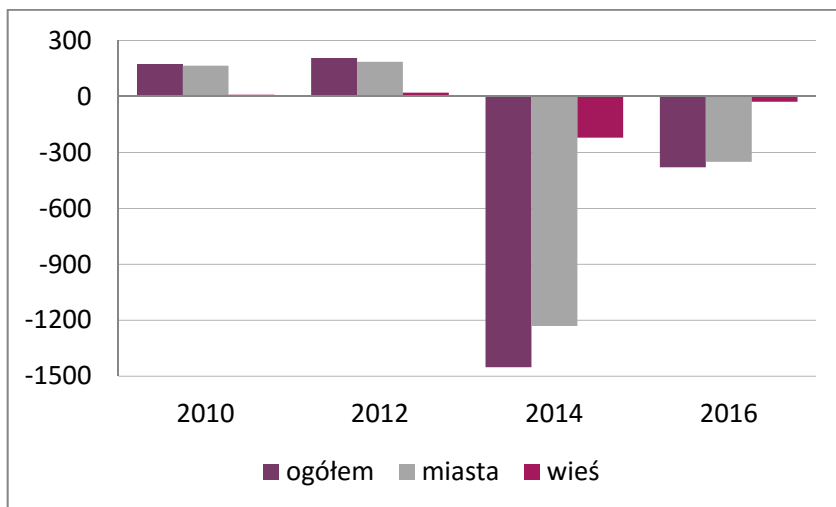
Od kilku lat saldo migracji na pobyt stały w województwie zachodniopomorskim osiąga wartość ujemną i w 2016 r. wyniosło –1004 osoby (w kraju było

dotądnie – 1505 osób). Na ruch wędrownkowy kobiet i mężczyzn wpływają czynniki o charakterze społeczno-ekonomicznym. O wartości salda migracji w województwie zachodniopomorskim w 2016 r. decydowały przemieszczenia ludności w ruchu wewnętrznym.

W ramach wewnętrznego ruchu wędrownkowego w miastach województwa zachodniopomorskiego w 2016 r. odnotowano napływ migracyjny obejmujący 10915, a na wsi 8063 osoby. Odpływ migracyjny w miastach dotyczył 11447 osób, natomiast ze wsi wymeldowało się w tym czasie 8155 osób. Saldo migracji w ruchu wewnętrznym na 1000 ludności przyjęło wartość $-0,37$ (wobec $-0,43$ w 2015 r.), przy czym w miastach było to $-0,45$, a na wsi $-0,17$. Ludność wiejska wykazuje się dużo mniejszą mobilnością niż mieszkańcy miast. Do 2014 r. saldo migracji wewnętrznej na pobyt stały dla wsi było dodatnie i wynosiło 250 osób wobec -138 w 2015 r. i -92 w 2016 r., podczas, gdy dla miast wskaźnik ten wynosił kolejno: -1170 w 2014 r., -594 w 2015 r. i -532 osób w 2016 r.

W 2016 r. saldo migracji zagranicznych było ujemne (-380), ale wyraźnie mniejsze niż w 2014 r. (-1452). Wśród imigrantów przeważali mężczyźni ($55,6\%$), a wśród emigrantów udział kobiet i mężczyzn był zbliżony (mężczyzn emigrowało nieznacznie więcej – $50,5\%$). Większy odpływ migracyjny dotyczył miast niż wsi i wyniósł odpowiednio 835 osób wobec 194 (wyk. 1.7.). Należy mieć na uwadze, że statystyka migracji na pobyt stały, a dokładniej wymeldowań za granicę nie oddaje w pełni skali tego zjawiska. W rozdziale nie uwzględniono zagadnień związanych z emigracją czasową.

Wykres 1.7. Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały w województwie zachodniopomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

1.8. Podsumowanie

W niniejszym opracowaniu zaprezentowano informacje o liczbie i strukturze ludności województwa zachodniopomorskiego w latach 2010–2016. Podjęto w nim próbę analizy podstawowych mierników oraz wskazania kształtujących się tendencji i kierunków zmian w sytuacji demograficznej. Wyniki badań bieżących i bilansów ludności zestawione z prognozami na 2050 r., mogą stanowić materiał pomocny w podejmowaniu decyzji kształtujących politykę demograficzną województwa.

Liczba ludności województwa systematycznie maleje (o 2308 osób w skali roku oraz o 0,9% w ciągu sześciu lat). Jest to wynik splotu niekorzystnych zjawisk, do których należy niski poziom urodzeń, zbyt mały, aby zrekompensować liczbę zgonów oraz ujemne saldo migracji stałej. Przyrost naturalny od 2011 r. przyjmuje wartości ujemne. Ruch wędrowny nie tylko przyczynia się bezpośrednio do zmian w wielkości populacji, ale ma także istotny wpływ na zmiany struktur ludności (na przykład według płci i wieku). Znaczenie ma również odkładanie przez młodych ludzi decyzji o założeniu lub powiększeniu rodziny, czego efektem jest wzrost wieku środkowego matek (obecnie do 29,5 roku), przy czym mediana wieku matek rodzących po raz pierwszy w 2016 r. nieznacznie zmalała. Najwięcej urodzeń żywych w 2016 r. zarejestrowano w grupie kobiet w wieku 30–34 lata.

Strukturę ludności województwa zachodniopomorskiego cechuje m. in. malejąca liczba dzieci i młodzieży przy jednocześnie rosnącej liczbie osób starszych (mediana wieku w 2016 r. wyniosła 40,8 lat). Zmniejsza się również udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, natomiast rośnie w wieku poprodukcyjnym. Biorąc pod uwagę płeć, występuje przewaga kobiet nad mężczyznami (wskaźnik feminizacji na poziomie 106). Dysproporcje te wynikają z nadumieralności mężczyzn, która występuje prawie we wszystkich grupach wieku, a przeciętne trwanie życia mężczyzny jest krótsze niż kobiety o ok. 8 lat.

Obserwowane zmiany w strukturze wiekowej ludności nie sprzyjają rozwojowi demograficznemu. Niski poziom dzietności – na poziomie 1,30, wydłużanie się przeciętnego dalszego trwania życia oraz niekorzystne saldo migracji (–1004 osoby) skutkują postępującym procesem starzenia się społeczeństwa i rosnącą wartością wskaźnika obciążenia ekonomicznego. Wskaźnik starości (liczba ludności w wieku 65 lat i więcej na 100 osób w wieku do 19 lat) wzrósł na przestrzeni sześciu lat o 44,7%, a wskaźnik obciążenia ekonomicznego z 58 w 2015 r. do 60 w 2016 r.

Opracowana w 2014 r. przez GUS *Prognoza ludności na lata 2014–2050* przewiduje pogłębianie się omówionych zjawisk, czyli na 2050 r. dalszy spadek

liczby ludności – o 17,5%, ujemny przyrost naturalny (–9,2 tys.), wzrost wskaźnika obciążenia ekonomicznego o ponad 75%.

Do pozostałych wskaźników charakteryzujących województwo należy również niska gęstość zaludnienia oraz wskaźnik urbanizacji wyższy niż w kraju.

Bibliografia

- Bank Danych Lokalnych*, Główny Urząd Statystyczny; (<https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>).
- Baza Demografia – Wyniki badań bieżących*, Główny Urząd Statystyczny; (<http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>).
- Baza Demografia – Prognoza ludności na lata 2014–2015* (2014), Główny Urząd Statystyczny; (<http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Prognoza.aspx>).
- Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2016 r. Stan w dniu 31 XII*, ZWS (2017), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, s. 16.
- Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie zachodniopomorskim w 2015 r.* (2016), ZWS, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa, str. 24–25, 28
- Przeciętne dalsze trwanie życia w 2016 r. według województw (NTS 2)* (2017), Główny Urząd Statystyczny; (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/trwanie-zycia/trwanie-zycia-tablice,1,1.html>).
- Stan i ruch naturalny ludności w województwie zachodniopomorskim w 2016 r. Opracowania sygnałne* (2017), Główny Urząd Statystyczny; (<http://szczecin.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnaalne/ludnosc/stan-i-ruch-naturalny-ludnosc-i-w-wojewodztwie-zachodniopomorskim-w-2016-r-,1,10.html>), str. 1–5
- Urząd Statystyczny w Szczecinie (2016), *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie zachodniopomorskim w 2015 r.*, ZWS, Warszawa, s. 24–25, 28

2. Specyfika sytuacji demograficznej w aspekcie struktury identyfikacji narodowościowej, językowej oraz wyznaniowej mieszkańców województwa zachodniopomorskiego na tle Polski

2.1. Wstęp

W celu przeprowadzenia opisu i analizy obecnej struktury narodowo-etnicznej, a także językowej i co za tym idzie – wyznaniowej, musimy cofnąć się do lat powojennych. Od roku 1945 nastąpił wzmożony ruch migracyjny na terenie północno-zachodniej Polski. Po II wojnie światowej wszystkie tereny niemieckie na wschód od linii Odry i Nysy Łużyckiej zostały przydzielone Polsce, a pozostała na nich ludność niemiecka wysiedlona. Jedynie część Niemców pozostała w swoich dobytках, tworząc mniejszość narodową. Proces wysiedlania Niemców uruchomił procesy osiedleńcze ludności, przemieszczającej się w poszukiwaniu lepszych warunków życia. Okres przedwojenny, a następnie czas wojny to czas ubóstwa oraz licznych przestępstw wśród narodu Polskiego. Odzyskane tereny północno-zachodnie wydawały się być miejscem nadziei na lepsze życie. Proces przesiedlania trwał kilka lat. Na terenie ówczesnego województwa szczecińskiego oraz koszalińskiego zamieszkała ludność z innych terenów Polski, szczególnie z województwa warszawskiego, krakowskiego i łódzkiego. Do końca 1945 roku na poniemieckie ziemie przesiedliło się z Polski centralnej 1.630.838 osób, w tym najwięcej z województwa warszawskiego (369.067), krakowskiego (256.192) i łódzkiego (228.680). Zaczęły przybywać również transporty z Polakami z terenów zagarniętych przez ZSRR. W celu bezpośredniej obrony, plany osiedleńcze wiązały się również z osiedleniem polskich żołnierzy i ich rodzin na terenach zdobytych, aczkolwiek jeszcze zagrożonych atakiem wroga. Dla osadnictwa wojskowego wyznaczono 12 przygranicznych powiatów m.in. Kamień Pomorski – Wolin, Gryfino, Chojna. W ramach procesu osiedlenia przeprowadzono także akcję „Wisła”, podczas której na ziemie zachodnie i północne Polski systematycznie napływały transporty z ludnością ukraińską¹.

Na tle Polski województwo zachodniopomorskie wyróżnia się zatem niemalże brakiem ludności autochtonicznej. Pozostali w Polsce Niemcy stworzyli

¹ C. Osękowski, *Osadnictwo polskie na poniemieckich ziemiach po drugiej wojnie światowej. Ziemia Lubuska i powiat Gubin*, www.transodra-online.net.

mniejszość narodową na tyle nieliczną, aby mieć jakikolwiek wpływ na obraz społeczeństwa zamieszkującego północno-zachodnie tereny Polski. Ludność napływowa stworzyła natomiast populację złożoną z różnych kultur, tradycji, obyczajów oraz języka. Istotne zatem jest badanie zmian, jakie zachodzą w tak odmiennym skupisku ludzi. Czy mieszkańcy obecnego województwa zachodniopomorskiego wraz z upływem lat asymilują się tworząc jednolite skupisko? Obraz sytuacji demograficznej mieszkańców województwa na tle Polski w zakresie identyfikacji narodowej, etnicznej, a także deklaracji odnośnie języka ojczystego i używanego w domu najlepiej prezentują wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań. Analizy przeprowadzone w rozdziale opierają się głównie na wynikach spisu przeprowadzonego w 2011 r. W pracy przedstawiona jest również struktura wyznaniowa ludności województwa zachodniopomorskiego na tle Polski, gdyż identyfikacja narodowa może mieć wpływ na deklarację wyznaniową.

2.2. Struktura narodowo-etniczna województwa zachodniopomorskiego na tle Polski

Przed II wojną światową Polska była krajem wieloetnicznym, zamieszkiwanym przez przedstawicieli co najmniej kilkunastu narodowości. Działania wojenne, a następnie komunistyczne sprawiły, że Polska stała się krajem homogenicznym (jednokulturowym). W liczbach możemy mówić o około milionowej kategorii obywateli cechujących się posiadaniem odrębnej od polskiej tożsamości narodowej bądź etnicznej.

Polska jest obecnie krajem jednolitym narodowościowo, aż 94,8% mieszkańców deklaruje polską tożsamość narodową. Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego 2,26% ludności polskiej identyfikuje się z polską i niepolską narodowością jednocześnie, 1,55% wyłącznie niepolską, w stosunku do 1,35% tożsamość narodowa została nieustalona. Znaczny procent respondentów identyfikujących się z niepolską tożsamością stanowią osoby przynależne do mniejszości narodowych i etnicznych.

Mniejszością narodową jest grupa obywateli, która jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją, dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę, jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat, utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Mniejszość etniczna natomiast to grupa etniczna, która jest mniej liczebna od pozostałej części Rzeczypospolitej Polskiej, żyje na terytorium innej zbiorowości i wyróżnia się od innych odrębnym pochodzeniem i kulturą, a często także językiem i religią. Mniejszość etniczna w odróżnieniu od mniejszości narodowej nie posiada i nigdy nie posiadała własnego państwa, które zgodnie z funkcjonalną teorią powstania państwa jest najwyższą formą rozwoju grupy społecznej.²

Polskę zamieszkują przedstawiciele 9 mniejszości narodowych: Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy, Żydzi oraz 4 mniejszości etnicznych: Karaimi, Łemkowie, Romowie, Tatarzy. Ponadto, tereny województwa pomorskiego zamieszkują Kaszubi, społeczność posługująca się językiem regionalnym.³

Zgodnie z danymi na koniec 2015 r. w Polsce funkcjonowało 153 organizacje mniejszości narodowych i etnicznych, do których należało 93787 członków. Najwięcej organizacji – 51 posiada mniejszość niemiecka skupiająca 68,3 tys. członków, białoruska: 12 organizacji – ok. 5 tys. członków, żydowska: 12 organizacji 2,3 tys. członków, litewska: 7 organizacji 4,1 tys. członków, ormiańska: 4 organizacje skupiające 0,2 członków oraz rosyjska – 3 organizacje skupiające 0,2 tys. członków. Najbardziej liczną mniejszością etniczną jest mniejszość romska: 41 organizacje do których należy 6,1 tys. członków, następnie łemkowska: 7 organizacji (1,2 tys. członków), oraz tatarska po 3 organizacje skupiające około 0,2 tys. członków.

W Polsce działa 13 organizacji społeczności posługującej się językiem kaszubskim, skupiających 6175 członków.⁴

W obecnych czasach możemy zauważyć wzrost poczucia przynależności narodowej i etnicznej społeczności lokalnej w Polsce. Do najliczniejszych innych niż polskie identyfikacje etniczno-narodowych należy zaliczyć identyfikację śląską. Wiele osób deklarujących silną przynależność regionalną jednocześnie identyfikuje się z Polską narodowością, zdarzały się jednak deklaracje świadczące o wyłączonej identyfikacji śląskiej lub kaszubskiej. Dość silne są również przynależności niemieckie (ponad 147 tys.), ukraińskie (51 tys.) oraz białoruskie (ponad 46 tys. osób).

Ludność o innych niż polska identyfikacjach narodowo-etnicznych skoncentrowana jest głównie w województwie śląskim, aż 52% osób deklarujących

² Na podstawie *Ustawy z dnia 6 stycznia 2005 rok o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, www.mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl.

³ *Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, www.mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl.

⁴ *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2016.

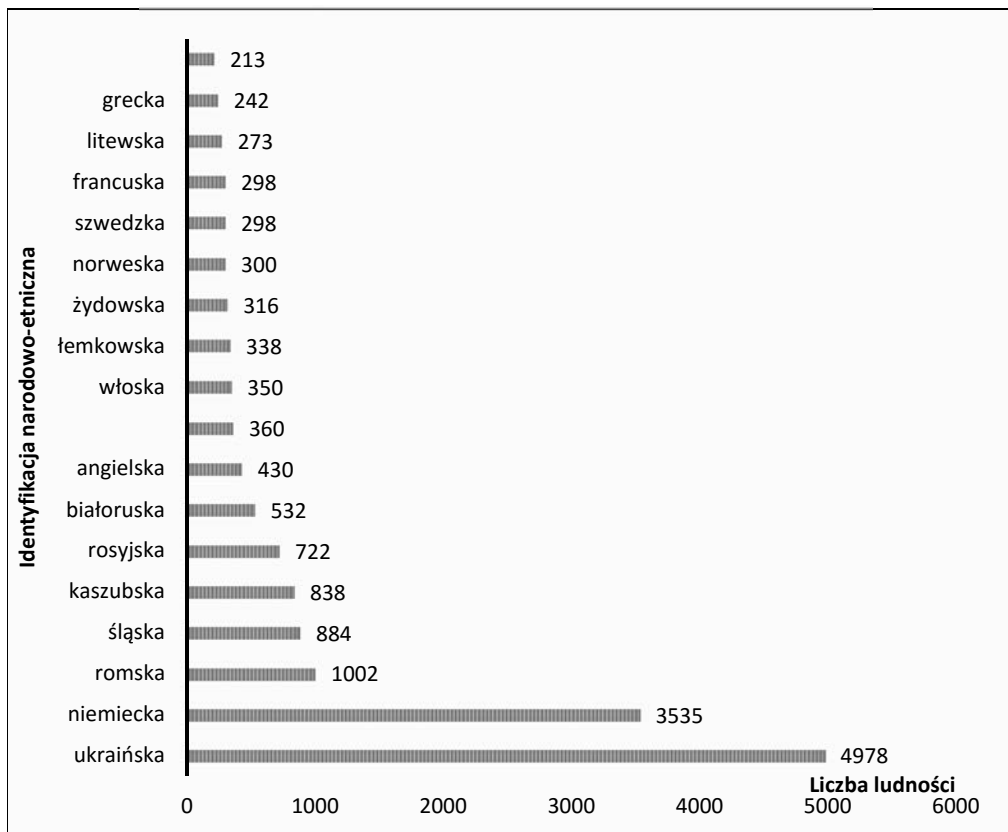
niepolską lub polską z niepolską tożsamością narodową. Zauważalna liczba osób identyfikujących się niepolską tożsamością występuje również w województwach: pomorskim (17,1%), opolskim (11,2), a także, chociaż w znacznie mniejszej liczebności, w województwie mazowieckim i podlaskim (niespełna 4%). Najmniej osób deklarujących identyfikację inną niż polska mieszkało w województwie świętokrzyskim oraz lubuskim. Oczywiście jest, że intensyfikacja osób deklarujących inną przynależność narodową lub etniczną wiąże się z położeniem danego województwa. Osoby deklarujące przynależność do Kaszub zamieszkują województwo pomorskie, do Śląska województwo śląskie i opolskie, głównym polskim województwem zamieszkałym przez Białorusinów i Litwinów jest podlaskie, natomiast mniejszość niemiecka pozostała głównie w województwie śląskim i opolskim.

Województwo zachodniopomorskie nie wyróżnia się zbyt dużym zróżnicowaniem mieszkańców pod względem identyfikacji narodowo-etnicznej. Jedyne 18,2 tys. osób zadeklarowało niepolską tożsamość narodową, tj. 1,2 % ogółu osób deklarujących identyfikację inną niż polską w całym kraju. Większość mieszkańców województwa (97,5%) identyfikuje się wyłącznie z narodowością. Jedyne 0,7% respondentów poczuwa się do polskiej i niepolskiej narodowości, a 0,4% wyłącznie do niepolskiej narodowości. Mimo faktu, iż województwo zachodniopomorskie graniczy z Niemcami, osób identyfikujących się z narodowością niemiecką było jedynie 3,5 tys. Najwięcej, ok. 5 tys., mieszkańców deklarujących niepolską przynależność narodową identyfikowało się z narodowością ukraińską. Znacznie mniej, bo około 1 tys. z narodowością romską, kolejno, po kilkaset osób z narodowością: śląską, kaszubską, rosyjską, białoruską, angielską oraz jedynie 213 osób z narodowością holenderską.

Najwięcej respondentów identyfikujących się z niepolską narodowością na terenie województwa zachodniopomorskiego mieszka w głównych miastach, tj. w Szczecinie (4,8 tys., w tym 23,3% z niemiecką, 11,5% ukraińską, 6,4% śląską) oraz w Koszalinie (1,8 tys., w tym 37,3% z ukraińską 17,0% z niemiecką). Takie statystyki mogą być efektem wielkiego ruchu migracyjnego zaraz po wojnie. W 1945 r. podczas procesu wysiedlania Niemców, część obywateli niemieckich pozostała na terenie ówczesnego województwa szczecińskiego i koszalińskiego, tworząc, mniejszość narodową. Za tą teorią może świadczyć fakt, iż 93,6% spośród osób identyfikujących się z narodowością niemiecką w całym kraju mieszka w Polsce od urodzenia. Do grupy osób identyfikujących się z narodowością niemiecką mogą również należeć Niemcy, którzy, z racji przygranicznego położenia miasta, przebywają w głównych miastach woje-

wództwa ze względów służbowych lub rodzinnych, 6,3% obywateli deklarujących się za narodowością niemiecką urodziło się poza Polską.⁵

Wykres 2.1. Ludność województwa zachodniopomorskiego według identyfikacji narodowo-etnicznej innej niż polska w 2011 r. (dane spisowe)

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015.

Na terenie województwa zachodniopomorskiego działa Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w Świdwinie oraz 7 Towarzystw Społeczno-Kulturalnych Mniejszości Niemieckiej działających w: Choszcznie, Koszalinie, Płotach, Stargardzie, Trzebiatowie, Świnoujściu i w Szczecinie⁶.

⁵ *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015;

⁶ Na podstawie danych Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce, www.vdg.pl.

Najwięcej osób deklarujących przynależność do narodowości innej niż polska, identyfikuje się z narodowością ukraińską. Szczególnie liczne niepolskie deklaracje narodowościowe notuje się w: powiecie szczecineckim (niespełna 1,8 tys. zadeklarowało się za niepolską narodowością, w tym 56,5% za narodowością ukraińską), kołobrzeskim (ponad 1 tys., w tym 42,3% za ukraińską), koszalińskim (898 osób, w tym 43,7% za narodowością ukraińską), gryfickim (881 osób, w tym 48,7% za narodowością ukraińską) oraz w wałeckim (710 osób, w tym 48,7% za narodowością ukraińską). Tak wysokie statystyki osób identyfikujących się z narodowością ukraińską zamieszkujących województwo położone w dużej odległości od ich ojczyzny są skutkiem powojennej polityki przesiedleńczej. Na tereny województwa szczecińskiego i koszalińskiego, w ramach akcji „Wisła” deportowano około 150 tys. Ukraińców, w tym do województwa szczecińskiego – 48,5 tys. osób⁷. Oczywiście znamienity wpływ na liczbę osób identyfikujących się z narodowością ukraińską może mieć obecna fala imigracji zarobkowej z Ukrainy, tym bardziej że 32,5% wszystkich osób podających narodowość ukraińską w całym kraju urodziło się poza granicami Polski.

Związek Ukraińców, funkcjonujący w Polsce od 1990 r. posiada szerokie struktury regionalne, w tym 10 oddziałów, w skład których wchodzi blisko 90 kół terenowych oraz 6 kół niezależnych. W województwie zachodniopomorskim działa szczeciński oddział związku Ukraińców⁸.

Również inne mniejszości narodowe i etniczne posiadają swoje organizacje skupiające członków mniejszości narodowych. Na terenie województwa działa Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce, Oddział w Szczecinie.

Zachodniopomorscy Romowie są zrzeszeni w kilku organizacjach: Związek Romów Polskich w Szczecinku, Stowarzyszenie Integracji i Rozwoju Mniejszości Narodowych w Białogardzie, Stowarzyszenie Romów Zachodniopomorskich „TERNE CIERCHENIA” w Świnoujściu, Stowarzyszenie Romów „PATRA” w Pyrzycach, Stowarzyszenie Mniejszości Narodowej Roma w Polsce „Jankesi” w Szczecinie, Stowarzyszenie Związek Romów Polskich w Świdwinie, Stowarzyszenie Romów „Romano Kher” w Białogardzie.

Główną organizacją skupiającą Litwinów w województwie jest Stowarzyszenie Litwinów w Polsce Oddział w Szczecinie.

Zachodniopomorscy Rosjanie zrzeszeni są w Zachodniopomorskim Stowarzyszeniu Rosjan w Szczecinie.

Aktywnie funkcjonuje organizacja zrzeszająca osoby pochodzenia greckiego – Stowarzyszenie Greków Ellas – Parea.

⁷ R. Drozd Akcja „Wisła” – deportacja ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne Polski w 1947 roku, www.transodra-online.net.

⁸ Na podstawie danych Związku Ukraińców w Polsce, www.zup.ukraina.com.pl.

Należy dodać także Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Szczecinie, skupiające społeczności posługujące się językiem regionalnym – kaszubskim.

Mniejszości narodowe i etniczne, których członkowie mieszkają na terenie województwa zachodniopomorskiego tworzą organizacje skupiające osoby z danych mniejszości, które nie posiadają swoich oddziałów na terenie województwa: Białorusini, Czesi, Łemkowie, Ormianie, Słowacy, Tatarzy.⁹

2.3. Struktura ludności województwa zachodniopomorskiego na tle Polski w aspekcie języka domowego i języka ojczystego

Jednym z elementów ściśle powiązanych z przynależnością narodową jest język ojczysty oraz język, którym posługujemy się w domu. Oczywiście jest, że terytorialny rozkład ludności deklarującej używanie gwary lub języka niepolskiego w układzie wojewódzkim powiązany jest z ilością osób deklarujących niepolską przynależność etniczną lub narodowościową. W warunkach domowych można posługiwać się kilkoma językami, taka sytuacja często występuje, kiedy język ojczysty rodziców jest różny. Język ojczysty natomiast jest językiem naszym najbliższym, pierwszym.

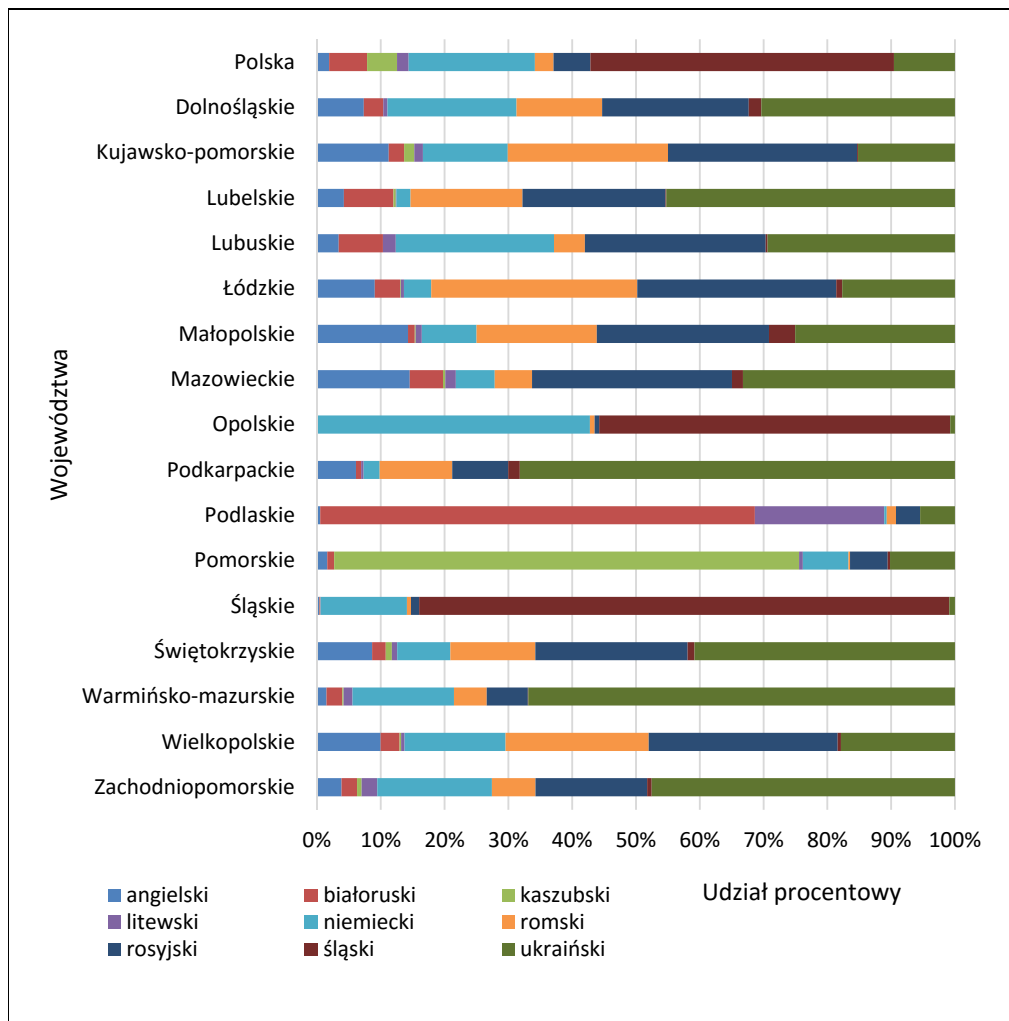
Zdecydowana większość respondentów stwierdziła, że w kontaktach domowych posługuje się wyłącznie językiem polskim (96,2%), a tylko 2% przyznało, że korzysta z języka polskiego i niepolskiego. Najczęściej używanym dialektem w relacjach rodzinnych na terenie Polski, był śląski 55,8% oraz kaszubski 11,4%, a najczęściej używanym językiem - angielski 10,9%. Jeszcze więcej osób uznało język polski jako język ojczysty – 97,8% ogółu ludności, język niepolski – 0,9%. Wśród języków innych niż polski wymienione były m.in. język śląski (0,9%), niemiecki (0,4%), ukraiński (0,2%) oraz białoruski (0,1%).

Najwięcej, ok. 35,2%, ze wszystkich wskazań języka niepolskiego odnotowano w województwie śląskim, gdzie oczywiście jest że najczęściej używany jest dialekt śląski, ale także język niemiecki. Wysoki wskaźnik innego języka ojczystego oprócz polskiego możemy zauważyć w województwie opolskim (24,2%), mazowieckim (7,4%) i pomorskim (6%).

W województwie zachodniopomorskim wskaźnik procentowy liczby osób posługujących się w warunkach domowych językiem polskim był wysoki i wyniósł 98,5%. Osób posługujących się językiem niepolskim było ponad 13 tys., tj. 0,8% ogółu wszystkich mieszkańców województwa.

⁹ *Mniejszości narodowe i etniczne*, Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie, www.szczecin.uw.gov.pl.

Wykres 2.2. Struktura ludności Polski według języka ojczystego i województw w 2011 r. (dane spisowe)

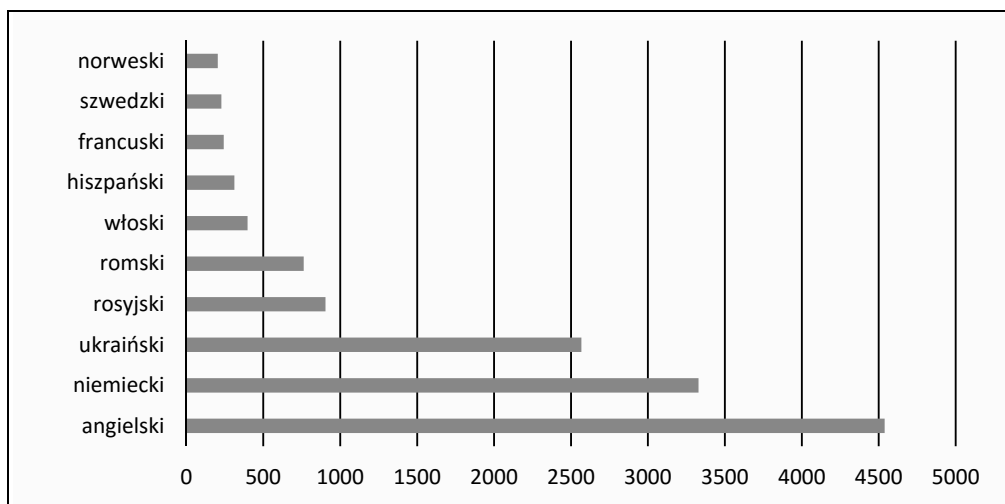

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015.

Mimo iż najwięcej osób deklarujących niepolską narodowość identyfikowało się z narodowością ukraińską oraz niemiecką, najczęściej używanym w domach językiem niepolskim jest język angielski (34,2% ogółu osób posługujących się w domu językiem niepolskim). Jest to wynik zaskakujący, zważywszy że jedynie 3,1% (czyli 218 osób) spośród respondentów posiadających niepolski język ojczysty uznało angielski jako język ojczysty. W związku z tym, że języków

domowych może być więcej niż jeden, powodowała, że język ten wymieniły również te osoby, które żyją w związkach z cudzoziemcami i porozumiewają się uniwersalnym językiem angielskim mimo że nie jest to ich język ojczysty.

Wykres 2.3. Ludność województwa zachodniopomorskiego posługująca się w domu językiem niepolskim według języka w 2011 r. (dane spisowe)

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015.

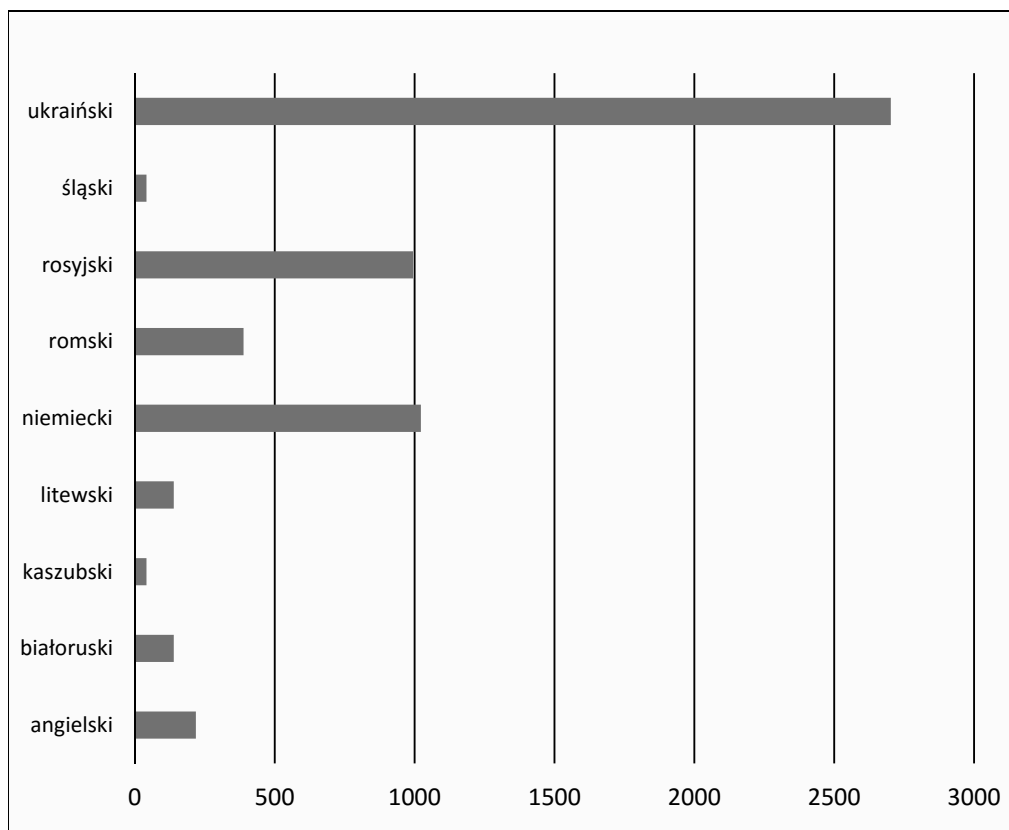
Nie jest natomiast zaskakujący fakt, iż ok. 25% (3,3 tys. osób) oświadczających, że nie posługuje się w domu językiem polskim, rozmawia w języku niemieckim. Język niemiecki natomiast jest językiem ojczystym dla 635 osób, tj. 14,9% osób twierdzących, że ich językiem ojczystym jest język inny niż polski. Dane te odpowiadają deklaracjom narodowościowym.

Zdawać by się mogło, że zważywszy na położenie województwa, osób uznających język niemiecki jako język ojczysty będzie zdecydowanie więcej niż w innych województwach, jednak na terenie zachodniopomorskiego mieszka jedynie 1,8% wszystkich respondentów uznających język niemiecki za język ojczysty. Najwięcej mieszkańców traktujących język niemiecki jako język ojczysty mieszka w województwach: opolskim, śląskim, warmińsko-mazurskim, dolnośląskim, pomorskim i w dalszej kolejności zachodniopomorskim.

Kolejną znaczącą grupą językową używaną w domu był język ukraiński, (19,3% ogółu osób posługujących się w domu językiem niepolskim, tj. 2,6 tys. osób). Mimo iż mniejsza liczba mieszkańców zachodniopomorskiego uznała, że używa w domu języka ukraińskiego niż języka angielskiego i niemieckiego, to właśnie język ukraiński zdecydowanie przeważa (39,3%, tj. 2,7 tys. osób)

w grupie języków ojczystych niepolskich jakie zadeklarowali mieszkańcy województwa.

Wykres 2.4. Ludność województwa zachodniopomorskiego według języków ojczystych innych niż polski w 2011 r. (dane spisowe)

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015.

W domach mieszkańców województwa zachodniopomorskiego poza wymienionymi językami niepolskimi używa się również języka: rosyjskiego, romskiego, włoskiego, francuskiego oraz dialektem śląskim i kaszubskim.

Podsumowując, pod względem języka ojczystego niepolskiego, najwięcej osób uznało język: ukraiński, niemiecki, rosyjski, romski, angielski, białoruski, litewski.

W Szczecinie mieszka najwięcej osób porozumiewających się językiem rosyjskim, w Koszalinie – językiem ukraińskim, także w powiecie szczecineckim najwięcej osób posiadających język ojczysty inny niż polski definiuje język

ukraiński, a najmniej mieszkańców deklarujących inny język ojczysty niż polski mieszka w powiecie pyrzyckim – jedynie 29 osób.

Osoby deklarujące język ojczysty inny niż polski mieszkające w Polsce, to głównie osoby w wieku produkcyjnym, mobilnym, posiadające własne źródło utrzymania, aktywni zawodowo, chociaż liczba osób biernych zawodowo jest również wysoka.

2.4. Struktura wyznaniowa ludności województwa zachodniopomorskiego na tle Polski

Wspólna wiara jest elementem łączącym i opisującym dany naród. Wspólna religia, wyznawane zasady, a także wspólne spotkania wiernych wpływają na ujednolicenie narodowościowe. Wiara jest jednak tematem, który nie do końca możemy zbadać. Osoby pytane o swoje poglądy religijne mają prawo odmówić udzielenia odpowiedzi, ponieważ jest to osobisty aspekt życia każdego człowieka. Tak jak strukturę identyfikacji narodowej i etnicznej, tak i poglądy wyznaniowe Polaków możemy zbadać jedynie podczas Narodowych Spisów Powszechnych. Wśród respondentów, 91,27% udzieliło odpowiedzi na pytanie o wyznanie. Z uzyskanych informacji wynika, że naród polski w dużej mierze identyfikuje się z instytucjami wyznaniowymi. Prawie 34,2 mln osób, tj. 88,9% ogółu uznaje siebie za członków, wiernych i sympatyków kościoła. Społeczność osób bezwyznaniowych obejmuje 929 tys. osób, tj. 2,4% ogółu ludności Polski.

W Polsce dominującą wiarą jest wyznanie Kościoła Katolickiego obrządku łacińskiego. Zgodnie ze statystykami Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego Polska posiada jedną z najlepiej ukształtowanych sieci parafialnych w całym katolickim świecie. Dane Instytutu z 2015 r. ukazują, że na terenie parafii katolickich w Polsce mieszkało 35,5 miliona osób, w tym 32,7 miliona katolików (92% katolików). W Roczniku Statystycznym Rzeczypospolitej podana jest liczba ochrzczonych łącznie z 300 tys. wiernych Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego – 33,2 mln wiernych (dane za rok 2015). Liczba parafii oraz duchownych do 2015 r. stale rosła, jednocześnie spada liczba katolików na jedną parafię i wynosi 3,2 tys.¹⁰

Jak wynika ze Spisu Powszechnego w 2011 r. prawie 33,7 mln osób, tj. 87,6% ogółu ludności Polski zadeklarowało się, iż są osobami należącymi do Kościoła Rzymskokatolickiego, pozostałe rodzaje identyfikacji wyznaniowych liczyły w sumie 493 tys. osób, tj. 1,28% ogółu osób deklarujących przynależność do wyznania. Najliczniejsza grupa wyznawców, poza Kościołem rzymsko-

¹⁰ *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa, 2017.

katolickim, to wyznawcy Kościoła prawosławnego, nieco ponad 0,4% ogółu ludności, a następnie Związku Wyznania Świadców Jehowych – niespełna 0,4%, Kościoła Ewangelicko-Augsburdzkiego – ok. 0,2%, Kościoła katolickiego – obrządku bizantyjsko-ukraińskiego (Kościół greckokatolicki) – 0,1%, oraz poniżej 1 % wyznawcy Kościoła Zielonościwkowego, Kościoła Starokatolickiego Marawitów, Kościoła Polskokatolickiego, Kościoła Chrześcijan Baptystów.¹¹

Województwo zachodniopomorskie obejmuje swoim terenem diecezję szczecińsko-kamieńską oraz kołobrzesko-koszalińską. Do diecezji należą łącznie 496 parafie obrządku łacińskiego, do których w 2015 r. przynależało 1731,9 tys. katolików (929,1 tys. w diecezji szczecińsko-kamieńskiej i 802,8 tys. w kołobrzesko-koszalińskiej). Z obydwu diecezji wyemigrowało 173,6 tys. parafian.¹² Zgodnie z informacjami podanymi w Roczniku Rzeczypospolitej 2016 wierznych ochrzczonych na koniec 2015 r. było w diecezji szczecińsko-kamieńskiej 1000 tys. oraz w diecezji kołobrzesko-koszalińskiej 833,1 tys., tj. 91,3% ogółu ludności w diecezji kołobrzesko-koszalińskiej oraz 96,2% w diecezji szczecińsko-kamieńskiej.¹³

Podczas Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 r., aż 9,7% zapytanych osób zamieszkujących województwo zachodniopomorskie odmówiło udzielenia odpowiedzi na pytania dotyczące wiary, co stawia województwo na ostatnim miejscu pod względem osób, które chcą o swojej wierze mówić otwarcie. Świadczyć to może o niezdecydowaniu respondentów wobec własnej wiary lub braku otwartości w tak osobistych kwestiach. W województwie również wysoki był wskaźnik odpowiedzi negatywnych osób nienależących do żadnej wiary (3,6%, przy średniej krajowej 2,4%). Podobna skala udziału osób bezwyznaniowych mieszka w województwie dolnośląskim, a wyższy wskaźnik wystąpił tylko w województwie mazowieckim – 3,8%. Jedynie 83,7% respondentów zadeklarowało swoją przynależność do wyznania rzymsko-katolickiego. Jest to jeden z najniższych wyników w kraju, dużo poniżej średniej 87,6% w Polsce. Niższy odsetek wyznawców wiary rzymskokatolickiej był tylko w województwie podlaskim – 81,3%, w którym, ze względu na dużą ilość Białorusinów, najwyższy jest wskaźnik osób deklarujących pozostałe wyznania i obrządki – aż 10,5%. W województwie podkarpackim mieszka 76,6% osób deklarujących przynależność do Kościoła prawosławnego. W województwie zachodniopomorskim liczba osób identyfikujących się z inną wiarą jest zbliżona do średniej krajowej i wynosi 1,2% (w Polsce 1,3%). Najwięcej osób zadeklarowanych ka-

¹¹ *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015.

¹² *Annuaire Statisticum Ecclesiae in Polonia*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa, 2017.

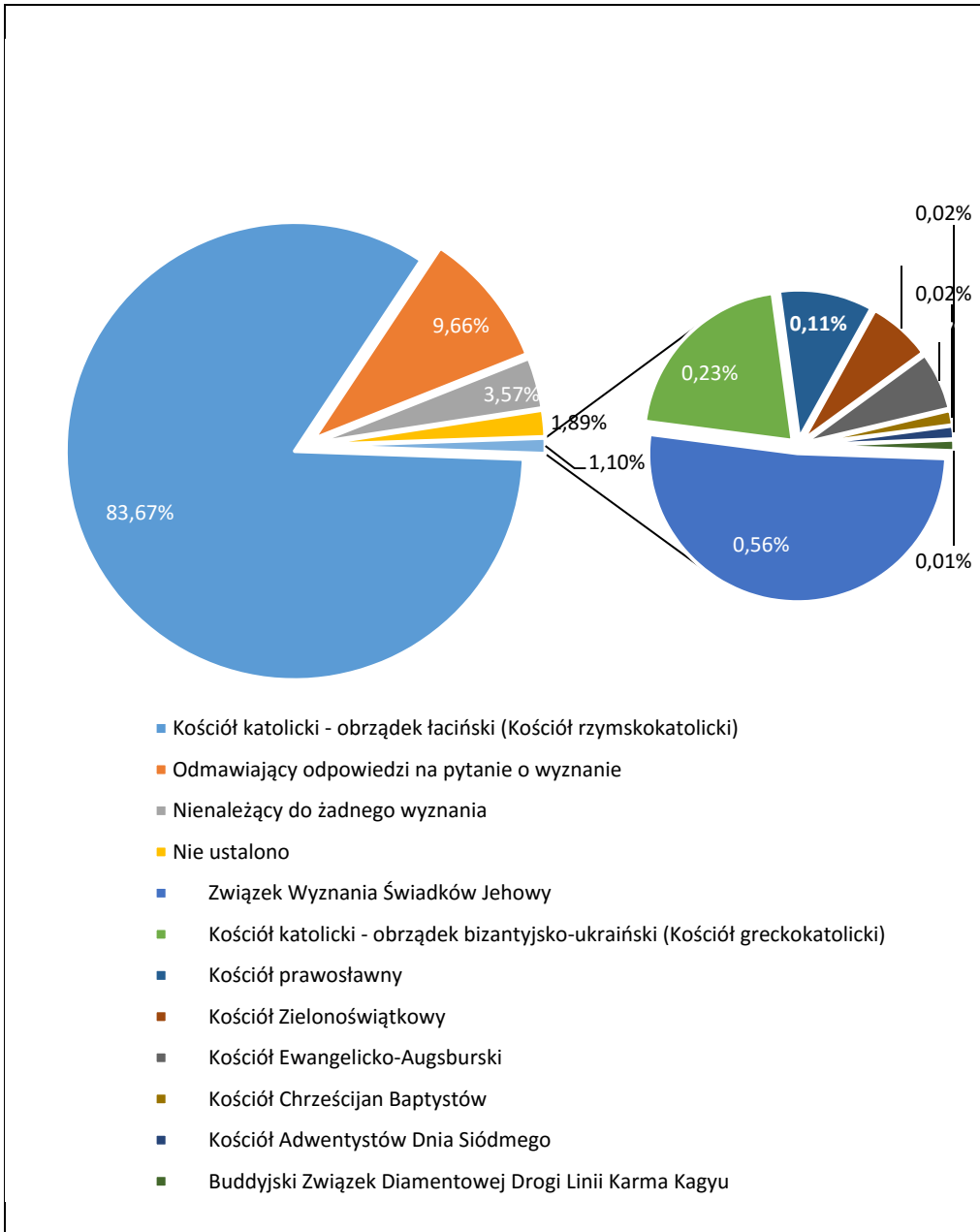
¹³ *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016.

tolików mieszka w województwie podkarpackim 92,5%, przy czym tylko 0,5 % respondentów zidentyfikowało się z inną wiarą, a 0,9% nie opowiedziało się za żadną wiarą. Również w województwie podkarpackim ludzie otwarcie mówią o swojej wierze, tylko 4,2% pytanym odmówiło udzielenia odpowiedzi i jest to najniższy wskaźnik w Polsce, dużo poniżej średniej krajowej – 7,1%. Województwo zachodniopomorskie nie zaznacza się wyraźnie na mapie liczby mieszkańców przynależących do innych wyznań i obrządków poza Kościołem Rzymskokatolickim. W województwie mieszka jedynie 1,2% wszystkich osób deklarujących przynależność do Kościoła Prawosławnego w Polsce oraz 7,1% Świadków Jehowy. Najwięcej Świadków Jehowy zamieszkuje tereny województwa śląskiego – 17,5% oraz dolnośląskiego – 11,2% ogółu przynależnych do wiary w kraju, najmniej w województwie podlaskim – 1,8% oraz świętokrzyskim – 2,3%. Zachodniopomorskie to również miejsce zamieszkania tylko 1,7% wyznawców kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, 11,8% Kościoła Greckokatolickiego i 4,9% Kościoła Zielonoświątkowego. Największa liczba osób identyfikujących się z Kościołem Ewangelicko-Augsburskim oraz Kościołem Zielonoświątkowym mieszka w województwie śląskim, kolejno – 72,1% oraz – 18,5%, natomiast najwięcej wyznawców Kościoła greckokatolickiego w województwie warmińsko-mazurskim 38,2%. Najmniej przedstawiciele wyznań i obrządków innych niż rzymskokatolickie mieszka w województwie świętokrzyskim (1,1%) oraz opolskim (1,6%).

Przynależność do wiary często łączy się z przynależnością do narodowości lub grupy etnicznej. Osoby deklarujące polską przynależność zazwyczaj opowiadają się za wiarą Rzymskokatolicką (89,0%) albo też nie identyfikują się z żadną wiarą lub odmawiają udzielenia odpowiedzi na pytanie. Spośród osób identyfikujących się z niepolską narodowością lub grupą etniczną najmocniej zadeklarowali swoją wiarę Kaszubi, aż w 96,7%. Podobnie stanowczo za wiarą opowiedzieli się Białorusini (92,7%), Ślązacy (92,0%), Niemcy (90,6) oraz Łemkowie (89,9%). Najniższą identyfikacją z wiarą cechują się osoby wywodzące się z narodu żydowskiego (45,2%). Również słabo z wiarą identyfikują się Rosjanie, Anglicy i Francuzi (powyżej 60%), często nie przynależąc do żadnej wiary, lub odmawiając udzielenia odpowiedzi.

Przynależność do Kościoła Katolickiego – łacińskiego deklarują głównie osoby identyfikujące się z narodowością polską, jedynie w małym procencie z narodowością śląską i niemiecką. Przynależność do Kościoła Katolickiego – obrządku bizantyjsko-ukraińskiego – ponad połowa wyznawców deklarowała narodowość ukraińską, mniej polską, i znacznie mniej łemkowską. Natomiast do Kościoła Prawosławnego – w głównej mierze przynależą osoby identyfikujące się z narodowością polską, kolejno, białoruską, ukraińską, łemkowską i rosyjską.

Wykres 2.5. Ludność województwa zachodniopomorskiego według deklaracji wiary w 2011 r. (dane spisowe)

Źródło: Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015;

2.5. Podsumowanie

Brak ludności autochtonicznej oraz występujące w latach powojennych wzmoczone migracje ludności na północno-zachodnich terenach Polski wywarły wpływ na strukturę ludności zamieszkującej aktualne województwo zachodniopomorskie. Ludność imigrująca na tereny wysiedlane przez Niemców stworzyła zbiorowość składającą się z wielu odmiennych kultur oraz identyfikacji narodowościowych i etnicznych. Koncepcje polityczne władz komunistycznych zakładające różne formy asymilacji mniejszości narodowej narzuciły proces jednoczenia się tak różnorodnego społeczeństwa. Obecnie ludność województwa zachodniopomorskiego jest raczej jednolitą zbiorowością identyfikującą się z polską narodowością (98,2%). W domach najczęściej używany jest język polski (98,5%), jest on również językiem ojczystym dla większości (98,1%) mieszkańców województwa. Pod względem identyfikacji narodowościowo-etnicznej, jak i uznawalności języka polskiego jako ojczystego ludność województwa nie odbiega skrajnie od innych województw. W samym województwie znaczna większość osób identyfikujących się z narodowością niepolską deklaruje przynależność do narodowości ukraińskiej (0,29% ogółu mieszkańców województwa). Zaskakująco natomiast przedstawia się struktura języka, którego mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego używają w domu. Wśród języków niepolskich najczęściej używany jest język angielski (0,26% ogółu mieszkańców biorących udział w spisie). Język angielski jest językiem ojczystym jedynie dla 0,01% mieszkańców województwa. Mieszkańcy województwa, dla których język polski nie jest językiem ojczystym najczęściej identyfikują się z językiem ukraińskim. Jak zatem możemy wnioskować, mniejszość ukraińska zamieszkująca obszar województwa zachodniopomorskiego nie dokonała pełnego procesu asymilacji, gdyż nadal uważa język ukraiński za język ojczysty.

Mieszkańcy województwa stanowią raczej zamkniętą populację, która z rezerwą podchodzi do pewnych aspektów życia społecznego, szczególnie w kwestii religii i wiary. Największy procent respondentów naszego województwa odmówiło udzielenia informacji odnośnie własnej przynależności wyznaniowej (9,7% ogółu mieszkańców województwa). W porównaniu do reszty kraju województwo zachodniopomorskie wykazuje się jednym z najwyższych odsetek osób nie należących do żadnego wyznania (3,6% ogółu mieszkańców województwa). Tak jak w całym kraju najwięcej wiernych należy do Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego, czyli Kościoła Rzymskokatolickiego (83,7% ogółu mieszkańców województwa), jednak na tle Polski jesteśmy jednym z województw o najniższym procencie przynależności do kościoła, w tym aspekcie najgorzej wypada m. Szczecin, w którym tylko 76,4% respondentów zadeklarowało się należeć do Kościoła katolickiego.

Bibliografia

- Annuario statistico Ecclesiae in Polonia* (2017), Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa, (<http://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dokumenty/Annuario-Statisticum2016.pdf> – data dostępu 03.11.2017).
- Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, MSWiA <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejs/6480,Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html> (data dostępu: 06.11.2017).
- R. Drozd, *Akcja „Wisła” – deportacja ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne Polski w 1947 roku* (<http://www.transodra-online.net/pl/node/1411> – data dostępu: 5.11.2017).
- Mniejszości narodowe i etniczne*, Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie; (<http://www.szczecin.uw.gov.pl/?type=article&action=view&id=4793> – data dostępu: 03.11.2017)
- C. Osękowski, *Osadnictwo polskie na pomieckich ziemiach po drugiej wojnie światowej. Ziemia Lubuska i powiat Gubin* (<http://www.transodra-online.net/pl/node/1411> – data dostępu: 30.10.2017).
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016* (2016), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski* (2015), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Ustawy z dnia 6 stycznia 2005 rok o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/zapisy-z-konstytucji-r/6447,Ustawa-o-mniejszosciach-narodowych-i-etnicznych-oraz-o-jezyku-regionalnym.html> (data dostępu: 06.11.2017).
- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce; <http://www.vdg.pl/pl/organizations/141> (data dostępu: 05.11.2017).
- Związek Ukraińców w Polsce (http://www.zup.ukraina.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=4 – data dostępu: 03.11.2017).

3. Specyfika procesów demograficznych w województwie zachodniopomorskim na tle Polski ze szczególnym uwzględnieniem ruchu naturalnego ludności

3.1. Wstęp

W niniejszym rozdziale omówiono swoistość podstawowych procesów demograficznych w województwie zachodniopomorskim obserwowaną w ostatnich latach. Województwo zachodniopomorskie istnieje od 1999 r., wcześniej tereny te obejmowały województwa szczecińskie i koszalińskie oraz częściowo gorzowskie, pilskie i słupskie. Ziemie te należały do Ziem Zachodnich, przyłączonych do Polski w 1945 r. Z tego faktu wynika jedna z istotniejszych przesłanek o odmienności mieszkańców Pomorza Zachodniego – ich poczucia tożsamości. W tym stosunkowo młodym – w porównaniu z innymi obszarami Polski – regionie jest wskazywany charakterystyczny brak zakorzenienia mieszkańców oraz ich różnorodność kulturowa. Jest to konsekwencja wymuszonej i naturalnej migracji po drugiej wojnie światowej, a społeczność województwa określana jest w analizach socjologicznych ciągle jeszcze jako „powojenna przypadkowa zbiorowość”. Dostrzegając specyfikę, postawimy w tym rozdziale pytanie: jakie wskaźniki demograficzne wyróżniają populację województwa zachodniopomorskiego na tle innych regionów Polski?

Celem rozdziału będzie zatem ujęcie ilościowe tych procesów ludnościowych zachodzących w ostatnich dziesięcioleciach w województwie zachodniopomorskim, które istotnie różnią się od analogicznych procesów zachodzących w kraju. Analiza zostanie ograniczona do ujęcia przekrojowego, bez uwzględniania generacji. Będzie to oczywiście pewnym zawężeniem tematu – autorka zdaje sobie sprawę z faktu, że prawdziwym wyzwaniem badawczym byłaby analiza kohortowa swoistej mieszaniny populacyjnej. Prawdopodobnie specyfika zjawisk demograficznych zachodzących w województwie zachodniopomorskim, w tym zawieranie i rozwiązywanie związków małżeńskich, rozrodczość, umieralność oraz ruchy wędrownikowe, jest efektem silniejszych niż na pozostałym terenie kraju przeobrażeń wzorców zachowań następujących po sobie generacji.

Można to postrzegać w świetle osobliwości współistniejących na jednym terytorium kohort.

Okres badawczy został ograniczony w naturalny sposób do okresu funkcjonowania województwa zachodniopomorskiego. Pojawiają się jednak dalsze ograniczenia porównywalności danych – w chwili obecnej najlepszą porównywalność uzyskujemy dla szeregów czasowych konstruowanych na podstawie wyników badań bieżących z odniesieniem do Spisu Powszechnego realizowanego w 2011 r. Przeliczenia liczby ludności na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 dają horyzont czasowy od 2010 r. W rozdziale tym zostaną wykorzystane również wyniki prognozy liczby ludności przygotowanej przez GUS do 2050 r.

3.2. Spadek liczby mieszkańców województwa zachodniopomorskiego

Liczba ludności w województwie zachodniopomorskim według stanu na 31 III 2011 r. szacowana była na poziomie 1 722,9 tys., przy uwzględnieniu osób kwalifikowanych do tzw. ludności według faktycznego miejsca zamieszkania. Od 20 V 2002 – momentu krytycznego przedostatniego spisu powszechnego zwiększyła się o 24,7 tys. osób. Od powstania województwa w 1999 r., gdy liczba ludności wspomnianej kategorii liczyła 1 696,9 tys. osób¹, wzrost ten szacowany jest na 26,0 tys. osób. Bilanse prowadzone od ostatniego spisu powszechnego wskazują na spadek liczby osób zaliczanych do kategorii faktycznych mieszkańców województwa w ostatnich latach. Na wykresie 3.1. zaprezentowano dane o liczbie ludności województwa zachodniopomorskiego uzyskane na podstawie bilansów prowadzonych na bazie NSP 2011. Obok ludności faktycznej zaprezentowano również liczbę ludności rezydującej.

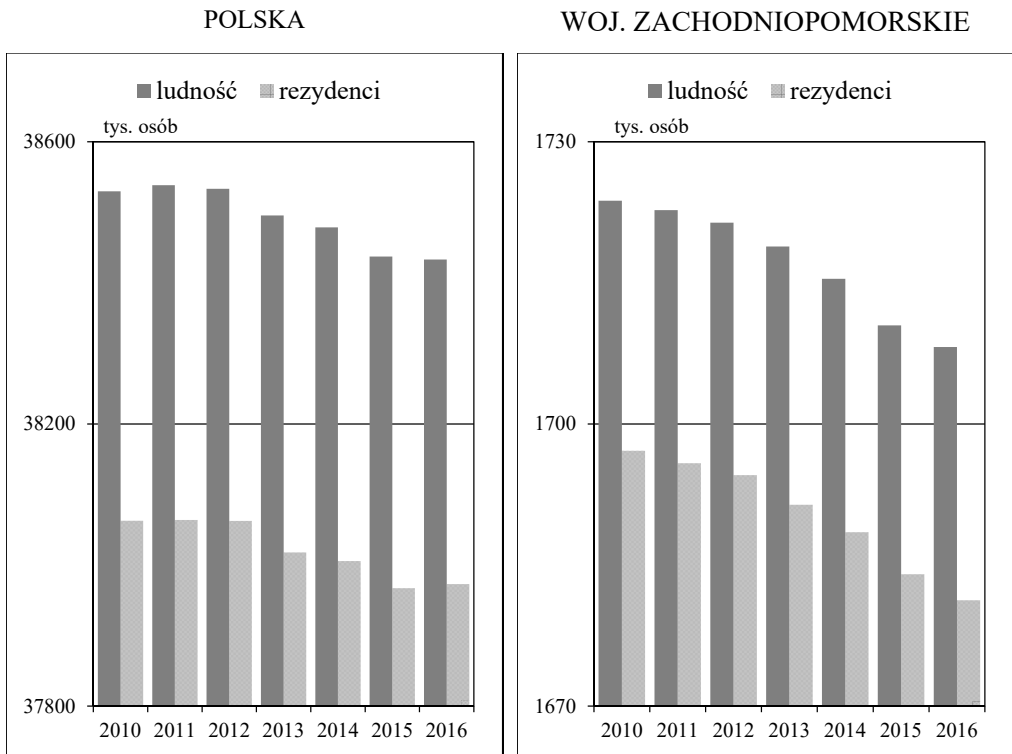
W analizowanym okresie 2010–2016 liczba ludności według faktycznego miejsca zamieszkania w Polsce zmniejszyła się o 2,52%, w województwie zachodniopomorskim spadek ten sięgnął 9,03%. Średnie roczne tempo spadku liczby ludności w województwie było w tym okresie o 0,1 pkt. proc. większe niż w kraju.

W ostatnim okresie są publikowane – w związku z wejściem w życie w 2013 r. rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1260/2013 w sprawie statystyk europejskich w dziedzinie demografii – dane o liczbie ludności uwzględniające długookresowe migracje zagraniczne. Ta kategoria liczby ludności, nazywana ludnością rezydującą, nie ujmuje osób przebywających za granicą przez co najmniej 12 miesięcy, a jednocześnie uwzględnia imigrantów

¹ Dane według stanu na 31 XII, uzyskane na podstawie bilansów uwzględniających wyniki NSP 2002.

przebywających w Polsce w tym czasie. Przyjęcie cezury 12 miesięcy pobytu poza krajem zwyczajowego zamieszkania (*ustal residence*) jest zgodne z rekomendacją ONZ z 1998 r., dotyczącą definicji tzw. długookresowych migrantów. Ludność rezydująca daje teoretycznie lepsze przybliżenie rzeczywistej liczby ludności niż ludność faktyczna. Jakość statystyk dotyczących liczby rezydentów jest poddawana krytyce (por. P. Śleszyński, 2004, E. Gołata, 2012); wśród przyczyn niedostatecznej jakości wymieniane są błędy pokrycia w spisach „z natury” i uzupełnianie informacji z rejestrów ewidencji ludności lub – jak w przypadku ostatniego spisu – na podstawie wyników badania części populacji metodą reprezentacyjną.

Wykres 3.1. Ludność według faktycznego miejsca zamieszkania oraz ludność rezydująca w Polsce oraz w województwie zachodniopomorskim w latach 2010–2016

Źródło: dane GUS.

Definicję ludności rezydującej zastosowano w spisie powszechnym w 2002 r. Wówczas oszacowano liczbę ludności Polski jako mniejszą o 1,60% od populacji faktycznie zamieszkałej (dla województwa zachodniopomorskiego różnica

ta wynosiła 0,97%)². W teorii, istotą tej różnicy, jest uwzględnianie w ludności rezydującej imigrantów przybyłych z zagranicy, przebywających w Polsce 12 miesięcy lub dłużej, a nie włączanych do stanów ludności faktycznie zamieszkałej, jak również wykluczenie emigrantów długookresowych – przebywających za granicą 12 miesięcy lub dłużej, a włączonych do stanu ludności faktycznie zamieszkałej w Polsce. Ludność rezydująca niższa niż ludność faktyczna ma więc teoretycznie świadczyć o ubytku ludności spowodowanej długotrwałym przebywaniem grupy Polaków za granicą przez wiele lat (przez co osoby te utraciły status polskich rezydentów).

Na bazie spisu ludności z 2011 r. GUS opracowuje bilans rezydentów. W latach po spisowych źródłem informacji o składnikach bilansu ludności są dane z rejestrów administracyjnych uwzględniające m.in. długookresowe migracje wewnętrzne i zagraniczne – definitywne (na pobyt stały) oraz czasowe trwające co najmniej 12 miesięcy. W szacunku rezydentów nie są uwzględniane migracje nieudokumentowane i nielegalne. W analizowanym szeregu czasowym 2010–2016 spadek liczby ludności rezydującej dla województwa wynosił 9,38‰ i był silniejszy niż w przypadku ludności faktycznej, zaś w kraju – 2,36‰, nie przewyższając ubytku ludności faktycznej. Można zatem przypuszczać, że saldo migracji długookresowych rejestrowanych silniej wpływa na liczbę ludności województwa niż w całej Polsce.

Różnica między liczbą rezydentów a liczbą ludności faktycznej w poszczególnych grupach wieku dla 2014 r.³ zaprezentowano na wykresie 4.2. Są one największe dla ludności w wieku mobilnym, w grupie wieku 30–34 lat ubytek ludności spowodowany migracjami długotrwałymi można szacować na nieco ponad 4% ludności faktycznej, w wieku 35–39 lat – nieco ponad 3%. W grupie wieku przedprodukcyjnego największy ubytek odnotowano w grupie 5–9 lat – prawie 1,8% ludności faktycznej.

² Kategoria ludności rezydującej stosowana w polskiej statystyce publicznej podczas spisów ludności w 2002 r. i 2011 r. obejmuje:

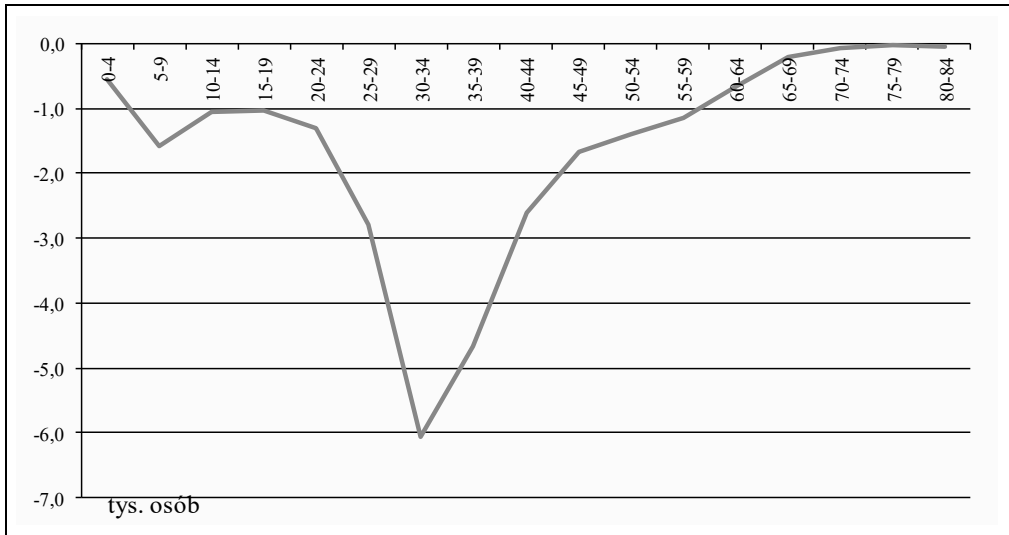
- stałych mieszkańców, z wyjątkiem osób przebywających poza miejscem zamieszkania przez okres co najmniej 12 miesięcy bez względu na ich miejsce przebywania w kraju czy za granicą;
- osoby przebywające czasowo przez okres co najmniej 12 miesięcy, przybyłe z innego miejsca w kraju lub z zagranicy (GUS 2012).

Kategoria ludności faktycznie zamieszkałej uwzględnia także osoby, które przebywają za granicą:

- stałych mieszkańców (osoby zameldowane na pobyt stały w gminie lub deklarujące w niej stały pobyt), z wyjątkiem osób przebywających poza miejscem zamieszkania przez okres powyżej 3 miesięcy w kraju oraz wszystkie osoby przebywające za granicą (bez względu na okres ich nieobecności),
- osoby przebywające czasowo przez okres powyżej 3 miesięcy, przybyłe z innego miejsca w kraju (nie są uwzględniani przebywający czasowo w Polsce cudzoziemcy) (GUS 2012).

³ Ze względu na trudności związane z szacunkiem migracji zagranicznych za 2015 r. w dalszej części opisu odwołano się do 2014 r.

Wykres 3.2. Bezwzględne różnice pomiędzy szacunkami liczby ludności faktycznej i rezydującej w województwie zachodniopomorskim w 2014 r. w pięcioletnich grupach wieku

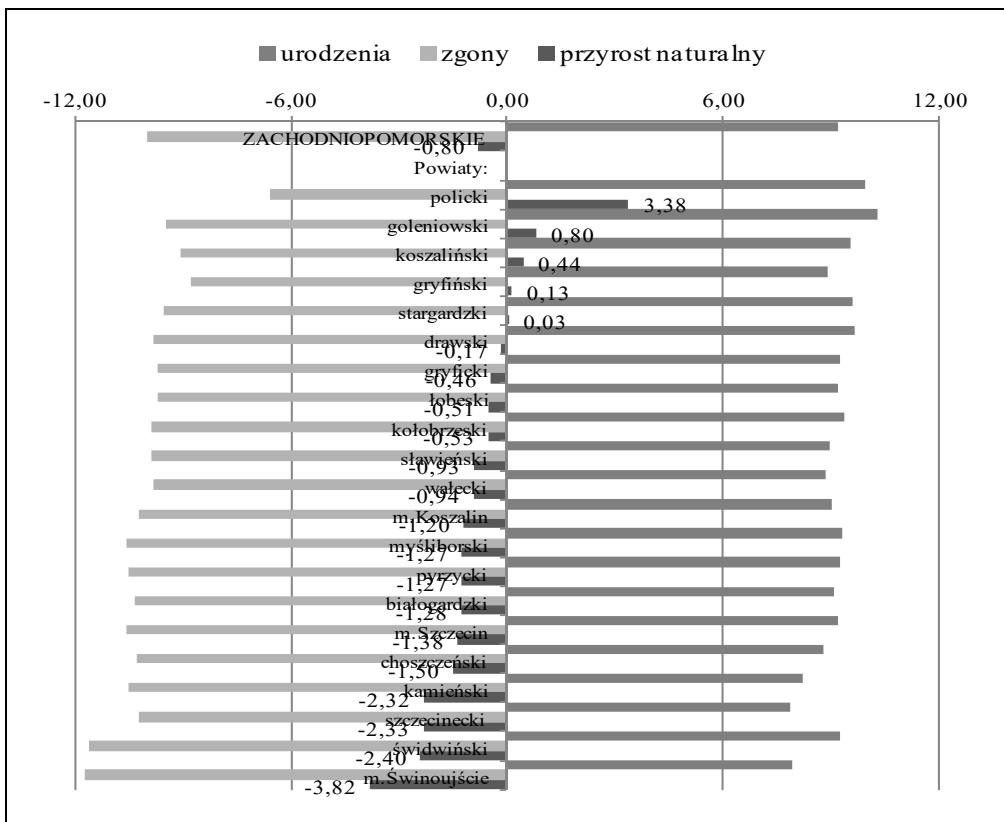
Źródło: dane GUS.

Niewątpliwie spadek liczby ludności w województwie zachodniopomorskim w okresie 2010–2016 powinien być analizowany przede wszystkim w perspektywie niekorzystnego salda w ruchu naturalnym. Ujemny przyrost naturalny w województwie zachodniopomorskim był obserwowany od 2011 r., podczas gdy dla całego kraju ujemne wartości wskaźnika pojawiły się w 2013 r. Przyrost naturalny ludności w województwie w latach 2013–2016 był niższy niż w kraju (–0,80 na 1 tys. ludności w 2016 r. wobec –0,15 dla Polski).

Wpływ surowych współczynników urodzeń oraz zgonów na współczynnik przyrostu naturalnego w poszczególnych powiatach województwa zachodniopomorskiego w 2016 r. zaprezentowano na wykresie 3.3. Dodatni przyrost naturalny odnotowano w kilku powiatach województwa. W okresie 2010–2016 w powiecie polickim utrzymywał się dodatni przyrost naturalny, z wartością współczynnika na 1 tys. ludności powyżej 3. Nie jest to jednak efekt wysokich wartości współczynnika urodzeń, ale niskiej wartości współczynnika zgonów. Powiat policki ma wysokie dodatnie saldo migracji (na pobyt stały) związane z procesami suburbanizacyjnymi zachodzącymi w obrębie Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego. Strumienie migracyjne odpływu ludności Szczecina na tereny gmin ościennych, jak wskazano w rozdziale dotyczącym migracji wewnętrznych, w przeważającej części zasilane są osobami w wieku 30–39 oraz ich dziećmi w wieku 0–9 lat. Zmieniają one strukturę wieku ludności w obszar

ze metropolitalnym poza rdzeniem, co wpływa bezpośrednio na istotnie niższe współczynniki zgonów (w powiecie polickim współczynnik zgonów na 1 tys. mieszkańców nie osiągnął poziomu 7, podczas gdy w pozostałych powiatach przyjmował w analizowanym okresie wartości 9–10). Do powiatów okalających miasto Szczecin należą wskazany już powiat policki oraz goleniowski, gryfiński i stargardzki. Wszystkie one mają dodatni przyrost naturalny, choć w powiecie gryfińskim i goleniowskim zauważalna jest tendencja spadkowa, a w 2015 r. w obu powiatach odnotowano ujemne wartości współczynnika. Powiat stargardzki przyjmuje strumienie migracyjne ze Szczecina, ale również ze Stargardu, zaś urodzenia rejestrowane w tym powiecie coraz słabiej rekompensują umieralność. Drugim obszarem metropolitalnym o podobnych procesach jest Koszaliński Obszar Funkcjonalny, w którym migracje do powiatu koszalińskiego z Koszalina nieznacznie ‘odmładzają’ społeczność lokalną. Na pozostałym terenie województwa widoczny jest pogłębiający się spadek liczby urodzeń.

Wykres 3.3. Przyrost naturalny ludności na 1000 ludności w województwie zachodniopomorskim w 2016 r. według powiatów

Źródło: dane GUS.

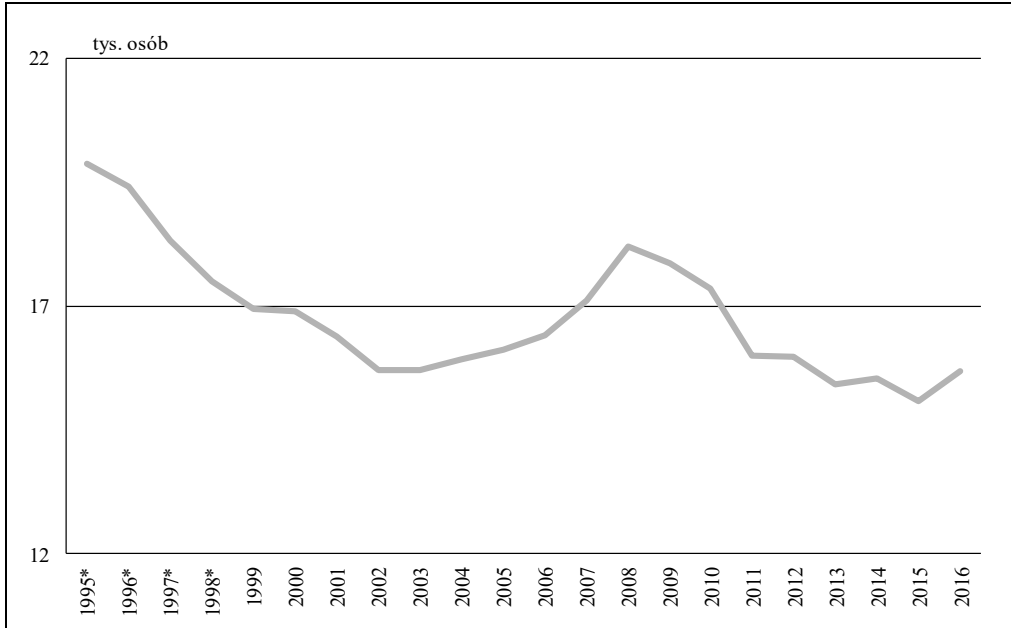
3.3. Spadek liczby urodzeń

Liczba urodzeń w województwie zachodniopomorskim w 2016 r. to 15,7 tys., o 0,6 tys. więcej niż w roku 2015, w którym odnotowano rekordowo niską jej wartość. Tendencje dotyczące liczby urodzeń żywych dla województwa w latach 1995–2016 przedstawiono na wykresie 4.4.

Tendencja spadkowa liczby urodzeń od połowy lat 80. XX wieku jest uznawana za najistotniejszą determinantę dla rozwoju demograficznego kraju. Na liczbę urodzeń mają wpływ trzy czynniki: liczebność populacji, jej struktura według wieku i płci oraz postawy i zachowania prokreacyjne ludności. Spadek liczby urodzeń od lat 80. ubiegłego wieku był uwarunkowany splotem tych czynników. W powojennej historii Polski okres ten charakteryzują swoiste przemiany zachowań prokreacyjnych ujawniające się w decyzjach kobiet i/lub par o odroczonej pierwszym urodzeniu. Osobliwość ta dotyka również zjawiska rodności w województwie zachodniopomorskim, choć w istniejących szeregach czasowych (od 1995 r. dla województwa istniejącego od 1999 r.), wniosek ten traci na wyrazistości wobec krótkotrwałego ożywienia w latach 2003–2008. Ożywienia o tym charakterze mają związek z przechodzeniem przez okres zdolności rozrodczej generacji wyżowych, w tym przypadku jest to echo wyżu z lat 80. XX wieku ze wspomnianym efektem odroczenia decyzji o pierwszym dziecku na 30–35 rok życia.

W celu sprawdzenia, czy natężenie urodzeń zależało od rozmiarów populacji, sprawdzono wartości surowych współczynników urodzeń (prezentowane już dla 2016 r. na wykresie 4.3.) oraz ich tendencje rozwojowe. Wyniki analizy prezentuje tabela 3.1. Podobnie jak dla całego kraju we wskazanym okresie ożywienia wartość współczynnika w województwie osiągnęła minimalnie poziom 9,2–9,3, ale na końcu tego okresu osiągnęła wartość o 0,2 niższą. Zauważalne jest zróżnicowanie przestrzenne współczynnika, który w miastach na prawach powiatu nie osiągnął w regionie poziomu 10. Jednocześnie najwyższe wartości uzyskał powiat łobeski, charakteryzujący się wysokim bezrobociem i niskim stopniem uprzemysłowienia oraz powiaty policki, białogardzki i choszczeński. W latach 2015–2016 jedynie powiaty policki i gołeniewski osiągnęły wartość współczynnika przekraczającą wartość odnotowaną dla kraju.

Wykres 3.4. Liczba urodzeń żywych w województwie zachodniopomorskim w latach 1995–2016

* Dane dla terenu województwa przed powstaniem tej jednostki w 1999 r.

Źródło: dane GUS.

Tabela 3.1. Surowe współczynniki urodzeń w Polsce i w województwie zachodniopomorskim w wybranych latach

Jednostka terytorialna	Urodzenia żywe na 1000 ludności			
	2003	2008	2015	2016
	okres „ożywienia” współczynnika rodności			
POLSKA	9,19	10,95 ^b	9,60	9,95
Woj. zachodniopomorskie	9,27	10,76	8,80	9,18
Z tego powiaty:				
białogardzki	9,47 ^a	12,29	9,07	9,06
choszczeński	9,50 ^a	12,13 ^b	9,16	8,78
drawski	9,10	11,23 ^b	9,15	9,64
goleniowski	10,20 ^a	11,59	9,40	10,31
gryficki	10,25 ^a	11,80	9,06	9,28
gryfiński	9,67	11,73	9,02	8,91

Tabela 3.1. Surowe współczynniki urodzeń w Polsce i w województwie zachodniopomorskim w wybranych latach (dok.)

Jednostka terytorialna	Urodzenia żywe na 1000 ludności			
	2003	2008	2015	2016
	okres „ożywienia” współczynnika rodności			
kamieński	9,62 ^a	10,93 ^b	6,98	8,19
kołobrzeski	9,03	10,58 ^b	8,78	9,38
koszaliński	9,77	11,47 ^b	8,95	9,54
myśliborski	9,43 ^a	11,50	8,29	9,30
policki	9,50	12,15	10,10	9,96
pyrzycki	9,16	11,53 ^b	8,64	9,25
sławieński	9,99 ^c	11,21	8,25	8,98
stargardzki	9,43	11,16	9,63	9,59
szczecinecki	9,66	11,14	8,09	7,89
świdwiński	9,18 ^d	11,56	9,06	9,24
wałeckie	10,34 ^d	10,84	9,50	8,86
łobeski	9,65 ^c	12,80	9,52	9,20
miasto Koszalin	7,36 ^a	8,96	8,98 ^b	9,06
miasto Szczecin	7,64 ^a	9,97	8,75	9,18
miasto Świnoujście	6,71 ^d	8,65 ^e	6,11	7,93

a Współczynnik dla 2002 r., w którym odnotowano wartość minimalną.

b Współczynnik dla 2009 r., w którym odnotowano wartość maksymalną.

c Współczynnik dla 2005 r., w którym odnotowano wartość minimalną.

d Współczynnik dla 2004 r., w którym odnotowano wartość minimalną.

e Współczynnik dla 2007 r., w którym odnotowano wartość maksymalną.

Źródło: dane GUS.

J. Kurkiewicz (2016) zwraca uwagę na zróżnicowane uwarunkowania wzrostu ogólnej liczby urodzeń żywych w kraju w pierwszej dekadzie XXI wieku. W pierwszym okresie (2005–2010) wspomniane ożywienie wynikało ze wzrostu liczby urodzeń kolejności pierwszej i drugiej, zaś w drugim okresie (2007–2010) z urodzeń trzeciej kolejności. Tendencje zachowań prokreacyjnych z uwzględnieniem kolejności urodzeń opisano za pomocą współczynników dzietności teoretycznej (według kolejności urodzeń) i przeciętnego wieku matki w momencie urodzenia dziecka danej kolejności. Wartości tych charakterystyk dla kraju i regionu zaprezentowano w tabeli 3.2.

Tabela 3.2. Współczynniki dzietności teoretycznej (WDT na 1000 kobiet) oraz średni wiek matek według kolejności urodzeń w Polsce i w województwie zachodniopomorskim w latach 2005–2015

Kolejność urodzenia dziecka (k)	Współczynnik dzietności teoretycznej (na 1000 kobiet)		Średni wiek matek (lata)	
	Polska	woj. zachodniopomorskie	Polska	woj. zachodniopomorskie
2005				
I	615,67	623,26	25,52	24,46
II	405,39	389,62	28,92	27,98
III	136,17	119,73	31,71	30,40
IV i wyższa	89,97	96,50	34,56	33,58
2006				
I	628,10	628,85	25,88	24,51
II	417,65	405,60	29,43	28,22
III	135,01	126,48	32,08	30,76
IV i wyższa	85,68	90,08	34,73	33,57
2007				
I	652,11	655,49	25,97	24,82
II	441,47	426,32	29,61	28,47
III	138,57	132,45	32,18	30,74
IV i wyższa	82,15	88,21	34,89	33,42
2008				
I	698,87	705,94	26,02	24,98
II	478,69	465,04	29,76	28,81
III	143,32	131,35	32,32	30,98
IV i wyższa	78,11	79,52	34,93	33,23
2009				
I	709,92	693,11	26,22	25,28
II	480,47	453,18	29,94	29,01
III	142,54	131,33	32,49	31,33
IV i wyższa	73,43	85,97	35,03	33,39
2010				
I	709,92	667,86	26,43	25,61
II	480,47	436,66	30,11	29,25
III	142,54	133,16	32,58	31,40
IV i wyższa	73,43	75,56	34,97	33,61

Tabela 3.2. Współczynniki dzietności teoretycznej (WDT na 1000 kobiet) oraz średni wiek matek według kolejności urodzeń w Polsce i w województwie zachodniopomorskim w latach 2005–2015 (dok.)

Kolejność urodzenia dziecka (k)	Współczynnik dzietności teoretycznej (na 1000 kobiet)		Średni wiek matek (lata)	
	Polska	woj. zachodniopomorskie	Polska	woj. zachodniopomorskie
2011				
I	647,47	618,79	26,54	25,86
II	461,54	405,94	30,16	29,36
III	135,50	126,35	32,63	31,48
IV i wyższa	64,46	69,18	34,97	33,32
2012				
I	647,97	627,17	26,58	25,83
II	465,53	414,60	30,25	29,56
III	133,17	119,87	32,77	31,53
IV i wyższa	62,66	71,48	35,15	33,47
2013				
I	631,95	613,90	26,63	26,02
II	448,13	409,98	30,32	29,65
III	128,85	115,39	32,70	31,62
IV i wyższa	58,27	67,35	34,83	33,73
2014				
I	637,95	621,67	26,81	26,20
II	472,14	428,83	30,44	29,91
III	132,36	123,03	32,79	31,75
IV i wyższa	57,53	58,69	34,79	33,84
2015				
I	635,72	610,89	26,97	26,43
II	471,16	428,79	30,47	30,18
III	130,73	116,94	32,88	32,16
IV i wyższa	52,51	60,72	34,75	33,44

Źródło: J. Kurkiewicz (2016), obliczenia własne na podstawie danych GUS.

W obliczeniach wykorzystano współczynnik dzietności teoretycznej (WDT) danej kolejności, wyznaczany poprzez sumę współczynników urodzeń danej kolejności według wieku matek. WDT zawiera informację o tym, jaką średnią

liczbę dzieci danej kolejności rodziłaby kobieta przy cząstkowych współczynnikach płodności dla danego roku kalendarzowego. Poziom płodności związanej z urodzeniami pierwszej kolejności wykazywał tendencję spadkową w Polsce od 2010 r., a w województwie zachodniopomorskim od 2009 r. W latach 2012–2015 w województwie widoczne były krótkookresowe wzrosty i spadki miernika. Średni wiek matek w momencie urodzenia pierwszego dziecka wzrastał w województwie i w Polsce, w województwie zachodniopomorskim utrzymywał się na poziomie nieznacznie niższym niż w kraju w całym prezentowanym okresie.

Współczynniki dzietności teoretycznej drugiej kolejności w pierwszym okresie (2005–2008) wykazywały wzrost, potem nastąpił wyraźny spadek (do 2011 r.), a w ostatnich 2 latach dzietność drugiej kolejności utrzymuje się na nieco podwyższonym poziomie w województwie. Poziom ten jest jednak zdecydowanie niższy od zaobserwowanego dla kraju. Podobnie jak w przypadku urodzeń pierwszej kolejności, średni wiek matki w momencie urodzenia dziecka rośnie od 2005 r. i pozostaje nieznacznie niższy w stosunku do średnich krajowych.

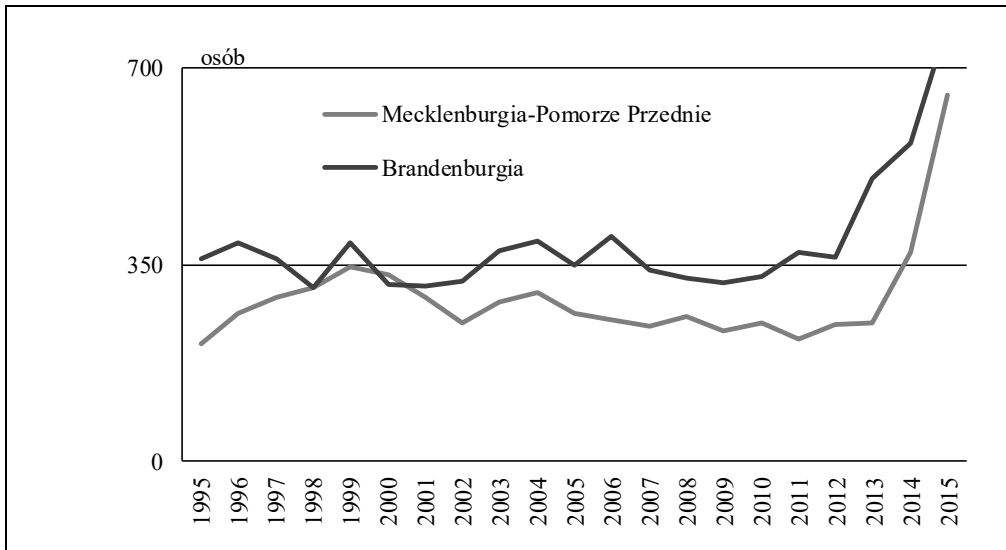
Analiza WDT dla urodzeń trzeciej oraz czwartej i dalszej kolejności nasuwa istotny wniosek o wyraźnym obniżeniu poziomu dzietności pomiędzy 2005 i 2015 r. Przy wzrastającym wieku matek w chwili rodzenia dzieci wszystkich kolejności będzie to prowadzić do obniżania dzietności ogólnej.

W kwestii statystyk liczby urodzeń w Polsce wysuwane są pewne hipotezy dotyczące nieściśłości pomiaru. W obszarach przygranicznych, w szczególności na ścianie zachodniej, znane są przypadki porodów Polek w szpitalach po stronie niemieckiej. Wiadomo też, że dzieci urodzone w Niemczech przez rezydentki z Polski wykazywane są później w statystykach liczby ludności. Oznaczałoby to ewentualne zaniżenie liczby urodzeń w wybranych jednostkach terytorialnych.

Województwo Zachodniopomorskie graniczy z krajami związkowymi Niemiec Meklemburgią-Pomorzem Przednim oraz Brandenburgią. Najpopularniejszymi szpitalami, w których rodzą Polki są szpitale w Pasewalku i Görlitz (Meklemburgia-Pomorze Przednie) oraz klinika w Schwedt (Brandenburgia). W 2014 r. w całych Niemczech odnotowano 3 366 urodzeń dzieci, których matka i ojciec byli Polakami. Porównywalną (nieco wyższą) liczbę urodzeń dzieci o obywatelstwie innym niż niemieckie odnotowano tylko dla Turków. Istnieje potrzeba oszacowania tej części populacji polskich dzieci urodzonych w Niemczech, które będą potem zaliczane do populacji rezydentów Polski. Dla powiatu Vorpommern-Greiswald, na terenie którego leżą szpitale Pasewalk i Görlitz, w 2014 r. zarejestrowano 72 urodzenia dzieci z obcym obywatelstwem (innym niż niemieckie), co daje 19% wszystkich takich urodzeń w kraju

związkowym⁴. Dla powiatu Uckermark, na terenie którego położona jest klinika w Schwedt, w 2014 r. zarejestrowano 36 takich urodzeń, co daje 6% urodzeń przez matkę z obywatelstwem innym niż niemieckie w całej Brandenburgii⁵. Na wykresie 4.5. zaprezentowano szeregi czasowe analizowanych statystyk dla obu krajów związkowych Niemiec.

Wykres 3.5. Liczba urodzeń dzieci^a, których rodzice są obcokrajowcami w Meklemburgii-Pomorzu Przednim oraz Brandenburgii w latach 1995–2015

a Dzieci z obywatelstwem obcym (innym niż niemieckie).

Źródło: dane Statistisches Bundesamt (Destatis).

Wielński B.T. (2007) podaje, że rekordowa liczba urodzeń polskich dzieci w klinice w Schwedt w 2007 r. sięgała 180. Od tego roku liczba ta znacząco spadła ze względu na zarzuty prokuratury w kwestii wyłudzeń od Narodowego Funduszu Zdrowia refundacji kosztów porodów. Od 2009 r. Polki rodzą dzieci w klinikach przygranicznych przy częściowej refundacji kosztów z NFZ, więc należałoby przypuszczać, że liczba tych dzieci jest już niższa.

Nawet przy założeniu, że widoczny w całych Niemczech od 2013 r. wzrost liczby urodzeń dotyczy również zjawiska porodów w szpitalach przygranicznych, liczba polskich dzieci urodzonych w Niemczech w tych 2 krajach związkowych, a będących później rezydentami Polski nie powinna być szacowana na poziomie wyższym niż 200 osób (dla 2015 r.). Uwzględnienie takiego szacunku

⁴ Landesamt für innere Verwaltung, Statistisches Amt Meklemburg-Vorpommern, www.laiv-mv.de.

⁵ Das Amt für Statistik Berlin-Brandenburg, www.statistik-berlin-brandenburg.de.

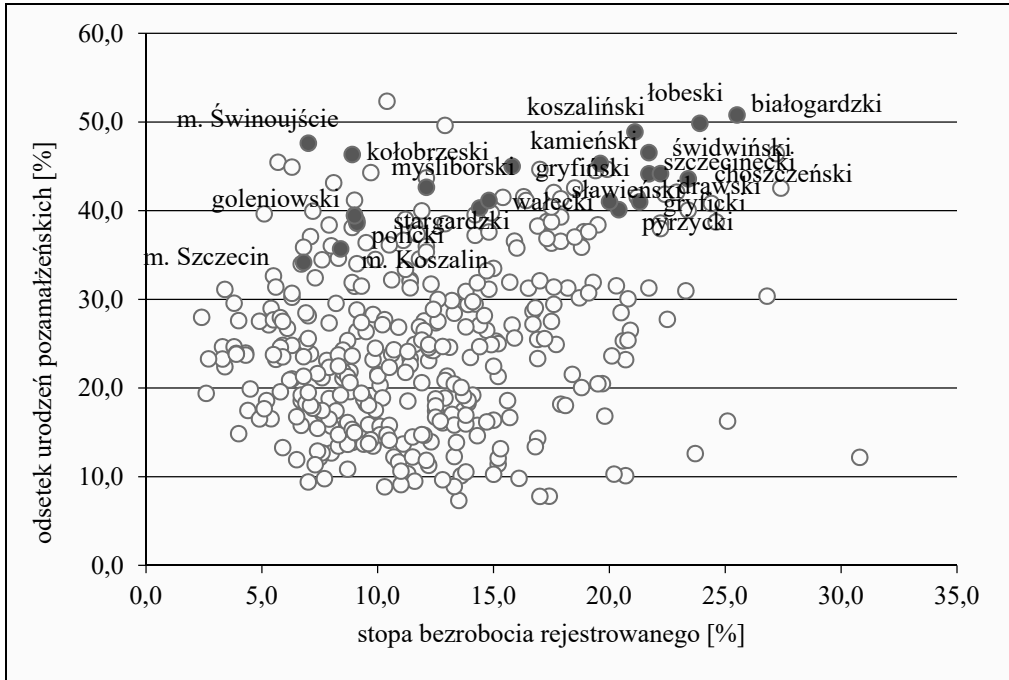
dla rejonów przygranicznych nie wpłynęłoby istotnie na statystykę urodzeń w całym województwie zachodniopomorskim. Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że dla statystyk jednostek terytorialnych niższego szczebla, szczególnie gmin, taka korekta mogłaby mieć widoczny wpływ, nie dysponujemy jednak w chwili obecnej takimi danymi.

Od 2009 r. pogłębiają się niekorzystne zmiany we wzorcu płodności kobiet powiązane bezpośrednio ze zmianami w procesach tworzenia rodzin, malejącym natężeniem zawierania małżeństw w młodszych grupach wieku oraz z przemianami społecznymi widocznymi w rosnącym natężeniu urodzeń pozamałżeńskich. Najbardziej specyficznym atrybutem województwa zachodniopomorskiego spośród nazwanych procesów jest wysokie natężenie urodzeń pozamałżeńskich.

Zachodzące zmiany obyczajowe oraz dostępność antykoncepcji modyfikują w ostatnich dekadach związek pomiędzy prokreacją i małżeństwem, częściowo poprzez zmniejszenie liczby małżeństw naprawczych legalizujących związek w przypadku pojawienia się potomstwa. Od połowy lat 50. do połowy lat 80. odsetek urodzeń pozamałżeńskich w Polsce utrzymywał się na poziomie 4–6%. W 2016 r. w kraju odsetek ten wynosił 25,0% z wyraźnym zróżnicowaniem geograficznym – na ścianie zachodniej 40,8% w województwie zachodniopomorskim i 40,1% w województwie lubuskim oraz 13,7% w województwie podkarpackim i 17,1% w województwie podlaskim na ścianie wschodniej. Analizy P. Szukalskiego (2013) prowadzą do spostrzeżeń, że najwyższe udziały urodzeń pozamałżeńskich można zaobserwować na szczególnie silnie dotkniętych problemem bezrobocia i ubóstwa obszarze województw lubuskiego, warmińskomazurskiego, zachodniopomorskiego. Wskazuje on również na fakt, iż na tych terenach skłonność kobiet zamieszkałych na wsi do wydania dziecka nieślubnego jest dużo wyższa niż wśród ludności miejskiej. Istotnie – na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego odsetek urodzeń pozamałżeńskich w 2016 r. sięgał 43,9%, podczas gdy na terenach miejskich – 39,2%. W województwach ściany wschodniej relacja jest odwrotna, ale należy pamiętać o popegeerowskim charakterze wsi w Zachodniopomorskim oraz o przewadze ludności miejskiej (68,5% w 2016 r.) w województwie.

Na wykresie 3.6. zaprezentowano dane dotyczące odsetka urodzeń pozamałżeńskich we wszystkich powiatach Polski w 2016 r. na tle stopy bezrobocia rejestrowanego, jako najczęściej przywoływanej zmiennej współwystępującej. Korelacja między zmiennymi okazała się istotna statystycznie, choć zmienność odsetka urodzeń pozamałżeńskich rzeczywiście może być tłumaczona zmiennością stopy bezrobocia tylko w ok. 6% (por. tab. 3.3.). Siła tej korelacji jest większa dla wyodrębnionej podpopulacji powiatów województwa – zmienność odsetka urodzeń pozamałżeńskich może być tłumaczona już w ponad 48%.

Wykres 3.6. Diagram korelacyjny odsetka urodzeń pozamałżeńskich na tle stopy bezrobocia rejestrowanego w powiatach w 2016 r.

Wyróżniono powiaty woj. zachodniopomorskiego.

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Tabela 3.3. Korelacje pomiędzy odsetkiem urodzeń pozamałżeńskich a stopą bezrobocia rejestrowanego w zbiorowości powiatów w Polsce i w województwie zachodniopomorskim w 2016 r.

Jednostka terytorialna	Współczynnik korelacji liniowej			
	r	r^2	statystyka t -Studenta	poziom istotności p
Polska (n=380)	0,2500	0,0625	5,0202	$7,97 \cdot 10^{-7}$
Woj. zachodniopomorskie (n=21)	0,6977	0,4867	4,2448	$4,38 \cdot 10^{-4}$

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Zmiana wzorców w tworzeniu rodzin może być obserwowana na podstawie analizy danych spisowych. Dane takie pozwalają na obserwacje zmian w zakresie małżeńskości, a w konsekwencji w zakresie dzietności – m.in. odkładanie decyzji o posiadaniu dzieci, a w konsekwencji także obniżenie się dzietności kobiet związane z obniżeniem prawdopodobieństwa posiadania kolejnego dziecka przez parę. W spisie powszechnym z 2011 r. wyodrębniono 10,97 mln

rodzin spośród 13,57 mln gospodarstw domowych⁶. W województwie zachodniopomorskim odnotowano 639 tys. gospodarstw domowych w roku spisowym, z czego 72,1% stanowiły gospodarstwa rodzinne, w których mieszkało blisko 500 tys. rodzin. Członkowie rodzinnych gospodarstw domowych stanowili w kraju 88,6% ludności według faktycznego miejsca zamieszkania, zaś w województwie 87,5%. Najczęstszym typem rodziny pozostaje małżeństwo z dziećmi⁷. W 2011 r. było w Polsce 5,46 mln takich rodzin i stanowiły prawie połowę (49,7%) ogółu rodzin, w regionie udział ten był niższy – 45,1% spośród 499,9 tys. rodzin.

W porównaniu z 2002 r. liczba rodzin tego typu zmniejszyła się o 0,4 mln w kraju (prawie 7%) oraz o 24,7 tys. (ponad 10%) w województwie zachodniopomorskim. Rodziny z dziećmi są jedynym typem biologicznym rodziny⁸, którego liczba zmniejsza się od 1970 r. Oczywiście upatrujemy bezpośredniego powiązania pomiędzy tym faktem a rosnącym odsetkiem urodzeń pozamałżeńskich. Na wykresie 3.7. przedstawiono odsetek rodzin typu małżeństwa oraz małżeństwa łącznie ze związkami partnerskimi, które mieszały z dziećmi. Interpretację tych współczynników należy prowadzić z ostrożnością, dlatego że w starzejącym się społeczeństwie odsetek małżeństw z dziećmi w gospodarstwie domowym może maleć na skutek odraczania decyzji o dziecku (decyzji o pozostawianiu w bezdzietności) przez pewną grupę par, ale również istotne znaczenie mieć usamodzielnianie się dzieci w przypadku rosnącej liczby par w starszym wieku.

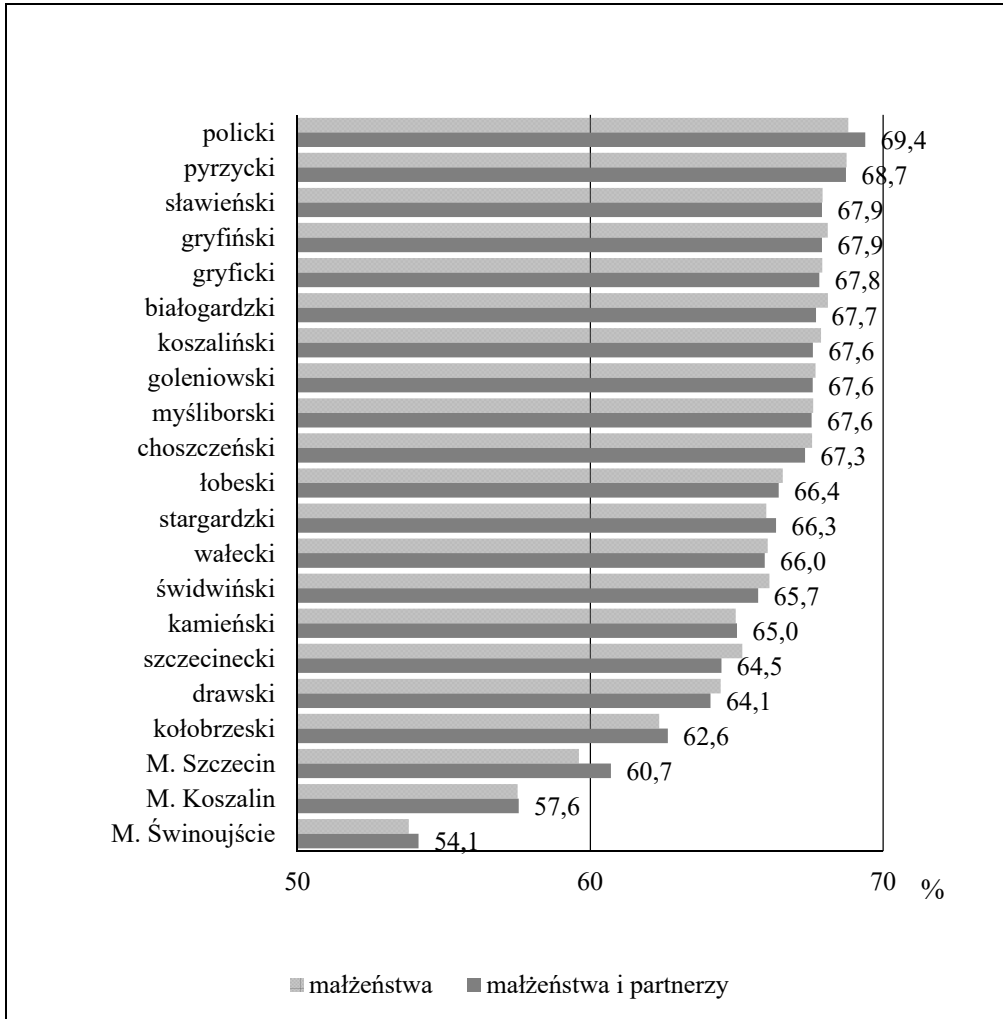
W 2011 r. spośród wszystkich par małżeńskich w województwie 64,4% prowadziło gospodarstwo domowe z dziećmi, w 2002 r. było to 70,5%. W przypadku rozszerzonej definicji (małżeństw i partnerów) było to 64,1% w 2011 r. oraz 70,1% w 2002 r. Zaprezentowany na wykresie 4.7. wykaz powiatów pozwala zauważyć pewne zróżnicowanie – w statystykach ogólnych odsetek małżeństw z dziećmi jest wyższy niż odsetek rodzin typu małżeństwo lub partnerzy z dziećmi. W poszczególnych powiatach województwa zachodniopomorskiego odsetek rodzin z definicją pary rozszerzoną na partnerów przewyższa odsetek wyznaczony w grupie zdefiniowanej klasycznie. Wskazuje to na rosnący udział wśród typów rodzin partnerów z dziećmi, bez sformalizowanego związku małżeńskiego. Tendencja ta jest zauważalna w miastach na prawach powiatu oraz w powiatach z funkcjonalnych obszarów tych miast (powiaty: policki, stargardzki oraz kołobrzeski).

⁶ Zamieszkałych w 9,89 mln gospodarstw – część rodzin zamieszkiwała gospodarstwa wielorodzinne.

⁷ Przez dziecko (naturalne lub przysposobione) rozumie się osobę mieszkającą i utrzymującą się z rodzicem/rodzicami niezależnie od jego wieku pod warunkiem, że w tym samym gospodarstwie domowym dziecko nie tworzy rodziny z inną osobą/osobami (współmałżonkiem lub własnymi dziećmi).

⁸ W ostatnich 2 spisach do biologicznych typów rodziny zalicza się obok małżeństw z dziećmi/bez dzieci i matek/ojców samotnie wychowujących dzieci również partnerów z dziećmi/bez dzieci.

Wykres 3.7. Odsetek rodzin z dziećmi w powiatach województwa zachodniopomorskiego w 2011 r. (NSP)

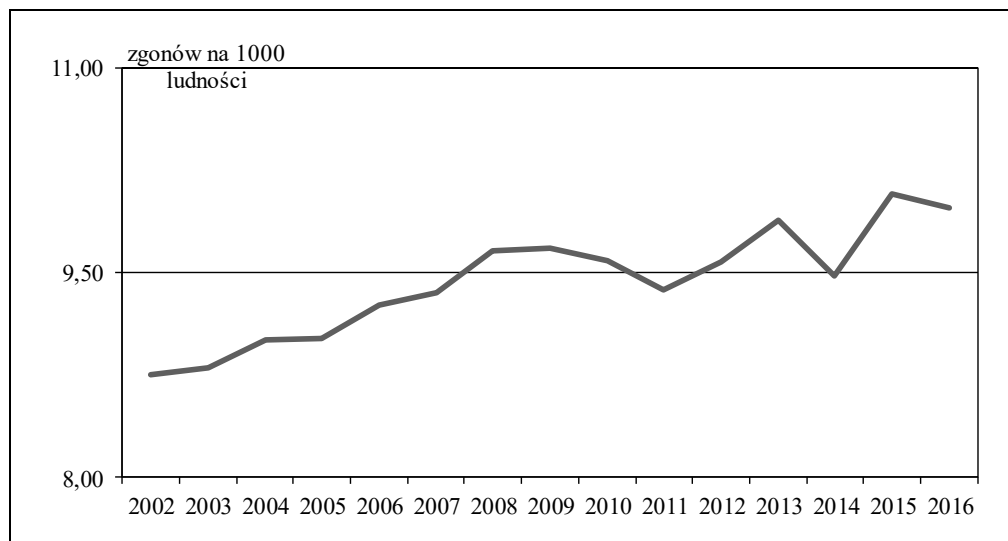
Źródło: Urząd Statystyczny w Szczecinie (2014), *Ludność i gospodarstwa domowe w województwie zachodniopomorskim. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna*.

3.4. Umieralność i trwanie życia

Stan i strukturę ludności obok urodzeń silnie determinują zgony. Tendencję rozwojową ogólnego współczynnika zgonów dla województwa zachodniopomorskiego zaprezentowano na wykresie 3.8. Prezentowany współczynnik wykazuje tendencję rosnącą z wahaniami przypadkowymi. Przyczyny tego wzro-

stu należy upatrywać we wzrastającym odsetku ludzi starszych i sędziwych w populacji, co ma związek ze starzeniem się społeczeństwa regionu. W analizowanym okresie odsetek ludności w wieku powyżej 65 roku życia wzrósł od 2002 r. z poziomu 11,6% o 4,6 pkt. proc. (w kraju od poziomu 12,8% o 3,6 pkt. proc.). Dla grupy osób sędziwych (w wieku 85 lat i więcej) odsetek ten wzrósł w województwie z poziomu 0,6% o 1,2 pkt. proc. (w kraju z poziomu 0,9% o 1 pkt. proc.)

Wykres 3.8. Współczynnik zgonów na 1000 ludności w województwie zachodniopomorskim w latach 2002–2016

Źródło: dane GUS.

W Polsce i na świecie najważniejszymi przyczynami zgonów są: choroby układu krążenia, nowotwory oraz przyczyny zewnętrzne – w tym zamierzone samouszkodzenia i wypadki komunikacyjne. Występują one ze zróżnicowaną intensywnością w grupach płci i wieku. W tabeli 3.4. przedstawiono współczynniki zgonów z powodu tych przyczyn w województwie zachodniopomorskim w latach 2010–2015.

Odsetek zgonów wywołanych przyczynami zewnętrznymi zachorowania lub zgonu w 2015 r. wyniósł 5,0%, zmniejszając się istotnie w porównaniu z latami wcześniejszymi (w 2014 r. wynosił 6,1%) i zbliżając się do odsetka właściwego dla kraju. W okresach 2002–2003 oraz 2007–2009 odsetek ten dla województwa przewyższał analogiczny w kraju o ponad 1 pkt. proc. Udział zgonów z powodu chorób układu krążenia w okresie 2002–2011 wykazywał zasadniczo

tendencję malejącą, a w ostatnich latach wykazuje powolny wzrost do poziomu 45,7% w 2015 r. Jednocześnie wzrasta udział zgonów z powodu chorób nowotworowych, który w województwie w 2015 r. osiągnął poziom 28,2%. Różnica pomiędzy tym odsetkiem dla regionu i dla kraju utrzymuje się na poziomie 1,5 pkt. proc. na niekorzyść regionu.

Tabela 3.4. Współczynniki zgonów na 100 tys. ludności z powodu wybranych przyczyn według płci i wieku w latach 2010–2015 w województwie zachodniopomorskim

Grupa wieku	Przyczyna zgonu	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Mężczyźni							
0–19	C00-D48	4,8	4,3	3,9	3,4	6,9	2,9
	I00-I99	1,6	2,7	1,1	0,6	16,6	1,2
	V01-Y89	17,0	56,8	19,9	22,4	80,5	16,2
20–44	C00-D48	18,7	35,8	12,8	15,6	140,7	16,9
	I00-I99	25,5	51,7	28,7	32,1	166,4	28,6
	V01-Y89	85,0	98,3	74,6	81,0	106,7	66,4
45–59	C00-D48	302,3	477,4	308,2	271,4	751,6	259,1
	I00-I99	325,7	444,5	324,3	311,6	690,6	288,1
	V01-Y89	158,5	156,7	150,1	149,2	93,2	111,3
60 +	C00-D48	1097,3	789,0	1005,8	1043,0	289,0	1035,2
	I00-I99	1914,7	1450,1	1661,9	1616,3	784,2	1630,6
	V01-Y89	126,9	79,6	107,7	90,5	29,9	87,8
Kobiety							
0–19	C00-D48	2,8	5,1	3,5	1,8	3,6	4,3
	I00-I99	1,1	4,5	0,6	1,2	1,8	3,1
	V01-Y89	5,0	15,9	6,4	11,2	8,4	7,9
20–44	C00-D48	19,2	72,3	16,5	31,5	16,2	56,7
	I00-I99	8,3	34,4	10,2	15,6	13,7	28,2
	V01-Y89	13,7	15,9	11,1	16,6	11,8	15,7

Tabela 3.4. Współczynniki zgonów na 100 tys. ludności z powodu wybranych przyczyn według płci i wieku w latach 2010–2015 w województwie zachodniopomorskim(dok.)

Grupa wieku	Przyczyna zgonu	2010	2011	2012	2013	2014	2015
45–59	C00-D48	213,4	356,5	227,7	348,4	220,1	491,3
	I00-I99	94,6	193,9	91,8	167,6	85,6	267,1
	V01-Y89	28,1	28,8	21,8	29,9	31,3	27,1
60 +	C00-D48	632,3	419,8	639,1	506,2	603,3	400,8
	I00-I99	1811,9	1493,6	1740,9	1702,6	1626,7	1498,1
	V01-Y89	71,7	40,9	55,0	49,3	50,3	38,4

Zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją Chorób i Przyczyn Zgonów ICD – C00-D48: choroby nowotworowe, I00-I99: choroby układu krążenia, V01-Y89: zewnętrzne przyczyny zgonu.

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS.

Zjawisko nadumieralności mężczyzn jest powszechnie obserwowane, uwiadcza się również na podstawie analizy tabeli 3.4. W najstarszej wyróżnionej grupie wieku uwiadcza się w niektórych latach większa intensywność zgonów spowodowanych chorobami układu krążenia u kobiet niż u mężczyzn. Zasadniczo choroby układu krążenia oddziaływały z silniejszym natężeniem na mężczyzn niż na kobiety w populacji osób do 60. roku życia, gdzie współczynnik zgonów dla mężczyzn był kilkakrotnie wyższy niż dla kobiet. Współczynniki zgonów spowodowanych chorobami nowotworowymi rosną wraz z wiekiem w obu grupach płci. W obu grupach płci, największe przyrosty współczynnika zachodzą w grupie wieku 45–59 w stosunku do grupy 20–24 lat. Zwraca uwagę fakt rosnącego natężenia wśród kobiet zgonów spowodowanych chorobami nowotworowymi w grupach młodszych – w 2015 r. największy przyrost odnotowano pomiędzy grupą kobiet w wieku 20–24 lata.

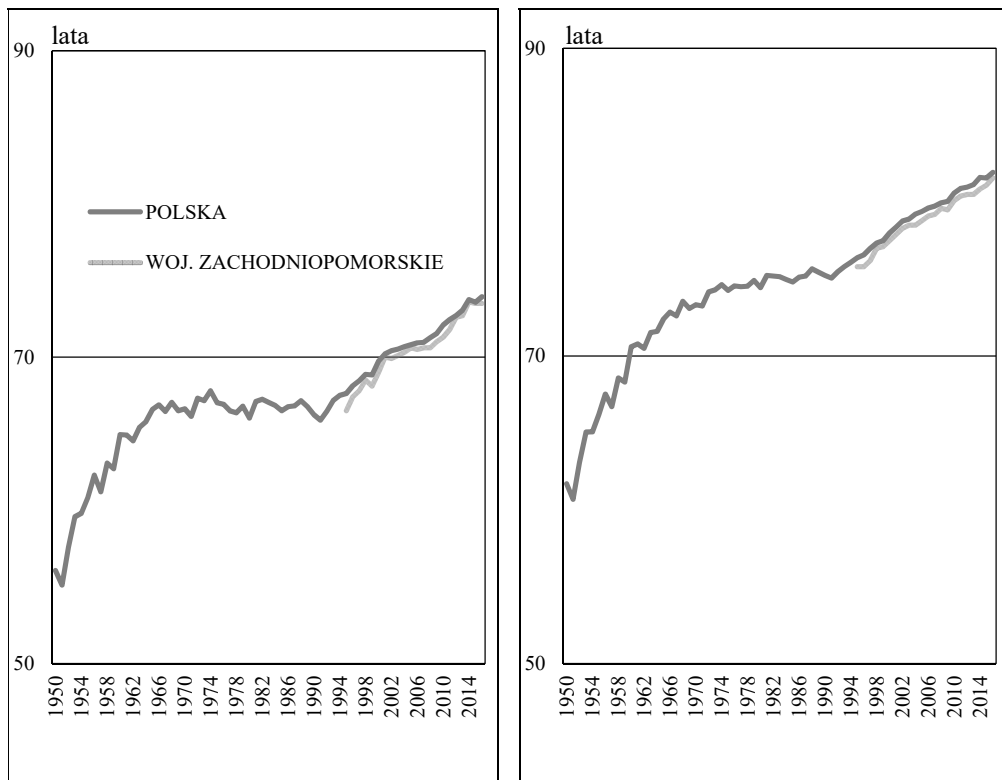
W analizie umieralności braliśmy pod uwagę proces starzenia się społeczeństwa. Od zakończenia II wojny światowej utrzymuje się tendencja wzrostu długości trwania życia. Na wykresie 3.9. przedstawiono szeregi czasowe przeciętnego trwania życia w Polsce i w województwie zachodniopomorskim w obu grupach płci. Przeciętne trwanie życia można uznać za syntetyczny miernik jakości życia, dostępności opieki medycznej⁹ oraz warunków socjalnych. Obserwowany wzrost można zatem uznać za efekt wyraźnej poprawy jakości życia.

⁹ W tym rozwój nowych technologii medycznych, nowoczesnych metod diagnostycznych i poprawa kondycji zdrowotnej.

Wykres 3.9. Przeciętna długość trwania życia 1950–2016

mężczyźni

kobiety

Źródło: dane GUS.

W 2016 r. przeciętne trwanie życia mężczyzn w województwie zachodniopomorskim wynosiło 73,5 lat, a dla kobiet – 81,6 lat. Analizowane wskaźniki dotyczą średniego wieku, jakiego dożyli ci, którzy zmarli w roku, dla którego podane są przeciętne. W obydwu grupach płci przeciętne trwanie życia w regionie było niższe niż w kraju – dla kobiet w całym okresie między 0,4 a 0,7 lat, zaś dla mężczyzn różnice utrzymywały się na podobnym poziomie, jednak w ostatnich 5 latach osłabły, dochodząc nawet do 0,1 roku w 2015 r. Obserwowana nadumieralność mężczyzn jest widoczna również w różnicy pomiędzy przeciętnym trwaniem życia w obu grupach płci. Różnica ta utrzymuje się od kilkunastu lat na poziomie około 8 lat w kraju. W województwie w latach 2012–2015 była nawet niższa, dochodząc do poziomu 7,3.

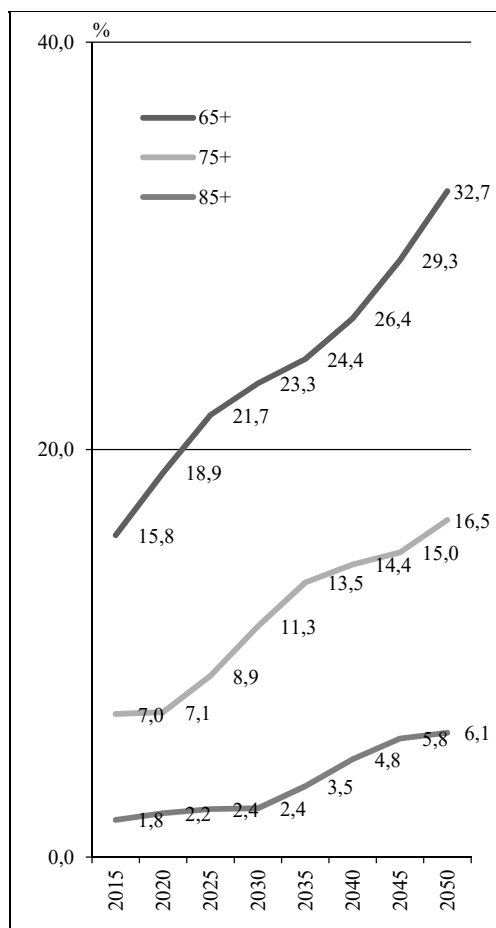
Dysproporcje między przeciętnym dalszym trwaniem życia mężczyzn i kobiet w województwie zmieniały się wraz z wiekiem. W grupie wieku powyżej 65 lat przeciętne dalsze trwanie życia dla mężczyzny-mieszkańca województwa

zachodniopomorskiego wynosiło 15,7 lat (16,0 w kraju) i było już tylko o 4,4 roku krótsze niż analogiczne przeciętne dalsze trwanie życia kobiety.

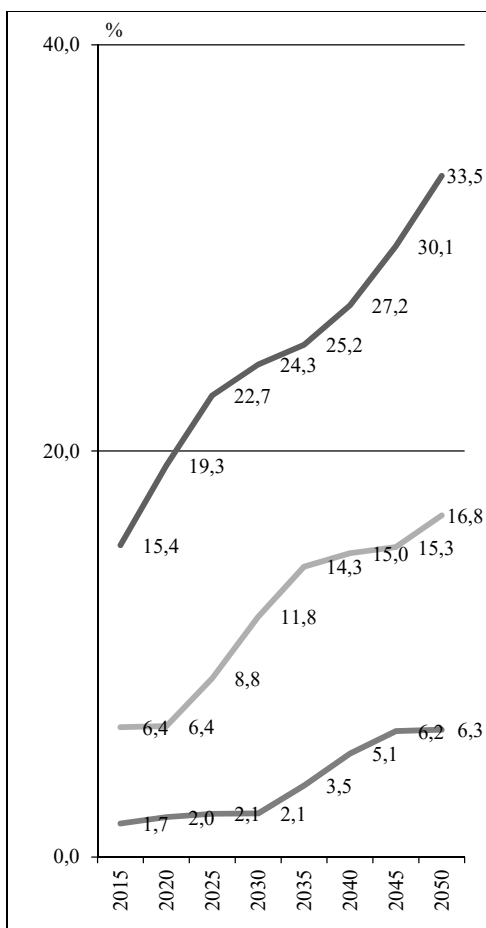
Bezpośrednie konsekwencje omawianych trendów urodzeń, zgonów oraz wydłużającego się trwania życia w regionie będą widoczne w najbliższych latach w spadku liczby ludności oraz w pogłębiających się procesach starzenia się społeczeństwa. Na wykresie 3.10. zaprezentowano najistotniejsze zmiany w prognozowanych strukturach wieku dla województwa zachodniopomorskiego w perspektywie 2050. W prezentacji wykorzystano oficjalną prognozę GUS (z korektą z 2014 r.).

Wykres 3.10. Prognozowany (prognoza GUS) na lata 2015–2050 odsetek osób starszych i sędziwych w województwie zachodniopomorskim

mężczyźni

kobiety

Źródło: prognoza GUS.

Liczba ludności w 2050 r. wobec niezmiennych tendencji w zakresie rodności i umieralności w województwie ma według GUS osiągnąć poziom 1 453 tys. osób. Jednocześnie odsetek osób starszych (powyżej 65 r.ż.) ma sięgnąć 32,7% w przypadku mężczyzn oraz 33,5% dla kobiet. Odsetek osób sędziwych ma również wzrosnąć – dla mężczyzn do poziomu 6,1% (ponad trzykrotnie w okresie 2015–2050), podobnie dla kobiet – do poziomu 6,3%.

3.5. Podsumowanie

W rozdziale omówiono specyfikę podstawowych procesów demograficznych powiązanych z ruchem naturalnym ludności w województwie zachodniopomorskim obserwowaną w ostatnich latach. Do najistotniejszych charakterystyk tych procesów zaliczono malejącą liczbę urodzeń, rosnącą liczbę zgonów, wydłużające się przeciętne trwanie życia oraz w konsekwencji malejącą liczbę ludności.

Od kilku lat pogłębiają się w województwie niekorzystne zmiany we wzorcu płodności kobiet widoczne między innymi w tendencji wzrostowej wieku matki w momencie urodzenia pierwszego dziecka. Tendencje te są powiązane bezpośrednio ze zmianami w procesach tworzenia rodzin, widocznymi w malejącym odsetku rodzin z dziećmi oraz z przemianami społecznymi widocznymi w rosnącym natężeniu urodzeń pozamałżeńskich, charakterystycznymi dla całej ścisiany zachodniej kraju.

Bibliografia

- Gołata E. (2012), *Spis ludności i prawda*, „Studia demograficzne”, 1(161) 2012, s. 23–55.
- GUS (2012), *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, GUS, Warszawa.
- GUS (2014), *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, GUS, Warszawa.
- Kędelski M., Paradyś J. (2006) *Demografia*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Kurkiewicz J. (1990), *Podstawowe metody analizy demograficznej*, PWN, Warszawa.
- Kurkiewicz J. (2016), *Urodzenia i płodność w Polsce z perspektywy europejskiej*, [w:] *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2015–2016*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Szukalski P. (2013), *Urodzenia pozamałżeńskie w Polsce*, *Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny 2013*, Nr 8.
- Śleszyński P. (2004), *Regionalne różnice pomiędzy liczbą ludności według narodowego spisu powszechnego w 2002 r. i rejestrowaną na podstawie ewidencji bieżącej*, *Studia Demograficzne*, 145 (1), s. 93–103

www.statistik-berlin-brandenburg.de (data dostępu; 10.05.2017).

www.laiv-mv.de, (data dostępu; 10.05.2017).

Ludność i gospodarstwa domowe w województwie zachodniopomorskim. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna (2014), Urząd Statystyczny w Szczecinie Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, US Szczecin.

Wieliński B.T. (2017), *Podęzranie popularne porody w Schwedt*, Gazeta Wyborcza.

4. Specyfika procesów starzenia się ludności województwa zachodniopomorskiego

4.1. Streszczenie

Prognozy demograficzne wskazują, że w najbliższych latach wzrośnie liczba osób starszych w populacji województwa zachodniopomorskiego. Przewidywany jest wzrost liczby osób z tzw. zaawansowanej starości, czyli w wieku 85 i więcej lat. Wiek stanowi jeden z dominujących czynników mających wpływ na ryzyko wystąpienia niesamodzielności. Starzejąca się populacja stawia przed społecznością regionu wyzwania związane z koniecznością zabezpieczenia opieki nad rosnącą liczbą niesamodzielnych osób starszych, które potrzebują wsparcia i pomocy w codziennym funkcjonowaniu. Aktualnie główny filar systemu opieki nad niesamodzielnymi seniorami stanowią członkowie rodzin – opiekunowie nieprofesjonalni. Zauważalna jest pilna potrzeba przystosowania systemu opieki do zmian, jakie zajądą w populacji województwa zachodniopomorskiego, z uwzględnieniem czynników migracyjnych. W pracy wykorzystane zostały dane i materiały instytucji publicznych, pozarządowych, które działają w obszarze podejmowanej tematyki.

4.2. Wstęp

W połowie drugiej dekady XXI wieku populacja Polski liczyła 38,4 mln mieszkańców. Na początku nowego stulecia nastąpiła bardzo istotna zmiana w strukturze demograficznej populacji kraju, która przejawia się tym, że więcej było osób w wieku poprodukcyjnym 7,6 mln niż przedprodukcyjnym 6,8 mln¹. Utrzymujący się na niskim poziomie od połowy lat 90. XX wieku wskaźnik dzietności, który kształtuje się na poziomie 1,2–1,4 wskazuje na stan depresji urodzeniowej². Prognozy demograficzne zakładają, że w najbliższych latach nie

¹ *Ludność według płci, wieku, województw i powiatów w roku 201.*, GUS 2017.

² GUS 2016 *Małżeństwa oraz dzietność w Polsce*, GUS 2016

wystąpią czynniki, które mogłyby wpłynąć na odwrócenie wspomnianych trendów demograficznych. Proces starzenia się populacji ma swój wymiar ogólnokrajowy, ale również swoje specyficzne uwarunkowania lokalne.

W artykule przedstawiono dane obrazujące specyfikę procesów starzenia się populacji województwa zachodniopomorskiego, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji niesamodzielnych osób starszych oraz potencjału opiekuńczego rodzin, społeczności lokalnych i instytucji opiekuńczych z sektora pomocy społecznej i ochrony zdrowia. Wzrost liczby seniorów, a szczególnie z tzw. okresu zaawansowanej starości skutkuje wzrostem zapotrzebowania na usługi opiekuńcze realizowane na rzecz niesamodzielnych osób starszych w wymiarze długoterminowym. Analiza została prowadzona w oparciu o dane statystyczne i prognozy Głównego Urzędu Statystycznego oraz raporty Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, ponadto wykorzystano dane z Urzędu Miasta Szczecin.

Tabela 4.1. Prognoza ludności w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym do 2050 roku w województwie zachodniopomorskim

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata							
	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
	w tys.							
OGÓŁEM w tys.	1712,6	1692,5	1667,2	1634,8	1594,7	1548,9	1501	1453,3
W wieku przedprodukcyjnym	296,3	285,8	271,8	246,8	231,8	219,1	210,4	204
Mężczyźni	152,2	146,8	139,6	126,9	119,2	112,6	108,2	104,9
Kobiety	144,1	139	132,2	119,9	112,6	106,4	102,2	99,1
W wieku produkcyjnym	1082,3	1011,9	965,3	944	904	844,7	772,9	705,9
Mężczyźni	577,1	542,6	513,3	502	487,3	462	427,6	389,6
Kobiety	505,2	469,3	452	442	416,7	382,8	345,2	316,3
W wieku poprodukcyjnym	334	394,8	430,1	444	458,9	485,1	517,7	543,5
Mężczyźni	104,3	133,9	157,2	164,3	166,3	176,3	193,7	214,6
Kobiety	229,7	260,9	272,8	279,8	292,6	308,8	324	328,9

Źródło: *Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego 2016*, Urząd Statystyczny Szczecin: (data dostępu: 10.07.2017), <http://szczecin.stat.gov.pl/dane-o-województwie/województwo/ludnosc/>

W województwie zachodniopomorskim prognoza demograficzna Urzędu Statystycznego w Szczecinie przewiduje, że w najbliższych dekadach zmniejszy się liczba mieszkańców regionu z przeszło 1,7 mln w 2015 r. do ok. 1,4 mln w 2050 r. Sytuacja demograficzna będzie przedstawiać się typowo dla regio-

nów o charakterze półperyferyjnym. Na zmniejszenie liczby ludności wpłyną nie tylko czynniki wynikające z niskiego współczynnika dzietności, ale również migracji wewnętrznych i zewnętrznych mieszkańców regionu, szczególnie osób w wieku produkcyjnym. W województwie zachodniopomorskim w 2015 r. 17,3% mieszkańców stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym, w kolejnych dekadach ich udział w populacji będzie ulegał zmniejszeniu. W 2030 r. udział dzieci i młodzieży w wieku przedprodukcyjnym osiągnie poziom 15%, a w połowie XXI w. wyniesie ok. 14%. W przypadku osób w wieku produkcyjnym w analizowanym okresie ich udział w populacji również ulegnie zmniejszeniu z 63% w 2015 r. do 48% w 2050 r. W przypadku osób w wieku produkcyjnym nastąpi istotna zmiana w strukturze tej grupy. Ze względu na wzrost mediany wieku, więcej będzie osób w wieku produkcyjnym z niemobilnych kategorii wieku na rynku pracy. Można wyróżnić dwa główne wymiary tych zmian. Pierwsza związana jest ze starzeniem się zasobów kapitału ludzkiego na rynku pracy oraz dodatkowo mniejszą liczbą osób w wieku produkcyjnym, co przełoży się na potencjał gospodarczy regionu. Po drugie, osoby w wieku produkcyjnym w okresie niemobilnym stanowią główną grupę opiekunów nieformalnych – rodzinnych, którzy zabezpieczają potrzeby niesamodzielnych osób starszych. Potencjał kapitału ludzkiego na rynku pracy będzie dodatkowo ograniczany ze względu na konieczność opieki nad starzejącymi się rodzicami oraz dziadkami, jeśli utrzymane zostaną dotychczasowe rozwiązania w zakresie organizacji świadczeń opiekuńczych i wsparcia rodziny w opiece nad niesamodzielnym seniorem, to można spodziewać się, że coraz więcej osób będzie zmuszonych okresowo lub trwale zawiesić aktywność zawodową w celu realizacji funkcji opiekuńczych w rodzinie. Według aktualnych szacunków rodziny zapewniają wsparcie zdecydowanej większości seniorów wymagających pomocy i wsparcia w codziennym funkcjonowaniu w wymiarze długoterminowym. W 2015 r. w województwie zachodniopomorskim było ponad 334 tys. seniorów, do 2050 r. ich liczba wzrośnie według prognoz do 543,3 tys. Mając na uwadze, że zmniejszeniu ulegnie liczba osób w wieku produkcyjnym, a tym samym obniży się potencjał opiekuńczy rodzin. W 2015 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 55,4 osób w wieku nieprodukcyjnym, w kolejnych dekadach obciążenie będzie systematycznie wzrastać i w połowie XXI wieku wskaźnik obciążenia demograficznego wyniesie 78,8³. Dotychczas najczęściej pomocy w codziennym funkcjonowaniu udzielają niesamodzielnym seniorom kobiety z kategorii wiekowej niemobilnej na rynku pracy w wieku 45 i więcej lat. Jeżeli prognozy demograficzne się potwierdzą, to liczba wszystkich kobiet

³ *Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego – 2016*, Urząd Statystyczny; <http://szczecin.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo/ludnosc/>

w wieku produkcyjnym zmniejszy się w przypadku województwa zachodniopomorskiego z ponad 0,5 mln w 2015 r. do 316 tys. w 2050 r.

Tabela 4.2. Prognoza ludności w wieku 60/65 i więcej lat

Region	2013	2014	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Polska	18,4	19,0	19,6	22,6	24,8	26,2	28,0	30,5	33,6	36,5
Dolnośląskie	19,0	19,7	20,5	24,0	26,1	27,2	28,6	31,1	34,4	37,5
Kujawsko-pomorskie	17,8	18,4	19,1	22,3	24,7	26,2	28,0	30,5	33,6	36,6
Lubelskie	18,9	19,5	20,1	23,0	25,4	27,1	29,2	31,9	35,3	38,6
Lubuskie	17,2	17,9	18,7	22,4	24,9	26,2	27,8	30,4	33,6	36,6
Łódzkie	20,6	21,2	21,8	24,9	26,9	28,1	29,7	32,2	35,3	38,1
Małopolskie	17,7	18,1	18,6	21,0	23,0	24,6	26,4	28,9	32,0	35,0
Mazowieckie	19,1	19,5	20,1	22,5	24,0	25,0	26,6	29,2	32,3	35,0
Opolskie	18,9	19,5	20,2	23,4	26,3	28,7	31,0	33,7	37,0	40,2
Podkarpackie	17,2	17,7	18,2	21,0	23,5	25,6	27,9	30,7	34,1	37,5
Podlaskie	18,5	19,0	19,5	22,4	25,1	27,4	29,6	32,4	35,7	39,0
Pomorskie	17,1	17,7	18,4	21,2	23,2	24,4	26,0	28,2	31,1	33,7
Śląskie	19,3	20,0	20,7	24,0	26,4	27,9	29,6	32,0	35,0	37,8
Świętokrzyskie	19,8	20,4	21,1	24,3	26,8	28,5	30,4	33,2	36,7	39,9
Warmińsko-mazurskie	16,3	17,0	17,7	21,2	24,1	26,0	27,9	30,5	33,6	36,7
Wielkopolskie	17,1	17,6	18,2	21,1	23,2	24,5	26,2	28,7	31,8	34,7
Zachodniopomorskie	17,9	18,7	19,5	23,3	25,8	27,2	28,8	31,3	34,5	37,4

Źródła: Prognoza ludności na lata 2014–2050 (opracowana 2014 r.), (data [dostęp: 1.06.2017]; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r,1,5.html>).

W województwie zachodniopomorskim udział seniorów w populacji oscylował w latach 2013–2015 poniżej średniej krajowej. Według prognoz na początku trzeciej dekady XXI wieku w regionie udział osób po 60 r. ż. w przypadku kobiet i 65 roku życia w przypadku mężczyzn wzrośnie ponad średnią ogólnopolską. Na tle kraju województwo zachodniopomorskie według prognoz nie będzie miało największego odsetka seniorów w populacji, lecz w porównaniu do województw sąsiadujących (pomorskie 33,7, wielkopolskie 34,7, lubuskie 36,6) udział osób starszych się zwiększy. W 2050 r. osoby starsze będą stanowić 37,4% populacji w przypadku całego kraju, a średnia ukształtuje się na poziomie 36,5%.

Tabela 4.3. Prognoza demograficzna dla województwa zachodniopomorskiego na lata 2016–2050 dla osób w wieku 60 i więcej lat

Lata	Kategorie wiekowe					
	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85 i więcej
2016	135086	111411	54304	44728	36184	30175
2020	129089	123789	93510	41239	34581	33317
2025	98606	120406	111898	79729	31487	35478
2030	92731	93054	110044	96462	61785	35137
2035	111624	88259	85975	95965	75937	56111
2040	126849	106762	82359	76006	76860	78941
2045	131544	121965	100494	73941	62155	93011
2050	112225	127169	115803	91527	61931	91090

Źródło: Prognoza ludności opracowana w 2014 roku na lata 2014–2050. (data dostępu: 1.06.2017); <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html>.

Przedstawione w tabeli 4.1. dane dotyczące zmian w strukturze wieku populacji województwa zachodniopomorskiego do 2050 r. wymagają w celu ukazania pełniejszego obrazu procesu starzenia się populacji regionu przyjrzenia się zmianom, jakie pojawią się w samej grupie seniorów. W tabeli 4.3. została przedstawiona prognoza demograficzna dotycząca wyłącznie osób wieku 60 i więcej lat. Dane wskazują, że w najbliższych latach można spodziewać się znaczącego wzrostu liczby osób w wieku zaliczanym do tzw. sędziwej starości, czyli w wieku 85 i więcej lat. W 2016 r. na terenie województwa mieszkało ponad 30 tys. osób ze wspomnianej kategorii wiekowej, a do 2050 r. ich liczba wzrośnie do przeszło 91 tys.

W rodzinach zafunkcjonują coraz częściej dwa pokolenia seniorów, w wieku 85 i więcej lat oraz ich dzieci, które przekroczyły 60/65 rok życia. Osoby w wieku produkcyjnym będą musiały niekiedy w tym samym czasie udzielać wsparcia zarówno swoim starzejącym się rodzicom, jak i dziadkom, którzy wkraczają w okres starości sędziwej.

Osoby w wieku 85 i więcej lat stanowią kategorię wiekową, w przypadku której znacząco wzrasta zapotrzebowanie na świadczenie usług opiekuńczych i leczniczych, w tym w szczególności realizowanych przez sektor pomocy społecznej i ochrony zdrowia. Starzejąca się populacja stawia przed osobami i instytucjami odpowiedzialnymi za kreowanie i wdrażanie polityki społecznej wyzwania w zakresie przygotowania się na wzrastające obciążenia wynikające ze wzrostu liczby seniorów. Województwo zachodniopomorskie graniczy z Niemcami, co również może mieć wpływ na funkcjonowanie sektora opie-

kuńczego zarówno w sferze świadczeń realizowanych z środków publicznych, jak i usług świadczonych i finansowanych z środków prywatnych. Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej jest zauważalny trend migracyjny pracowników sektora leczniczego i opiekuńczego do krajów tzw. starej Unii. Po zniesieniu barier na rynku pracy przez Niemcy nastąpiły migracje opiekunów, asystentów osób niepełnosprawnych i starszych, którzy są rekrutowani przez szereg firm pośrednictwa pracy, które w ostatnim okresie wyspecjalizowały się w poszukiwaniu i wysyłaniu opiekunów na rynek niemiecki. Dysproporcje w kwestii zarobków oraz bliskość geograficzna powodują, że w części zachodniej województwa można zauważyć problem związany ze znalezieniem osób chętnych do pracy w charakterze opiekuna w domach pomocy społecznej. Niemcy starzejają się najszybciej z pośród krajów Unii Europejskiej, a dysproporcje w zarobkach się utrzymują, można spodziewać się zatem, że rynek niemiecki będzie potrzebował coraz więcej opiekunów i zaoferuje atrakcyjniejsze warunki pracy i płacy niż w Polsce. Wzrost liczby seniorów w populacji województwa stawia również wyzwania w zakresie organizacji i świadczenia usług przez sektor ochrony zdrowia. Aktualnie dostęp do leczenia geriatrycznego ma wymiar symboliczny. W regionie działa tylko jeden oddział geriatryczny, który dysponuje bardzo małą liczbą łóżek.

Tabela 4.4. Procentowy wskaźnik zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na miejsce w DPS w Polsce

Województwo	Liczba osób		Procentowy wskaźnik zaspokojenia potrzeb
	Umieszczonych w dps w 2015 r.	Oczekujących na umieszczenie stan na 31.XII.2015r.	
Dolnośląskie	910	713	56,1
Kujawsko-pomorskie	505	348	59,2
Lubelskie	640	201	76,1
Lubuskie	406	291	58,2
Łódzkie	1098	174	86,3
Małopolskie	1169	284	80,5
Mazowieckie	1144	710	61,7
Opolskie	399	173	69,8
Podkarpackie	642	37	94,6
Podlaskie	309	175	63,8
Pomorskie	441	360	55,1
Śląskie	1230	1513	44,8
Świętokrzyskie	415	236	63,7

Tabela 4.4. Procentowy wskaźnik zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na miejsce w DPS w Polsce (dok.)

Województwo	Liczba osób		Procentowy wskaźnik zaspokojenia potrzeb
	Umieszczonych w dps w 2015 r.	Oczekujących na umieszczenie stan na 31.XII.2015r.	
Warmińsko-mazurskie	486	244	66,6
Wielkopolskie	974	659	59,6
Zachodniopomorskie	577	333	63,4
Polska	11345	6451	66,2

Źródło: Raport MPiPS-05 2016.

Specyfika procesu starzenia się populacji województwa zachodniopomorskiego w kontekście zabezpieczania potrzeb niesamodzielnych seniorów wymaga przedstawienia danych dotyczących dostępności miejsc w domach pomocy społecznej. W tabeli 4.4. ukazano procentowy wskaźnik zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na miejsce w stacjonarnych placówkach opiekuńczych sektora pomocy społecznej dla poszczególnych województw, obejmujący tylko osoby, którym wydano skierowanie do umieszczenia w DPS. Na tle kraju województwo zachodniopomorskie osiąga wskaźnik nieznacznie niższy niż wynosi średnia ogólnopolska. Czas oczekiwania na miejsce w województwie zachodniopomorskim wynosi od kilku tygodni do nawet dwóch lat. Szczególnie długo czeka się na miejsce w placówce przeznaczonej dla osób przewlekle psychicznie chorych, ponieważ są tam skierowane często osoby stosunkowo młode i okres życia w instytucji jest dłuższy niż w domach dla osób przewlekle somatycznie chorych i osób starszych. Warto jednak podkreślić, że przedstawione dane nie odzwierciedlają faktycznego zaspokojenia potrzeb, lecz w przypadku każdego województwa należy przeprowadzić dogłębną analizę w zakresie ilości dostępnych miejsc w domach pomocy społecznej, ogólnej liczby wydanych skierowań i oferty wsparcia udzielanej w innych formach w stosunku do liczby mieszkańców w wieku senioralnym. W pierwszej kolejności warto podkreślić, że można zauważyć duże dysproporcje w zakresie wydawania skierowań przez ośrodki pomocy społecznej. Prowadzone w 2014 r. przez autora artykułu badania dotyczące systemu opieki długoterminowej w województwie zachodniopomorskim wskazały na prawidłowość, że ośrodki w gminach wiejskich wydają zdecydowanie mniej skierowań niż miasta na prawach powiatu w stosunku do liczby ludności⁴.

⁴ R. Iwański *Opieka długoterminowa nad osobami starszymi*, CeDeWu, Warszawa 2016.

Według danych z 2016 r. w przypadku gminy Szczecin seniorzy partycypują w kosztach pobytu w placówce w kwocie ok. 800 zł, rodziny w ramach obowiązku alimentacji dokładają średnio 200 zł, a pozostałą kwotę ok. 2000 zł dopłaca gmina wydająca skierowanie⁵. Mając na uwadze, że z każdym rokiem rośnie średni koszt pobytu w domach pomocy społecznej, gminy wydając skierowanie, przyjmują długoterminowe zobowiązanie finansowe. W 2016 r. całkowity miesięczny koszt pobytu w DPS-ie w województwie zachodniopomorskim wynosił od 2822 zł do 3705 zł⁶. W kolejnych latach możemy spodziewać się wzrostu kosztów pobytu, które zostaną wymuszone przez proces podnoszenia standardów w zakresie opieki, infrastruktury i np. rehabilitacji oraz wzrosty płac dla pracowników działów opiekuńczo-terapeutycznych.

Tabela 4.5. Liczba ogółem mieszkańców nie opuszczających łóżek w ponadgminnych domach pomocy społecznej (stan na dzień 31.XII.2015 r.)

Województwo	Ogółem liczba mieszkańców	w tym nie opuszczających łóżek	
		liczba	% w ogółem
Dolnośląskie	5610	701	12,5
Kujawsko-pomorskie	3912	552	14,1
Lubelskie	4312	619	14,4
Lubuskie	2342	315	13,5
Łódzkie	6125	734	12,0
Małopolskie	7608	1051	13,8
Mazowieckie	9084	829	9,1
Opolskie	2946	307	10,4
Podkarpackie	4510	622	13,8
Podlaskie	2306	247	10,7
Pomorskie	3911	368	9,4
Śląskie	7843	1143	14,6
Świętokrzyskie	3074	413	13,4
Warmińsko-mazurskie	3487	522	15,0
Wielkopolskie	6188	801	12,9

⁵ Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Szczecinie 2017.

⁶ Dane Wydziału Spraw Społecznych Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego 2017.

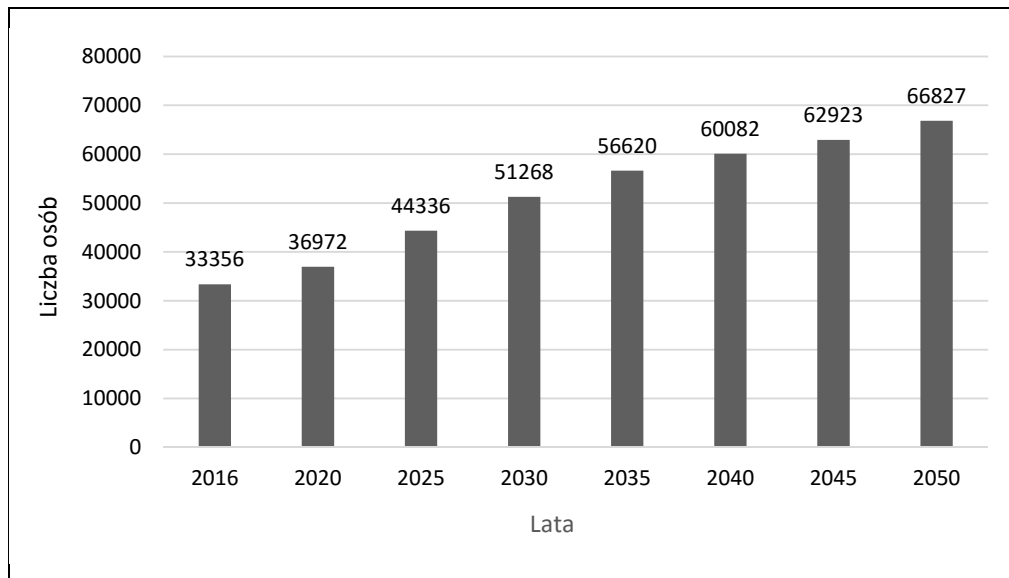
Tabela 4.5. Liczba ogółem mieszkańców nie opuszczających łóżek w ponadgminnych domach pomocy społecznej (stan na dzień 31.XII.2015 r.) (dok.)

Województwo	Ogółem liczba mieszkańców	w tym nie opuszczających łóżek	
		liczba	% w ogółem
Zachodniopomorskie	3731	656	17,6
Polska	76989	9880	13,0

Źródło: Raport MPiPS-05 2016.

Bardzo ważnym wskaźnikiem w trakcie analizy starzenia się populacji województwa jest odsetek mieszkańców domów pomocy społecznej nie opuszczających łóżek w poszczególnych województwach. Od lat wzrasta liczba mieszkańców placówek opiekuńczych, których cechuje znikoma samodzielność. W przypadku województwa zachodniopomorskiego na koniec 2015 r. na 3731 mieszkańców domów pomocy społecznej, z czego zdecydowaną większość stanowią osoby po 60 roku życia, aż 656 osób nie opuszcza łóżek. W regionie, odnotowano najwyższy odsetek mieszkańców DPS o niskim stopniu samodzielności 17,6%, gdy średnia krajowa wynosi 13%. Warto podkreślić, że w przypadku regionu granicznego, czyli województwa pomorskiego odsetek mieszkańców DPS nie opuszczających łóżek jest prawie najniższy w Polsce i wynosi zaledwie 9,4%, przy zbliżonej liczbie osób mieszkających w placówkach. Przyczyn tak dużych różnic można upatrywać w praktyce ośrodków pomocy społecznej w województwie zachodniopomorskim, które kierują do placówek opiekuńczych osoby, którym nie można zapewnić bezpiecznej i właściwej pomocy przy wykorzystaniu form wsparcia środowiskowego. Drugim powodem może być również mniejsza tradycja w zakresie opieki rodzinnej. Trzeci powód może być związany z migracjami zewnętrznymi osób w wieku produkcyjnym. Mając na uwadze proces starzenia się populacji i wzrastające wraz z wiekiem jednostki ryzyko wystąpienia niesamodzielności, można zakładać, że w najbliższych latach systematycznie wzrośnie odsetek osób starszych, mieszkających w domach pomocy społecznej, które nie będą opuszczać łóżek. Polityka społeczna w zakresie opieki długoterminowej nad niesamodzielnymi osobami starszymi na poziomie gmin powinna opierać się na wsparciu udzielanym w środowisku przez pracowników socjalnych i opiekunki środowiskowe. Kolejnym etapem powinny być stacjonarne formy wsparcia dziennego oraz formy stacjonarne rozproszone jak mieszkania chronione i wspomagane. Do domów pomocy społecznej powinny być kierowane wyłącznie osoby, w przypadku których wyczerpały się możliwości zabezpieczenia bezpiecznej i właściwej do potrzeb opieki w miejscu zamieszkania.

Wykres 4.1. Prognoza zapotrzebowania na opiekę z uwagi na choroby otępienne, w tym chorobę Alzheimera w województwie zachodniopomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych.

Jednym z czynników warunkujących ryzyko wystąpienia niesamodzielności osób starszych są choroby otępienne, w tym choroba Alzheimera. W roku 2016 w województwie zachodniopomorskim mieszkało ponad 411 tys. osób w wieku 60 lub więcej lat⁷. Przyjmując wariant optymistyczny, przy założeniu, że ten typ schorzenia występuje u 5% osób w kategorii wiekowej 65–69 lat, 10% dla 70–74 lat, 15% dla 75–79 lat, 20% dla 80–84 lata i 25% powyżej 85 roku życia chorobami otępiennymi dotkniętych było 33 356 osób starszych. W kolejnych latach wraz z procesem starzenia się populacji wzrośnie liczba osób, które zachorują na choroby z tej grupy. W 2050 r. według przeprowadzonej prognozy, w województwie zachodniopomorskim na choroby otępienne chorować może ponad 66 tys. starszych mieszkańców. Nie wszyscy będą wymagali całodobowej opieki i wsparcia, ale w przypadku seniorów chorych na Alzheimera taka konieczność będzie występować. Choroba ma charakter postępujący i w jej pierwszej fazie wystarczy pomoc dochodząca realizowana przez członków rodziny, wynajętych opiekunów profesjonalnych lub opiekunki środowiskowe. Kolejny etap choroby wymusza zabezpieczenie opieki stałej, gdy osoba starsza

⁷ Prognoza ludności opracowana w 2014 roku na lata 2014-2050, (data dostępu: 1.06.2017); <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html>

zachowuje sprawność w zakresie samodzielnego poruszania się. W takim przypadku bardzo potrzebne są dzienne domy pomocy skierowane na zaspokajanie potrzeb chorych na Alzheimera. Senior przebywa w tego typu placówce w dzień, natomiast w noc i weekendy opiekę nad nim sprawuje rodzina. Kolejny etap choroby wymusza opiekę całodobową, w tym opiekę profesjonalną w przypadku osób karmionych dojelitowo. Opieka nad seniorem w fazie choroby, gdy nie jest w stanie opuścić łóżka, wymaga dużych nakładów pracy i środków. Mając na uwadze, że wzrośnie liczba seniorów chorych na choroby otępienne postępujące, należy przygotować system wsparcia, który może wspomóc rodzinę podczas wykonywania zadań opiekuńczych lub ją zastąpić, gdy rodzina nie jest w stanie zapewnić bezpiecznej i właściwej opieki choremu. Warto również podkreślić, że w najbliższych latach wzrośnie liczba jednoosobowych gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby starsze. W przypadku osób, które nie mogą liczyć na wsparcie ze strony członków rodzin, obowiązek organizacji opieki spocznie na ośrodkach pomocy społecznej. Ważne jest, aby pracownicy sektora pomocy społecznej mieli pełne rozpoznanie w środowisku, co pozwoli na zabezpieczenie pomocy w momencie wystąpienia kryzysu zdrowotnego, który prowadzić może do ograniczenia samodzielności. Pomoc udzielana w formie środowiskowej nie powinna mieć wymiaru wyręczającego lecz wspierający, dbając by senior zachował jak największą samodzielność.

4.3. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wybranych danych demograficznych dotyczących województwa zachodniopomorskiego wskazuje, że proces starzenia się populacji będzie w najbliższych latach postępował, szczególnie wśród osób z kategorii wieku 85 i więcej lat. Zmniejszy się liczba osób w wieku produkcyjnym, co przełoży się na potencjał gospodarczy regionu. Zauważalna jest pilna potrzeba w zakresie rozbudowy systemu opieki nad niesamodzielnymi seniorami, przy uwzględnieniu, że systematycznie będzie wzrastać zapotrzebowanie na opiekę organizowaną i współfinansowaną ze środków publicznych. Aktualnie koszty opieki nad niesamodzielnymi seniorami, w przypadku których rodzina nie może lub nie chce wypełniać obowiązku opieki, ponoszą gminy.

Bibliografia

- Bank Danych Lokalnych (data dostępu: 12.05.2017); <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.
Ludność według płci, wieku, województw i powiatów w roku 2016 (2017), GUS, Warszawa.
Iwański R. (2016), *Opieka długoterminowa nad osobami starszymi*, CeDeWu, Warszawa.

Małżeństwa oraz dzietność w Polsce (2016), GUS, Warszawa.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Szczecinie 2017.

Prognoza ludności opracowana w 2014 roku na lata 2014-2050 (2017), (data dostępu: 1.06.2017); <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html>.

Raport MPiPS-05 (2016).

Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego (2016), Urząd Statystyczny w Szczecinie (data dostępu: 10.07.2017); <http://szczecin.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo/ludnosc/>.

Wydział Spraw Społecznych Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego 2017.

CZEŚĆ II

SYTUACJA NA RYNKU PRACY A WARUNKI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Dr Magdalena MOJSIEWICZ

Dr Barbara BATÓG

Wydział Nauk Ekonomicznych

Uniwersytet Szczeciński

5. Migracje wewnętrzne ludności w województwie zachodniopomorskim

5.1. Wstęp

Niniejszy rozdział jest poświęcony ruchowi wewnętrznemu ludności w województwie zachodniopomorskim. Zagadnienie napływu ludności na teren województwa cieszyło się szczególnym zainteresowaniem geografów i historyków śledzących proces zasiedlania tzw. Ziemi Odzyskanych (lata 1947–1948) związane ze zmianą granic oraz procesy ludnościowe w szerszym horyzoncie czasowym, aż po lata 60. XX wieku. W kolejnych dziesięcioleciach procesy ludnościowe na terenach obecnego województwa zachodniopomorskiego stabilizowały się i upodabniały do procesów zachodzących również na ziemiach dawnych. Celem rozdziału jest charakterystyka procesów przemieszczeń ludności w województwie, z koncentracją na ostatnich dekadach.

Współczesne migracje przybierają różne formy; w klasycznych analizach w centrum zainteresowania były migracje definitywne i długookresowe, ale w wielu aktualnych analizach przepływów ludności na świecie wskazuje się na nowe horyzonty badań nad migracjami. W najnowszych koncepcjach ONZ, w tym w pracach nad wdrożeniem Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030, wspomina się o konieczności badania przepływów krótkookresowych i sezonowych ludności z wykorzystaniem dużych zbiorów danych (Big Data) pochodzących od operatorów sieci komórkowych. Celem badań nad migracjami mają być w niedalekiej przyszłości nie tylko trwałe zmiany miejsca zamieszkania.

Założonym celem badawczym niniejszego rozdziału jest charakterystyka złożoności procesów migracji wewnętrznych w województwie zachodniopomorskim z głównym akcentem położonym na najnowsze tendencje związane ze wzmoczoną mobilnością ludności, niekoniecznie powiązaną ze zmianą miejsca zamieszkania. Cel ten zostanie zrealizowany w trzech płaszczyznach – krótkiej charakterystyki okresu powojennego, analizy zmian miejsca zamieszka-

nia mieszkańców województwa zachodniopomorskiego w latach 1989–2002 i 2002–2011 oraz analizy przemieszczeń ludności związanych z dojazdami do pracy. W ostatniej części rozdziału przeprowadzono analizę przepływów strumieni zasobów dla rynku pracy, która pozwala na wnioskowanie zarówno w aspekcie pozyskania/utrąty pracowników ale również w aspekcie procesów suburbanizacyjnych i związanych z tym przemieszczeń czasowych ludności, nieujmowanych standardowo w charakterystykach procesów migracyjnych.

Osiągnięcie zamierzeń badawczych było możliwe dzięki wynikom spisów powszechnych, w których identyfikowane były fakty zamieszkania, a nie tylko zameldowania poszczególnych osób. Największa część materiału badawczego wykorzystanego przez autorki pochodziła z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r.

5.2. Pochodzenie mieszkańców województwa zachodniopomorskiego

Przejęcie Ziemi Zachodnich, w tym ziemi szczecińskiej i koszalińskiej przez władze polskie nastąpiło w 1945 r. Z tego tytułu tematyka ludnościowa tych ziem wyróżnia się swoistą specyfiką, wyraźnie widoczną szczególnie w procesach migracyjnych w latach 1945–1948 oraz w następnym okresie, aż po lata 60. XX wieku.

Okres powojenny charakteryzował się w całej Polsce intensywnymi migracjami wewnętrznymi ludności, głównie z powodów ekonomicznych. Główny strumień przepływu widoczny był z przeludnionych wsi do dużych miast. Na ziemiach dawnych, przed 1939 r., procesy przechodzenia ludności ze wsi do miast lub z zawodów rolniczych do pozarolniczych wewnątrz kraju następowały w nieznacznym zakresie. Masowe migracje wewnętrzne nastąpiły bezpośrednio po drugiej wojnie światowej. W okresie 1946–1950 charakterystyczny był napływ ludności ze wsi do wyludnionych miast.

Dla Ziemi Zachodnich procesy te zostały poprzedzone masowym wysiedleniem Niemców. Wewnętrzna emigracja osiedleńcza przebiegała równoległe z procesem masowej repatriacji ze Związku Radzieckiego oraz reemigracji powracających z zagranicy. Silnym strumieniem był napływ na te tereny przesiedleńców z centralnych terenów Polski.

W tabeli 5.1. scharakteryzowano zmiany odsetka osób, które zamieszkują tereny województwa zachodniopomorskiego od urodzenia (ludność autochtoniczna). W początkowych informacjach o ludności autochtonicznej w województwie szczecińskim pozyskanych na podstawie spisu powszechnego z 1950 r. wskazywano, że stanowiła ona 3,2%. Przesiedleńcy stanowili 65,0%, a repatrianci i reemigranci 30,3%. W ówczesnym województwie koszalińskim

ludność autochtoniczna stanowiła 9,5%, przesiedleńcza – 64,4%, a repatrianci i reemigranci – 24,3%. Polskiej ludności rodzimej nie było wcale lub prawie wcale. W powiatach m. Szczecin, Łobez, Kołobrzeg, Koszalin i Sławno odnotowywano w 1950 r. stosunkowo wysokie współczynniki wyjazdów – z obszarów tych, podobnie jak z powiatów dolnośląskich, wyjeżdżali w latach 50. ubiegłego wieku Niemcy.

Tabela 5.1. Ludność zamieszkała od urodzenia w ludności ogółem (w %)

Jednostka terytorialna	1950 ^a	1970	1978	1988	2002	2011 ^b
	Zamieszkała od urodzenia w % ogółu ludności					
Polska	.	51,0	53,6	56,7	59,2	56,5
Woj. szczecińskie/koszalińskie	3,2/9,5	33,1/33,6	37,8/35,2	43,1/40,9	.	.
zachodniopomorskie	49,9	50,3
W tym						
m. Szczecin	.	32,1	.	47,3	52,6	55,2
m. Koszalin	.	27,3	.	38,6	42,8	45,2

. brak danych.

^a Ludność mieszkająca w 1939 r. na obszarze ziem zachodnich i północnych ^b Bez emigrantów przebywających za granicą czasowo 12 miesięcy lub dłużej.

Źródła danych:

1950: Kosiński (1960);

1970: GUS, (1972), (1973), (1973);

1978: (1981)

1988: GUS (1992).

2002: GUS (2003); Urząd Statystyczny w Szczecinie (2004);

2011: GUS (2014), Urząd Statystyczny w Szczecinie (2014).

W sierpniu 1939 r. prawie 347 tys. spośród 529 tys. zamieszkałych w ówczesnym województwie szczecińskim w momencie spisu z 3 XII 1950 r. mieszkało w innym województwie¹, duży napływ ludności na teren województwa szczecińskiego nastąpił w ramach migracji wewnętrznych z województwa poznańskiego (ponad 57 tys. osób), łódzkiego (52 tys. osób – razem z migrantami z m. Łodzi) oraz bydgoskiego (44 tys. osób). W analogicznym momencie w województwie koszalińskim na 518 tys. mieszkańców prawie 338 tys. mieszkało bezpośrednio przed wybuchem wojny w innym województwie, przy czym największy strumień napływu odnotowano z województwa bydgoskiego (54 tys. osób), kieleckiego (ponad 52 tys.) oraz lubelskiego (prawie 42 tys.).

¹ Na ówczesnym terenie kraju.

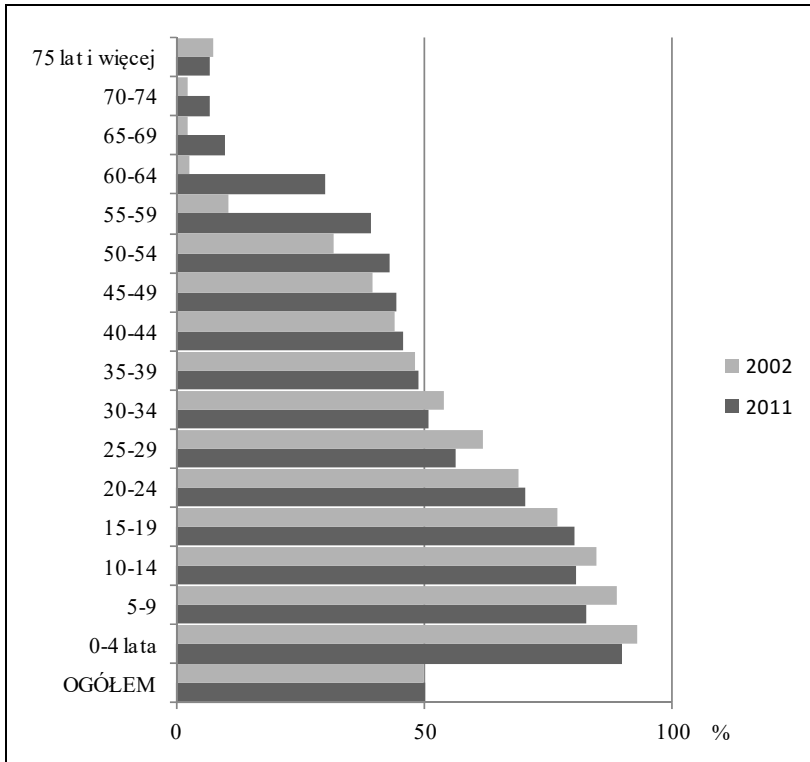
5.3. Migracje wewnętrzne na obszarze województwa zachodniopomorskiego

Migracja jest podkategorią szerszego pojęcia „przemieszczania”, obejmującego różne formy ludzkiej mobilności – od dojazdów do pracy do opuszczenia kraju. W literaturze mamy do czynienia ze złożonymi typologiami migracyjnymi: migracją stałą, czasową migracją zarobkową, turystami i osobami podróżującymi w interesach. Strumienie migracji są zróżnicowane, a w migracjach wewnątrz krajowych najczęściej analizowanymi motywacjami są praca, rodzina lub studia. W migracjach szerzej pojmowanych, wśród motywacji wymienia się asymetrię w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego i powiązanej z tym jakości życia ludności w poszczególnych regionach, problemy na rynku pracy, dostęp do rynku pracy, popyt na pracę imigrantów czy istnienie powiązań generacyjnych pomiędzy imigrantami. Przestrzenne przemieszczenia ludności wpływają na procesy demograficzne regionu i jego części składowych przez zmianę: podstawowych struktur demograficznych według wieku, płci, stanu cywilnego, liczby dzieci itp. (Kędelski, Paradysz 2006).

Województwo zachodniopomorskie powstało w 1999 r. Według spisu powszechnego z 2002 r. liczyło 1 698,2 tys. mieszkańców, kolejny spis z 2011 r. wykazał 1 722,9 tys. W 2011 r. ludność zamieszkująca tereny województwa zachodniopomorskiego stanowili w 50,3% zamieszkujący poszczególne miejscowości od urodzenia, 44,3% – przybyli do miejscowości aktualnego zamieszkania, 4,8% – emigranci przebywający za granicą czasowo 12 miesięcy lub dłużej. Odsetek ludności zamieszkującej od urodzenia zwiększa się, jak pokazano w tabeli 5.1. Ma on jednak różną wartość w poszczególnych grupach wieku. Zróżnicowanie to zaprezentowano na wykresie 5.1. Generalną tendencją zauważalną w danych z ostatniego spisu jest spadek odsetka ludności zamieszkałej w województwie zachodniopomorskim od urodzenia w najstarszych grupach wieku. Znamiennym jest również fakt, że w najmłodszych grupach wieku (do 14 roku życia włącznie) oraz w grupie 25–34 lat (prawdopodobnej grupie młodych rodziców) nastąpił spadek odsetka w roku 2011 w stosunku do 2002. W tym czasie nasiliły się w regionie procesy suburbanizacyjne – boom budownictwa jednorodzinnego rozpoczęty w latach 90. XX wieku dał prawdopodobnie ubytek ludności autochtonicznej pomiędzy analizowanymi dwoma latami spisowymi sięgający nawet 6 pkt. proc. Zakładamy, że większość migracji w tych grupach wieku zrealizowała się w obrębie województwa, głównie w odpływie ludności miejskiej na wieś. Spośród ludności napływowej 20,6% przybyło lub powróciło z innego miejsca w kraju. Dla wsi odsetek ten był wyższy o 8,3 pkt. proc. Silnie uwidacznia się proces odpływu ludności na wieś w powiatach okalających główne miasta regionu – Szczecin i Koszalin. W latach 2002–2011 na tereny wiejskie powiatu polickiego (przyległego do Szczec-

cina) napłynęło 38,4% ludności ogółem, podczas gdy w całym województwie odsetek ten wyniósł 13,6%. W powiecie polickim odnotowano rekordowe saldo migracji na wsi sięgające 10,7 tys. osób. W powiatach koszalińskim i kołobrzeskim (przyległych do Koszalina) na obszary wiejskie napłynęło w tym samym czasie nieco ponad 16% ludności ogółem.

Wykres 5.1. Ludność zamieszkała od urodzenia w % ludności ogółem w województwie zachodniopomorskim w 2002 r. (NSP 2002) i 2011 r. (NSP 2011)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Saldo migracji wewnętrznych w całym województwie w latach 2002–2011 wynosiło –11,3 tys. osób, przy współczynniku efektywności migracji –0,035 (3,5% całego obrotu wędrownego stanowiła nadwyżka odpływu ludności nad napływem). Dodatkowo salda migracji wewnętrznych zanotowano we wspomnianym okresie wyłącznie w powiatach przyległych do największych miast regionu. Z otaczających Szczecin były to policki i goleniowski – w obu tych powiatach łącznie 26,4% całego obrotu wędrownego stanowiła nadwyżka napływu nad odpływem. We wszystkich powiatach okalających Szczecin (łącznie

nie z pyrzyckim i gryfińskim) nadwyżka ta wynosiła 12,8%. Spośród powiatów otaczających Koszalin dodatnie saldo odnotowano w powiatach koszalińskim i kołobrzesckim – w obu tych powiatach łącznie 7,2% całego obrotu wędrownego stanowiła nadwyżka napływu nad odpływem. We wszystkich powiatach okalających Koszalin (łącznie z białogardzkim) nadwyżka ta wynosiła tylko 2,8%. Charakterystykę napływu i odpływu migracyjnego w ruchu wewnętrznym w latach 2002–2011 zaprezentowano w tabeli 5.2.

Tabela 5.2. Migracje wewnętrzne ludności w województwie zachodniopomorskim w latach 2002–2011

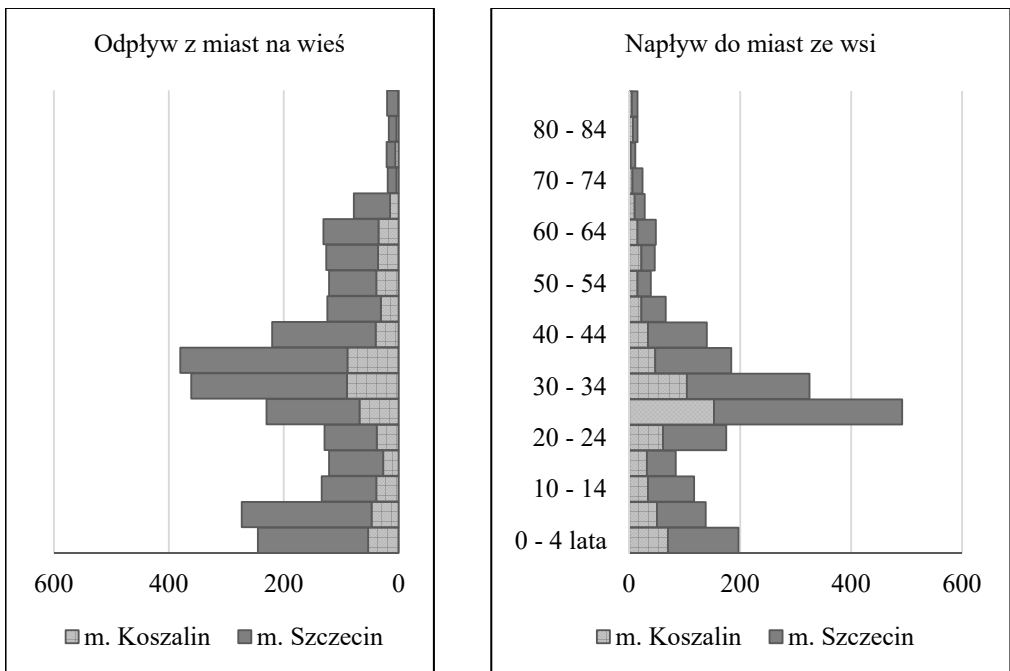
Wyszczególnienie	Napływ migracyjny	Odpływ migracyjny	Saldo migracji	Współczynnik			Współczynnik efektywności migracji
				napływu brutto	odpływu brutto	salda migracji	
				na 1000 osób			
OGÓLEM	157199	168466	-1267	92,9	99,5	-6,7	-0,035
Powiaty:							
policki	16630	6650	9980	256,7	102,6	154,0	0,429
koszaliński	9595	7481	2114	149,4	116,5	32,9	0,124
goleniowski	9531	8576	955	120,8	108,7	12,1	0,053
kołobrzescki	9130	8720	410	119,8	114,4	5,4	0,023
m. Świnoujście	3013	3203	-190	73,8	78,5	-4,7	-0,031
stargardzki	10288	11482	-1195	86,2	96,2	-10,0	-0,055
m. Koszalin	8943	10156	-1213	83,0	94,3	-11,3	-0,064
m. Szczecin	26318	30962	-4644	64,3	75,7	-11,4	-0,081
szczecinecki	7506	8479	-973	97,1	109,7	-12,6	-0,061
kamiński	4802	5544	-743	100,9	116,5	-15,6	-0,072
myśliborski	5104	6421	-1317	75,8	95,4	-19,6	-0,114
pyrzycki	3582	4397	-816	89,6	110,0	-20,4	-0,102
łobeski	4079	4893	-814	106,7	128,0	-21,3	-0,091
gryfiński	6891	8694	-1803	83,0	104,7	-21,7	-0,116
drawski	4985	6274	-1289	85,8	107,9	-22,2	-0,114
gryficki	5435	6907	-1472	89,3	113,5	-24,2	-0,119
białogardzki	3813	5101	-1288	78,9	105,6	-26,7	-0,144
sławieński	4351	6083	-1732	75,6	105,7	-30,1	-0,166
wałeckie	4817	6484	-1667	88,2	118,7	-30,5	-0,148
świdwiński	4732	6457	-1725	96,9	132,3	-35,3	-0,154
choszczeński	3656	5501	-1845	73,1	110,0	-36,9	-0,201

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Na przykładzie Szczecina i Koszalina uwidacznia się pogłębiający się proces dezurbanizacji; pomimo tego, że napływ ludności do miasta Szczecina był w prezentowanym okresie najsilniejszy w wartościach absolutnych (26,3 tys. osób), to saldo migracji było ujemne przy wskaźniku napływu na 1000 ludności na poziomie niskim. Podobne tendencje widoczne są dla Koszalina. Procesy odpływu ludności z miast na wieś są dostrzegane również w przypadku miasta Stargard, wchodzącym w skład powiatu stargardzkiego. Saldo migracji wewnętrznych jest w tym powiecie ujemne, ale saldo migracji na terenach wiejskich tego powiatu było dodatnie (235 osób).

Na wykresie 5.2. zaprezentowano pochodzące z wyników badań bieżących struktury wieku ludności zmieniającej adres zameldowania w największych miastach regionu.

Wykres 5.2. Odpływ i napływ ludności do i z Szczecina i Koszalina według grup wieku w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analiza danych na wykresie 5.2. uwidacznia dwa główne strumienie napływu ludności przemeldowującej się z terenów wiejskich do Szczecina lub Koszalina. Jest to przede wszystkim grupa roczników wchodzących na rynek pracy, w części związana prawdopodobnie z miejscem, w którym odbywała studia wyższe.

Drugą grupę stanowią dzieci – część z nich może pochodzić z rodzin wspomnianych osób wchodzących na rynek pracy, jednak istotną część mogą stanowić przemeldowania bez zmiany miejsca zamieszkania. Przemeldowanie dzieci w wieku przedszkolnym oraz wczesnoszkolnym stało się w ostatnich latach swoistym remedium na dostępność do publicznych usług edukacyjnych.

Odływ ludności z miast Szczecin i Koszalin na tereny wiejskie uwidacznia się przede wszystkim w grupie wieku, która z dużym prawdopodobieństwem weszła już na rynek pracy i nabyła zdolność kredytową, wykazując ustabilizowane dochodu. Można przyjąć, że dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, stanowiące drugi strumień odpływu na wieś, wchodzi w głównej mierze w skład gospodarstw domowych tych osób.

5.4. Przepływy zasobów dla rynku pracy w województwie zachodniopomorskim

Przepływy ludności związane z zatrudnieniem, o ile nie wiązały się ze zmianą miejsca zamieszkania, nie były standardowym elementem badań demograficznych nad migracjami. Nie ulega wątpliwości, że badania procesów ludnościowych zaczynają się poszerzać o nowe horyzonty w związku z coraz większą mobilnością ludności, ale również w związku z nowymi możliwościami pozyskiwania danych. Dostęp do nowych źródeł danych – w tym rejestrów podatkowych – ukazuje nowe perspektywy analiz demograficznych. Zwiększona mobilność ludności skłoniła do wyróżnienia nowych kategorii liczby ludności – liczby ludności rezydującej². Sama kategoria rezydentów, zdefiniowana pierwotnie na potrzeby unijnego prawa podatkowego, wskazywała na potrzebę wyróżniania osób, które pracują poza miejscem zamieszkania swojego gospodarstwa domowego. W tej definicji istotne jest wskazanie, iż główny ciężar gospodarstwa domowego (rodziny) może pozostawać w miejscu oddalonym od miejsca przebywania i zatrudnienia członka tego gospodarstwa. Z ekonomicznego punktu widzenia nie można pomijać faktu, iż transfer zarobków powiązany z takimi sytuacjami prowadzi w prostej linii do strumienia wydatków w miejscu zamieszkania gospodarstwa domowego. Te przesłanki uznaje się za wystarczające do stwierdzenia konieczności rozszerzenia badań nad strumieniami przepływów ludności już w warstwie definicyjnej.

W rozdziale dotyczącym migracji wewnętrznych ludności w województwie zachodniopomorskim przedstawimy wyniki analiz przepływów zasobów ludzkich dla rynku pracy. Pierwsze badanie tego typu, w formie eksperymentalnej,

² Pierwsze próby zastosowania tej kategorii w badaniach statystycznych w Polsce miały miejsce w czasie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2002 r.

było prowadzone przez GUS w 2006 r. na podstawie informacji z baz podatkowych. Omówione w rozdziale strumienie przepływów ludności bazują na badaniu dojazdów do pracy prowadzonym przez GUS w 2011 r. Zostało ono przeprowadzone dla ogółu pracujących na podstawie danych zawartych w rejestrach administracyjnych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz Ministerstwa Finansów (dane o płatnikach i podatnikach podatku dochodowego), pozyskanych przez statystykę publiczną na potrzeby Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. W stworzonej bazie danych o pracujących GUS posłużył się wyłącznie adresami określającymi miejsce tzw. pracy głównej, tj. zajmującej najwięcej czasu lub w przypadku braku możliwości zastosowania tego kryterium w sposób jednoznaczny – pracy przynoszącej większy dochód. Kryterium podatkowe³ pozwalające zaliczyć poszczególne osoby do grona tych, których miejsce pracy położone jest w innej miejscowości niż miejsce zamieszkania spełniało w Polsce prawie 4,5 mln osób. Ze zbiorowości dojeżdżających do pracy wyodrębniono pracowników najemnych (zatrudnionych), dla których źródłem przychodu były wynagrodzenia ze stosunku: pracy, służbowego, spółdzielczego i z pracy nakładczej, a także zasiłki pieniężne z ubezpieczenia społecznego wypłacane przez zakład pracy⁴, co zredukowało liczbę badanych do 3,1 mln osób.

W województwie zachodniopomorskim 98,1 tys. osób dojeżdżało do pracy w 2011 r., co stanowiło 24,9% zatrudnionych. Spośród wszystkich pracowników najemnych w Polsce 32,5% dojeżdżało do pracy poza granice gminy zamieszkania, a odsetek ten w zachodniopomorskim należał do najniższych w kraju (niższy był tylko w woj. podlaskim – 21,5%). Liczba przyjeżdżających do pracy do gminy innej niż gmina zamieszkania wynosiła w województwie zachodniopomorskim 9 993 osób, zaś wyjeżdżających 19 159 osób. Iloraz przepływów – liczba przyjeżdżających przypadających na 1 osobę wyjeżdżającą (0,52 dla województwa) należał do niskich – w kraju zróżnicowanie wskaźnika, mierzącego swoistą atrakcyjność zarobkową, sięgało ponad 5 w województwie mazowieckim i ponad 1 w dolnośląskim, śląskim i wielkopolskim. Pomiar tej atrakcyjności lokalnych rynków pracy proponujemy jednak wzbogacić o wnikliwą analizę kierunków przepływów, co pozwoli na lepszy obraz sytuacji województwa zachodniopomorskiego.

Największe ilorazy przepływów w skali powiatów odnotowano w dużych miastach – w Warszawie ponad 10 przyjeżdżających przypadających na 1 wyjeżdżającego, w Szczecinie dokładnie 3. Może to być związane zarówno z loka-

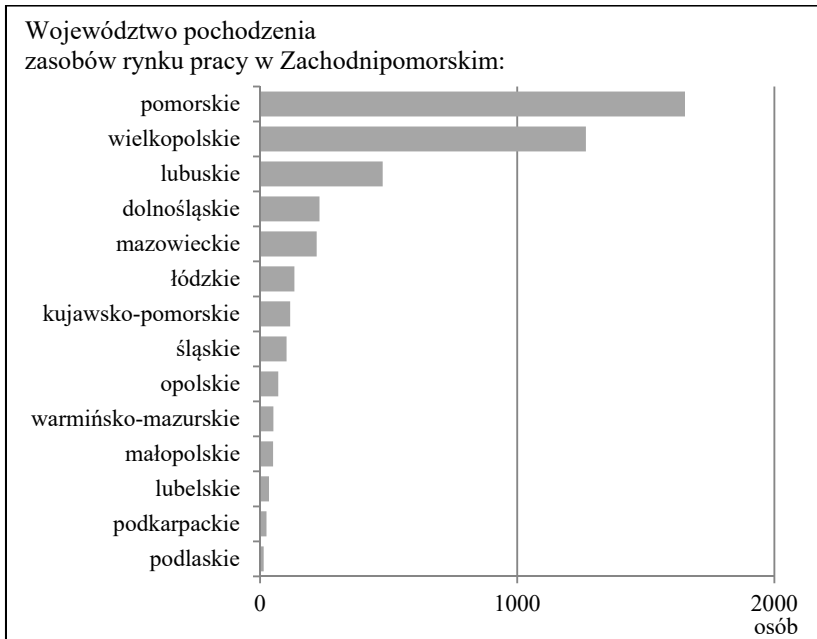
³ Zgodnie z ustawą o podatku dochodowym od osób fizycznych mających prawo do zwiększonych kosztów uzyskania przychodu.

⁴ Zgodnie z metodyką stosowaną w badaniu o populacji pracujących w 2006 r. (US Poznań i GUS 2010).

lizacją dużych przedsiębiorstw, jak i z procesami suburbanizacyjnymi. Zjawisko „rozlewania się” dużych miast sprzyja swoistej dezinformacji płynącej ze wskaźnika liczonego bez uwzględniania kierunków przepływów.

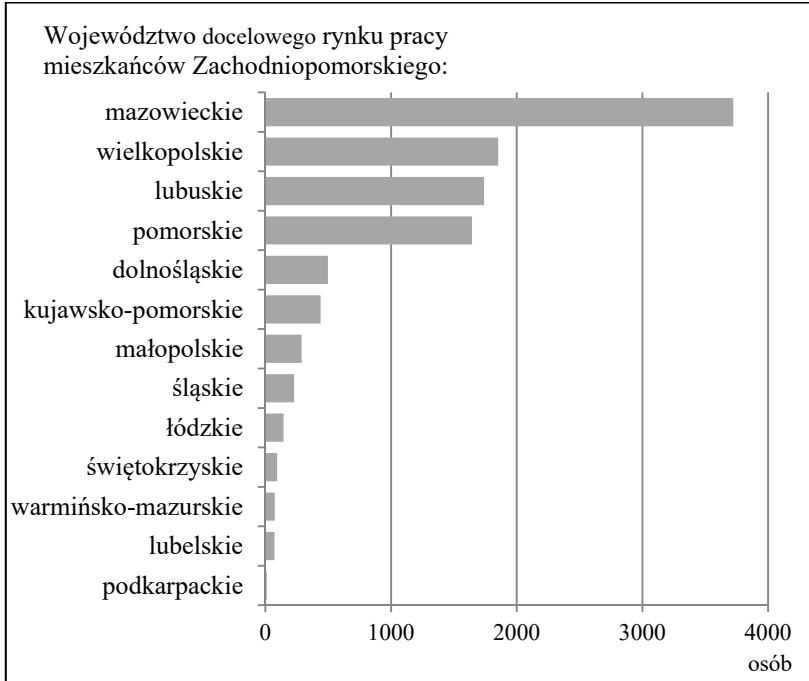
Do województwa zachodniopomorskiego z innych województw przyjeżdża 5,91% wszystkich dojeżdżających do pracy w województwie zachodniopomorskim. Najwięcej osób dojeżdża z województw sąsiednich, czyli z pomorskiego (2,20%), wielkopolskiego (1,68%) oraz lubuskiego (0,63%). Nikt z województwa świętokrzyskiego nie dojeżdża do pracy do województwa zachodniopomorskiego. Na wykresach 5.3 i 5.4 przedstawiono liczbę dojeżdżających do pracy do województwa zachodniopomorskiego z innych województw oraz z województwa zachodniopomorskiego do innych województw. Spośród wszystkich wyjeżdżających do pracy z województwa zachodniopomorskiego 13,25% dojeżdża poza województwo. Najwięcej osób z województwa zachodniopomorskiego dojeżdża do pracy do województwa mazowieckiego – 4,56%. W następnej kolejności są województwa sąsiednie, czyli wielkopolskie, lubuskie i pomorskie. Do województw sąsiednich dojeżdża łącznie 6,42% wszystkich dojeżdżających do pracy z województwa zachodniopomorskiego. Nikt z województwa zachodniopomorskiego nie dojeżdża do pracy do województwa podlaskiego i opolskiego.

Wykres 5.3. Liczba dojeżdżających do pracy do województwa zachodniopomorskiego z innych województw w 2011 r. (NSP 2011)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wykres 5.4. Liczba wyjeżdżających do pracy z województwa zachodniopomorskiego do innych województw w 2011 r. (NSP 2011)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Saldo przepływów zasobów na rynku pracy dla województwa zachodniopomorskiego było w 2011 r. niekorzystne – sięgało $-6\,359$ pracowników najemnych. Największy strumień odpływu zaobserwowano w kierunku województwa mazowieckiego i dla tej relacji odnotowano najmniej korzystne saldo $-3\,503$ osób. W przypadku województw ościennych odnotowano następujące salda przepływów zasobów ludzkich: w relacji z województwem wielkopolskim: -585 osób, z województwem lubuskim: $-1\,263$ osoby, z województwem pomorskim: $+8$ osób.

Eliminacja przepływów wewnątrzwojewódzkich daje ciekawy obraz atrakcyjności rynku pracy dwóch głównych miast regionu – Szczecina i Koszalina. Zazwyczaj w dużych miastach istnieje bowiem popyt na pracowników o najwyższych kwalifikacjach w specyficznych branżach zwanych „wiedzochołonna” działalnością gospodarczą⁵. Spośród wszystkich dojeżdżających do pracy w Szczecinie 11,45% dojeżdża spoza województwa zachodniopomorskiego. Najwięcej osób dojeżdża do pracy z województwa pomorskiego (3,75%) oraz

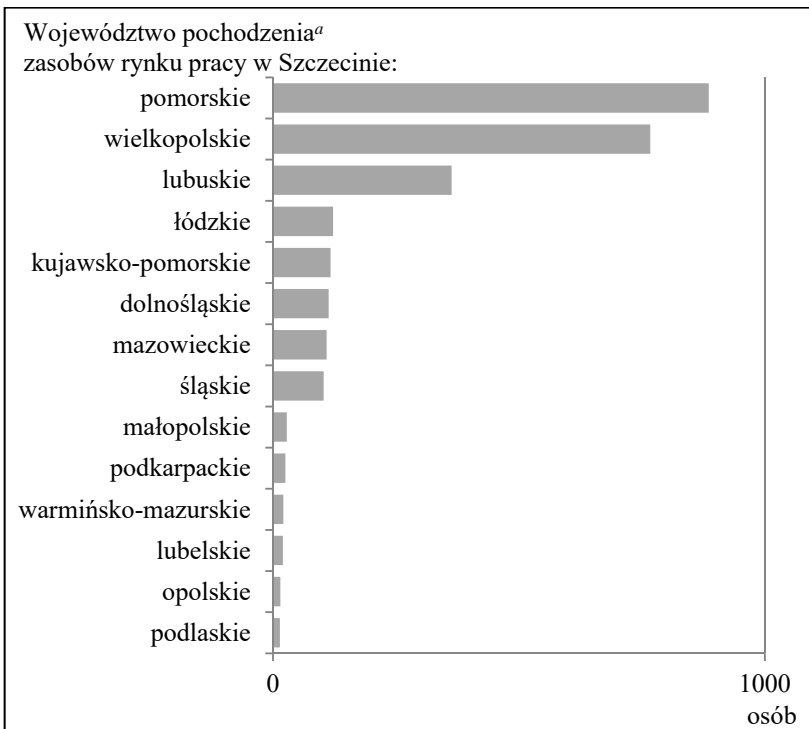
⁵ Knowledge Intensive Activities (KIA).

z dwóch pozostałych województw sąsiednich: wielkopolskiego (3,25%) i lubuskiego (1,54%). Niewielki odsetek (po ok. 0,50%) dojeżdżających do pracy w Szczecinie stanowią osoby z województw: łódzkiego, kujawsko-pomorskiego, dolnośląskiego, mazowieckiego i śląskiego.

Liczba osób dojeżdżających do pracy ze Szczecina do innych województw stanowi aż 41,48% wszystkich dojeżdżających do pracy ze Szczecina. Najwięcej osób (17,96%) dojeżdża do pracy do województwa mazowieckiego, przy czym 91,01% z nich dojeżdża do Warszawy. Kolejne miejsca zajmują dwa województwa sąsiednie: wielkopolskie (5,63%) i lubuskie (4,24%), natomiast województwo dolnośląskie (3,00%) wyprzedza województwo pomorskie (2,64). Nikt ze Szczecina nie dojeżdża do pracy do województwa podkarpackiego, podlaskiego i opolskiego.

Na wykresach 5.5 i 5.6 przedstawiono liczbę dojeżdżających do pracy ze Szczecina do innych województw oraz do Szczecina z innych województw.

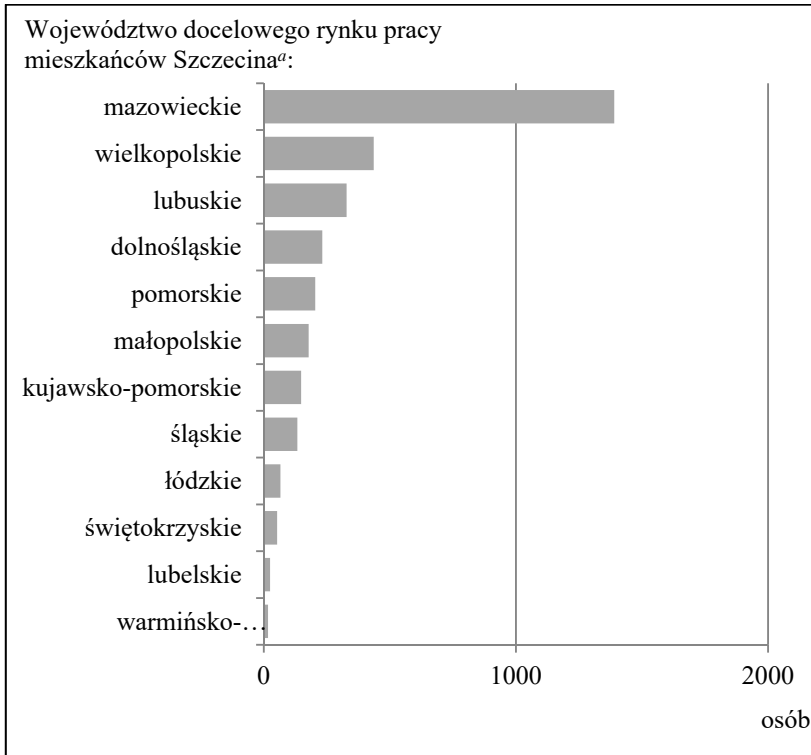
Wykres 5.5. Liczba dojeżdżających do pracy do Szczecina z innych województw w 2011 r. (NSP 2011)

^a Spoza woj. zachodniopomorskiego.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wykres 5.6. Liczba dojeżdżających do pracy ze Szczecina do innych województw w 2011 r. (NSP 2011)

^a Inne niż woj. zachodniopomorskie.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Saldo przepływów zasobów na rynku pracy dla Szczecina było w 2011 r. – z pominięciem przepływów wewnątrzwojewódzkich – niekorzystne, sięgało –507 pracowników najemnych. Największy strumień odpływu zaobserwowano w kierunku województwa mazowieckiego i dla tej relacji odnotowano najmniej korzystne saldo – –1 281 osób. W przypadku województw ościennych odnotowano dodatnie salda przepływów zasobów ludzkich: w relacji z województwem wielkopolskim: +331 osób, z województwem lubuskim: +35 osób, z województwem pomorskim: +682 osoby.

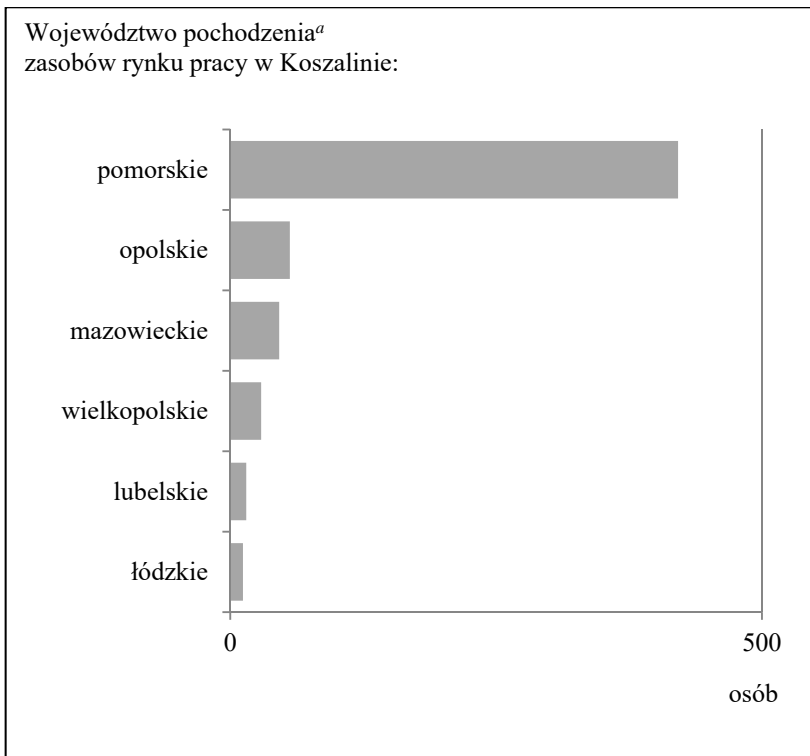
Spośród wszystkich dojeżdżających do pracy w Koszalinie 8,71% dojeżdża spoza województwa zachodniopomorskiego. Najwięcej osób dojeżdża do pracy z województwa pomorskiego (6,33%). Niewielki odsetek dojeżdżających do pracy w Koszalinie stanowią osoby z województwa opolskiego (0,84%) i ma-

zowieckiego (0,69%), a jeszcze mniejszy z lubelskiego (0,23%) i łódzkiego (0,18%). Z pozostałych województw nikt nie dojeżdża do pracy w Koszalinie.

Liczba osób dojeżdżających do pracy z Koszalina do innych województw stanowi aż 29,94% wszystkich dojeżdżających do pracy z Koszalina. Najwięcej osób (13,02%) dojeżdża do pracy do województwa mazowieckiego, przy czym 96,79% z nich dojeżdża do Warszawy. Kolejne miejsca zajmują dwa województwa sąsiednie: pomorskie (5,44%) i wielkopolskie (4,40%). Na czwartym miejscu znajduje się niezbyt odległe województwo kujawsko-pomorskie (1,84%). Niewielki odsetek osób dojeżdża z Koszalina do województwa dolnośląskiego, małopolskiego, warmińsko-mazurskiego, łódzkiego i świętokrzyskiego. Nikt z Koszalina nie dojeżdża do pracy do województwa lubuskiego, opolskiego, podkarpackiego, podlaskiego, opolskiego i śląskiego.

Na wykresach 5.7. i 5.8. przedstawiono liczbę dojeżdżających do pracy z Koszalina do innych województw oraz do Koszalina z innych województw.

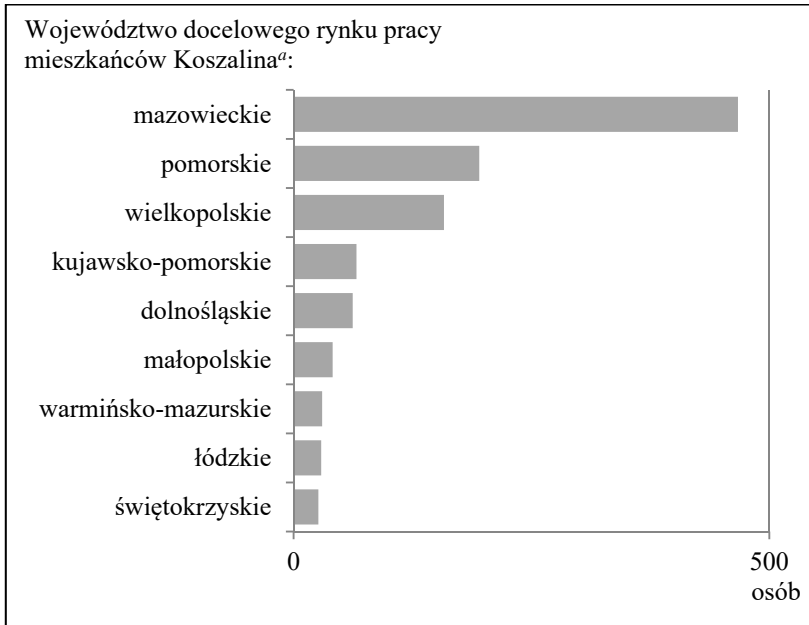
Wykres 5.7. Liczba dojeżdżających do pracy w Koszalinie z innych województw w 2011 r. (NSP 2011)

^a Spoza woj. zachodniopomorskiego.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wykres 5.8. Liczba dojeżdżających do pracy z Koszalina do innych województw w 2011 r. (NSP 2011)

^a Inne niż woj. zachodniopomorskie.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Saldo przepływów zasobów na rynku pracy dla Koszalina było w 2011 r. – z pominięciem przepływów wewnątrzwojewódzkich – niekorzystne, sięgało –495 pracowników najemnych. Największy strumień odpływu zaobserwowano, podobnie jak dla Szczecina i całego województwa, w kierunku województwa mazowieckiego i dla tej relacji odnotowano najmniej korzystne saldo – 421 osób. W przypadku województw ościennych odnotowano następujące salda przepływów zasobów ludzkich: w relacji z województwem wielkopolskim: –129 osób, z województwem pomorskim: +226 osób, z województwem lubuskim nie odnotowano żadnych przepływów.

Oba analizowane miasta regionu mają rozwiniętą sieć suburbiów. Zjawisko przepływu ludności do terenów podmiejskich nasila w województwie zachodniopomorskim swój charakter od połowy lat 90. XX wieku. W dalszej części analizy zostaną przedstawione przepływy zasobów dla rynku pracy wewnątrz województwa do/z Szczecina i Koszalina. Chcąc jednak wyróżnić wspomniane procesy suburbanizacyjne, stosujemy w analizie pojęcie Miejskiego obszaru rynku pracy zgodnie z metodyką zaproponowaną przez OECD⁶. Do Miejskiego

⁶ *Urban labour market area (ULMA)*, OECD 2011.

obszaru rynku pracy Szczecina OECD zaliczyło poza samym Szczecinem powiaty: stargardzki, gryfiński, policki, pyrzycki i goleniowski. Dla Koszalina do Miejskiego obszaru rynku pracy zaliczono poza samym Koszalinem powiat koszaliński, białogardzki i kołobrzeski. Przepływy do oraz z Miejskiego obszaru rynku pracy (ULMA) charakteryzują naszym zdaniem charakter funkcji wielkomiejskich analizowanych miast.

W tabeli 5.3. przedstawiono liczbę osób dojeżdżających do pracy do i z Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina. Spośród osób dojeżdżających do pracy do Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina ponad 50% jest również z Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina. Z kolei spośród osób dojeżdżających do pracy z Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina ponad 80% dojeżdża do Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina.

**Tabela 5.3. Liczba dojeżdżających do pracy
w rejonie Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina**

Kierunek	Osoby dojeżdżające		
	ULMA Szczecin	pozostała część woj. zachodniopomorskiego	inne województwa
Do ULMA Szczecin	22 783	W osobach	2 714
Z ULMA Szczecin	29 285	836	5 006
ULMA = 100			
Do ULMA Szczecin	55,56	37,82	6,62
Z ULMA Szczecin	83,37	2,38	14,25

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

W oficjalnych statystykach GUS, w bazach danych utworzonych na potrzeby prowadzonej analizy, nie uwzględniono osób zamieszkujących tereny przygraniczne. W procesie suburbanizacyjnym zjawisko zasiedlania terenów gminy Löcknitz przez mieszkańców Szczecina jest przykładem transgranicznego przenikania zasobów ludzkich. Zakładając, że osoby w wieku produkcyjnym mieszkające na terenie gmin przygranicznych narodowości polskiej pracują w Szczecinie, można oszacować strumień napływu na poziomie 1 553 osób⁷. Brak jest informacji o liczbie mieszkańców Szczecina dojeżdżających do pracy

⁷ Obliczenia własne na podstawie wyników spisu powszechnego Niemiec 2011, dane dla Meklemburgii-Pomorza Przedniego za www.statistik-mv.de.

w Niemczech; wiadomo powszechnie, że na rynku niemieckim przyjmowani są do pracy Polacy związani z branżą medyczną⁸. W związku z brakiem rzetelnych informacji w dalszej analizie przepływów ULMA Szczecin relacja z terenami przygranicznymi po stronie niemieckiej nie będzie brana pod uwagę.

Liczba dojeżdżających do pracy do Szczecina z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego stanowi 88,55% wszystkich dojeżdżających do pracy do Szczecina. Najwięcej osób dojeżdża do pracy w Szczecinie z powiatów Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina: stargardzkiego (16,30%), polickiego (14,79%), gryfińskiego (11,44%), goleniowskiego (7,28%) i pyrzyckiego (4,37%). Liczba dojeżdżających do pracy do Szczecina z innych powiatów Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina stanowi 60,25% wszystkich dojeżdżających do pracy do Szczecina z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego. Najmniej osób dojeżdża do pracy do Szczecina z powiatu m. Świnoujście.

Liczba dojeżdżających do pracy ze Szczecina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego stanowi 58,52% wszystkich dojeżdżających do pracy ze Szczecina. Osoby wyjeżdżające do pracy ze Szczecina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego dojeżdżają do pracy przede wszystkim do powiatu polickiego (35,09%). Dosyć znaczący jest odsetek osób dojeżdżających do pracy ze Szczecina do trzech innych powiatów Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina, czyli do goleniowskiego (6,87%), stargardzkiego (5,76%), gryfińskiego i (5,66%), a znacznie mniejszy do powiatu pyrzyckiego (1,25%). Liczba dojeżdżających do pracy ze Szczecina do innych powiatów Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina stanowi aż 93,38% wszystkich dojeżdżających do pracy ze Szczecina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego. Do pracy ze Szczecina nikt nie dojeżdża do powiatu m. Świnoujście, białogardzkiego, koszalińskiego, sławieńskiego, szczecineckiego i świdwińskiego.

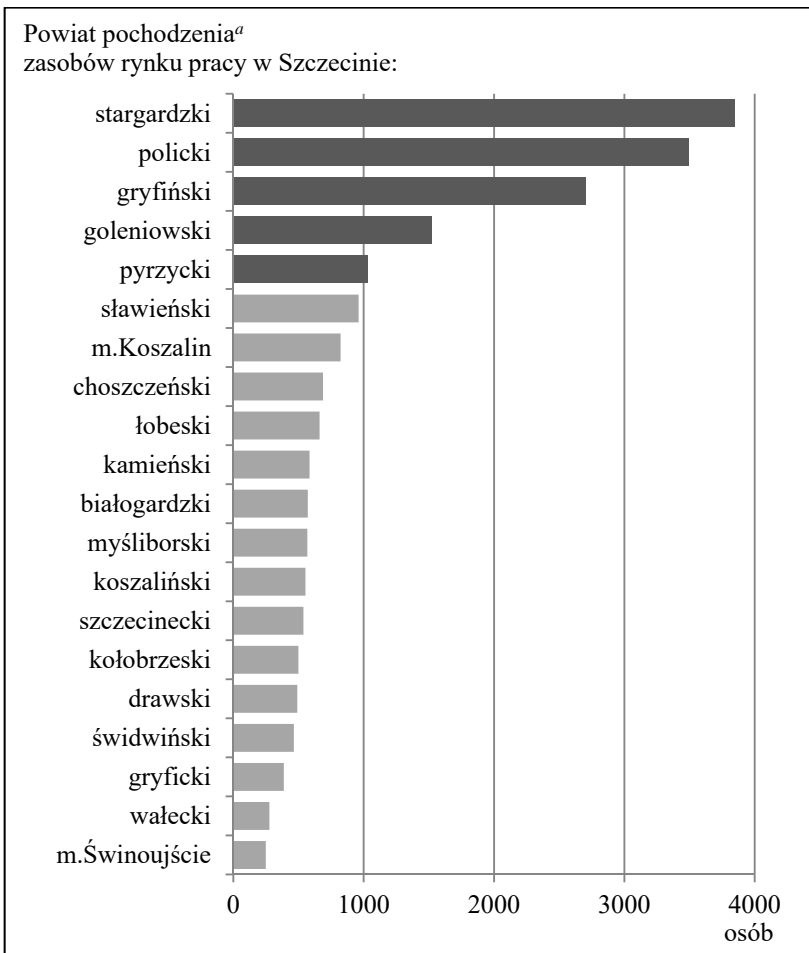
Na wykresach 5.9. i 5.10. przedstawiono liczbę dojeżdżających do pracy w Szczecinie z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego oraz ze Szczecina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego.

Saldo przepływów zasobów wewnątrzwojewódzkich dla rynku pracy Szczecina w 2011 r. sięgało +16 328 pracowników najemnych. W charakterystyce procesów suburbanizacyjnych należy wspomnieć o analogicznym saldzie dla Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina, w którym dla relacji Szczecin (rdzeń) i obszar poza rdzeniem ULMA saldo wynosiło +8 367 osób.

⁸ Przypadek szpitali w Schwedt i Pasewalku.

W tabeli 5.4. przedstawiono liczbę osób dojeżdżających do pracy do i z Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina. Spośród osób dojeżdżających do pracy do Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina ponad 80% jest również z Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina. Z kolei spośród osób dojeżdżających do pracy z Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina ponad 60% dojeżdża do Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina.

Wykres 5.9. Liczba dojeżdżających do pracy do Szczecina z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego w 2011 r. (NSP 2011)

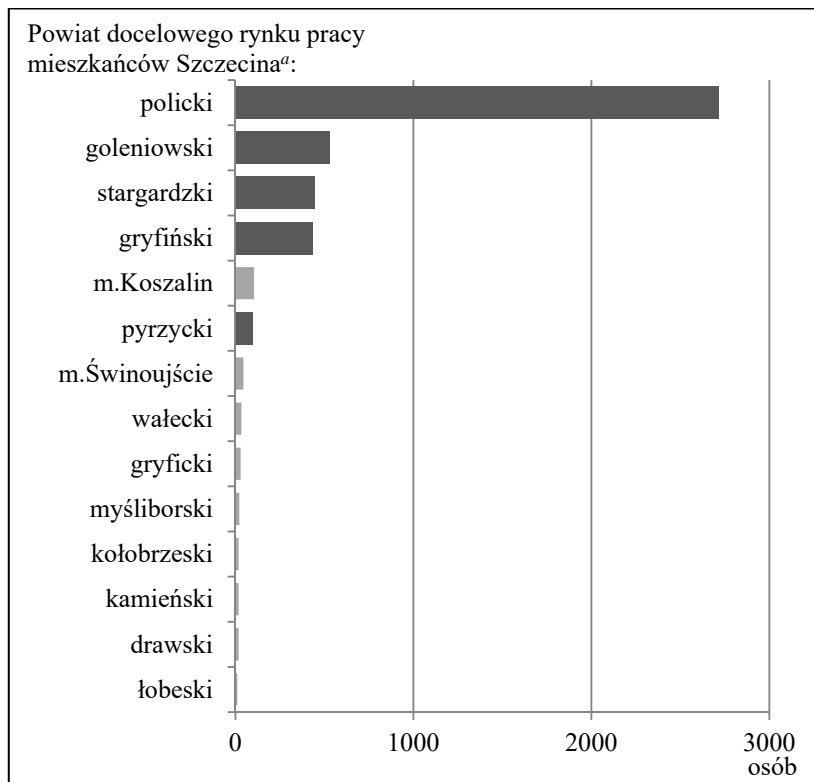

^a Wyłącznie z woj. zachodniopomorskiego.

Ciemniejszym kolorem wyróżniono powiaty należące do Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wykres 5.10. Liczba dojeżdżających do pracy ze Szczecina do innych powiatów woj. zachodniopomorskiego w 2011 r. (NSP 2011)

^a Wyłącznie w woj. zachodniopomorskim.

Ciemniejszym kolorem wyróżniono powiaty należące do Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Tabela 5.4. Liczba dojeżdżających do pracy w rejonie Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina

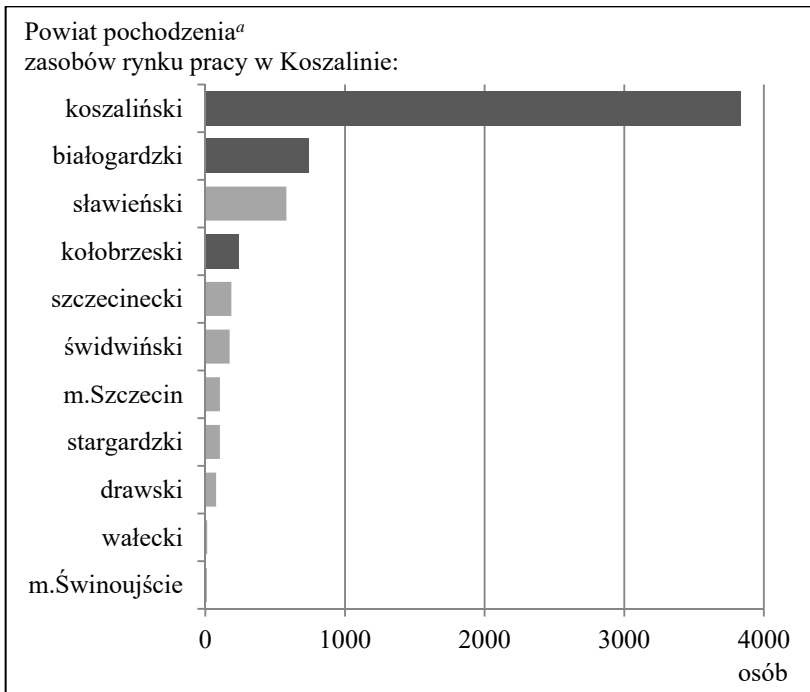
Kierunek	Osoby dojeżdżające		
	ULMA Koszalin	pozostała część woj. zachodniopomorskiego	inne województwa
W osobach			
Do ULMA Koszalin	11959	1869	656
Z ULMA Koszalin	10147	4710	1705
ULMA = 100			
Do ULMA Koszalin	82,57	12,90	4,53
Z ULMA Koszalin	61,27	28,44%	10,29

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Liczba dojeżdżających do pracy do Koszalina z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego stanowi 91,29% wszystkich dojeżdżających do pracy do Koszalina. Najwięcej osób dojeżdża do pracy w Koszalinie z dwóch powiatów Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina: koszalińskiego (57,72%) i białogardzkiego (11,13%), a także z powiatu sławieńskiego (8,74%), który wyprzedza trzeci powiat Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina, czyli powiat kołobrzeski (3,59%). Liczba dojeżdżających do pracy do Koszalina z innych powiatów Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina stanowi 79,36% wszystkich dojeżdżających do pracy do Koszalina z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego. Najmniej osób dojeżdża do pracy do Koszalina z powiatu m. Świnoujście, a nikt nie dojeżdża z powiatów: choszczeńskiego, goleniowskiego, gryfickiego, gryfińskiego, kamieńskiego, łobeskiego, myśliborskiego, polickiego i pyrzyckiego.

Liczba dojeżdżających do pracy z Koszalina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego stanowi 70,06% wszystkich dojeżdżających do pracy z Koszalina.

Wykres 5.11. Liczba dojeżdżających do pracy w Koszalinie z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego w 2011 r. (NSP 2011)

^a Wylącznie z woj. zachodniopomorskiego.

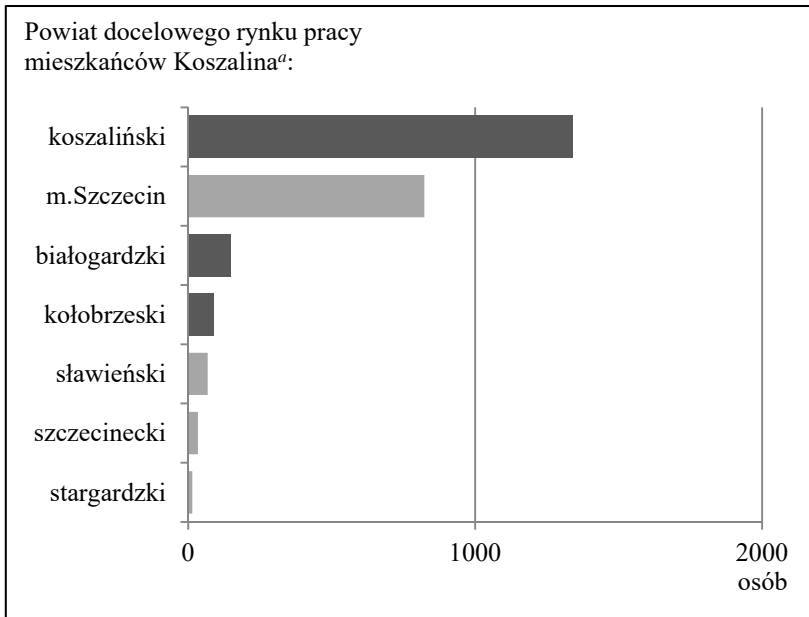
Ciemniejszym kolorem wyróżniono powiaty należące do Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Osoby dojeżdżające do pracy z Koszalina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego dojeżdżają do pracy przede wszystkim do powiatu koszalińskiego (37,30%). Dostyć znaczący jest odsetek osób dojeżdżających do pracy z Koszalina do Szczecina, stolicy województwa (22,94%). W następnej kolejności znajdują się dwa inne powiaty Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina, czyli białogardzki (4,10%) i kołobrzeski (2,48%). Niewielki odsetek dojeżdżających do pracy z Koszalina dojeżdża do powiatu szczecineckiego (0,95%) i stargardzkiego (0,39%). Liczba dojeżdżających do pracy z Koszalina do innych powiatów Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina stanowi aż 62,63% wszystkich dojeżdżających do pracy z Koszalina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego. Do pracy z Koszalina nikt nie dojeżdża do powiatu m. Świnoujście, choszczeńskiego, drawskiego, goleniowskiego, gryfickiego, gryfińskiego, kamieńskiego, łobeskiego, myśliborskiego, polickiego, pyrzyckiego, świdwińskiego i wałeckiego.

Na wykresach 5.11. i 5.12. przedstawiono liczbę dojeżdżających do pracy w Koszalinie z innych powiatów województwa zachodniopomorskiego oraz z Koszalina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego.

Wykres 5.12. Liczba dojeżdżających do pracy z Koszalina do innych powiatów województwa zachodniopomorskiego w 2011 r. (NSP 2011)

^a Wyłącznie w województwie zachodniopomorskim.

Ciemniejszym kolorem wyróżniono powiaty należące do Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

W 2011 r. saldo przepływów zasobów wewnątrzwojewódzkich dla rynku pracy Koszalina sięgało +3 557 pracowników najemnych. Analogiczne saldo dla Miejskiego obszaru rynku pracy Koszalina, dla relacji Koszalin (rdzeń) i obszar poza rdzeniem ULMA, wynosiło +3 243 pracowników najemnych.

W skali całego województwa udział osób dojeżdżających do pracy w liczbie pracujących na miejscu oraz udział osób dojeżdżających do pracy poza miejscem zamieszkania są bardzo małe. Znaczne odsetki osób dojeżdżających do pracy w stosunku do pracujących na miejscu charakteryzują powiaty miejskie Szczecin (13,43%) i Koszalin (14,56%). Natomiast odsetki osób pracujących poza miejscem zamieszkania są dużo niższe i wynoszą 4,84% dla Szczecina i 8,42% dla Koszalina. W tabeli 5.5. zamieszczono udział osób dojeżdżających do pracy w liczbie pracujących na miejscu oraz udział osób dojeżdżających do pracy poza miejscem zamieszkania.

Tabela 5.5. Udział osób dojeżdżających do pracy w województwie zachodniopomorskim w 2011 r. (NSP 2011)

Dojeżdżający pracownicy najemni	Ogółem	W tym			
		Szczecin	ULMA Szczecin	Koszalin	ULMA Koszalin
%					
W pracujących na miejscu	0,71*	13,43	5,67**	14,56	2,31
Poza miejscem zamieszkania	1,72	4,84	1,89	8,42	5,66

* – z terenem przygranicznym 0,96.

** – z terenem przygranicznym 6,13.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Prowadzenie polityki wobec miejskich obszarów funkcjonalnych, a szczególnie wobec ośrodków wojewódzkich, jest bardzo ważne dla polityki rozwoju, ponieważ przeciwdziała nierównościom w poziomie ich zagospodarowania, pozwala na trafniejsze definiowanie ich potencjałów rozwojowych. W celu realizacji tej idei i zgodnie z zapisami koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, zostaną wyznaczone zasięgi obszarów funkcjonalnych największych polskich miast (18. ośrodków wojewódzkich). Mają one zostać uwzględnione w wojewódzkich planach zagospodarowania przestrzennego, a także zostaną dla nich opracowane plany zagospodarowania przestrzennego oraz strategie rozwoju. Bez względu na prowadzoną centralnie delimitację funkcjonalnych obszarów miejskich w wielu województwach dostrzega się konieczność takiego podejścia planistycznego. W województwie zachodniopomorskim potrzeba postrzegania szerszego obszaru miejskiego Szczecina nie jest zgodna ani

z definicją Miejskiego obszaru rynku pracy ULMA, ani z założeniami KPZK 2030. W celu uzupełnienia prowadzonej w rozdziale analizy przygotowano statystyki dla Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego. Szczeciński Obszar Metropolitalny (SOM) jest to stowarzyszenie, które obejmuje obszar gmin: Szczecin, Dobra, Goleniów, Gryfino, Kobylanka, Kołbaskowo, Police, Stare Czarnowo, Stargard (miasto), Stargard (gmina), Nowe Warpno, Stepnica oraz Świnoujście. Porównano liczbę osób dojeżdżających do pracy do i ze Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego (tab. 5.6.).

Tabela 5.6. Liczba dojeżdżających do pracy do i ze Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego (SOM)

Kierunek	Pozostała część województwa zachodniopomorskiego	Inne województwa
W osobach		
Do Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego	34 175	2 703
Z Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego	20 248	4 862
SOM = 100		
Do Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego	92,67	7,33
Z Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego	80,64	19,36

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

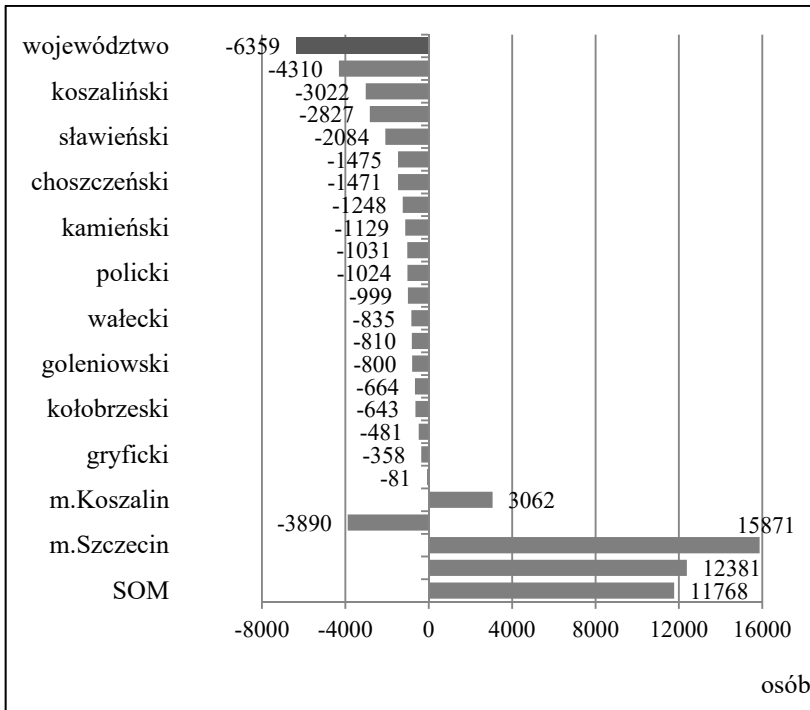
Do pracy do SOM 92,67% osób dojeżdża z pozostałej części województwa zachodniopomorskiego, a tylko 7,33% z innych województw. Z kolei z SOM 80,64% osób dojeżdżających do pracy dojeżdża do pozostałej części województwa zachodniopomorskiego, a 19,36% do innych województw.

Na wykresie 5.13 przedstawiono salda dojeżdżających do pracy w województwie zachodniopomorskim. W prezentowanym zestawieniu zrezygnowano z wyróżniania przepływów wewnątrzwojewódzkich i poza województwo.

W województwie zachodniopomorskim saldo dojeżdżających do pracy jest ujemne. Oznacza to, że więcej osób dojeżdża do pracy poza województwo zachodniopomorskie niż przyjeżdża do pracy do województwa zachodniopomorskiego. Podobna sytuacja panuje w prawie wszystkich powiatach województwa zachodniopomorskiego, przy czym najbardziej ujemne saldo mają powiaty stargardzki, koszaliński i gryfiński – są to powiaty, które bezpośrednio sąsiadu-

ją z powiatami miejskimi. Dodatnim saldem charakteryzują się dwa powiaty miejskie: Szczecin i Koszalin. Trzeci powiat miejski Świnoujście ma saldo ujemne, ale prawie równe zero. Dodatnim saldem charakteryzuje się również Miejski obszar rynku pracy Szczecina oraz Szczeciński Obszar Metropolitalny, natomiast Miejski obszar rynku pracy Koszalina charakteryzuje się saldem ujemnym.

Wykres 5.13. Saldo dojeżdżających do pracy w województwie zachodniopomorskim

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

5.5. Podsumowanie

Procesy migracji wewnętrznych w województwie zachodniopomorskim zachodzą w sposób podobny do procesów obserwowanych w Polsce w regionach innych niż region stołeczny. Obserwowany jest ubytek ludności, spowodowany odpływem przewyższającym napływ ludności w miastach województwa. Na terenach wiejskich saldo migracji jest dodatnie, ale nie na tyle silnie, by zrekomensować ubytek ludności miejskiej.

Dla większych miast w regionie obserwowane są procesy tworzenia i zasilania strumieniami ludności suburbiów. Rozlewanie się terenów, które zamieszkują główne zasoby ludzkie rynku pracy Szczecina i Koszalina związane są z ogólnymi procesami większej mobilności ludności oraz lepszej dostępności komunikacyjnej. Analiza strumieni związanych z dojazdami do pracy wskazuje na ujemne saldo, tj. silny odpływ w całym województwie, nie tylko dla przemyszczeń trwałych, ale również dla przepływów czasowych, związanych z pracą. Dodatnie saldo dla zasobów dla rynku pracy zaobserwowano w regionie dla miast Szczecin i Koszalin, ale również dla Miejskiego obszaru rynku pracy Szczecina (obszarów metropolitalnych).

Bibliografia

- Gawryszewski A. (2005), *Ludność Polski w XX wieku*, PAN, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, Monografie 5, Warszawa.
- Dojazdy do pracy w Polsce. Terytorialna identyfikacja przepływów ludności związanych z zatrudnieniem* (2010), GUS i US w Poznaniu, Poznań.
- Dojazdy do pracy* (2014), Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, GUS, Warszawa.
- Kędelski M., Paradysz J. (2006), *Demografia*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.
- Kosiński L. (1960), *Pochodzenie terytorialne ludności Ziemi Zachodnich w 1950 r.*, Instytut Geografii PAN, Warszawa.
- Kosiński L. (1963), *Procesy ludnościowe na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1960*, Instytut Geografii PAN, Prace geograficzne nr 40, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Migracje ludności* (1972), Biuro Spisów GUS, Ludność Zeszyt nr 38, Warszawa.
- Migracje ludności* (1973), Biuro Spisów GUS, Ludność Zeszyt nr 44, Warszawa.
- Migracje ludności* (1973), Biuro Spisów GUS, Ludność Zeszyt nr 47, Warszawa.
- Migracje ludności. Badanie metodą reprezentacyjną* (1981), Narodowy Spis Powszechny z dnia 7 XII 1978 r., Warszawa.
- Migracje ludności w Polsce w latach 1979–1988* (1992), Materiały i opracowania statystyczne NSP'88, GUS, Warszawa.
- Migracje wewnętrzne ludności 2002* (2003), Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, GUS, Warszawa.
- Migracje ludności 2002* (2004), Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin.
- Migracje wewnętrzne ludności* (2014), Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS, Warszawa.
- Migracje zagraniczne i wewnętrzne ludności województwa zachodniopomorskiego* (2011), Narodowy Spis OECD Urban Policy Reviews, Poland 2011, OECD Publishing.
- Powszechny Ludności i Mieszkań 2011* (2014), Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin.

Dr Magdalena MOJSIEWICZ
Ewelina KONARSKA-MICHALCZYK
Wydział Nauk Ekonomicznych
Uniwersytet Szczeciński

6. Polityka społeczna a migracje zagraniczne w województwie zachodniopomorskim

6.1. Wstęp

Migracje są zjawiskiem społeczno-ekonomicznym obecnym w historii naszego kraju i regionu województwa zachodniopomorskiego. Przystąpienie do Unii Europejskiej w maju 2004 r. umożliwiło Polakom podjęcie swobodnego zatrudnienia w krajach unijnych. Z drugiej strony sytuacja polityczna na świecie oraz różnice w poziomie życia gospodarczego skłaniają obywateli różnych państw do podejmowania pracy w Polsce. Widoczna zatem jest potrzeba kreowania polityki integracji cudzoziemców w Polsce.

W niniejszym rozdziale zarysowano elementy polityki społecznej dotyczącej migracji zagranicznych zarysowanych w dokumentach strategicznych województwa zachodniopomorskiego. Na tym tle zostanie omówiony wpływ migracji zagranicznych na saldo migracji dla województwa. Zostanie również dokonana analiza napływu cudzoziemców na zachodniopomorski rynek pracy oraz na zachodniopomorski rynek edukacji w stopniu wyższym. Na tle kraju zjawiska te występują z nieznanym nasileniem, ale w rozdziale autorki zwrócą szczególną uwagę na dynamikę tych zjawisk. Podjęte zostaną również próby identyfikacji strumieni nierejestrowanych przemieszczeń ludności na pograniczu polsko-niemieckim powiązane z polityką osiedleńczą kraju związkowego Meklemburg-Vorpommern.

Racją bytu polityki społecznej jest promowanie postępu społecznego, zaś największym jej wyzwaniem są nasilające się objawy regresu społecznego, tj. zjawisk określanych jako rozwój niepożądany, czyli taki, którego negatywne następstwa dla ludzkiego losu zaczynają jednoznacznie przeważać nad następstwami pozytywnymi (J. Danecki za M. Theiss 2006). Pewne wątpliwości pojawiają się z dotychczasowym założeniem o niezawodnej drodze progresu poprzez pomnażanie siły społeczeństw ludzkich (tzw. mococentryzm obok antropocentryzmu, czyli przeciwstawienia człowieka przyrodzie, gdyż przyroda liczy

się w nim tylko o tyle, o ile służy człowiekowi). Z krytyki tych założeń wywodzi się koncepcja alternatywnego rozwoju, uwzględniająca orientację na rzecz podstawowych potrzeb wszystkich mieszkańców globu, przywracanie i ochronę równowagi ekologicznej, inicjowanie zmian oddolnych (tworzenie rozszerzania enklaw dobrego rozwoju w oparciu o samorządność i partycypację) oraz odgórnym (tworzenie nowego, światowego ładu gospodarczego, politycznego i kulturalnego, który sprzyjałby rozwojowi każdej społeczności). Jednakże podstawę myślenia większości polityków społecznych upatruje się w następujących założeniach:

- polem zainteresowań polityki społecznej jest sytuacja życiowa ludzi: jednostek, rodzin, węższych i szerszych zbiorowości, tj. stanu osobowego potencjału kraju;
- w centrum uwagi znajduje się człowiek – poziom, godność i jakość jego życia, podejmowane działanie ma prowadzić do coraz pełniejszego zaspokajania podstawowych potrzeb wszystkich członków społeczeństwa;
- równoległe w centrum zainteresowania polityki społecznej, znajduje się również stan społeczeństwa; zobowiązuje to politykę społeczną do identyfikowania i ograniczania przeszkód wpływających ze sposobu urzędzenia i organizacji życia zbiorowego w dążeniu ludzi do poprawy ich życia.

Patrząc na genezę funkcjonowania pomocy społecznej, możemy do rozwiązań stosowanych w starożytności, kiedy w celu utrzymania porządku społecznego udzielano pomocy materialnej najbiedniejszym mieszkańcom. Na rozwój szeroko pojętej polityki społecznej, ogromny wpływ miała „kwestia robotnicza” podczas rewolucji przemysłowej w Europie Zachodniej w XIX wieku. Rozwój przemysłu spowodował wzrost zapotrzebowania na pracowników, co przyczyniło się do zwiększonych ruchów migracyjnych do miejscowości, w których znajdowały się zakłady pracy. Złe warunki pracy, brak regulacji prawnych oraz ochrony zdrowia skutkowały protestami robotników, wzrostem przestępczości oraz epidemiami. Powstały związki zawodowe, a pracodawcy widzieli konieczność uregulowania warunków pracy. Kwestia polityki społecznej była również istotna w okresie międzywojennym. W Polsce za główne problemy społeczne uznawano wówczas: bezrobocie, ubóstwo, problemy mieszkaniowe, brak dostatecznej ochrony pracy i zewnętrzne migracje zarobkowe. Problemy te rozwiązano częściowo po II wojnie światowej (zasiedlanie Ziemi Północnych i Zachodnich, industrializacja niwelująca przeludnienie wsi i bezrobocie w miastach, rozwój budownictwa mieszkaniowego, szkolnictwa, świadczeń socjalnych).

Występujące w ubiegłych stuleciach kwestie społeczne zyskują w dzisiejszych czasach nowe oblicze w perspektywie zmian ludnościowych, a głównie depopulacji. Próby oddziaływania na kształtowanie kapitału ludzkiego przy

nadchodzących uwarunkowaniach demograficznych będą prawdopodobnie powracać do koncepcji mococentryzmu, budowania na zasobach pozyskanych. Tematyka poruszana w niniejszym rozdziale oscyluje wokół kwestii ubytków ludności spowodowanych migracjami zagranicznymi oraz perspektyw uzupełniania zasobów na rynku pracy przez imigrantów.

Omówienie przepływu zasobów ludzkich, w tym zasobów dla rynku pracy oraz zasobów generujących popyt na usługi szkolnictwa wyższego, przygotowano na podstawie danych GUS oraz danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Z badań GUS, których wyniki wykorzystano w niniejszym rozdziale kluczową rolę przypisano statystykom pochodzącym ze spisów powszechnych.

6.2. Elementy polityki ludnościowej w województwie zachodniopomorskim

Specyfika procesów migracyjnych w województwie zachodniopomorskim widoczna była w prowadzonej polityce osiedleńczej po II wojnie światowej. O skali tego zjawiska wspomniano w rozdziale dotyczącym migracji wewnętrznych. Od 1945 r. na ziemiach pomorskich miały miejsce procesy wysiedleńcze Niemców, a jednocześnie osiedleńcze m.in. Polaków przyjeżdżających z innych terenów kraju lub wysiedlanych ze wschodu. Dla Ziemi Zachodniopomorskiej ten stymulowany przepływ zasobów ludzkich był istotnym elementem prowadzonej wówczas polityki ludnościowej.

Za czynności związane z procesami osiedleńczymi odpowiedzialny był Państwowy Urząd Repatriacyjny. Praktyczną rolę odgrywały również centralne, wojewódzkie i powiatowe komitety przesiedleńcze i osiedleńcze. Funkcją komitetów była pomoc PUR w procesie planowania i przeprowadzania akcji osiedleńczo-przesiedleńczej, organizowanie środków transportowych, aprowizacyjnych i finansowych, aktywizowanie i wciąganie miejscowego społeczeństwa w celu udzielania pomocy władzom osiedleńczym przy prowadzeniu osadnictwa. Ważnym wydarzeniem dla organizacji polskiego osadnictwa na pomorskich terenach było powołanie Ministerstwa Ziem Odzyskanych. Oprócz funkcji administracyjnych i koordynacyjnych zakres działania ministerstwa obejmował wszystkie dziedziny życia społecznego i gospodarczego. Plany osiedleńcze wiązały się między innymi z planami osiedlenia w przygranicznych powiatach wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej polskich żołnierzy i ich rodzin. Mieli oni tworzyć zbiorowość gotową do przeciwstawienia się ewentualnemu ponownemu zagrożeniu ze strony Niemiec. W czerwcu 1945 r. dla osadnictwa wojskowego wyznaczono 12 przygranicznych powiatów: Kamień Pomorski – Wolin, Gryfino, Chojna, Sulęcín, Rzepin, Krosno Odrzańskie, Gubin, Żary,

Żagań, Zgorzelec, Lubañ i Lwówek Śląski. W 1948 r. żołnierze i ich rodziny stanowili w tych powiatach ponad 30% ogółu osiedlonej ludności polskiej¹.

W ramach procesu osiedlenia przeprowadzono również akcję „Wisła”. Wskutek akcji do 15 sierpnia 1947 r. na ziemie zachodnie i północne Polski systematycznie napływały transporty z ludnością ukraińską. Ludność przyjeżdżną osiedlono w województwach: olsztyńskim, szczecińskim, wrocławskim, poznańskim, gdańskim i białostockim, z czego w województwie szczecińskim – 48 465 osób. Szacuje się, iż w ramach akcji „Wisła” na Ziemi Zachodnie i Północne Polski deportowano około 150 tys. osób. Mimo że w założeniach udział imigrantów do ogółu mieszkańców danego terenu miał nie przekraczać 10%, w niektórych powiatach przekroczono ten wskaźnik. W województwie szczecińskim w powiecie człuchowskim odsetek ten wynosił 20,8%. Rodziny ukraińskie znalazły się w trudnych warunkach aprowizacyjnych i mieszkaniowych. Sposób oraz czas przesiedlenia powodował, że zostały one pozbawione zapasów żywności. Poza tym przydzielono im gospodarstwa zrujnowane, gdyż zabudowania w dobrym stanie zostały zajęte przez wcześniej przybyłych osadników polskich. Z zajętych na Pomorzu Zachodnim ok. 9 800 gospodarstw aż 75% było zniszczonych, z czego 45% wymagało poważnego remontu, a 30% – odbudowy. Władze zostały zmuszone do udzielenia szerokiej pomocy rodzinom ukraińskim. Przyznano im pomoc finansową w formie zapomóg i kredytów, przydzielano żywność, wyremontowano miejsca zamieszkania. Ówczesne władze starały się jednak nie doprowadzić do zjednoczenia przybyłych Ukraińców. Obowiązywał zakaz zgromadzeń; starano się odseparować inteligencję ukraińską, a także uniemożliwić odrodzenie się Kościoła Greckokatolickiego. Takie warunki przyczyniły się do pogłębiania wzajemnej wrogości między Polakami, a Ukraińcami oraz odizolowania imigrantów. Początkowo Ukraińcy nie dbali o otrzymane gospodarstwa, odczuwając niechęć i wyobcowanie. Dopiero od 1952 r. nastąpiło złagodzenie polityki władz wobec Ukraińców oraz powolna asymilacja imigrantów².

Na tereny Ziem Odzyskanych zaczęły przybywać również transporty z Polakami z terenów zagarniętych przez ZSRR oraz ludność z pozostałych terenów Polski, największa liczba osadników przybyła z centralnej Polski, w tym z województwa warszawskiego, krakowskiego i łódzkiego. Osadnicy wprowadzali się do gospodarstw pozostawionych przez wysiedlanych Niemców, często zamieszkując jedno gospodarstwo przez kilka rodzin.

¹ C. Osękowski, *Osadnictwo polskie na poniemieckich ziemiach po drugiej wojnie światowej. Ziemia Lubuska i powiat Gubin*, www.transodra-online.net.

² R. Drozd, *Akcja „Wisła” – deportacja ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne Polski w 1947 roku*, www.transodra-online.net.

Od lat 70. XX wieku nastąpił wzrost emigracji związanej z ochroną międzynarodową, a ostatnie lata to przede wszystkim nasilone procesy migracyjne powiązane z emigracją zarobkową. Od momentu przystąpienia przez Polskę do Unii Europejskiej nastąpił nagły wzrost liczby osób emigrujących do pozostałych krajów Unii. Jednocześnie Polska stała się miejscem emigracji osób zza wschodniej granicy bądź docelowym miejscem pracy i osiedlenia się dla obywateli państw trzecich. Inspirowane przez UE i często finansowane przez fundusze pochodzące z UE instrumenty wsparcia są ukierunkowane na integrację społeczną imigrantów w wymiarze kulturowym, ale też na rozwój strategii integracyjnych przez dostosowanie polityk publicznych³.

Imigracja wiąże się z problemem m.in. zapewnienia zaplecza socjalnego, edukacyjnego, rynku pracy. Niezmiernie istotna jest zatem rola władz centralnych, jednostek samorządu lokalnego oraz organizacji pozarządowych w celu zapewnienia odpowiedniej polityki społecznej realizowanej za pomocą odpowiednich aktów prawnych, udzielanych świadczeń, szkoleń i aktywizacji.

W Polsce pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej (minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, wojewodowie) i samorządowej (marszałkowie województw, starostowie na poziomie powiatów oraz wójtowie, burmistrzowie/prezydenci miast na poziomie gmin). Realizując zadania pomocy społecznej, współpracują z organizacjami społecznymi i pozarządowymi. Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Rodziny, Pracy i Pomocy Społecznej pomoc społeczna umożliwia przewyższanie trudnych sytuacji życiowych tym, którzy nie są w stanie sami ich pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczna wspiera ich w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Zadaniem pomocy społecznej jest także zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem.

W ramach pomocy społecznej przyznawane jest prawo do świadczeń pieniężnych osobom i rodzinom, których posiadane dochody nie przekraczają kryteriów dochodowych ustalonych w oparciu o próg interwencji socjalnej. Prawo do świadczeń z pomocy społecznej przysługuje również cudzoziemcom mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, zezwolenia na pobyt czasowy udzielonego w związku z okolicznością, w związku z uzyskaniem w Rzeczypospolitej Polskiej statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej, jak również w związku

³ M. Polakowski, D. Szelewa (2013), *Polityka społeczna a problem migracji*, s. 5.

z uzyskaniem w Rzeczypospolitej Polskiej zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany – w formie schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego.

Prawo do świadczeń przysługuje również cudzoziemcom mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którzy są obywatelami państw członkowskich Unii Europejskiej, państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA), posiadającym prawo pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Prawo do świadczeń w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego przysługuje cudzoziemcom przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zaświadczenia, w stosunku do którego istnieje domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi.

Z raportu Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika⁴, że w 2015 r. w powiatowych centrach pomocy rodzinie realizowanych było przez osoby posiadające status uchodźcy 247 indywidualnych programów integracji. Łączna liczba uchodźców objętych indywidualnymi programami integracyjnymi w 2015 r. wyniosła 381 osób (w tym 93 kobiet i 95 dzieci). Łącznie na pomoc uchodźcom w ramach indywidualnych programów integracji wydatkowano 1 604,8 tys. zł, z czego świadczenia pieniężne na utrzymanie wyniosły 1 528,5 tys. zł, zaś wydatki związane z nauką języka polskiego 76,4 tys. zł. W województwie zachodniopomorskim realizowane były 3 indywidualne programy integracji.

W 2015 r. w powiatowych centrach pomocy rodzinie realizowanych było 106 indywidualnych programów integracji dla osób posiadających ochronę uzupełniającą, na które wydano 965,4 tys. zł, w tym świadczenia pieniężne na utrzymanie wyniosły 948,0 tys. zł, a wydatki związane z nauką języka polskiego 17,3 tys. zł. W województwie zachodniopomorskim nie był realizowany żaden indywidualny program integracji. Świadczenia przydzielone w 2015 r. osobom posiadającym status uchodźcy udzielone były 98 rodzinom, w tym w województwie zachodniopomorskim 1 rodzina. Łączna suma świadczeń z pomocy społecznej udzielonych osobom posiadającym status uchodźcy wyniosła 531,4 tys. zł, w tym w województwie – 2,7 tys. zł. Świadczenia z pomocy społecznej w 2015 r. dla osób posiadających ochronę uzupełniającą udzielone były na łączną sumę 1 493,0 tys. zł. W województwie zachodniopomorskim 2 rodziny skorzystały ze świadczenia, w łącznej kwocie 22,1 tys. zł. Świadczenia dla osób posiadających zgodę na pobyt tolerowany udzielone były w kwocie 336,9 tys. zł. W województwie zachodniopomorskim 2 rodziny skorzystały z pomocy

⁴ Na podstawie sprawozdania MPiPS-03 za 2015 r., www.mpips.gov.pl/pomoc-spoleczna/raporty-i-statystyki/statystyki-pomocy-spolecznej/statystyka-za-rok-2015.

udzielonej osobom posiadającym zgodę na pobyt tolerowany w łącznej sumie 10,4 tys. zł⁵.

Większość działań podejmowanych w województwie zachodniopomorskim na polu polityki migracyjnej i polityki ludnościowej w szerszym kontekście jest uwarunkowana ogólnopolskimi działaniami. W horyzoncie czasowym 2030 r. władze Pomorza Zachodniego definiują nowe kierunki interwencji, wymieniając wśród nich wzmocnienie strukturalnych podstaw nowoczesnego rynku pracy – wzmocnienie potencjału kapitału ludzkiego, w szczególności poprzez wsparcie zjawiska imigracji⁶. Pojawiające się w dokumentach strategicznych na szczeblu regionalnym zapisy poprzedzone były konsultacjami wśród środowiska naukowego. Jednocześnie władze województwa posiłkują się ekspertyzami dotyczącymi odpływu zasobów dla rynku pracy za granicę⁷. Wskazuje się na korzyści płynące ze wsparcia reemigrantów, tworzenia systemu zachęt inwestycyjnych dla powracających z pracy za granicą mieszkańców województwa – rekomendacje te nie doczekały się jeszcze zapisów w planach ani programach działań.

6.3. Ubytek liczby ludności województwa zachodniopomorskiego spowodowany migracjami zagranicznymi

Migracje są zjawiskiem społeczno-ekonomicznym obecnym w historii naszego kraju. Przystąpienie do Unii Europejskiej w 2004 r. umożliwiło Polakom, po raz pierwszy w nowożytnej historii, podjęcie swobodnego zatrudnienia w krajach Unii Europejskiej. Według danych rejestrowych – oficjalnych statystyk migracyjnych w Polsce – w latach 1990–2004 Polskę opuściło 330 tys. emigrantów⁸. Szacuje się, że w 2004 r. liczba polskich emigrantów na pobyt czasowy powyżej 2 miesięcy wyniosła 1 mln i do 2016 r. wzrosła o ponad 150% wynosząc 2,5 mln osób⁹. Większość Polaków przebywa w krajach Unii

⁵ Świadczenia z pomocy społecznej udzielane cudzoziemcom w 2015 roku na wsparcie indywidualnych programów integracji, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2016, www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/integracja-cudzoziemcow/wybrane-informacje-dotyczace-pomocy-udzielanej-cudzoziemcom.

⁶ Polityka gospodarcza województwa zachodniopomorskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego 2016, http://www.rpo.wzp.pl/sites/default/files/pliki/polityka_gospodarcza_wzp_20160928.pdf.

⁷ Ekspertyza przygotowana na zlecenie WUP Szczecin, *Zagraniczne migracje zarobkowe*, www.wup.pl/images/uploads/migracje2010.pdf. Rekomendacje płynące z tej ekspertyzy są o tyle specyficzne, że wskazują na potrzebę rozwoju wszelkich form instytucjonalnych i profesjonalnej pomocy dla osób, które chcą podjąć pracę za granicą.

⁸ P. Kaczmarczyk (2006), *Współczesne migracje zagraniczne Polaków – skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy*, s. 4.

⁹ W 2016 r. dot. emigracji czasowej powyżej 3 miesięcy.

Europejskiej ok. 2,1 mln osób, z czego nadal największa liczba polskich emigrantów przebywa w Wielkiej Brytanii (788 tys.), w Niemczech (687 tys.), Irlandii (116 tys.) oraz Irlandii (112 tys.)¹⁰.

Statystyki migracji, w tym migracji zagranicznych, powinny być analizowane z wyjątkowym wyczuleniem na zakres przedmiotowy prezentowanych danych.

Najczęściej przytaczane są statystyki migracji na pobyt stały i przez długi okres jakoś tych danych była zadowalająca. W długich szeregach czasowych (od 1995 r.) saldo migracji zagranicznych na pobyt stały w Polsce było ujemne¹¹. Statystyki te są pozyskiwane od 2006 r. z rejestru PESEL, a ich jakość w ostatnich latach skutkowałą problemami w publikowaniu danych za 2015 r. W rozdziale proponujemy przede wszystkim analizę danych wynikających ze spisów powszechnych. Od powołania województwa zachodniopomorskiego przeprowadzono spisy ludności w 2002 i 2011 r. Zgodnie z rekomendacjami ONZ migracje zagraniczne były zdefiniowane w spisach jako fakt zmiany kraju głównego miejsca zamieszkania (miejsca, w którym osoba badana spędza większość czasu podczas pewnego okresu). Długość okresu kwalifikowanego jako zmiana miejsca/nieobecność w spisie z 2002 r. wynosiła ponad 2 miesiące, a w spisie z 2011 r. – ponad 3 miesiące, co oznacza uwzględnienie migracji krótkookresowych, niedefinitywnych. Dane za 2002 r. uzyskano na podstawie spisu tradycyjnego, zaś z 2011 r. na podstawie metody mieszanej, uwzględniającej wyniki badania metodą reprezentacyjną. W rozdziale pomijamy analizę precyzji wyników NSP 2011, wspomnijmy tylko, że wskaźnik precyzji dla liczby imigrantów przebywających w województwie zachodniopomorskim wynosił 8,63%, zaś dla emigrantów z województwa – 0,85%. Niemniej statystyki spisowe uznajemy za najlepsze spośród dostępnych w związku z uwzględnianiem miejsca zamieszkania/przebywania.

W 2011 r. liczba imigrantów przebywających na terenie województwa zachodniopomorskiego ponad 3 miesiące szacowana była na 818 osób, zaś liczba emigrantów, łącznie z przebywającymi czasowo ponad 3 miesiące z województwa – prawie 107,5 tys. osób. W tabelach 6.1 i 6.2. zaprezentowano wskaźniki charakteryzujące intensywność procesów migracji zagranicznych. Na 10 tys. mieszkańców w 2011 r. w województwie 7,8 osób pochodziło z zasobu imigracyjnego, zaś 623,9 osób przebywało poza krajem uszczuplając zasoby ludzkie. Zasadniczo intensywność napływu imigrantów słabnie w perspektywie 2002 i 2011 r., wyjątkiem są powiaty nadmorskie kołobrzeski i miasto Świnoujście oraz powiat choszczeński. Odływ ludności w strumieniu migracji zagranicz-

¹⁰ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2016*, GUS, 2017 r.

¹¹ Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały dla województwa zachodniopomorskiego było ujemne w latach 1999–2008. W latach 2009–2012 wyniki uzyskane na podstawie bazy PESEL wskazywały na saldo dodatnie.

nych uległ znaczącej intensyfikacji; wskaźnik wzrósł we wszystkich powiatach co najmniej 3-4 krotnie, w powiecie gryfickim (nadmorskim) ponad 5-krotnie.

Tabela 6.1. Imigranci przebywający czasowo w województwie zachodniopomorskim na 10 tys. ludności według płci i powiatów (dane spisowe)

Wyszczególnienie	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2002 ^a	2011 ^b	2002 ^a	2011 ^b	2002 ^a	2011 ^b
Woj. zachodniopomorskie	9,7	7,8	11,1	9,7	8,4	6,0
Powiat						
białogardzki	3,3	2,0	4,2	2,5	2,4	1,2
choszczeński	2,0	7,5	2,4	9,1	1,6	5,9
drawski	6,1	2,9	6,9	2,1	5,3	3,3
goleniowski	6,5	4,6	7,9	6,2	5,1	3,1
gryficki	6,4	4,5	9,6	6,2	3,2	2,9
gryfiński	7,2	6,0	10,1	10,2	4,3	1,9
kamieński	10,2	3,7	12,3	3,4	8,2	4,1
kołobrzegi	7,7	19,1	8,5	19,9	7,0	18,5
koszaliński	24,3	6,1	21,7	9,5	26,9	2,7
łobeski	2,1	0,8	2,6	1,6	1,5	0,0
myśliborski	7,5	4,1	8,4	5,6	6,7	2,6
policki	14,1	6,7	15,2	7,1	13,0	6,4
pyrzycki	3,0	4,2	5,0	4,4	.	4,4
sławieński	3,3	2,8	4,6	5,6	2,0	0,0
stargardzki	7,3	2,6	8,3	1,7	6,4	3,2
szczecinecki	8,5	7,7	7,7	7,7	9,3	7,6
świdwiński	3,6	1,2	2,0	2,5	5,2	0,0
wałeczki	4,0	1,8	3,7	2,6	4,2	1,4
m. Koszalin	16,8	9,4	19,7	11,8	14,3	7,3
m. Szczecin	14,0	14,0	16,9	18,8	11,4	9,7
m. Świnoujście	11,2	14,7	10,7	13,0	11,7	16,3

Brak danych (tajemnica statystyczna).

a Powyżej 2 miesięcy. b Powyżej 3 miesięcy.

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, *Migracje zagraniczne i wewnętrzne ludności województwa zachodniopomorskiego*, US Szczecin, 2014.

Tabela 6.2. Emigranci z województwa zachodniopomorskiego przebywający czasowo za granicą na 10 tys. ludności według płci i powiatów (dane spisowe)

Wyszczególnienie	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2002 ^a	2011 ^b	2002 ^a	2011 ^b	2002 ^a	2011 ^b
Woj. zachodniopomorskie	149,7	623,9	126,4	651,7	167,7	615,2
Powiat						
białogardzki	149,8	660,4	120,8	696,0	172,1	651,6
choszczeński	104,5	490,3	87,2	491,0	121,3	491,5
drawski	156,3	724,2	124,4	732,6	187,2	716,4
goleniowski	130,9	507,3	97,4	507,8	149,6	564,1
gryficki	121,2	616,9	98,5	597,2	140,3	652,4
gryfiński	116,9	565,9	102,1	600,7	128,7	545,1
kamieński	213,9	756,3	178,8	766,3	243,1	763,4
kołobrzeski	159,4	617,3	135,5	673,4	165,0	632,8
koszaliński	165,2	685,8	134,1	722,1	183,3	705,6
łobeski	159,7	643,9	124,7	625,7	194,9	658,3
myśliborski	170,1	599,6	128,9	583,2	209,9	616,8
policki	164,7	558,0	120,6	681,4	154,2	654,1
pyrzycki	112,6	442,6	90,9	465,9	131,0	432,5
sławieński	170,4	720,8	146,7	776,1	191,9	673,9
stargardzki	149,3	569,8	126,1	572,1	169,2	577,3
szczecinecki	174,7	708,0	144,5	763,0	195,6	688,1
świdwiński	147,9	730,4	115,1	725,3	181,3	729,0
wałeccki	159,6	637,8	139,5	663,9	179,8	609,0
m. Koszalin	181,4	777,8	158,8	794,4	200,0	770,0
m. Szczecin	134,3	580,4	123,4	623,7	147,6	526,8
m. Świnoujście	180,4	771,9	166,9	786,4	195,7	746,5

Brak danych (tajemnica statystyczna).

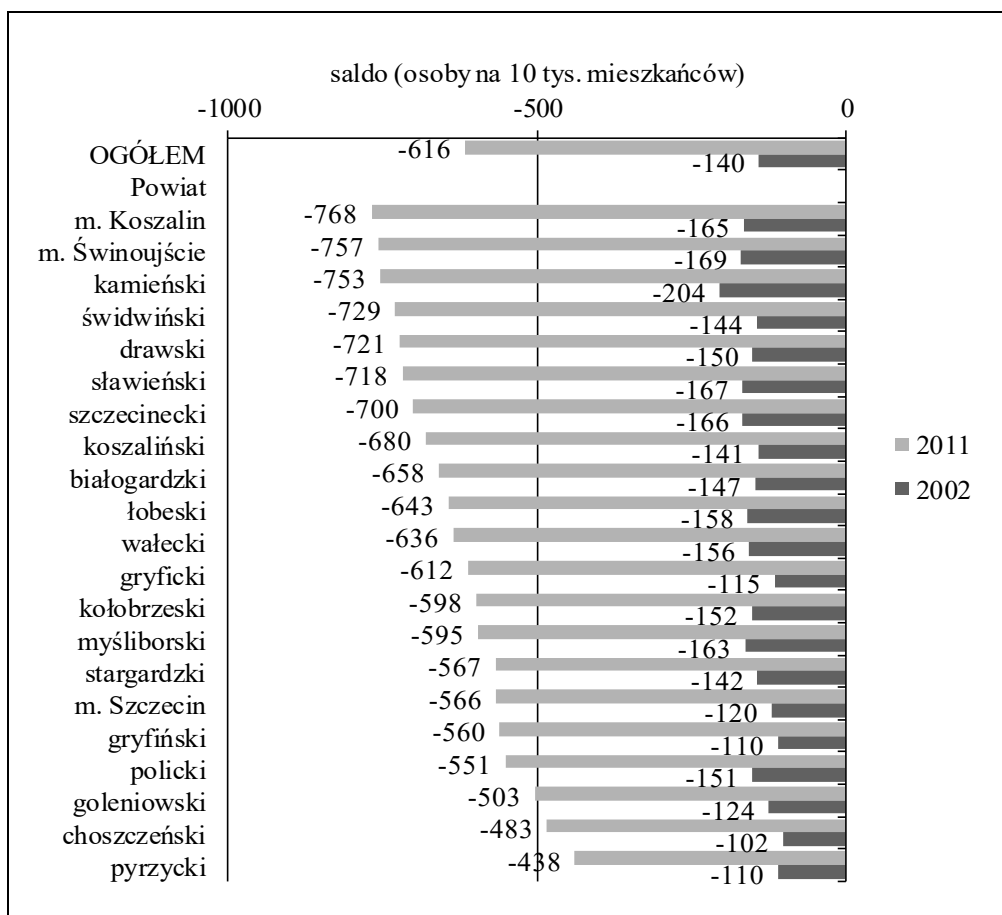
a Powyżej 2 miesięcy. b Powyżej 3 miesięcy.

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, *Migracje zagraniczne i wewnętrzne ludności województwa zachodniopomorskiego*, US Szczecin, 2014.

W przeciwieństwie do statystyk prezentujących saldo migracji na pobyt stały, dane spisowe pokazują na ujemne saldo migracji zagranicznych w 2011 r. Saldo to wynosiło -106 tys. osób w 2011 r., zaś w 2002 r. było 4,5 razy mniejsze. Dla poszczególnych powiatów oraz dla całego województwa wskaźniki salda migracji przypadające na 10 tys. ludności zaprezentowano na wykresie 6.1.

Najniższe wartości wskaźników obserwuje się w miastach Koszalin i Świnoujście, co można powiązać ze słabnącym znaczeniem i wolniejszym rozwojem tych ośrodków miejskich na tle Szczecina.

Wykres 6.1. Saldo migracji zagranicznych w województwie zachodniopomorskim na 10 tys. ludności według powiatów (dane spisowe)

Uszeregowano według 2011 r. Dane z NSP 2002 uwzględniają migracje zagraniczne powyżej 2 miesięcy, z NSP 2011 – powyżej 3 miesięcy.

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, *Migracje zagraniczne i wewnętrzne ludności województwa zachodniopomorskiego*, US Szczecin 2014.

Dominującą formą mobilności obserwowanych w strumieniach migracyjnych w Polsce są migracje zarobkowe, związane z podejmowaniem zatrudnienia za granicą. W przypadku osób, dla których w NSP 2011 zbadano powód emigra-

cji¹², 71,9% wskazało pracę jako powód zmiany miejsca zamieszkania/pobytu. Dane BAEL pokazują, że pracę za granicą podejmuje ok. 80% wszystkich osób przebywających czasowo za granicą. Do podobnych wniosków prowadzą analizy realizowane między innymi w Ośrodku Badań nad Migracjami wskazujące, iż motyw ekonomiczny to najważniejszy powód współczesnej mobilności Polaków. Jeszcze w 2002 r. powód taki zadeklarowało tylko 40%. Emigracja zarobkowa to przede wszystkim chęć otrzymania wyższych zarobków (fakt ten wykazała prawie połowa wyjeżdżających do pracy), nieco mniej osób wskazało na trudności w znalezieniu pracy w kraju (ok. 40%), a tylko 4% wyemigrowało ze względu na możliwość rozwoju zawodowego za granicą. Pozostałe przyczyny wyjazdu ze względu na pracę to oddelegowanie przez pracodawcę, ciekawa oferta pracy, chęć prowadzenia działalności gospodarczej lub praca w kraju niezgodna z kwalifikacjami. Do pracy częściej emigrowali mężczyźni (82,8%), głównie z terenów wiejskich (86,1%). Z badania wynika, że najgorsza sytuacja pod względem rynku pracy była w powiecie wałeckim i aż 81,2% wszystkich emigrantów z danego powiatu wykazało pracę jako główną przyczynę wyjazdu, natomiast najlepsza w Szczecinie – najmniejszy procent ogółu migrantów (66,2%) podało pracę jako główną przyczynę wyjazdu.

Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku wyjazdów czasowych, powyżej 3 miesięcy. Aż 77,3 tys. emigrantów z województwa zachodniopomorskiego jako główną przyczynę wyjazdu podało pracę (71,9%). Do pracy sezonowej, czasowej wyjeżdżali głównie mężczyźni, aczkolwiek stanowili tylko 57,7% ogółu emigrantów krótkookresowych dla których główną przyczyną wyjazdu była praca.

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 r. wykazały, że prawie 78% osób emigrujących z województwa zachodniopomorskiego to emigranci długookresowi, tj. niemal 83,2 tys. przebywało za granicą 12 miesięcy lub dłużej, w większości przebywający w Europie (92%), z czego najwięcej w Wielkiej Brytanii (ponad 30%) i w Niemczech (24%).

Aż 82 % emigrantów to osoby w wieku produkcyjnym. Za granicą przebywało 10,4 % ludności z województwa zachodniopomorskiego w wieku produkcyjnym mobilnym. Osoby emigrujące to w dużej części dobrze wykształceni mieszkańcy województwa, aż 40% osób posiadało wykształcenie średnie, a 24,5% ukończyło studia wyższe.

Mobilność zagraniczna jest fenomenem ściśle związanym z procesami rynku pracy. Skutki migracji z jednej strony dają możliwość zniwelowania problemu bezrobocia, z drugiej strony stwarzają niebezpieczeństwo związane z utratą

¹² Badanie przeprowadzone było tylko na grupie 20,5 tys. osób, które wyraziły zgodę na wypełnienie formularza.

zasobów dobrze wykwalifikowanych pracowników, jak również odpływu siły roboczej skutkującej luką podażową na polskim rynku pracy¹³.

Jednocześnie ze względu na położenie oraz warunki gospodarcze sprzyjające imigracji zarobkowej Polska staje się coraz bardziej atrakcyjnym miejscem emigracji dla obcokrajowców głównie z Europy Wschodniej. Spadająca stopa bezrobocia oraz widoczne zapotrzebowanie na pracowników, szczególnie niższego szczebla, daje obcokrajowcom łatwiejszy dostęp do naszego rynku pracy. Aczkolwiek, mimo że liczba imigrantów wciąż wzrasta, osoby przyjeżdżające do Polski na pobyt stały wciąż stanowią niewielki ułamek procenta całej ludności kraju. Zgodnie z danymi GUS w 2016 r. liczba imigrantów na pobyt stały wzrosła do 13 475 osób, tj. o 9,3 % więcej niż w 2014 r. Nastąpiła jednak zmiana sytuacji w porównaniu ilości imigrantów do liczby osób wyjeżdżających z kraju na pobyt stały. Saldo migracji w 2016 r. wykazało wynik dodatni i wskaźnik ten wyniósł 1 505 osoby.

Inaczej sytuacja wygląda w województwie zachodniopomorskim. Mimo iż saldo migracji w 2016 r. w porównaniu do 2014 r. wzrosło o 1 072 osoby i wyniosło - 380, nadal liczba emigrantów na pobyt stały jest wyższa niż ilość imigrantów.

Opierając się na danych z Narodowego Spisu Ludności w 2011 r., w województwie zachodniopomorskim przebywało, na okres czasowy powyżej 3 miesięcy, 1,4 tys. cudzoziemców, natomiast powyżej 12 miesięcy około 1 tys. osób. Dominowały trzy główne przyczyny imigracji: sprawy rodzinne, praca, a następnie edukacja. Migracja ekonomiczna w celu podjęcia pracy była głównym powodem emigracji dla obywateli Ukrainy, Wietnamu oraz Białorusi.

Wskaźniki charakteryzujące imigrantów zbiegają się z cechami charakterystycznymi dla Polaków wyjeżdżającymi do innych krajów. Osoby przyjeżdżające z większości krajów to przede wszystkim mężczyźni, jedynie z Ukrainy i Rosji częściej emigrowały kobiety. Większość imigrantów była w wieku produkcyjnym (78% ogółu), a 58% w wieku produkcyjnym mobilnym, jednak tylko ok. 46% imigrantów w wieku powyżej 15 lat pracowało, 2,9% określiło się jako osoby bezrobotne i aż 40 % było biernych zawodowo. Większość imigrantów to pracownicy najemni. Tylko część cudzoziemców posiadała własne firmy i byli pracodawcami, grupę tą stanowili wyłącznie mężczyźni. Pracodawcami były głównie osoby pochodzące z Niemiec oraz Turcji, osiedlające się w powiecie gryfickim i gryfińskim oraz w Szczecinie. Imigranci najczęściej zatrudnieni byli w branży turystycznej oraz gastronomicznej, a także w handlu i naprawie samochodów oraz w przetwórstwie przemysłowym. Większość emigrantów pracowała zgodnie z kwalifikacjami i posiadała własne źródło utrzymania.

¹³ P. Kaczmarczyk (2006), op. cit., s. 5.

6.4. Cudzoziemcy na zachodniopomorskim rynku pracy

Z raportu Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że od wielu lat wzrasta liczba składanych wniosków o wydanie zezwolenia na pracę przez cudzoziemców, szczególnie na okres czasowy. Zezwolenie na pracę to jeden z podstawowych dokumentów jakie cudzoziemiec musi posiadać, jeżeli zamierza pracować w Polsce legalnie. Wnioskodawcą w sprawach o wydanie zezwolenia na pracę jest bezpośrednio pracodawca (zagraniczny lub polski), który nie może zatrudnić cudzoziemca bez ważnego zezwolenia na pracę wydanego na daną firmę.

W tabeli 6.3. zaprezentowano wydane cudzoziemcom pozwolenia na pracę w województwie zachodniopomorskim. Liczba tych pozwoleń utrzymywała się w latach 2011–2013 na zbliżonym poziomie. Dwa ostatnie lata cechuje wysoka dynamika, liczba pozwoleń wydanych w 2016 r. wzrosła w stosunku do tamtego okresu ponad czterokrotnie.

Tabela 6.3. Wydane cudzoziemcom pozwolenia na pracę w województwie zachodniopomorskim w latach 2011–2016

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	osoby/ pozwolenia					
Ogółem	887	852	895	670	1022	4210
Według grup pracowniczych						
kadra kierownicza, doradcy, eksperci	61	64	70	34	44	81
w tym funkcje w zarządach osób prawnych	18	8	13	4	3	1
robotnicy wykwalifikowani	148	310	398	236	552	1720
pracownicy przy pracach prostych	145	75	54	83	124	646
Według typu zezwolenia						
typ A	771	752	772	602	929	4166
typ B	18	11	14	2	2	2
typ C	0	70	109	65	72	6
typ D	98	19	0	1	19	36
typ E	0	0	0	0	0	0
	Polska=100					
Ogółem	2,2	2,2	2,3	1,5	1,6	3,3
Według grup pracowniczych						
kadra kierownicza, doradcy, eksperci	1,8	2,0	2,3	1,1	1,2	1,6

Tabela 6.3. Wydane cudzoziemcom pozwolenia na pracę w województwie zachodniopomorskim w latach 2011–2016 (dok.)

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	osoby/ pozwolenia					
w tym funkcje w zarządach osób prawnych	2,6	1,2	2,3	1,0	1,0	0,3
robotnicy wykwalifikowani	1,1	2,4	3,7	1,6	1,9	3,3
pracownicy przy pracach prostych	2,2	1,3	0,9	1,4	0,8	2,1
Według typu zezwolenia						
typ A	2,1	2,1	2,2	1,5	1,5	3,4
typ B	1,7	1,0	1,6	0,4	0,6	0,6
typ C	0,0	4,6	5,6	2,6	2,1	0,2
typ D	7,3	1,9	0,0	0,3	3,8	7,9
typ E	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: dane Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

W Polsce w 2016 r. było o 87,6 % więcej osób starających się o zezwolenie na pracę niż w 2015 r., z czego znaczna większość (95,9%), tak jak w poprzednich latach, składała wniosek o zezwolenie na pracę typu A. Zezwolenie na pracę typu A, wydawane jest dla cudzoziemca, który wykonuje pracę na terytorium Polski na podstawie umowy z pracodawcą, którego siedziba znajduje się na terytorium RP. Wśród imigrantów składających wniosek o zezwolenie na pracę typu A przeważają mężczyźni. W 2016 r. zgodę na pracę otrzymało 91,6% cudzoziemców składających wniosek.

W województwie zachodniopomorskim rok 2016 był przełomowy w ilości złożonych wniosków o pozwolenie na pracę. Do Urzędu Wojewódzkiego wpłynęło o 341% więcej wniosków o pracę dla cudzoziemców w porównaniu do roku poprzedniego i aż o 451,8% niż w roku 2012. Wniosek o zezwolenie na pracę złożyło 4 922 cudzoziemców, z czego zgodę na pracę otrzymało 85,5% (4 210). Znaczna większość cudzoziemców przyjechała z Ukrainy – 89,6%. Od 3 lat możemy zaobserwować nagły przyptyw imigrantów z Ukrainy starających się o pracę. W 2014 r. o pozwolenie na pracę w województwie starało się 472 Ukraińców, w roku następnym 925, żeby w 2016 r. wzrosnąć do 4 412 osób, czyli liczba złożonych wniosków wzrosła 9-ciokrotnie. Polscy specjaliści z branży budowlanej wyjeżdżając za granicę, pozostawili lukę w zapotrzebowaniu na pracowników tej dziedziny. Lukę tę bardzo szybko zapelniają mieszkańcy Ukrainy. Najwięcej, bo ponad 20% przyznanych w województwie zachodniopomorskim w 2016 r. pozwoleń na pracę dotyczyło sekcji budownictwo, z czego 98% zezwoleń otrzymali imigranci z Ukrainy. Sekcja budownic-

two przeważała zarówno w naszym województwie, jak i w całym kraju w 2016 r. oraz w roku poprzedzającym. W 2014 r. w Polsce sekcja budownictwo była również przeważająca, jednak w województwie najwięcej zezwoleń wydano na działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi podobnie jak w 2011 r. W 2012 r. w województwie zachodniopomorskim najwięcej imigrantów otrzymało zezwolenie na pracę w przetwórstwie przemysłowym. Zezwolenie typu A głównie otrzymywali robotnicy wykwalifikowani, następnie pracownicy przy pracach prostych, a jedynie w znikomym stopniu kadra kierownicza, doradcy i eksperci. Zezwolenia były wydawane głównie na okres krótkoterminowy od 3 miesięcy do 1 roku (w Polsce około 68% zezwoleń typu A, w województwie 95%).

Kolejna grupa to cudzoziemcy otrzymujący zezwolenie na pracę typu C, czyli wykonujący pracę u pracodawcy zagranicznego, delegowanego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do oddziału lub zakładu podmiotu zagranicznego albo podmiotu powiązanego z tym pracodawcą zagranicznym, na okres przekraczający 30 dni w roku kalendarzowym. W Polsce liczba cudzoziemców otrzymujących tego typu zezwolenia utrzymuje się na zbliżonym poziomie ok. 3,5%, z lekką tendencją spadkową. Inaczej sytuacja wyglądała w województwie, gdzie w roku 2016 r. nastąpił nagły spadek liczby osób otrzymujących zezwolenie typu C. Głównie są to robotnicy wykwalifikowani, otrzymujący zezwolenie na pracę krótkookresową, tj. od 3 miesięcy do 1 roku, z branży budowlanej.

Zarówno w Polsce, a także w województwie spada liczba osób otrzymujących zezwolenie typu D, czyli cudzoziemców wykonujących pracę u pracodawcy zagranicznego, nie posiadającego oddziału, zakładu lub innej formy zorganizowanej działalności na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, delegowanego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w celu realizacji usługi o charakterze tymczasowym i okazjonalnym (usługa eksportowa). W większości są to robotnicy wykwalifikowani, którzy otrzymują zezwolenie na czas krótkookresowy – od 3 miesięcy do 1 roku. W ubiegłym roku stanowili oni jedynie niepełną procent wszystkich cudzoziemców otrzymujących zezwolenie na pracę.

Najmniej pracodawców wnioskuje o przyznanie dla pracownika zezwolenia na pracę typu B, czyli zezwolenia dotyczącego cudzoziemca wykonującego pracę polegającą na pełnieniu funkcji w zarządzie osoby prawnej wpisanej do rejestru przedsiębiorców. Analogicznie do pełnionej funkcji głównymi odbiorcami tego typu zezwolenia byli cudzoziemcy stanowiący kadre kierowniczą, doradcy i eksperci. Niestety, analizując kolejne lata, ilość wydanych zezwoleń typu B spada, mimo rosnącej liczby cudzoziemców otrzymujących zezwolenie na pracę. W roku 2012 z ogółu wydanych zezwoleń 2,7% należało do typu B, podczas gdy już w roku 2016 udział ten wyniósł tylko 0,24%. W samym woje-

wództwie sytuacja wygląda jeszcze gorzej, bowiem raptem 0,05% wydanych wniosków o pracę dotyczy zezwolenia typu B, od 2012 r. nastąpił spadek o 1,24%. Cudzoziemcy otrzymujący zezwolenie typu B to w większości osoby z Ukrainy, zatrudnione w handlu hurtowym i detalicznym, którzy otrzymali zgodę na pracę na okres od 3 miesięcy do 1 roku. Możemy wnioskować, że jest to grupa osób posiadających wyższe wykształcenie, a zatem procentowy spadek ilości osób otrzymujących ten typ zezwolenia biorąc pod uwagę wzrost liczby cudzoziemców świadczy o coraz mniejszym zainteresowaniu naszym krajem osób dobrze wykształconych.

W województwie zachodniopomorskim nie odnotowuje się osób, które otrzymują zezwolenie na pracę typu E, czyli cudzoziemców wykonujących pracę u pracodawcy zagranicznego, delegowanego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na okres przekraczający 3 miesiące w ciągu kolejnych 6 miesięcy w innym celu niż wskazany przy zezwoleniach typu B, C i D. W Polsce niespełna jeden procent otrzymuje tego typu zezwolenie na pracę.

Wzrost liczby imigrantów otrzymujących zezwolenia na pracę na okres krótkoterminowy nie wpływa na tendencję wzrostową cudzoziemców migrujących do województwa zachodniopomorskiego na pobyt stały. Zgodnie z szacunkami w 2016 r. w województwie zamieszkało na stałe 649 imigrantów zagranicznych, tj. mniej o 6,1% w porównaniu do 2014 r.. Większość osób osiedlających się w 2016 r. na terenie województwa pochodziła z Niemiec oraz z Wielkiej Brytanii, najmniejszą grupę stanowiły osoby przybyłe z Grecji, Islandii, Wietnamu i Kanady. Większość imigrantów osiedla się głównie w miastach (74,6% ogółu). W 2016 r. na stałe zamieszkało w województwie zachodniopomorskim 361 mężczyzn, tj. 55,6% ogółu. Analizując wiek imigrantów na pobyt stały, możemy wywnioskować, że cudzoziemcy przybywają do Polski wraz z rodzinami lub też wracają do kraju Polacy, których dzieci mają zagraniczne obywatelstwo, gdyż największą grupę imigrantów stanowią osoby w wieku 0–4 lata oraz 5–9 lat, kolejno 42,2% i 9,2% wszystkich imigrantów zameldowanych na pobyt stały w województwie w roku 2016 r.¹⁴.

6.5. Cudzoziemcy korzystający w województwie zachodniopomorskim z instytucji szkolnictwa wyższego

Władze poszczególnych regionów doceniają pośrednie oddziaływanie uczelni wyższych na sytuację demograficzną w regionie, poprzez powiązania studen-

¹⁴ *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie zachodniopomorskim w 2016 r.*, US, Szczecin 2017 r.

tów i absolwentów z gospodarką lokalną. Takie oddziaływanie jest niewątpliwe w odniesieniu do napływu studentów do ośrodka akademickiego z kraju. Trudno jest dzisiaj sprecyzować bezpośrednie oddziaływanie napływu studentów zza granicy, zaś prawdopodobieństwo absorpcji tych zasobów ludzkich przez absolwentów-cudzoziemców jest dużo mniejsze. Niemniej kierujemy uwagę na wzrastającą liczbę cudzoziemców studiujących w zachodniopomorskim (por. wykres 6.2.) oraz rosnącą liczbę studentów zza granicy przyjeżdżających na zachodniopomorskie uczelnie na 1–2 semestry w ramach programów wymiany.

Na polskich uczelniach studiuje coraz więcej cudzoziemców, a w roku akademickim 2015/2016 było to 57,1 tys. osób, w województwie zachodniopomorskim – blisko – 1,2 tys. Statystyki dotyczące województwa zachodniopomorskiego w tej części rozdziału zostały pozyskane dla najważniejszych uczelni publicznych: Uniwersytetu Szczecińskiego, Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego powstałego z połączenia Politechniki Szczecińskiej i Akademii Rolniczej w Szczecinie, Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego, Politechniki Koszalińskiej, Akademii Morskiej w Szczecinie oraz od 2010 r. Akademii Sztuki w Szczecinie. Wykluczono z analizy Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe, których udział w absorpcji studentów zza granicy jest znikomy. Wzrost liczby studentów-obcokrajowców w analizowanych szkołach w regionie w stosunku do roku akademickiego 2004/2005 był ponad czterokrotny, przy jednoczesnym spadku liczby studentów w tym okresie o prawie 60%.

Największą aktywność w pozyskiwaniu studentów zza granicy przejawia od kilkunastu lat Pomorski Uniwersytet Medyczny. Ta uczelnia rekrutuje studentów na Wydział Lekarski z Norwegii i Niemiec. Wskaźnik umiędzynarodowienia studiów na PUM oraz na pozostałych uczelniach zachodniopomorskich zaprezentowano w tabl. 4. Na 1000 studentów prawie 155 na PUM stanowią obcokrajowcy, ta uczelnia absorbuje ponad 57% studentów-cudzoziemców. Dużo niższe poziomy wskaźnika obserwuje się w największych uczelniach – Uniwersytecie Szczecińskim i Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym (odpowiednio 7,8 oraz 4,1).

W tabeli 6.5. przedstawiono dynamikę liczby studentów-cudzoziemców w regionie w latach 2005–2015. W analizowanym okresie tempo wzrostu uległo załamaniu w ostatnich 3 latach. Z racji znaczącego udziału PUM, to dynamika liczby studentów-cudzoziemców zdeterminowała dynamikę statystyki w regionie. Należy jednak zaznaczyć intensyfikację umiędzynarodowienia studiów na Uniwersytecie Szczecińskim.

Tabela 6.4. Wskaźnik cudzoziemcy na 1000 studiujących w najważniejszych zachodniopomorskich szkołach wyższych w latach 2005–2015

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem	4,42	5,30	6,15	8,61	10,39	13,23	16,54	20,08	21,84	25,40	28,63
Uniwersytet Szczeciński	0,75	0,96	1,21	1,33	1,55	2,29	3,88	4,46	4,68	5,76	7,78
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny ^a	1,94	2,20	1,62	1,75	1,33	1,59	1,70	2,26	3,03	4,61	4,07
Pomorski Uniwersytet Medyczny ^b	96,64	110,67	109,88	128,96	123,76	123,45	132,17	137,35	135,86	146,99	154,90
Akademia Morska w Szczecinie ^c	5,17	4,41	3,28	14,05	23,50	34,49	45,77	62,38	65,75	71,59	73,91
Politechnika Koszalińska	1,13	0,93	1,22	1,40	2,20	3,82	4,11	4,44	4,75	4,84	5,55
Akademia Sztuki w Szczecinie	11,93	10,57	10,25	24,05	22,47	20,91

^a Do 2009 r. Politechnika Szczecińska i Akademia Rolnicza w Szczecinie. ^b Do 2010 r. Pomorska Akademia Medyczna w Szczecinie. ^c Do 2010 r. Wyższa Szkoła Morska w Szczecinie.

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS (*Szkoły wyższe i ich finanse w latach 2004–2015*).

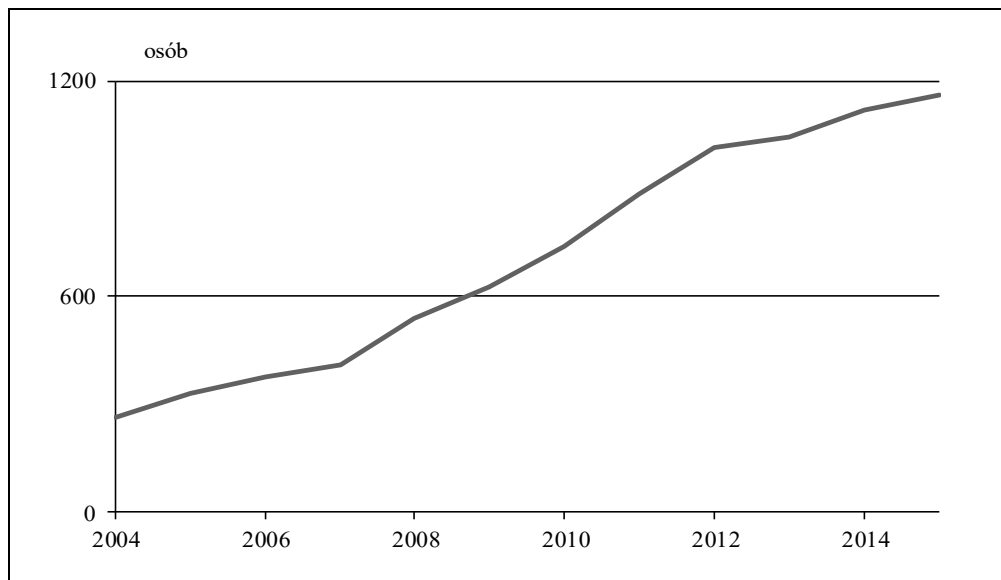
Tabela 6.5. Wskaźniki dynamiki liczby cudzoziemców studiujących w najważniejszych zachodniopomorskich szkołach wyższych w latach 2005–2015 (rok poprzedni=100)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem^a	126,3	114,2	107,9	132,6	115,5	118,4	119,5	114,7	102,9	107,4	103,6
Uniwersytet Szczeciński	86,7	126,9	118,2	102,6	110,0	131,8	151,7	100,0	95,5	111,9	124,5
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny ^b	105,3	105,0	66,7	96,4	70,4	110,5	104,8	131,8	127,6	145,9	79,6
Pomorski Uniwersytet Medyczny ^c	139,4	120,0	114,9	129,7	112,7	107,8	110,4	108,7	101,0	106,6	103,1
Akademia Morska w Szczecinie ^d	125,0	80,0	68,8	436,4	158,3	159,2	148,8	140,6	104,3	106,1	103,2
Politechnika Koszalińska	115,4	73,3	118,2	115,4	153,3	156,5	105,6	105,3	102,5	85,4	97,1

^a Łącznie z Akademią Sztuki od 2010 r. ^b do 2009 r. Politechnika Szczecińska i Akademia Rolnicza w Szczecinie. ^c do 2010 r. Pomorska Akademia Medyczna w Szczecinie. ^d do 2010 r. Wyższa Szkoła Morska w Szczecinie.

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS (*Szkoły wyższe i ich finanse w latach 2004–2015*).

Wykres 6.2. Liczba cudzoziemców studiujących na zachodniopomorskich publicznych uczelniach wyższych (z wyłączeniem państwowych wyższych szkół zawodowych) w latach 2004–2015

Studenci od roku akademickiego 2004/2005 do roku akademickiego 2015/2016 według stanu na 30 XI.
Źródło: dane GUS (*Szkoły wyższe i ich finanse w latach 2004–2015*).

Obok studentów-cudzoziemców immatrykulowanych na uczelniach województwa zachodniopomorskiego widoczny jest strumień studentów z innych uczelni Unii Europejskiej przyjeżdżających na wymianę w ramach programów współpracy między uczelniami. Jednym z nich jest program Erasmus; celem Erasmusa jest podnoszenie jakości kształcenia w krajach uczestniczących w tym programie poprzez rozwijanie międzynarodowej współpracy między uczelniami oraz wspieranie mobilności studentów i pracowników szkół wyższych. Program ERASMUS+ obejmuje m.in. mobilność studentów i pracowników uczelni.

W roku 1998 Uniwersytet Szczeciński przyłączył się do programu Erasmus (kolejno program Socrates-Erasmus, od 2007 r. LLP-Erasmus oraz w latach 2017-2020 Erasmus +). W ramach dwustronnych umów z uniwersytetami z krajów europejskich, Norwegii i Turcji studenci i pracownicy uczelni mają możliwość wzajemnej wymiany. Liczba osób korzystających z programu wzrasta z roku na rok. Studenci z uniwersytetów europejskich mogą spędzić jeden lub dwa semestry na Uniwersytecie Szczecińskim. Program Erasmus+ wszedł w życie 1 stycznia 2014 r. i zastąpił dotychczasowe programy: „Uczenie się przez całe życie” (oraz jego programy sektorowe – Erasmus, Leonardo da Vin-

ci, Comenius i Grundtvig), akcję Jean Monnet, program „Młodzi w działaniu” oraz pięć innych programów (m.in. Erasmus Mundus i Tempus).

Pomorski Uniwersytet Medyczny prowadzi współpracę międzynarodową w ramach programu Erasmus. W roku akademickim 2012/2013 w ramach programu LLP – Erasmus „Uczenie się przez całe życie” z zajęć skorzystało 9 studentów z uczelni partnerskich, w tym 5 z Hiszpanii oraz 4 z Włoch. We wrześniu 2013 r. na praktyki przyjechało 2 studentów z Francji. W tym czasie do partnerskich uczelni w ramach wymiany międzynarodowej wyjechało 19 studentów. Do 2013 r. zostało podpisanych 15 umów bilateralnych z uczelniami partnerskimi. W roku akademickim 2013/2014 liczba studentów, którzy wyjechali na studia, wzrosła do 22, natomiast do PUM przyjechało 9 studentów, w tym 4 z Hiszpanii, 4 z Włoch oraz 1 student z Niemiec. Aktualnie Pomorski Uniwersytet Medyczny współpracuje z 21 uczelniami w 10 krajach Unii Europejskiej, Norwegii i Turcji.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny także korzysta ze współpracy międzynarodowej, wychodząc naprzeciw studentom zagranicznym zainteresowanym podjęciem studiów częściowych. Wszystkim studentom przyjeżdżającym oferowane jest odpłatnie miejsce w akademiku, bezpłatny kurs języka polskiego oraz opieka studentów polskich w ramach programu „buddy” (opieka od samego przyjazdu). Aktualnie uczelnia współpracuje w ramach międzynarodowej wymiany studentów i pracowników z ponad 20 krajami. W roku akademickim 2016/2017 zrealizowano łącznie 196 wyjazdów, w tym: 83 wyjazdy na studia (w tym 19 finansowanych w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój), 41 wyjazdy na praktyki (31 studentów, w tym 7 finansowanych w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój i 10 absolwentów), 55 wyjazdów dydaktycznych (nauczyciele akademicy), 17 wyjazdów szkoleniowych (pracownicy uczelni). W ramach projektu mobilnościowego Erasmus+ w roku akademickim 2015/2016 zrealizowano łącznie 227 wyjazdów, w tym: 106 wyjazdów na studia (w tym 24 finansowanych w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój), 38 wyjazdów na praktyki (34 studentów i 4 absolwentów), 62 wyjazdy dydaktyczne (nauczyciele akademicy), 21 wyjazdów szkoleniowych (pracownicy uczelni).

6.6. Strumienie nierejestrowanych przemieszczeń ludności na pograniczu polsko-niemieckim na przykładzie woj. zachodniopomorskiego

W ostatnich latach na pograniczu polsko-niemieckim widoczne są przemieszczenia ludności pochodzącej ze Szczecina i okolic o charakterze migracji definitywnych oraz przemieszczenia czasowe związane z podejmowaniem za-

trudnienia przez Polaków w Niemczech przy jednoczesnym zamieszkaniu po polskiej stronie. Dojazdy do pracy w Schwedt czy Pasewalku realizowane przez mieszkańców Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego, wspomniane w rozdziale dotyczącym migracji wewnętrznych, dotyczą w szczególności osób wykonujących zawody związane z opieką zdrowotną.

Według niemieckich rejestrów administracyjnych cudzoziemców w powiatach Vorpommern-Greifswald oraz Ludwigslust-Parchim w 2016 r. mieszkało odpowiednio 3 415 oraz 2 345 obywateli Polski¹⁵. Stanowią oni odpowiednio 69% i 44% obcokrajowców z Unii Europejskiej osiedlonych w tym regionie oraz 33% i 21% wszystkich obcokrajowców. W całej Meklemburgii-Pomorzu Przednim mieszkało 10,8 tys. Polaków, 65 osób z tej grupy uzyskało w 2016 r. obywatelstwo Niemiec. Zasiedlenia terenów przygranicznych w Niemczech przez Polaków należy uznać za efekt polityki społecznej, w tym ludnościowej, prowadzonej przez poszczególne jednostki samorządu terytorialnego landu Meklemburgia-Pomorze Przednie.

Migracje w obszarze przygranicznym w ostatnich kilkunastu latach zostały wywołane zachętą ze strony gmin niemieckich, borykającymi się z utratą zasobów ludzkich i silnymi procesami starzenia się społeczeństwa. Niewielka odległość od Szczecina oraz różnica w cenach nieruchomości od lat przyciąga Polaków, którzy osiedlają się po niemieckiej stronie granicy. Wraz ze wzrostem zainteresowania niemieckimi posiadłościami większego znaczenia nabrała niemiecka polityka osiedleńcza, a co za tym idzie wprowadzone udogodnienia dla przesiedlających się Polaków. Podstawowym udogodnieniem jest możliwość porozumiewania się w okolicznych sklepach, urzędach czy bankach w języku polskim. Hasła reklamowe „przyjdź do nas! Mówimy po polsku!” zachęca Polaków, także nie znających języka niemieckiego, do osiedlania się w niemieckich miejscowościach. Z drugiej strony wzrost zapotrzebowania na pracowników polskojęzycznych, daje większe szanse na znalezienie pracy rodakom tam osiedlonym.

W Niemczech, podobnie jak w Polsce, spada liczba ludności, szczególnie ludzi młodych i dzieci. W ciągu ostatnich 25 lat liczba dzieci i młodzieży w wieku do 18 lat spadła o 52% i w 2015 r. wyniosła 236,3 tys. (w 1990 r. 489,1 tys. osób). Aby przyciągnąć rodziny z dziećmi Państwo musi zaoferować m.in. dobry dostęp do edukacji. W Löcknitz od ponad 20 lat działa szkoła polsko-niemiecka, co być może wpływa na wzrost liczby mieszkańców (w 2015 r. nastąpił wzrost o 8,3% w porównaniu do 2006 r.). Aktualnie uczy się w niej wiele polskich dzieci, które wraz z rodzicami zamieszkali na terenie Niemiec,

¹⁵ Statistikamt Meklemburg-Vorpommern, www.laiv-mv.de/Statistik/Zahlen-und-Fakten/Gesellschaft-&-Staat/Bev%C3%B6lkerung.

ale również młodzież dojeżdżająca ze Szczecina i Polic. Szkoła prowadzi zajęcia w klasach mieszanych, uczy zarówno języka niemieckiego, jak i polskiego. Wiele polskich uczniów po skończeniu gimnazjum i liceum kontynuuje naukę na niemieckich uczelniach, a następnie rozpoczyna pracę w Niemczech.

W celu ułatwienia aklimatyzacji polskim imigrantom w niemieckich miejscowościach przygranicznych działają firmy usługowe prowadzone przez Polaków bądź Niemców umiejących porozumieć się w języku polskim. Dla chętnych bowiem odbywają się kursy języka polskiego cieszące się coraz większym powodzeniem. W Urzędach Pracy funkcjonują międzynarodowe działy nazywane ZAV, które pomagają obcokrajowcom w znalezieniu pracy. Poza Urzędem Pracy pomocy migrantom mogą udzielić również Izby Handlowe, które posiadają listę polskich firm działających na terenie Niemiec w których można złożyć podanie o pracę.

6.7. Podsumowanie

Polityka ludnościowa jako element polityki społecznej stosunkowo rzadko pojawia się w dokumentach planistycznych i dokumentach wskazujących na konieczne interwencje w województwie zachodniopomorskim. Jednocześnie taka polityka jest realizowana w wymiarze regionalnym i lokalnym przez niemieckie jednostki samorządu terytorialnego gmin i powiatów graniczących bezpośrednio z Polską. Migracje zagraniczne jako jeden z elementów tej polityki powinny być znacznie mocniej akcentowane we wszelkiego rodzaju strategiach województwa.

Saldo migracji zagranicznych dla województwa pozostaje od dłuższego czasu na ujemnym poziomie. Ten wniosek można poddawać w wątpliwość po analizie salda migracji zagranicznych na pobyt stały, ale wśród najważniejszych statystyk ludnościowych nie wymieniamy już w ostatnich latach liczby ludności zameldowanej na pobyt stały – traci ona na znaczeniu wobec swobody przepływu kapitału ludzkiego w Unii Europejskiej. W najbliższym okresie należy uważnie obserwować trendy napływu cudzoziemców na rynek pracy oraz na uczelnie w województwie zachodniopomorskim. W tej perspektywie największym wyzwaniem dla polityki społecznej będą procesy asymilacji cudzoziemców.

Bibliografia

- Drozd R. (2010), *Akcja „Wisła” – deportacja ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne Polski w 1947 roku*; (<http://www.transodra-online.net/pl/node/1413> – data dostępu: 10.10.2017).
- Kaczmarczyk P. (2006), *Współczesne migracje zagraniczne Polaków – skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy*, Ośrodek Badań nad Migracjami, (http://mighealth.net/pl/images/d/d4/Raport_fise_wspolczesne.pdf – data dostępu: 10.10.2017).
- Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2016* (2017), GUS, Warszawa.
- Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie zachodniopomorskim w 2016 r.* (2017), Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin.
- Migracje zagraniczne i wewnętrzne ludności województwa zachodniopomorskiego* (2014), Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2011 r., Urząd Statystyczny w Szczecinie.
- Polakowski M., Szelewa D. (2013), *Polityka społeczna a problem migracji*, Friedrichebertstiftung, Przedstawicielstwo w Polsce wspólnie z Fundacją Międzynarodowe Centrum Badań i Analiz (ICRA), Warszawa.
- Osekowski C. (2009), *Osadnictwo polskie na pomieckich ziemiach po drugiej wojnie światowej. Ziemia Lubuska i powiat Gubin*; (<http://www.transodra-online.net/pl/node/1411> – data dostępu: 10.10.2017).
- Polityka gospodarcza województwa zachodniopomorskiego* (2016), Wydział Zarządzania Strategicznego, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin, (http://www.rpo.wzp.pl/sites/default/files/pliki/polityka_gospodarcza_wzp_20160928.pdf-data dostępu: 20.10.2017).
- Sprawozdania MPiPS-03 za 2015 r.; (www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/raporty-i-statystyki/statystyki-pomocy-spoecznej/statystyka-za-rok-2015 – data dostępu: 10.10.2017)
- Statistikamt Meklemburg-Vorpommern Zahlen und Fakten 2016; (www.laiv-mv.de/Statistik/Zahlen-und-Fakten/Gesellschaft-&-Staat/Bev%C3%B6lkerung – data dostępu: 20.10.2017)
- Szkoły wyższe i ich finanse w 2015 r.* (2016), GUS, Warszawa oraz archiwalne *Szkoły wyższe... 2004–2014*.
- Świadczenia z pomocy społecznej udzielane cudzoziemcom w 2015 roku na wsparcie indywidualnych programów integracji* (2016), Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, (www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/integracja-cudzoziemcow/wybrane-informacje-dotyczace-pomocy-udzielanej-cudzoziemcom - data dostępu: 10.10.2017).
- Theiss M. (2006), *Jana Daneckiego (1928–2006) tezy o rozwoju społecznym*. Problemy polityki społecznej, Studia i dyskusje 9/2006, Warszawa.
- Zagraniczne migracje zarobkowe* (2011), Wojewódzki Urząd Pracy, Szczecin; (www.wup.pl/images/uploads/migracje2010.pdf – data dostępu: 20.10.2017).

Prof. dr hab. Iwona MARKOWICZ

Instytut Socjologii

Uniwersytet Szczeciński

7. Sytuacja na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim

7.1. Wstęp

Praca jest nieodłącznym elementem rozważań i analiz problemów społecznych w Polsce, i na świecie. Nie można jej pominąć w kreowaniu działań zmierzających do rozwiązywania bądź ograniczania negatywnych skutków procesów społecznych¹. Z pracą, a właściwie z jej brakiem, są związane takie problemy jak: bezrobocie, ubóstwo, nierówności dochodowe, opóźnienie usamodzielnienia i stabilizacji życiowej młodego pokolenia, utrudnienia w zakładaniu rodzin i zmniejszenie dzietności. Brak pracy lub praca nisko opłacana to przyczyny rozrastania się „szarej strefy” w gospodarce, zmniejszania się popytu gospodarstw domowych na towary i usługi, wzrost emigracji zarobkowej. Rozległość problemów i dotkliwość skutków związanych z niedopasowaniem stron popytowej i podażowej pracy powodują duże zainteresowanie rynkiem pracy przez badaczy i polityków. Badanie zmian zachodzących na tym rynku jest niezmiernie ważne, ponieważ dostarcza informacji niezbędnych przy podejmowaniu decyzji o prowadzeniu odpowiedniej polityki.

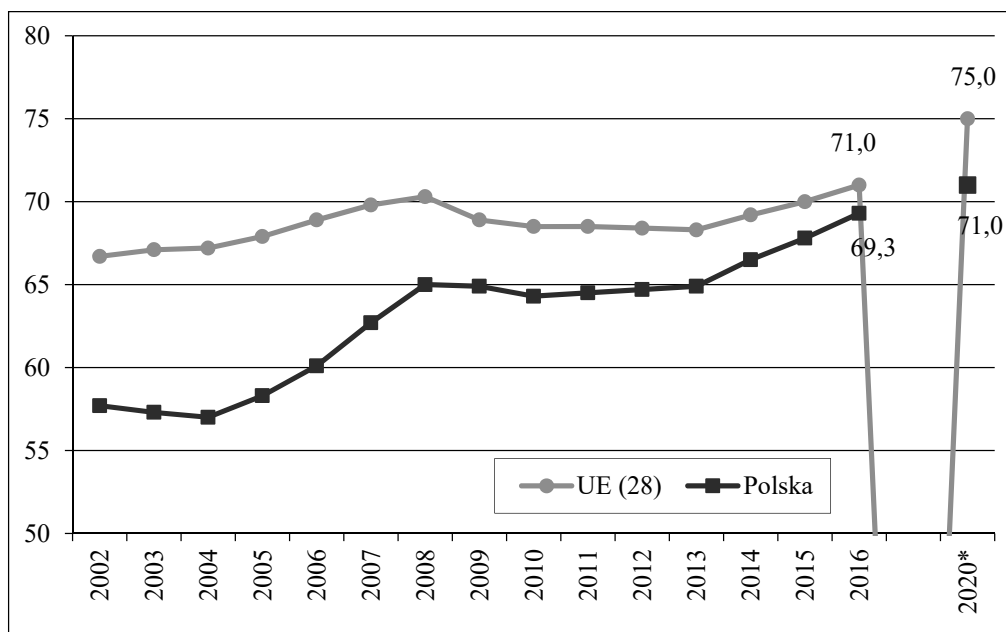
Problemy związane z rynkiem pracy i konieczność ich rozwiązywania nie dotyczą jedynie Polski. Kraje członkowskie Unii Europejskiej zostały zobowiązane do realizacji celów Europejskiej Strategii Zatrudnienia, czyli pełnego zatrudnienia, polepszenia jakości i produktywności pracy oraz wzmocnienia spójności i integracji społecznej. Za pełne zatrudnienie przyjęto 75% stopę zatrudnienia dla osób w wieku 20–64 lata (*Europa 2020*)². Dla Polski cel ten został wyznaczony także na bardzo wysokim poziomie 71%. Na wykresie 7.1. przedstawiono wartości wskaźnika zatrudnienia w latach 2002–2016 wraz z celem wyznaczonym na 2020 rok dla Polski i UE.

¹ J. Hrynkiewicz, *Problem pracy kluczem do rozwiązania kwestii społecznej*, [w:] *Praca i płaca, Państwo i rynek*, J. Hrynkiewicz (red.), Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 11–12.

² *Komisja Europejska (2010), Komunikat Komisji EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010 KOM (2010) 2020 wersja ostateczna.*

Zwiększenie zatrudnienia jest jednym z celów reform proponowanych w Strategii *Europa 2020*³. Zaproponowany w niej model europejskiej społecznej gospodarki rynkowej ma obejmować wzrost: inteligentny, zrównoważony i, co bardzo ważne, sprzyjający włączeniu społecznemu. Zatem dostrzega się wagę aktywizacji zawodowej jak największej liczby osób.

Wykres 7.1. Wskaźnik zatrudnienia (wiek 20–64 lata) W Polsce i UE w latach 2002–2016 i cel na 2020 rok (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu (<http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>).

Należy zwrócić uwagę na obserwowane i przewidywane przemiany demograficzne wywołujące w Polsce i w Unii Europejskiej procesy zmniejszania i starzenia populacji potencjalnych zasobów pracy. Według E. Kryńskiej starzenie się zasobów pracy wpływa na zmniejszenie elastyczności rynku pracy, zwłaszcza wewnętrznych elastyczności zatrudnienia i płacowej⁴. Natomiast według A. Sowińskiej, warunki gospodarki rynkowej dają szansę i sprzyjają

³ Krajowy Program Reform, *Europa 2020* (www.mg.gov.pl), Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2016.

⁴ E. Kryńska, *Wdrażanie koncepcji elastyczności i bezpieczeństwa na rynku pracy w warunkach przemian demograficznych*, „*Studia Ekonomiczne*” 2012, nr 103, s. 195–202.

rozwojowi, ale też mogą ograniczać i stwarzać zagrożenia. Za największe z nich, o najgroźniejszych następstwach jednostkowych i społecznych, powszechnie jest uznawane bezrobocie⁵. W literaturze podkreśla się duże znaczenie społeczno-ekonomiczne i polityczne zjawiska bezrobocia, jego negatywny wpływ na jakość życia osób poszukujących i nie znajdujących pracy oraz ich rodzin⁶. Wraz z upływem czasu trwania bezrobocia postępuje zubożenie, marginalizacja i izolacja społeczna, prowadząc do zjawiska wykluczenia. Stosując odpowiednie instrumenty polityki gospodarczej, państwo może wpływać na rynek pracy (podaż pracy, popyt na pracę, niedopasowanie strukturalne).

Józefina Hrynkiewicz, przewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej, stwierdza, że Polska znalazła się w kryzysie demograficznym⁷. Od 2012 r. obserwujemy ubytek rzeczywistej ludności, który wynika z niekorzystnych tendencji – zmniejszenia przyrostu naturalnego i zwiększenia migracji zagranicznych na pobyt stały. Przyspieszeniu ulega także starzenie się ludności Polski (wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym, w tym także w wieku sędziwym – 80 lat i więcej). W *Raporcie Rządowej Rady Ludnościowej* podkreślono kurczenie się zasobów pracy i jego negatywny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy kraju.

Powyższe argumenty wskazują na potrzebę prowadzenia analiz rynku pracy. W badaniu, którego wyniki prezentuje niniejszy rozdział, zaprezentowano sytuację na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim na tle województw w Polsce.

Zastosowano analizy stanów i przepływów podstawowych charakterystyk związanych z zatrudnieniem i bezrobociem. Celem tak przeprowadzonej analizy jest wskazanie pozycji województwa zachodniopomorskiego.

7.2. Zróżnicowanie przestrzenne rynku pracy

Kreowane współcześnie teorie ekonomiczne dotyczące rynku pracy są modyfikacjami dorobku ekonomii głównego nurtu. Ekonomia alternatywna tworzy bogaty kierunek myśli ekonomicznej, do którego zalicza się liczne szkoły i poglądy, pozostające w opozycji do tzw. ekonomii ortodoksyjnej⁸. Według teorii neoklasycznej (nawiązanie do poglądów A. Smitha), zgodnie z prawem J. B.

⁵ A. Sowińska, *Samobójstwo jako konsekwencja niskiej jakości życia w sytuacji bezrobocia*, „Studia Ekonomiczne” 2012, nr 98, s. 163–177.

⁶ B. Bieszk-Stolorz, *Analiza historii zdarzeń w badaniu bezrobocia*, Wydawnictwo volumina. pl, Szczecin 2013, s. 11–18.; E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, PWN, Warszawa 2005.

⁷ *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2015–2016*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2016.

⁸ Szerzej: Ratajczak M. (red.), *Współczesne teorie ekonomiczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005.

Saya, podaż tworzy popyt. Mechanizm rynkowy w dłuższym okresie zapewnia równowagę pod warunkiem braku ingerencji z zewnątrz. Zgodnie z modelem doskonałej konkurencji A. Pigou na rynku pracy przyjmuje się założenia, że pracodawcy i pracownicy mają pełną informację o płacach i możliwościach zatrudnienia, podejmują racjonalne decyzje, brak ograniczeń mobilności siły roboczej, a cena pracy stanowi mechanizm równoważenia popytu i podaży. Bezrobocie ma charakter dobrowolny i jest rezultatem ingerencji państwa i związków zawodowych.

Ekonomiści natomiast podkreślają nieelastyczność siły roboczej, sztywność płac oraz możliwość równowagi w gospodarce przy niepełnym zatrudnieniu. Uważają, że bezrobocie ma charakter przymusowy, a w jego zwalczaniu niezbędna jest ingerencja państwa, poprzez aktywną politykę.

Teorie współczesne zawierają odmienne lub rozszerzone zbiory hipotez dotyczących występowania, powstawania i utrzymywania się nierównowagi na rynku pracy. W literaturze wskazuje się trzy podstawowe grupy takich hipotez⁹:

- dotyczące czynników strukturalnych i instytucjonalnych jako odpowiedzialnych za powstawanie nierównowagi na rynku pracy – teoria segmentacji (ograniczenie mobilności siły roboczej stanowi istotny element wyjaśniający procesy tworzenia się i utrwalania nierównowagi na rynku pracy);
- traktujących o nierównowadze spowodowanej długotrwałością procesów dostosowawczych na rynku pracy – teorie kapitału ludzkiego, naturalnej stopy bezrobocia, poszukiwań na rynku pracy (w teoriach tych podkreślany jest związek między ograniczeniami mobilności pracodawców a nierównowagą na rynku pracy);
- zakładających, że nierównowaga na rynku pracy może być spowodowana sztywnością płac – teoria płacy efektywnej¹⁰.

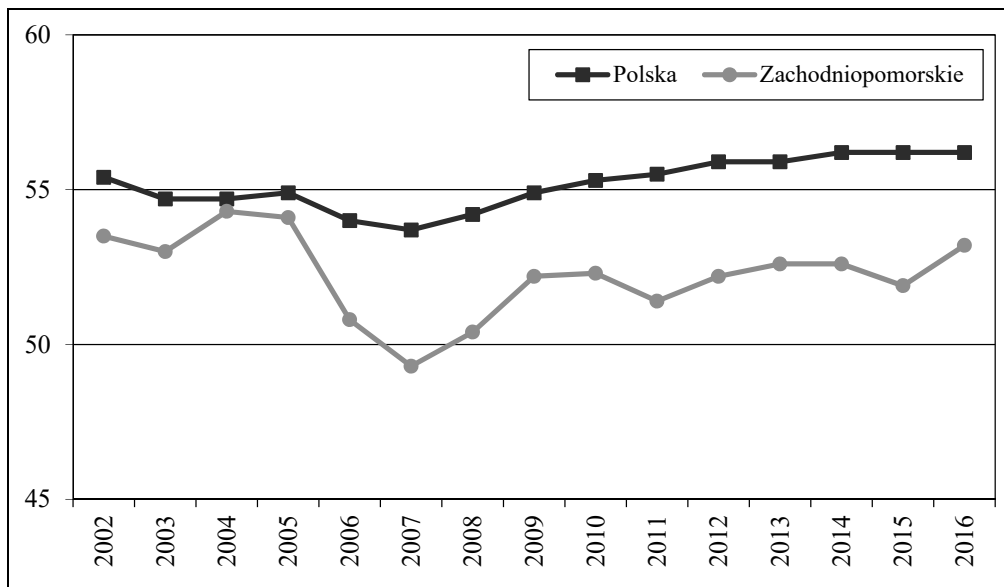
Teorie te, w odróżnieniu od teorii głównego nurtu, podnoszą aspekt braku homogeniczności rynku pracy. Z licznych dotychczasowych badań, jak i z analizy przeprowadzonej w tym rozdziale wynika, że w Polsce także występuje przestrzenne zróżnicowanie zjawisk charakteryzujących rynek pracy.

Zanim przejdziemy do analizy najnowszych danych, czyli za rok 2016, zwróćmy uwagę na zmiany wskaźników w województwie zachodniopomorskim na tle Polski w latach 2002–2016 (wyk. 7.2–7.4.).

⁹ M. Knapińska, *Przepływy pracowników w świetle makro- i mikroekonomicznych teorii rynku pracy*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty funkcjonowania gospodarki*, T. Bernat (red.), Print Group, Szczecin 2009, s. 176–187.

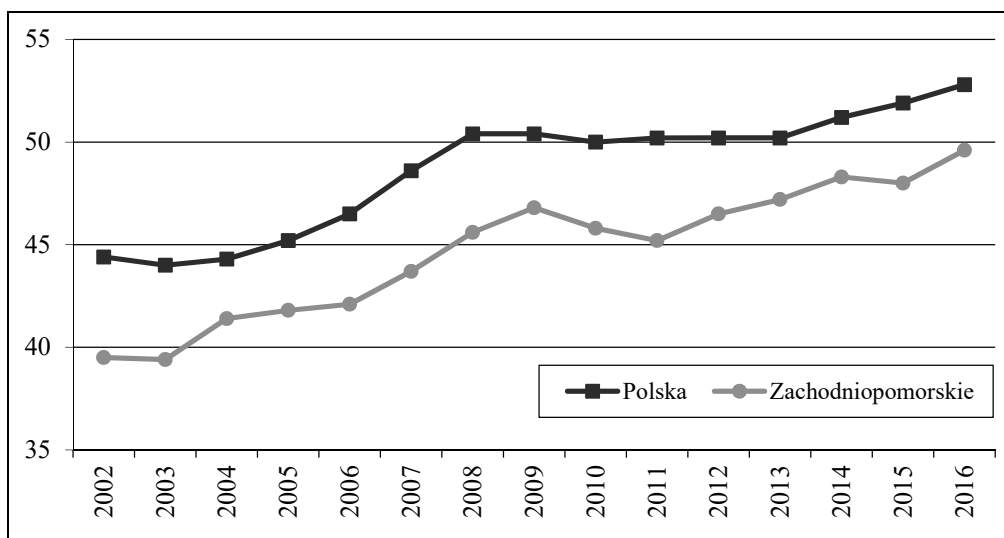
¹⁰ Zob. E. Kryńska, *Mobilność zasobów pracy w wybranych teoriach rynku pracy*, [w:] *Mobilność zasobów pracy*, E. Kryńska (red.), Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2000; W. Jarmołowicz, M. Knapińska, *Współczesne teorie rynku pracy a mobilność i przepływy pracowników w dobie globalizacji*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego” 2011, nr 9, s. 123–144.

Wykres 7.2. Współczynnik aktywności zawodowej w województwie zachodniopomorskim na tle Polski w latach 2002–2016 (w %)

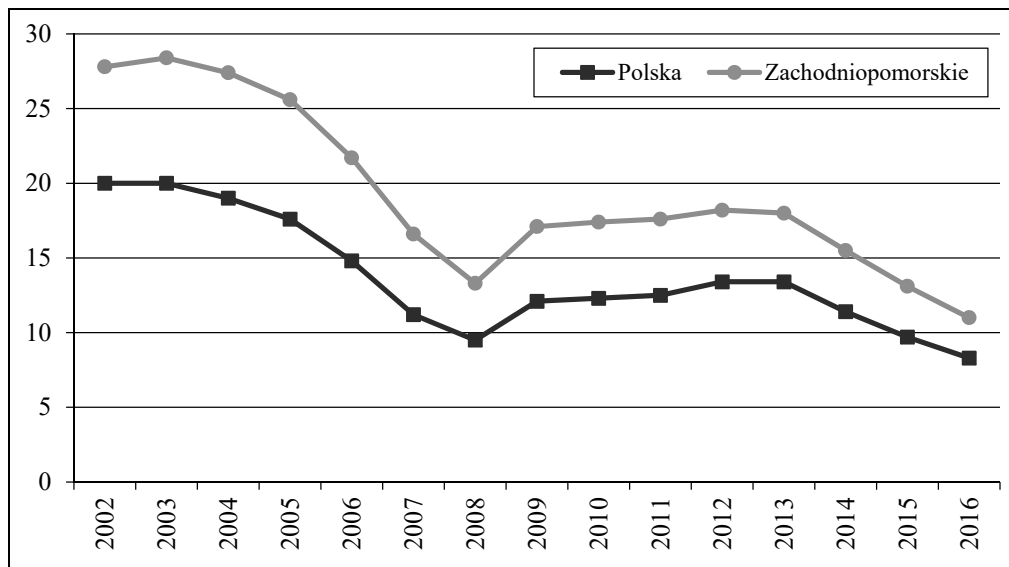
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Wykres 7.3. Wskaźnik zatrudnienia w województwie zachodniopomorskim na tle Polski w latach 2002–2016 (w%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Wykres 7.4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie zachodniopomorskim na tle Polski w latach 2002–2016 (w%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bd.l.stat.gov.pl>).

Wartości współczynnika aktywności zawodowej i wskaźnika zatrudnienia pochodzą z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) i dotyczą ludności w wieku 15 lat i więcej, a wartości stopy bezrobocia dotyczą bezrobocia rejestrowanego (bezrobotni w wieku produkcyjnym).

Analizując dane zaprezentowane na wykresach 7.2.–7.4., należy zwrócić uwagę, że w badanych latach współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia były w województwie zachodniopomorskim zawsze niższe niż w Polsce, natomiast stopa bezrobocia zawsze przewyższała wskaźnik dla Polski.

Jak zauważa E. Gołata, popyt na pracę w ujęciu terytorialnym zmieniał się nierównomiernie¹¹. Badanie bezrobocia w Polsce jest ujęte w programie badań statystyki publicznej, a jego obserwacja, pomiar i analiza dają możliwość formułowania programów aktywnej polityki rynku pracy (interwencja państwa w procesy rynkowe, stosowana w przypadku wystąpienia nierównowagi). Programy zatrudnienia mają sprzyjać ponownemu włączeniu bezrobotnych w proces pracy. Aktywna polityka rynku pracy zmierza do aktywizacji zawodowej bezrobotnych, zmniejszenia niedopasowania strukturalnego na rynku pracy,

¹¹ Przyczyny powstawania i niejednorodności bezrobocia omówiono w pracy: E. Gołata, *Estymacja pośrednia bezrobocia na lokalnym rynku pracy*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2004, s. 15–79.

podniesienia produktywności siły roboczej i weryfikacji gotowości do pracy bezrobotnych¹². W Polsce obserwacja zjawiska bezrobocia odbywa się poprzez rejestrację bezrobotnych w urzędach pracy oraz poprzez badanie BAEL. Obydwa podejścia różnią się zarówno definiowaniem osoby bezrobotnej, jak i sposobem zbierania informacji. W licznych analizach wymienia się ich zalety, ale też wady. W przypadku bezrobocia rejestrowanego podkreśla się częsty brak gotowości do pracy osób zarejestrowanych, a w przypadku BAEL – odmowy udzielania odpowiedzi¹³. Pomiar zjawiska bezrobocia, a także zatrudnienia nie jest zatem idealny.

Miary stosowane w analizie rynku pracy w ujęciu przestrzennym są różnorodnie klasyfikowane¹⁴. Jednym z kryteriów może być rodzaj analizy. W kolejnych podrozdziałach przedstawiona zostanie sytuacja województwa zachodniopomorskiego na tle pozostałych województw w następującym układzie:

- 1) analiza stanu (wskaźniki natężenia):
 - współczynnik aktywności zawodowej (liczba aktywnych zawodowo/liczba ludności w wieku 15 lat i więcej);
 - wskaźnik zatrudnienia (liczba pracujących/liczba ludności w wieku 15 lat i więcej);
 - stopa bezrobocia (liczba bezrobotnych/liczba ludności aktywnej zawodowo);
- 2) analiza przepływów (strumieni):
 - stopa odpływu z bezrobocia (liczba wyrejestrowanych bezrobotnych/liczba bezrobotnych w poprzednim okresie);
 - stopa napływu do bezrobocia (liczba nowo zarejestrowanych bezrobotnych/liczba aktywnych zawodowo).

7.3. Analiza stanu na rynku pracy – wskaźniki

Podstawowymi wskaźnikami natężenia zjawisk na rynku pracy są współczynnik aktywności zawodowej (BAEL), wskaźnik zatrudnienia (BAEL) i stopa bezrobocia (BAEL lub rejestrowanego). W Polsce w 2016 r. wskaźniki te wynosiły odpowiednio 56,2%, 52,8%, 6,2% 8,3%, a w województwach są zróżnicowane (tab. 7.1.), co wynika ze zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów, nierównomiernych zmian popytu na pracę,

¹² Por.: Z. Wiśniewski, K. Zawadzki (red.), *Aktywna polityka rynku pracy w Polsce w kontekście europejskim*, WUP, UMK, Toruń 2010.

¹³ T. Bednarski, *Ocena przydatności danych BAEL dla charakterystyki rozkładu czasu poszukiwania pracy na przykładzie danych z lat 2001–2002*, „*Studia Ekonomiczne*” 2005, nr 4, s. 385–396.

¹⁴ Por.: E. Gołata, *Estymacja pośrednia ...*, op. cit., s. 15–79.

różnego nasilenia likwidowanych i prywatyzowanych przedsiębiorstw państwowych w okresie transformacji¹⁵, a także ze zróżnicowanego poziomu przedsiębiorczości (liczba powstających i likwidowanych firm)¹⁶. Oczywiście różnice na rynku pracy, dotyczące podaży i popytu mogą być źródłem niedopasowań strukturalnych, a więc nawet rynek pracy w ogólnych liczbach zbilansowany, może wykazywać znaczne poziomy bezrobocia¹⁷.

Tabela 7.1. Współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia w województwach Polski w 2016 roku (w %)

Województwo	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia	Stopa bezrobocia rejestrowanego
	BAEL			
Dolnośląskie	56,4	53,3	5,4	7,3
Kujawsko-pomorskie	55,1	51,0	7,4	12,1
Lubelskie	55,0	50,6	8,0	10,4
Lubuskie	55,7	53,0	4,7	8,7
Łódzkie	56,6	53,4	5,6	8,6
Małopolskie	56,0	53,1	5,2	6,7
Mazowieckie	59,9	56,6	5,5	7,2
Opolskie	54,7	51,9	5,0	9
Podkarpackie	55,9	50,6	9,6	11,6
Podlaskie	56,2	52,5	6,8	10,4
Pomorskie	57,9	54,5	5,7	7,3
Śląskie	53,3	50,5	5,4	6,6
Świętokrzyskie	55,1	50,2	8,9	10,8
Warmińsko-mazurskie	53,6	49,0	8,8	14,2
Wielkopolskie	58,1	55,3	4,8	5
Zachodniopomorskie	53,2	49,6	6,9	11
Polska	56,2	52,8	6,2	8,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

¹⁵ Por. A. Malarska A., *Bezrobocie w Polsce w ujęciu regionalnym. Studium statystyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000; E. Gołata, *Estymacja pośrednia ...*, op. cit, s. 15–79.; I. Kotowska, M. Podogrodzka, *Przestrzenne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce 1990–1994*, [w:] *Rynek pracy w Polsce 1993–1994*, U. Sztanderska (red.), Raport IPiSS, nr 9, Warszawa 1995.

¹⁶ I. Markowicz, *Statystyczna analiza żywotności firm*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012, s. 11–19.

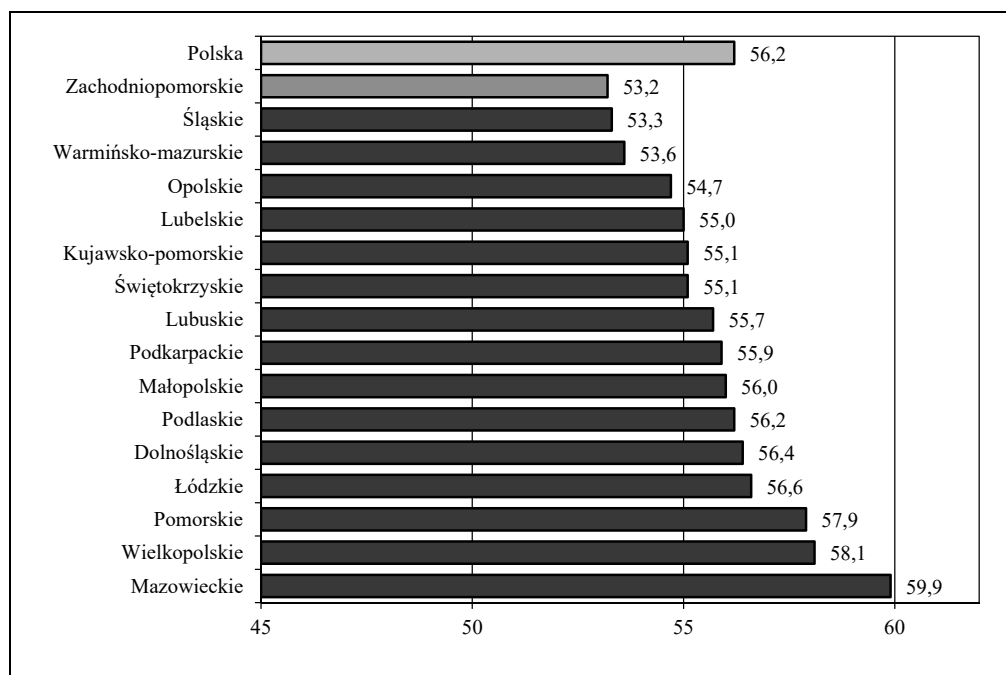
¹⁷ Góra M., Sztanderska U. (red.), *Wprowadzenie do analizy lokalnego rynku pracy. Przewodnik*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Analiz Ekonomicznych i Prognoz, Warszawa 2006.

Wyniki zaprezentowane w tabeli 7.1. pochodzą z reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny (trzy kolumny) oraz z rejestrów prowadzonych przez Powiatowe Urzędy Pracy (ostatnia kolumna).

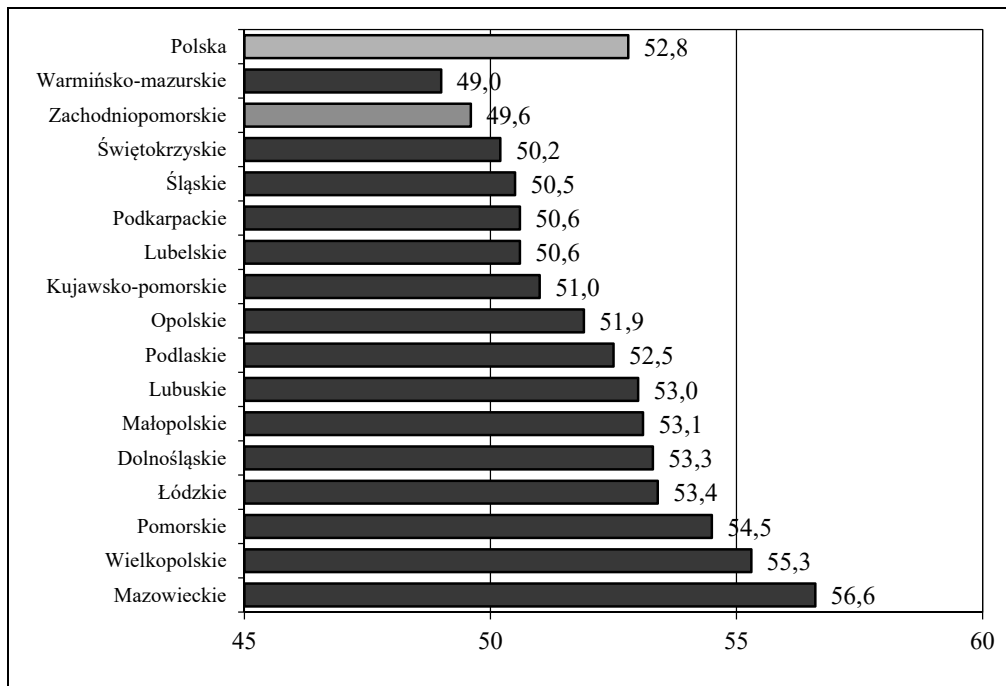
Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności jest przeprowadzane metodą reprezentacyjną dla ludności w wieku 15 lat i więcej. Umożliwia ona uogólnianie wyników badania na populację generalną.

Analizując wskaźniki – współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia (wyk. 7.5. i 7.6.), należy stwierdzić, że sytuacja województwa zachodniopomorskiego na tle pozostałych województw Polski jest zła. Aktywność zawodowa jest tu najniższa, a pod względem wskaźnika zatrudnienia zajmuje drugie miejsce (po województwie warmińsko-mazurskim). Zatem zainteresowanie pracą jest stosunkowo niskie. Równocześnie analiza średniego miesięcznego wynagrodzenia w województwach w 2016 r. (wyk. 7.7.) wskazuje na szóstą pozycję zachodniopomorskiego wśród województw o najwyższej średniej.

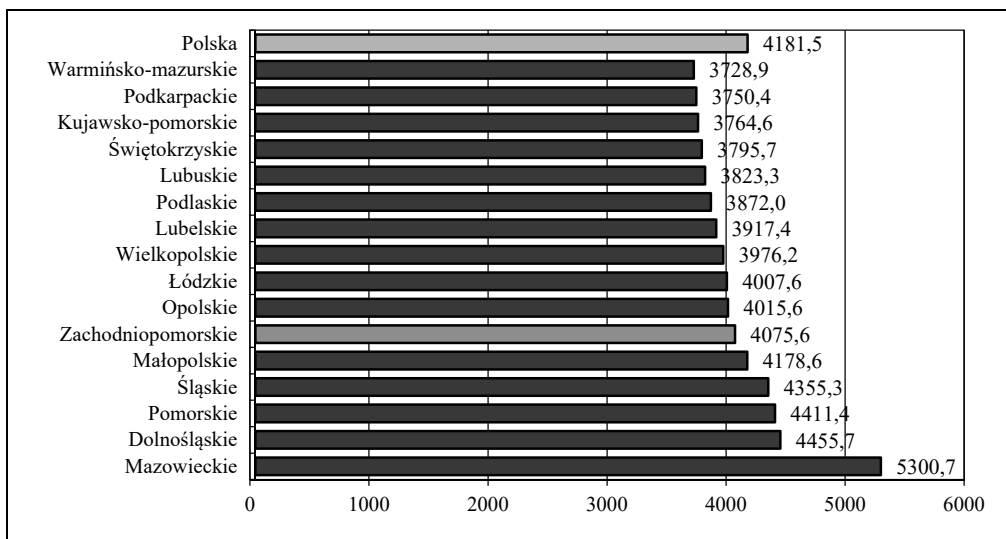
Wykres 7.5. Współczynnik aktywności zawodowej w województwach Polski w 2016 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

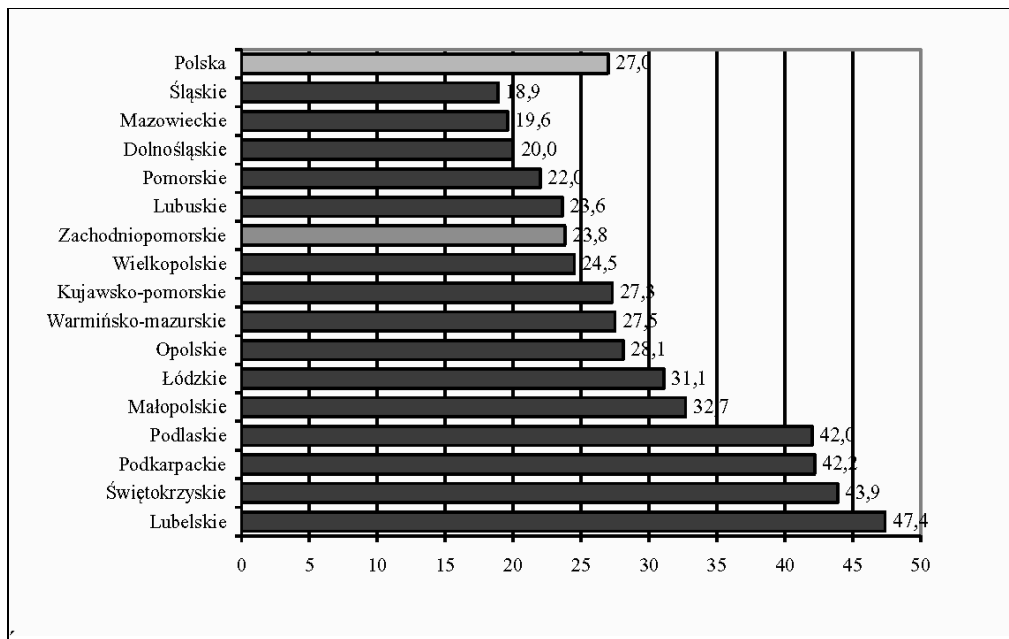
Wykres 7.6. Wskaźnik zatrudnienia w województwach Polski w 2016 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Wykres 7.7. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w województwach Polski w 2016 r. (zł)

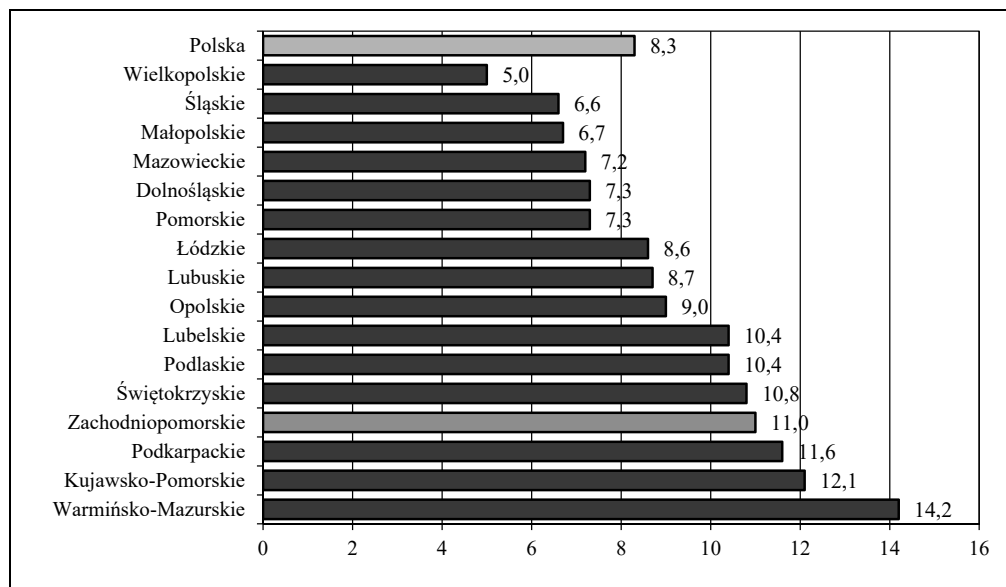
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Wykres 7.8. Udział właścicieli i współwłaścicieli łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin w liczbie pracujących ogółem w województwach Polski w 2015 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Wykres 7.9. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach Polski w 2016 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Na wykresie 7.8. przedstawiono udział liczby właścicieli i współwłaścicieli łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin¹⁸ w liczbie pracujących ogółem w województwach Polski w 2015 r. (w %). Wydaje się, że w województwie zachodniopomorskim istnieją jeszcze możliwości zakładania i prowadzenia własnych firm.

W województwie zachodniopomorskim równocześnie z niskim udziałem ludności aktywnej zawodowo występuje stosunkowo wysoka stopa bezrobocia. Biorąc pod uwagę bezrobocie, zarejestrowano tylko trzy województwa (podkarpackie, kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie), które mają wyższą stopę (wyk. 7.9.). W wielu opracowaniach podkreśla się, że osoby rejestrujące się jako bezrobotne nie zawsze faktycznie poszukują pracy, co nie zmienia faktu, że nie pracują. Według wyników BAEL województwo zajmuje szóste miejsce wśród województw o najwyższej stopie.

W dalszej części podrozdziału przedstawiono podstawowe charakterystyki bezrobocia. W Polsce kobiety stanowią 53,3% bezrobotnych. W województwach udział ten waha się od 45,6 do 60,0% (wyk. 7.10.). Województwo zachodniopomorskie z wartością 55,3% znajduje się w środkowej części listy.

W szczególnie trudnej sytuacji znajdują się osoby pozostające w bezrobociu 12 miesięcy i dłużej. W Polsce bezrobocie długotrwałe stanowi aż 40,7% bezrobocia ogółem, a w województwach waha się od 33,1 do 46,0% (wyk. 7.11.). Województwo zachodniopomorskie z wartością 36,5% zajmuje czwarte miejsce wśród województw z najniższym udziałem.

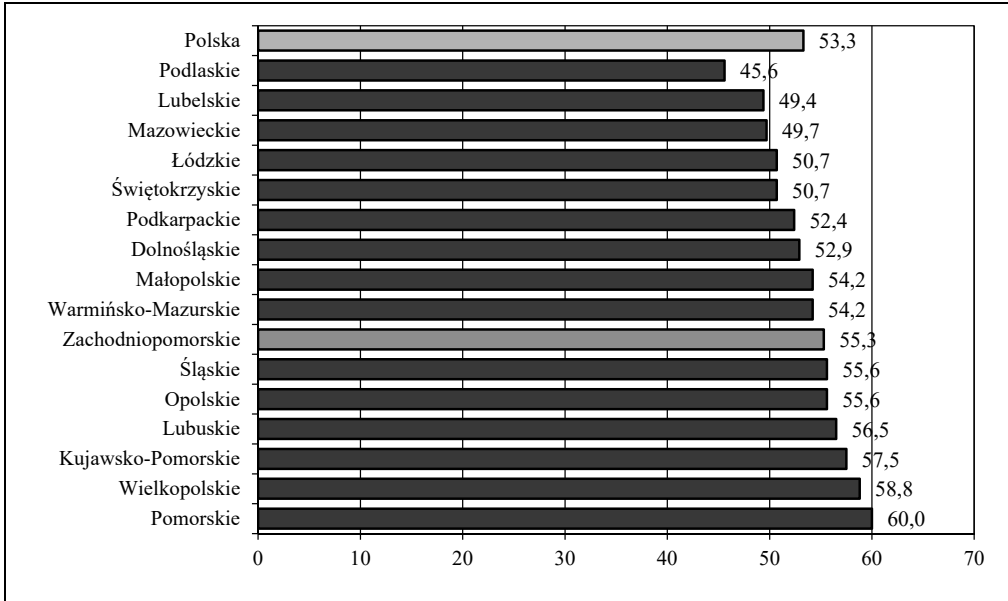
Ciekawą charakterystyką jest także wykształcenie bezrobotnych. Szczególną uwagę przywiązuje się tu do wykształcenia wyższego, które powinno sprzyjać poszukiwaniom pracy. Wśród bezrobotnych w Polsce najwyższe wykształcenie miało w 2016 r. 13,3% osób, a w województwach od 8,7 do 16,3% (wyk. 7.12.). W województwie zachodniopomorskim udział ten jest stosunkowo niski i wynosi 10,8%.

W analizach bezrobocia jest ważne także uwzględnianie wieku osób rejestrujących się w urzędach pracy. Strukturę wieku bezrobotnych w 2016 r. w Polsce i województwach prezentuje wykres 7.13. Szczególną uwagę zwrócono tu na osoby najmłodsze, do 25 roku życia i według tej właśnie kategorii uszeregowano województwa. Osoby będące w tym wieku dopiero wchodzą na rynek pracy i napotykać problemy związane ze znalezieniem zazwyczaj pierwszej pracy.

Młodzi stanowią 13,4% bezrobotnych w Polsce, a 11,9% w województwie zachodniopomorskim. Jest to czwarta lokata wśród województw z najniższym odsetkiem.

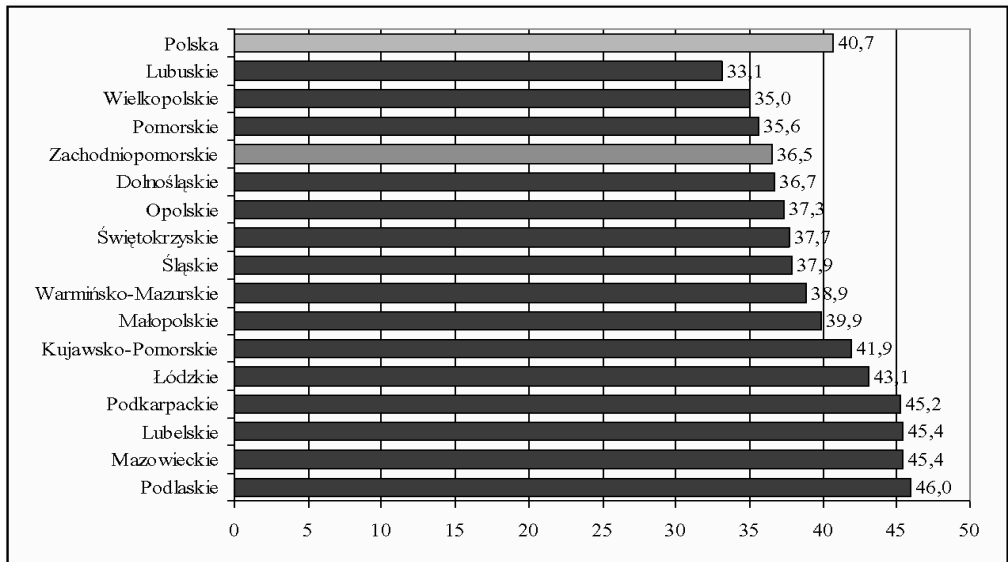
¹⁸ Zgodnie z definicją GUS są to osoby wykonujące pracę na własny rachunek, tj. prowadzące własne przedsiębiorstwo bądź wykonujące wolny zawód; także członkowie rodzin pomagający w prowadzeniu rodzinnych działalności.

Wykres 7.10. Udział kobiet wśród bezrobotnych zarejestrowanych w województwach Polski w 2016 roku (w %)

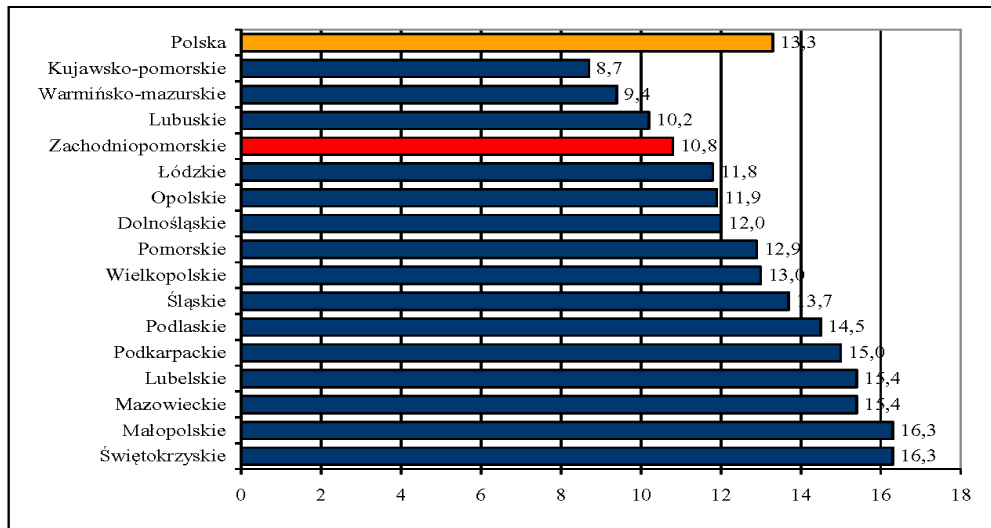
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bd.l.stat.gov.pl>).

Wykres 7.11. Udział długotrwale bezrobotnych wśród bezrobotnych zarejestrowanych w województwach Polski w 2016 roku (w %)

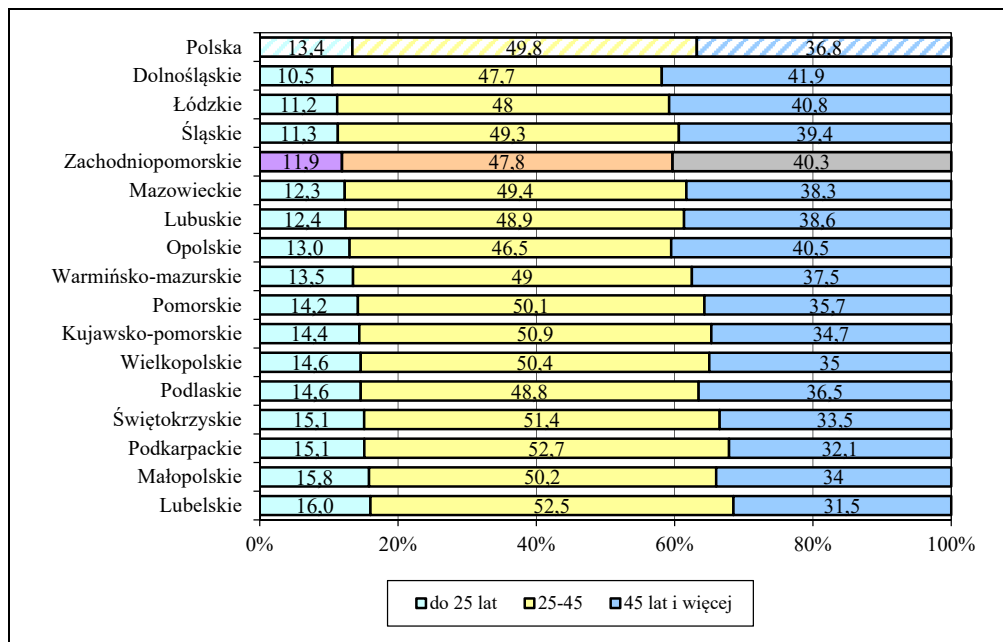
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bd.l.stat.gov.pl>).

Wykres 7.12. Udział bezrobotnych z wykształceniem wyższym wśród bezrobotnych zarejestrowanych w województwach Polski w 2016 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Wykres 7.13. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych według wieku w województwach Polski w 2016 r. (w %)

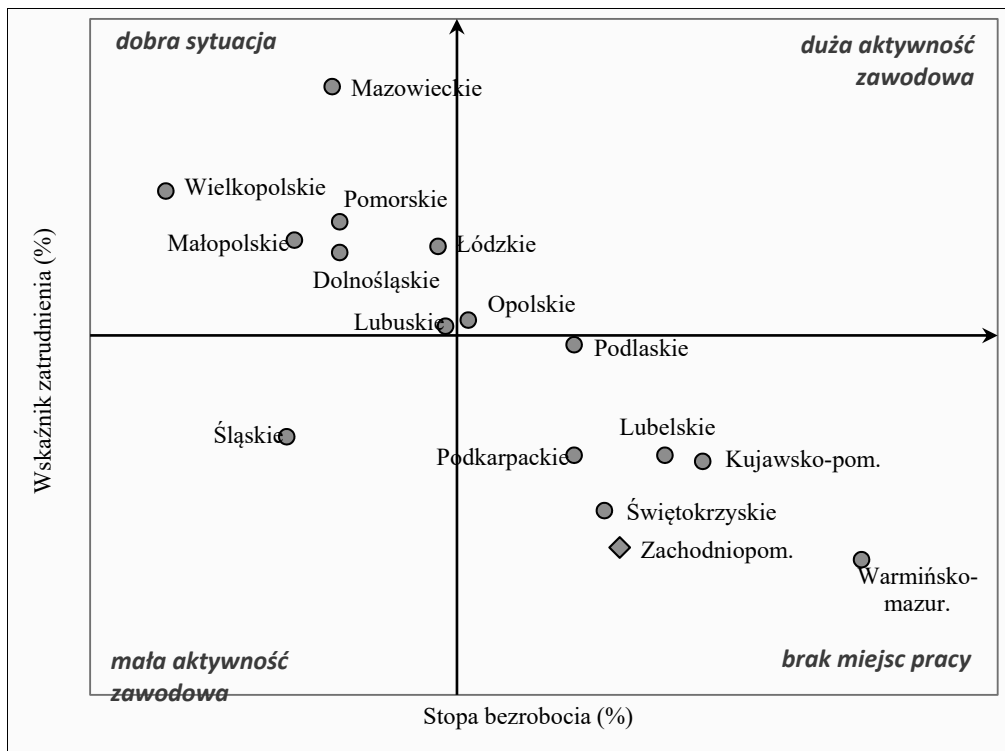
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS, Bank Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

Mając na uwadze znaczenie diagnostyczne omawianych wskaźników w analizie regionalnej, należy podkreślić, że liczba bezrobotnych jest ujmowana według miejsca zamieszkania a liczba zatrudnionych według lokalizacji zakładu pracy, co może mieć wpływ na zniekształcenie wyników.

Wydaje się, że dobrym rozwiązaniem w analizie stanu jest porównywanie dwóch wskaźników (wyk. 7.14.). Umieszczając w układzie współrzędnych wskaźnik zatrudnienia na jednej osi i stopę bezrobocia na drugiej, utworzono cztery pola.

- niski wskaźnik zatrudnienia i niska stopa bezrobocia – „mała aktywność zawodowa”;
- niski wskaźnik zatrudnienia i wysoka stopa bezrobocia – „brak miejsc pracy”;
- wysoki wskaźnik zatrudnienia i niska stopa bezrobocia – „dobra sytuacja”;
- wysoki wskaźnik zatrudnienia i wysoka stopa bezrobocia – „duża aktywność zawodowa”.

Wykres 7.14. Wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia w województwach Polski w 2016 r. (przecięcie osi – wartości mediany)

Źródło: opracowanie własne.

W polu o stosunkowo niskiej stopie bezrobocia i wysokim wskaźniku zatrudnienia, nazwanym „dobra sytuacja” znajduje się siedem województw (w najlepszej sytuacji wśród nich są mazowieckie i wielkopolskie). Zła sytuacja określona jest jako „brak miejsc pracy” i oznacza stosunkowo duże bezrobocie oraz małe zatrudnienie. W tym polu znajduje się również siedem województw, a wśród nich województwo zachodniopomorskie. Pozostałe dwie części wykresu 7.14. można uznać za neutralne, gdyż zarówno wskaźnik zatrudnienia, jak i stopa bezrobocia są stosunkowo niskie („mała aktywność zawodowa”) lub wysokie („duża aktywność zawodowa”). W częściach tych znajduje się odpowiednio województwo śląskie i opolskie.

7.4. Analiza przepływów na rynku pracy

Analizę stanu, zaprezentowaną w poprzednim podrozdziale, można uzupełnić analizą przepływów, umożliwiającą badanie zmian między stanami w danym okresie. Jak podkreślają M. Góra i U. Sztanderska, aby zrozumieć sytuację na rynku pracy, ważne jest nie tylko stwierdzenie, ile osób znajduje się w danym stanie, lecz także, ile do niego weszło, i ile go opuściło. Dynamiczny rynek pracy cechują duże zmiany stanów, a na rynku stagnacyjnym stany są stabilne. Na każdym z nich trzeba stosować inną politykę¹⁹. Wśród wskaźników opisujących przepływy na regionalnym rynku pracy wymienia się stopę napływu i stopę odpływu z bezrobocia rejestrowanego.

Koncepcję łącznego ich przedstawiania podały I. Kotowska i M. Podogrodzka, wyróżniając cztery grupy regionów²⁰:

- niski napływ i niski odpływ – sytuacja stagnacji;
- niski napływ i wysoki odpływ – sugestia możliwej poprawy;
- wysoki napływ i wysoki odpływ – duża ruchliwość wewnętrzna;
- wysoki napływ i niski odpływ – groźba pogorszenia sytuacji.

Podział ten wykorzystano w graficznym przedstawieniu relacji stóp przepływów w województwach Polski w 2016 r. (wyk. 7.15.).

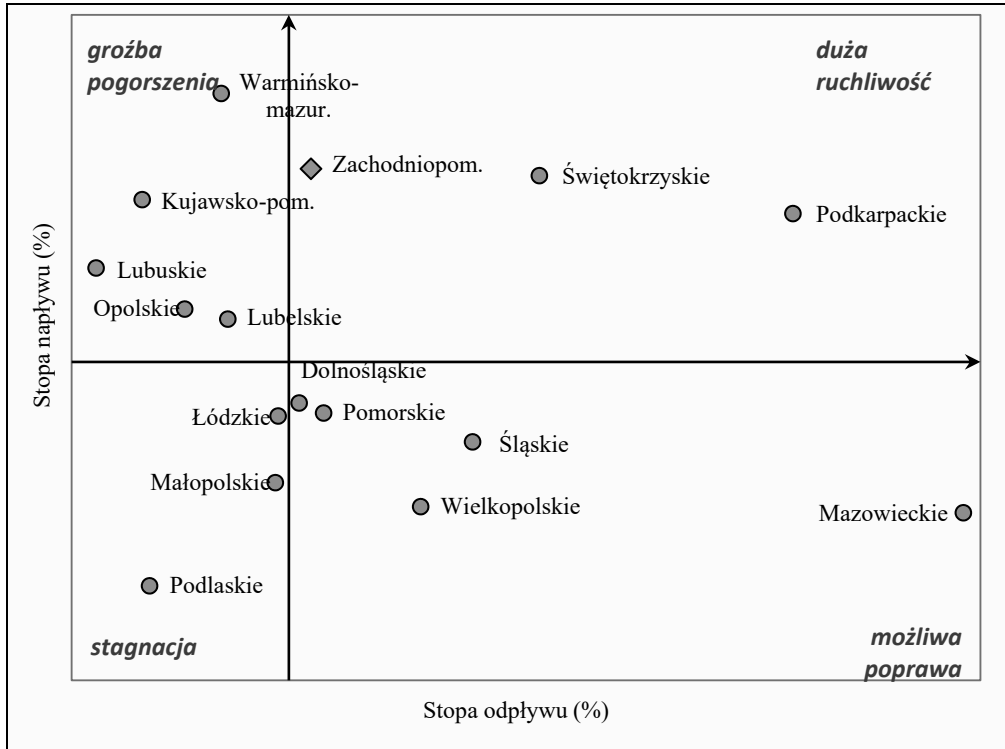
Analiza przepływów wzbogaca wyniki prowadzonych badań. Spośród siedmiu województw, które na wykresie 7.14. znajdowały się w ćwiartce „brak miejsc pracy”, określającej złą sytuację na rynku pracy, dla trzech (warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie i lubuskie) istnieje „groźba pogorszenia” sytuacji. Województwa zachodniopomorskie, świętokrzyskie i podkarpackie znajdują się w ćwiartce „duża ruchliwość”, co wskazuje na możliwości znalezienia

¹⁹ M. Góra, U. Sztanderska (red.), *Wprowadzenie do analizy...*, op. cit., s. 41.

²⁰ I. Kotowska, M. Podogrodzka, *Przestrzenne zróżnicowanie...*, op. cit.

miejsca pracy, a podlaskie – w ćwiartce „stagnacja”, co sugeruje nie pogarszanie stanu. W najlepszej sytuacji („możliwa poprawa”) znalazło się pięć województw: mazowieckie, wielkopolskie, śląskie, pomorskie i dolnośląskie. Należą one do grupy o niższej stopie bezrobocia (wyk. 7.9.) i równocześnie stosunkowo niskiej stopie napływu.

Wykres 7.15. Stopy przepływów bezrobocia rejestrowanego w województwach Polski w 2016 r. (przecięcie osi – wartości mediany)

Źródło: opracowanie własne.

Mając na względzie znaczenie diagnostyczne stosowanych wskaźników, należy zwrócić uwagę, że odpływ nie jest jednoznaczny z podjęciem pracy, oraz że jedna osoba może wielokrotnie zmieniać stan w badanym okresie.

7.5. Podsumowanie

Celem badania przedstawionego w niniejszym rozdziale była analiza przestrzennego zróżnicowania wskaźników rynku pracy w województwach Polski

w 2016 r., ze szczególnym wskazaniem pozycji województwa zachodniopomorskiego. Zastosowano dwa rodzaje analiz: stanu i przepływów. Wyniki wskazują na słabą sytuację województwa zachodniopomorskiego z pewnymi pozytywnymi symptomami. O złej sytuacji świadczy najniższy współczynnik aktywności zawodowej, druga z najniższych wartości wskaźników zatrudnienia, czwarta z najwyższych wartości stopy bezrobocia (grupa województw określona jako brak miejsc pracy).

Do pozytywnych symptomów można zaliczyć średni udział kobiet wśród bezrobotnych oraz stosunkowo niskie udziały długotrwale bezrobotnych, bezrobotnych z wykształceniem wyższym i bezrobotnych w wieku do 25 lat, a także wysokie stopy napływu i odpływu bezrobotnych (grupa województw o dużej ruchliwości na rynku pracy).

Bibliografia

- Bank Danych Lokalnych*, Główny Urząd Statystyczny; (<https://bdl.stat.gov.pl>).
- Bednarski T. (2005), *Ocena przydatności danych BAEL dla charakterystyki rozkładu czasu poszukiwania pracy na przykładzie danych z lat 2001–2002*, „Studia Ekonomiczne” 2005, nr 4, s. 385–396.
- Bieszk-Stolorz B. (2013), *Analiza historii zdarzeń w badaniu bezrobocia*, Wydawnictwo Volumina.pl, Szczecin 2013, s. 11–18.
- Eurostat; (<http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>).
- Gołata E. (2004), *Estymacja pośrednia bezrobocia na lokalnym rynku pracy*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań, s. 15–79.
- Góra M., Sztanderska U. (red.) (2006), *Wprowadzenie do analizy lokalnego rynku pracy. Przewodnik*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Analiz Ekonomicznych i Prognoz, Warszawa.
- Hrynkiewicz J. (2014), *Problem pracy kluczem do rozwiązania kwestii społecznej*, [w:] *Praca i płaca, Państwo i rynek*, J. Hrynkiewicz (red.), Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 11–29.
- Jarmołowicz W., Knapieńska M. (2011), *Współczesne teorie rynku pracy a mobilność i przepływy pracowników w dobie globalizacji*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego” 2011, nr 9, s. 123–144.
- Kabaj M. (1995), *Rozwój i zatrudnienie zasobów pracy*, [w:] *Raport o rozwoju Społecznym – Polska 1995*, UNDP, Warszawa.
- Knapieńska M. (2009), *Przepływy pracowników w świetle makro- i mikroekonomicznych teorii rynku pracy*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty funkcjonowania gospodarki*, T. Bernat (red.), Print Group, Szczecin, s. 176–187.
- Komisja Europejska (2010), *Komunikat Komisji EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela, 3.3.2010KOM(2010) 2020 wersja ostateczna.

- Kotowska I., Podogrodzka M. (1995), *Przestrzenne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce 1990–94*, [w:] *Rynek pracy w Polsce 1993–94*, U. Sztanderska (red.), Raport IPiSS, nr 9, Warszawa.
- Krajowy Program Reform, Europa 2020 (2016), Ministerstwo Gospodarki, Warszawa; (www.mg.gov.pl).
- Kryńska E. (2000), *Mobilność zasobów pracy w wybranych teoriach rynku pracy*, [w:] *Mobilność zasobów pracy*, E. Kryńska (red.), Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Kryńska E. (2012), *Wdrażanie koncepcji elastyczności i bezpieczeństwa na rynku pracy w warunkach przemian demograficznych*, „*Studia Ekonomiczne*” 2012, nr 103, s. 195–202.
- Kwiatkowski E. (2005), *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, PWN, Warszawa.
- Malarska A. (2000), *Bezrobocie w Polsce w ujęciu regionalnym. Studium statystyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Markowicz I. (2012), *Statystyczna analiza żywotności firm*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 11–19.
- Ministerstwo Gospodarki (2016), *Krajowy Program Reform, Europa 2020*; (www.mg.gov.pl).
- Ratajczak M. (red.) (2005), *Współczesne teorie ekonomiczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Sowińska A. (2012), *Samobójstwo jako konsekwencja niskiej jakości życia w sytuacji bezrobocia*, „*Studia Ekonomiczne*” 2012, nr 98, s. 163–177.
- Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2015–2016* (2016), Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Wiśniewski Z., Zawadzki K. (red.) (2010), *Aktywna polityka rynku pracy w Polsce w kontekście europejskim*, WUP, UMK, Toruń.

Prof. dr hab. Irena MACHAJ
Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

8. Kondycja rodziny a potencjał rozwojowy województwa zachodniopomorskiego

8.1. Wstęp

W artykule autorka koncentruje się na diagnozie kondycji rodziny w województwie zachodniopomorskim. Przeprowadza ją z uwzględnieniem dwóch podstawowych parametrów: czasowego (lata 2010–2015) oraz przestrzennego (Polska–województwo zachodniopomorskie), które są systematycznie stosowane w prowadzonej analizie porównawczej. W oparciu o koncepcję współzależności rodziny i systemu społecznego, autorka wyodrębnia trzy podstawowe aspekty rodziny związane z jej funkcjami zewnętrznymi: trwałość, ruch naturalny oraz gospodarstwa domowe i zagrożenie ubóstwem. W wyniku analiz materiałów statystycznych formułuje wnioski empiryczne, mówiące o podobieństwach, a z drugiej strony o odmiennościach rodziny zachodniopomorskiej od rodziny w skali ogólnopolskiej.

8.2. Rodzina a społeczeństwo

W socjologii rodzina jest jednym z pierwszych, a zatem najstarszym oraz najbardziej trwałym przedmiotem zainteresowania zarówno teoretyków życia społecznego, jak i badaczy podejmujących studia nad rodziną z intencją wprowadzania zamierzonych zmian społecznych. To nieustanne i baczne obserwowanie oraz analizowanie rodziny świadczy o randze i wadze społecznej tej grupy, oraz o roli i funkcjach, jakie ona spełnia. Osłabienie koniunktury gospodarczej w kraju, spowalnianie wzrostu gospodarczego, nasilanie się dewiacji lub patologii społecznych itp., nieuchronnie rodzą pytania o kondycję rodziny i jej rolę w generowaniu tych niepożądanych zjawisk społecznych. Należy w tym miejscu podkreślić, iż najczęściej staje się ona obiektem zainteresowania wówczas, gdy rodzą się dotąd nieznanne, nowe problemy społeczne (np. gwałtowny spadek dzietności czy wzrost udziału kategorii w podeszłym wieku w populacji), lub gdy zjawiska dotąd neutralne i nie wzbudzające negatywnych ocen,

nabierają charakteru problemu społecznego. Rodzina jest zatem pojmowana w ścisłym związku z jej szerszym otoczeniem, w tym także z makrosystemem ekonomicznym, politycznym i społecznym. Upatruje się w niej, z jednej strony, źródeł występowania czy też nasilania się niekorzystnych zjawisk społecznych (Turner 1998). Stawia się wówczas pytania o funkcje przez nią realizowane, o zaburzenia czy też osłabianie np. funkcji wychowawczej, socjalizacyjnej, kontrolnej czy też zabezpieczającej rodziny.

Jednak, z drugiej strony trzeba zauważyć, że rodzina jest również definiowana jako ten podmiot życia społecznego, który ma potencjalnie największe znaczenie w procesach łagodzenia oraz redukcji negatywnych, a ewokowania pozytywnych, i przez to oczekiwanych zjawisk społecznych. Na szeroką skalę oddziaływania na- i poprzez rodzinę mają miejsce w obszarze polityki społecznej (Golinowska 2000; Szatur-Jaworska 2016). Takie podejście jest również współcześnie szeroko stosowane w pracy socjalnej i w działaniach pomocowych, w których współdziałanie z rodziną, upewniamianie członków oraz całej rodziny prowadzi się z myślą o przełamywaniu bezradności czy rozczarowości oraz wyprowadzaniu jej z zakłętego kręgu biedy ekonomicznej, społecznej i kulturowej, a w następnej kolejności reanimowanie całego wachlarza jej funkcji. W konsekwencji tych działań liczy się na włączanie rodziny w obręb otwartego społeczeństwa. Należy więc podkreślić, że wspomniany wyżej ścisły związek rodziny (niezależnie od liczebności jej członków, wielkości gospodarstwa domowego czy formy) ze społeczeństwem ma charakter dwustronny, jest to relacja wzajemnego warunkowania się: kondycja społeczeństwa jest zależna od dobrostanu i funkcjonalności rodziny, a na kondycję rodziny zasadniczy wpływ mają rozwiązania ekonomiczne, polityczne oraz kulturowe przyjęte i działające na poziomie makrosystemu społecznego (Giddens 2004, s. 192–221; Świątkiewicz 2016).

Socjologowie w swoich rozważaniach i studiach rodziny przyjmują dwie zasadnicze perspektywy poznawcze, z których jedna pozostaje na poziomie mikrostruktury, druga zaś wskazuje i koncentruje się na ścisłych powiązaniach rodziny z makropoziomem, czyli szerokim systemem społecznym (Giza-Poleszczuk 2002). Pierwsze podejście obejmuje ujmowanie rodziny w kategoriach grupy społecznej, drugie zaś w kategoriach instytucji społecznej. Analizy rodziny jako grupy skupiają się na jej wewnętrznych właściwościach, mechanizmach spójności, różnorodnych relacjach i więziach wewnętrznych (ekonomicznych, interakcyjnych, normatywnych, emocjonalnych, aksjologicznych...). Stawiane są pytania o stopień ich rozwinięcia, a także o różnorodne i wielorakie płaszczyzny tej grupy, które w istocie stanowią o jej wspólnotowym charakterze. Uwaga badaczy jest wówczas skierowana głównie „na wewnątrz” rodziny, na siły i mechanizmy ją samą wzmacniające lub osłabiające. W tych studiach,

jeżeli badacze uwzględniają szerszy kontekst społeczny, to zwykle percypują go jako wachlarz uwarunkowań, czyli zespół czynników określających i zarazem sprzyjających bądź osłabiających siłę oraz natężenie owej pożądanej spójności społecznej rodziny.

W drugiej perspektywie ujmowania rodziny zasadniczo inną rolę odgrywa ów szeroki kontekst społeczno-kulturowy. Socjologiczna analiza rodziny jako instytucji społecznej nakazuje bezwzględne respektowanie w jej studiach i badaniu szerszego otoczenia społeczno-kulturowego. Chodzi tutaj zwłaszcza o funkcje zewnętrzne rodziny, czyli te efekty oraz konsekwencje jej funkcjonowania, które niosą określone skutki dla społeczeństwa. Ważna staje się tutaj kwestia owego przyczyniania się rodziny do funkcjonowania systemu, które lokuje się na skali od wzmacniania i stabilizowania, przez efekty relatywnie obojętne, aż do osłabiania i dezintegrowania tej szerokiej całości społeczno-kulturowej. Koncypowanie rodziny jako instytucji nieuchronnie kieruje zatem uwagę na „wkład” rodziny w życie społeczeństwa, na jej udział w kształtowaniu, podtrzymywaniu oraz sprzyjaniu łagodnemu przechodzeniu przez np. czasy kryzysów, trudności ekonomicznych, silnych przemian technologicznych czy transformacji kulturowych. Właśnie współcześnie, w warunkach gwałtownych i wielopłaszczyznowych innowacji technologicznych, silnych przemian sposobów gospodarowania wraz z powstawaniem nowych instytucji o globalnym zasięgu i kształtowaniem się ponad kontynentalnych kulturowych standardów i norm zachowań, rodzina oraz jej kondycja staje się czynnikiem o strategicznym znaczeniu dla funkcjonowania szerokiego ładu gospodarczego, politycznego i społecznego oraz dla zachowania ich względnej stabilności. Z punktu widzenia szerszych systemów społecznych rodzina jest zatem wartością, a jej kondycja decyduje o sile i zakresie tego zbiorowego zasobu społecznego. Rodzina jest więc kapitałem społecznym, cennym dla systemu społeczno-kulturowego oraz dla państwa, zwłaszcza ze względu na swoje funkcje wewnętrzne.

8.3. Trwałość rodziny

Poszukiwania odpowiedzi na pytanie o kondycję rodziny w województwie zachodniopomorskim ograniczę do współczesności, dokładnie zaś do lat 2010–2015. Pięcioletni przedział czasowy pozwoli, z pewnym ryzykiem, na dostrzeżenie tendencji rysujących się w przebiegu danych statystycznych, z których będzie można wnioskować o kształcie badanych cech i właściwości rodzin. Ponadto zgromadzone dane statystyczne dotyczące zachodniopomorskich rodzin, będą odnosić do materiałów statystycznych charakteryzujących rodziny

w Polsce we wskazanym wyżej okresie czasu. Przeprowadzę zatem analizę porównawczą w dwóch wymiarach: w czasie (2010–2015 oraz w przestrzeni (województwo zachodniopomorskie – Polska).

Bez wątplenia o kondycji rodziny świadczy jej trwałość, bowiem im dłuższy jest czas jej funkcjonowania, tym większy jest zakres funkcji przez nią spełnianych. Chodzi tutaj zarówno o funkcje realizowane przez pokolenie rodziców wobec pokolenia dzieci (np. opiekuńcza, socjalizacyjna, wychowawcza), ale i odwrotnie: o spełnianie wielu różnych funkcji przez pokolenie dzieci wobec rodziców (np. zapewniania bezpieczeństwa, opiekuńcza, zabezpieczająca). Identyfikuje się ją przez użycie wskaźników takich jak rozwody, separacje oraz zawierane małżeństwa. Zgromadzone dane statystyczne pokazują, że wskaźniki rozwodów dla województwa zachodniopomorskiego w latach 2010–2015 są **ustabilizowane** na poziomie 1,9, co oznacza, iż w tym przedziale czasu każdego roku odnotowywano prawie dwa rozwody na 1000 mieszkańców. W ciągu sześciu lat nie ulegały one prawie żadnej zmianie (wyjątek stanowi 2011 rok ze wskaźnikiem 2,1 wobec stabilnej wartości w pozostałych latach na poziomie 1,9). W tym samym przedziale czasu analogiczne wskaźniki dla Polski przyjmowały niższe wartości, o najmniej 0,2, przy czym w skali kraju mieliśmy do czynienia z wprawdzie powolnym, ale systematycznym wzrostem liczby rozwodów na tysiąc mieszkańców (z 1,6 w 2010 do 1,8 w 2015). Początek drugiej dekady XXI wieku w województwie zachodniopomorskim odznaczał się relatywnie wyższym wskaźnikiem rozwodów na 1000 mieszkańców (1,9) aniżeli w skali ogólnopolskiej (1,6). Jednak w badanym okresie ustabilizowała się dynamika wzrostu liczby rozwodów w woj. zachodniopomorskim (na poziomie 1,9), podczas gdy w Polsce odnotowano istotny wzrost rozwodów na 1000 mieszkańców (z 1,6 do 1,8). Trzeba zauważyć, iż w województwie Zachodniopomorskim nadal są one jednak wyższe w porównaniu do wskaźników rozwodów w skali ogólnopolskiej. Nasuwa się tutaj przypuszczenie, iż województwo zachodniopomorskie wcześniej, aniżeli w ogólnopolskiej skali, weszło w fazę dynamicznego wzrostu rozwodów, po czym nastąpiło zahamowanie tego trendu na relatywnie wysokim poziomie (1,9.) (tab. 8.1.).

Tabela 8.1. Rozwody na 1000 ludności w latach 2010–2015

Nazwa	ogółem					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
Polska	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8
Dolnośląskie	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9
Kujawsko-pomorskie	1,9	1,9	1,9	2,0	2,1	2,0

Tabela 8.1. Rozwody na 1000 ludności w latach 2010–2015 (dok.)

Nazwa	ogółem					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
Lubelskie	1,1	1,3	1,4	1,9	1,5	1,6
Lubuskie	1,9	2,1	2,0	1,9	2,1	2,0
Łódzkie	1,7	1,6	1,8	1,8	1,8	1,5
Małopolskie	1,1	1,5	1,4	1,2	1,3	1,4
Mazowieckie	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8
Opolskie	1,5	1,7	1,6	1,6	1,7	1,7
Podkarpackie	1,0	1,1	1,0	1,1	1,1	1,2
Podlaskie	1,6	1,6	1,5	1,7	1,6	1,7
Pomorskie	1,6	1,7	1,4	1,7	1,4	2,0
Śląskie	1,8	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8
Świętokrzyskie	1,2	1,0	1,6	1,1	1,5	1,4
Warmińsko-mazurskie	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9
Wielkopolskie	1,4	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7
Zachodniopomorskie	1,9	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W województwie zachodniopomorskim w analizowanym okresie 2010–2015 systematycznie spadała liczba separacji: z 0,05 do 0,02. Trend spadkowy w zakresie separacji zaznaczał się również w skali ogólnopolskiej, a co więcej, wykazuje on podobną dynamikę do spadku w województwie zachodniopomorskim. Jednak podkreślić trzeba, że w analizowanym okresie wskaźniki separacji są wyższe w skali kraju aniżeli w skali województwa zachodniopomorskiego: w wyjściowym roku 2010 wskaźnik dla Polski wynosił 0,07; dla województwa zachodniopomorskiego 0,05; w końcowym roku 2015 wskaźnik dla Polski wynosił 0,04; dla województwa zachodniopomorskiego 0,02. Okazuje się zatem, że w województwie zachodniopomorskim w okresie badanych pięciu lat, odnotowuje się mniej separacji aniżeli w skali ogólnopolskiej, ale w obserwowanym okresie po 2010 r. tempo spadku separacji jest na zbliżonym poziomie (o ok. 0,03) w obu analizowanych obszarach. W województwie zachodniopomorskim nie tylko było mniej separacji, ale i w analizowanym okresie spadły ich wskaźniki, przy czym podobne jest tempo ich spadku w obu badanych obszarach. Można domniemywać, że mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego byli, i nadal są bardziej sceptyczni wobec instytucji separacji i silniej są orientowani na radykalne rozwiązanie małżeństwa poprzez rozwód, aniżeli w skali ogólnopolskiej.

Trzeba podkreślić, iż w województwie zachodniopomorskim w latach 2010–2015 systematycznie spadała liczba zawieranych małżeństw: z 5,5 do 4,9 małżeństw na 1000 ludności. Wartość wskaźnika spadła zatem o 0,6. W skali ogólnopolskiej odnotowano również spadek liczby zawieranych małżeństw na 1000 ludności (z 5,9 do 4,9), był to również spadek systematyczny, ale o większej dynamice, bowiem wysokość wskaźnika spadku wynosi 1,0. Podkreślenia wymaga jednak dynamika spadku liczby zawieranych małżeństw, która była wyższa w skali ogólnopolskiej aniżeli dynamika spadku w woj. zachodniopomorskim, w którym analogicznie do skali ogólnopolskiej, mamy do czynienia z systematycznym spadkiem liczby zawieranych małżeństw na tysiąc ludności. Jednak niższa jest dynamika tego spadku w woj. zachodniopomorskim aniżeli w skali ogólnopolskiej, co prawdopodobnie jest związane z dużo niższym w woj. zachodniopomorskim wskaźnikiem zawierania małżeństw w wyjściowym roku 2010 (0,6) aniżeli w skali ogólnopolskiej (1,0). Mieszkańcy analizowanego województwa zawierali, i nadal zawierają mniej małżeństw (5,5) aniżeli w skali ogólnopolskiej (5,9), co można interpretować jako wyprzedzanie przez nich trendów zachodzących w skali całego społeczeństwa (tab. 8.2.).

Tabela 8.2. Małżeństwa na 1000 ludności w latach 2010–2015

Nazwa	ogółem					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
Polska	5,9	5,4	5,3	4,7	4,9	4,9
Dolnośląskie	5,6	5,2	5,2	4,4	4,7	4,5
Kujawsko-pomorskie	5,9	5,4	5,3	4,7	4,9	5,0
Lubelskie	6,1	5,6	5,4	4,8	5,1	5,0
Lubuskie	5,8	5,1	5,3	4,6	4,8	4,9
Łódzkie	5,7	5,0	5,0	4,3	4,5	4,6
Małopolskie	6,1	5,5	5,4	4,9	5,2	5,2
Mazowieckie	5,8	5,2	5,1	4,5	4,7	4,8
Opolskie	5,6	5,1	5,3	4,7	4,8	4,9
Podkarpackie	6,2	5,8	5,6	5,0	5,3	5,1
Podlaskie	5,8	5,2	5,3	4,7	5,1	5,1
Pomorskie	6,0	5,4	5,3	4,7	5,0	5,1
Śląskie	6,1	5,5	5,4	4,8	5,0	4,9
Świętokrzyskie	6,1	5,4	5,3	4,6	4,8	4,7
Warmińsko-mazurskie	5,8	5,3	5,2	4,5	4,8	4,8
Wielkopolskie	6,2	5,6	5,5	4,8	5,0	5,1
Zachodniopomorskie	5,5	5,0	5,0	4,5	4,8	4,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Przeprowadzone analizy porównawcze trzech wskaźników kondycji rodziny, to jest liczby rozwodów i ich dynamiki, liczby separacji i ich dynamiki oraz liczby zawieranych małżeństw skłaniają do wniosku mówiącego o widocznych podobieństwach kondycji rodziny w woj. zachodniopomorskim do kondycji rodziny w Polsce. Podobieństwo dotyczy odnotowywanych tendencji spadku liczby zawieranych małżeństw i separacji oraz ustabilizowanego wzrostu liczby rozwodów na tysiąc mieszkańców. Jednak dane statystyczne systematycznie wskazują, iż te tendencje nie zachodzą równocześnie, ale, w analizowanych wymiarach, przemiany kondycji rodziny wcześniej występują w województwie zachodniopomorskim aniżeli w skali ogólnopolskiej.

8.4. Ruch naturalny ludności

Współzależność i wzajemne warunkowanie się kondycji społeczeństwa i rodziny zawierają się także w prokreacyjnych i reprodukcyjnych funkcjach rodziny. Istotną wartość poznawczą mają dane statystyczne mówiące o ruchu naturalnym ludności. W przeprowadzonych analizach uwzględniłam następujące jego wskaźniki: liczba urodzeń żywych na 1000 ludności, zgony na 1000 ludności, przyrost naturalny na 1000 ludności, dzietność na 1000 ludności oraz reprodukcja brutto. W analizowanym przedziale pięciu lat tak w Polsce, jak i w województwie zachodniopomorskim spadała liczba urodzeń żywych na 1000 mieszkańców. Jednak nieco odmiennie było tempo tego spadku, bowiem w ogólnopolskiej skali ta tendencja była znacząco słabsza (spadek z 10,7 do 9,6, czyli 1,1) aniżeli w województwie zachodniopomorskim (spadek z 10,1 do 8,9, czyli 1,3). Trzeba tutaj mieć również na uwadze wskaźniki urodzeń żywych w pierwszym roku analizowanego okresu. Okazuje się, że są one relatywnie niższe w województwie zachodniopomorskim aniżeli w skali ogólnopolskiej (zach. -10,1; Polska -10,7) co oznacza, iż to województwo z niższą liczbą urodzeń żywych weszło w drugą dekadę XXI wieku. Nie tylko niższa była w 2010 r., ale i jest nadal liczba urodzeń żywych na 1000 ludności w województwie zachodniopomorskim, ale i ten wskaźnik w ciągu analizowanych pięciu lat wykazywał większą dynamikę spadku w województwie zachodniopomorskim aniżeli w skali ogólnopolskiej. Potwierdza się tutaj podobieństwo tendencji w zakresie urodzeń żywych w województwie zachodniopomorskim i w Polsce (spadek), przy niższym wskaźniku urodzeń w roku wyjściowym oraz szybszym tempie spadku.

Jeśli chodzi o zgony na 1000 ludności to systematycznie, tak w Polsce jak i w województwie zachodniopomorskim wzrastała ich liczba w analizowanym okresie (Polska - 9,83 - 10,27; zachodniopomorskie - 9,59 - 10,07), a także

zbliżone było tempo wzrostu liczby zgonów na 1000 mieszkańców (Polska – 0,44; zachodniopomorskie – 0,48). Pod tym względem w analizowanym województwie zjawisko i jego przebieg nie odbiegają istotnie od ich natężenia i tempa wzrostu w Polsce, co zdaje się być oczywiste i zrozumiałe. Pewną osłabiłość województwa zachodniopomorskiego można odnaleźć w syntetycznym wskaźniku, jakim jest przyrost naturalny na 1000 ludności (tab. 8.3.).

Tabela 8.3. Przyrost naturalny na 1000 ludności, według województw, 2010–2015

Nazwa	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Polska	0,9	0,3	0,0	-0,5	0,0	-0,7
Łódzkie	-2,2	-2,7	-3,0	-3,5	-2,8	-3,6
Mazowieckie	1,4	0,8	0,5	0,2	0,7	0,5
Małopolskie	2,2	1,7	1,4	1,2	1,4	1,0
Śląskie	0,0	-0,6	-1,0	-1,4	-1,1	-1,9
Lubelskie	-0,2	-0,7	-0,6	-1,4	-1,1	-1,4
Podkarpackie	1,7	1,4	1,3	0,8	0,7	0,1
Podlaskie	0,1	-0,4	-0,6	-1,3	-0,7	-1,2
Świętokrzyskie	-1,2	-1,7	-1,9	-2,7	-2,3	-3,0
Lubuskie	1,4	0,8	0,7	-0,3	0,2	-0,7
Wielkopolskie	2,9	2,1	1,8	1,2	1,7	1,0
Zachodniopomorskie	0,5	-0,1	-0,3	-0,9	-0,4	-1,3
Dolnośląskie	-0,1	-0,6	-1,1	-1,6	-0,9	-1,8
Opolskie	-0,7	-1,0	-1,2	-2,0	-1,2	-2,2
Kujawsko-pomorskie	1,0	0,6	0,2	-0,3	0,0	-0,6
Pomorskie	3,3	2,5	2,0	1,7	2,0	1,5
Warmińsko-mazurskie	1,9	1,2	0,6	-0,2	0,6	-0,5

Źródło: Rocznik Demograficzny 2011–2016, GUS, Warszawa.

Okazuje się, że tak w Polsce, jak i w województwie zachodniopomorskim w latach 2010–2015 systematycznie spadała wartość tego wskaźnika, przy czym spadek był zdecydowanie silniejszy w województwie zachodniopomorskim (0,8) aniżeli w skali ogólnopolskiej (0,2). Podkreślić trzeba zatem podobieństwo tendencji spadkowej przyrostu naturalnego ludności w obu badanych obszarach, jednak przy niejednakowym tempie spadku jego wartości. Jest ono zdecydowanie większe w województwie zachodniopomorskim. Zarówno w Polsce, jak i w województwie zachodniopomorskim przyrost naturalny na

1000 ludności jest ujemny i, co warto podkreślić jest wyższy jego liczbowy wskaźnik dla województwa zachodniopomorskiego (Polska; 2015 – 0,7; zachodniopomorskie; 2015 – 1,3).

Pewne wyjaśnienie wskazanej wyżej tendencji ogólnej, a zwłaszcza silniejszego tempa spadku przyrostu naturalnego ludności w województwie zachodniopomorskim, znajdujemy w danych statystycznych mówiących o dzietności. Tak w Polsce, jak i w województwie zachodniopomorskim spada również dzietność na 1000 ludności (w Polsce o 0,087; w zachodniopomorskim o 0,090). przy zachowaniu również podobnego tempa spadku dzietności. Podkreślić jednak należy, że województwo zachodniopomorskie weszło w drugą dekadę XXI wieku ze znacznie niższymi wskaźnikami dzietności (Polska – 1,37; województwo zachodniopomorskie – 1,30), a także w ostatnim, 2015 r. (Polska – 1,28; województwo zachodniopomorskie – 1,21). Okazuje się zatem, że również w tym wymiarze znajdujemy podobieństwo w przebiegu tendencji, przy zachowaniu pewnej osobliwości województwa zachodniopomorskiego w wartościach początkowych wskaźnika dzietności.

Podsumowując przeprowadzone analizy wykorzystanych danych statystycznych dotyczących ruchu naturalnego ludności, trzeba stwierdzić, iż tendencje w nim występujące w województwie zachodniopomorskim są zgodne z tendencjami rysującymi się w skali Polski. Jednak trzeba też wskazać na dwie osobliwości województwa zachodniopomorskiego w tym zakresie. Pierwszą osobliwością jest stosunkowo większe nasilenie obserwowanych tendencji aniżeli nasilenie tendencji zachodzących w skali całego kraju, co wyraźnie pokazują wskaźniki spadku urodzeń żywych, przyrostu naturalnego i dzietności (każdy wskaźnik na 1000 ludności). Drugą osobliwością są systematycznie odnotowywane w województwie zachodniopomorskim niższe wartości analizowanych wskaźników na początku okresu przyjętego do analizy. Te konstatacje empiryczne skłaniają do sformułowania tezy ogólnej (mającej w istocie charakter hipotezy), iż w województwie zachodniopomorskim wcześniej, aniżeli w skali ogólnopolskiej, zachodzą demograficzne procesy przemian związane z zewnętrznymi funkcjami rodziny.

Powyżej sformułowany wniosek potwierdzają materiały dotyczące reprodukcji brutto. Ten wskaźnik mówi o liczbie córek urodzonych przeciętnie przez kobiety w wieku rozrodczym. Okazuje się, że tak w Polsce, jak i w województwie zachodniopomorskim systematycznie spada wartość tego wskaźnika w latach 2010–2015. Podobieństwo występuje również w zakresie tempa spadku dzietności brutto w Polsce i w woj. zachodniopomorskim. Jednak w 2010 r. dzietność brutto była nieco wyższa w województwie zachodniopomorskim aniżeli w Polsce. Była ona na tyle wyższa, że dopiero po 5 latach, czyli w 2015 r., wskaźnik dzietności dla Polski osiągnął wartość z roku wyjściowego dla woje-

wództwa zachodniopomorskiego. Wprawdzie spada liczba dzieci płci damskiej rodzonych przez kobiety w województwie zachodniopomorskim, to jednak nieco więcej dziewczynek rodzą kobiety – mieszkanki tego województwa, aniżeli kobiety w ogólnopolskiej skali.

8.5. Gospodarstwa domowe i zagrożenie ubóstwem

Województwo zachodniopomorskie należy do tych obszarów kraju, na których odnotowuje się najmniejszą liczbę osób w gospodarstwie domowym (obok śląskiego i łódzkiego). W analizowanym okresie w tym województwie zaznacza się dalszy spadek wskaźników liczby członków gospodarstw domowych: z 2,70 w 2010 do 2,56 w 2015 r. Podobna, spadkowa tendencja w liczbie członków gospodarstw domowych rysuje się w skali ogólnopolskiej (z 2,89 do 2,72). Jednak tendencja redukcji liczby członków gospodarstw domowych w województwie zachodniopomorskim wykazuje nieco słabsze natężenie aniżeli w skali całej Polski. Wskaźnik tempa spadku przeciętnej liczby osób w gospodarstwie domowym w województwie zachodniopomorskim wynosi 0,14, a w skali ogólnopolskiej – 0,17. Powyższe dane statystyczne wskazują zatem, iż w analizowanej pięcioletniej relatywnie wolniej aniżeli w ogólnopolskiej skali, zmniejsza się liczba członków gospodarstw domowych w tym województwie. Nie wolno jednak zapominać, że już w 2010 r. gospodarstwa domowe w województwie zachodniopomorskim były zdecydowanie mniej liczne aniżeli w skali całej Polski (2,70 w województwie zachodniopomorskim wobec 2,89 w Polsce). Należy stwierdzić zatem, iż przy relatywnie mniej licznych gospodarstwach domowych w województwie zachodniopomorskim, w analizowanym okresie następuje dalszy spadek liczebności ich członków. Ten proces „zwijania się” liczbowego składu gospodarstwa domowego w województwie zachodniopomorskim jest analogiczny do ogólnopolskiej tendencji, ale na tym obszarze zachodzi on w nieco słabszym tempie. Dzieje się tak za sprawą wcześniej rozpoczętych tutaj procesów redukcji liczby członków gospodarstw domowych.

Bardziej szczegółowa, bo przeprowadzona w obrębie kategorii gospodarstw domowych (pobierający świadczenia, żyjący z transferów ekonomicznych, żyjący z pracy zarobkowej) analiza problemu zmniejszania się liczby członków gospodarstw domowych pokazuje, że największe tempo spadku liczbowego gospodarstw ma miejsce w kategorii rodzin pobierających świadczenia (województwo zachodniopomorskie – 0,09; Polska – 0,04). Ta tendencja występuje zarówno w skali ogólnopolskiej, jak i województwa zachodniopomorskiego. Zdecydowanie słabsze jest tempo spadku liczby członków gospodarstwa domowego w rodzinach żyjących z transferów ekonomicznych (emerytury, renty)

(województwo zachodniopomorskie – 0,06; Polska – 0,03), co zdaje się być oczywiste i zrozumiałe w świetle struktury wieku członków tych gospodarstw domowych. W kategorii rodzin pracowniczych w skali ogólnopolskiej mamy do czynienia ze spadkiem (o umiarkowanym tempie – 0,03), zaś w województwie zachodniopomorskim – ze wzrostem liczby członków gospodarstw domowych (tab. 8,4.). Dane statystyczne pokazują również relatywnie wysokie tempo tego wzrostu (0,06). Trzeba w tym miejscu podkreślić pewną osobliwość przebiegu składu gospodarstwa domowego w województwie zachodniopomorskim. Podobnie jak w skali ogólnopolskiej, spada liczba członków gospodarstw domowych, zwłaszcza w kategorii pobierających świadczenia, jednak, wbrew ogólnopolskim tendencjom, w województwie zachodniopomorskim, obserwuje się w badanej pięciolatce wzrost liczby członków w gospodarstwach domowych osób pracujących. Wskaźniki liczbowe tego zjawiska wzrostu nie są wysokie, ale można przypuszczać, że już teraz sygnalizują one wzrost liczby członków gospodarstw, które są obiektem szczególnej troski polityki demograficznej i społecznej państwa.

Tabela 8.4. Przeciętna liczba osób pracujących w gospodarstwach domowych 2011–2015

Nazwa	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Polska	1,3	1,13	1,11	1,08	1,09	1,10
Zachodniopomorskie	0,98	1,05	1,06	1,00	1,00	1,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ważnym i mocnym wskaźnikiem kondycji rodziny jest jej sytuacja ekonomiczna, a zwłaszcza zagrożenie ubóstwem. W latach 2010–2015, według ustawowej granicy ubóstwa, w województwie zachodniopomorskim, podobnie jak w skali ogólnopolskiej, następował wzrost udziału procentowego gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem (województwo zachodniopomorskie – o 6%, Polska – o 5%). Pod tym względem badane województwo wykazuje istotne podobieństwo do tendencji mówiącej o wzroście udziału gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem w skali całego kraju. Jednak można mieć wątpliwości wobec oficjalnych statystyk, bowiem duże są różnice wskaźników procentowych w poszczególnych latach: w województwie zachodniopomorskim w latach 2013–2014 te wskaźniki oscylowały wokół 12%, a w 2015 r. wskaźnik gwałtownie spadł i wynosił tylko 8,1%. Ostrożna interpretacja nakazuje uznanie jedynie tendencji wzrostowych zagrożeniem ubóstwa w województwie zachodniopomorskim według ustawowych miar, z pominięciem bardziej precyzyjnego jego określania.

Drugim mocnym wskaźnikiem kondycji rodziny jest zagrożenie ubóstwem określane przez minimum egzystencji. Dane statystyczne pokazują wyraźny wzrost zagrożenia ubóstwem w latach 2010–2015 tak w skali ogólnopolskiej (wzrost z 5,8% do 6,5%; wzrost o 0,7%), jak i w województwie zachodniopomorskim (w latach 2010–2014 wzrost z 5,3% do 7,2%; wzrost o 2,0 %), przy 3,6% w 2015 r. Tę ostatnią statystykę znajduję jako bądź błąd w danych empirycznych, bądź też jako pochodną zmiany sposobu liczenia minimum egzystencji, trudno sądzić bowiem, że w ciągu jednego roku aż tak radykalnie spadł zakres rodzin zagrożonych ubóstwem w województwie zachodniopomorskim. W przedziale czasu 2010–2014 w badanym województwie zdecydowanie silniej aniżeli w skali ogólnopolskiej powiększył się zakres społeczny rodzin zagrożonych ubóstwem (o 2,1 wobec 0,7 w skali całej Polski). Ponownie w tym miejscu trzeba wskazać na wzrostowe tendencje zagrożenia ubóstwem gospodarstw domowych występujące zarówno w skali ogólnopolskiej, jak i w województwie zachodniopomorskim. Jednak podkreślić tutaj trzeba różnice w dynamice tego zjawiska: zdecydowanie szybciej aniżeli w skali całej Polski, w woj. zachodniopomorskim wzrasta udział procentowy gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem, mierzony minimum egzystencji, jak i ustawową granicą ubóstwa.

Tabela 8.5. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według granic ubóstwa (%) osób w gospodarstwach domowych poniżej granic

Nazwa	minimum egzystencji					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Polska	5,8	6,8	6,8	7,4	7,4	6,5
Łódzkie	3,9	5,5	5,7	6,1	5,4	5,4
Mazowieckie	4,3	4,7	4,7	5,7	5,2	4,1
Małopolskie	4,8	4,8	6,2	6,0	6,6	8,4
Śląskie	4,5	4,8	4,5	4,9	4,7	3,4
Lubelskie	9,4	11,0	8,5	9,4	8,2	8,6
Podkarpackie	5,7	7,1	7,0	9,4	8,7	9,3
Podlaskie	9,1	11,2	10,7	11,2	10,9	7,8
Świętokrzyskie	9,5	10,1	10,5	8,5	12,2	11,3
Lubuskie	3,9	3,1	4,9	6,4	7,8	4,8

Tabela 8.5. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według granic ubóstwa (%) osób w gospodarstwach domowych poniżej granic (dok.)

Nazwa	minimum egzystencji					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Wielkopolskie	6,6	9,3	8,5	8,9	10,1	8,9
Zachodniopomorskie	5,3	7,5	5,7	7,1	7,2	3,6
Dolnośląskie	5,3	4,7	4,6	5,1	5,6	4,0
Opolskie	3,6	4,6	4,7	6,1	8,0	6,5
Kujawsko-pomorskie	6,8	7,4	8,3	9,6	9,5	6,3
Pomorskie	7,1	9,2	9,8	9,2	6,5	8,6
Warmińsko-mazurskie	9,9	11,4	13,5	13,2	14,8	12,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

8.6. Podsumowanie

Problem kondycji rodziny w województwie zachodniopomorskim został poddany analizie na podstawie danych statystycznych odnoszących się do lat 2010–2015. Diagnoza kondycji rodziny obejmuje jej trzy podstawowe wymiary: trwałość rodziny, ruch naturalny ludności oraz gospodarstwa domowe i zagrożenie ubóstwem. Omówione w niniejszym artykule prawidłowości i tendencje w przebiegu kilku, wybranych wskaźników charakteryzujących kondycję rodziny należy interpretować w kategoriach procesów o zasięgu ogólnospołecznym z jednej strony, a zasięgu lokalnym (prawdopodobnie) z drugiej strony. Inaczej rzecz ujmując, analizy pokazują wyraźne i systematyczne podobieństwa woj. zachodniopomorskiego z przebiegiem wybranych cech kondycji rodziny w Polsce z jednej, a osobliwości województwa zachodniopomorskiego z drugiej strony. Analiza porównawcza wielkości i zmian wielkości wskaźników kondycji rodziny skłania do tezy orzekającej o wpisywaniu się przemian „rodziny zachodniopomorskiej” w tendencje przekształceń występujące w rodzinach w całej Polsce. Ten wniosek zdaje się być oczywisty, bowiem uwarunkowania historyczne, obecne warunki życia, a także intencjonalne oddziaływania państwa na rodzinę są takie same we wszystkich regionach kraju. Jednak osobliwością badanego województwa, wymagającą mocnego podkreślenia, jest tempo zachodzenia owych przekształceń. Generalnie rzecz ujmując, jest ono większe w województwie zachodniopomorskim aniżeli w Polsce, przy czym

systematycznie większe jest tempo przemian wszystkich aspektów rodziny w województwo zachodniopomorskim aniżeli w skali Polski. Ponadto, wszystkie zastosowane wskaźniki kondycji rodziny silnie i dosyć jednoznacznie pokazują wcześniejsze, poprzedzające przekształcenia rodziny zachodniopomorskiej. Użyte w opracowaniu wskaźniki kondycji rodziny mają negatywny charakter, bowiem mówią o niepożądanych z punktu widzenia polityki społecznej zjawiskach rejestrowanych w rodzinie. Z tej perspektywy można stwierdzić, że województwo zachodniopomorskie należy do forpocząty negatywnych i niepożądanych zjawisk występujących lub okalających rodzinę. Z tego względu winno się starannie monitorować te procesy w skali woj. zachodniopomorskiego, co umożliwi wcześniejsze sygnalizowanie zagrożeń i niebezpieczeństw, na jakie narażona jest również rodzina w Polsce, lub które w następnej kolejności będą rozprzestrzeniać się (od zachodniopomorskiego) na inne regiony kraju.

Nauki społeczne od dziesiątków lat artykułują problem rodziny i jej funkcji. Od lat również mowa jest o kryzysie rodziny jako pierwotnej i elementarnej formy życia jednostki oraz zbiorowości. Problematyczność rodziny wyraźnie jest współcześnie silnie widoczna w Polsce, zwłaszcza w zakresie jej funkcji zewnętrznych, w tym funkcji prokreacyjnej oraz reprodukcyjnej. W świetle przedstawionych danych porównawczych w dwóch wymiarach: czasu (2010–2015) oraz zasięgu (Polska–województwo zachodniopomorskie) należy przyznać, że trudna i złożona jest kondycja rodziny w województwie zachodniopomorskim. Problemowy charakter jest wyraźnie widoczny zwłaszcza w wymiarach: liczby urodzeń żywych na 1000 mieszkańców, przyrostu naturalnego oraz zagrożenia ubóstwem mierzonego minimum egzystencji. Mniej, aniżeli w Polsce rodzi się tutaj dzieci i nadal szybciej spada liczba urodzeń żywych, silniejszy jest też tutaj spadek przyrostu naturalnego (nadal ujemny i szybciej spada aniżeli w Polsce), niższa jest i nadal spada dzietność, a także dużo silniejsze jest, aniżeli w ogólnopolskiej skali zagrożenie ubóstwem według minimum egzystencji. Słabością odznacza się zatem funkcja reprodukcyjna zachodniopomorskiej rodziny. Natomiast w pozostałych wymiarach kondycji rodziny mamy do czynienia z sytuacją porównywalną do sytuacji rodziny w Polsce, a nawet dostrzegalne są pewne, choć słabe oznaki jej wzmacniania: stabilizuje się liczba rozwodów (choć na relatywnie wysokim poziomie), niższa aniżeli w Polsce jest dynamika spadku zawieranych małżeństw, a także słabo, ale jednak wzrasta liczba członków gospodarstw domowych, ale tylko w rodzinach pracowniczych (według Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku w zachodniopomorskim więcej aniżeli w Polsce było jedno, dwu- i trzyosobowych gospodarstw domowych). W efekcie mówić zatem można o ewolucyjnych przemianach rodziny w województwie zachodniopomorskim (a nie o kryzysie), przy czym w wielu wymiarach rodziny przekształcenia

tutaj zachodzące wyprzedzają zmiany rodziny zachodzące w skali ogólnopolskiej.

Bibliografia

Dekada polskiej polityki społecznej (2000), Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.

Giza-Poleszczuk A. (2002), *Rodzina i system społeczny*, [w:] *Wymiary życia społecznego*, M. Marody (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

Goddens A. (2004), *Socjologia*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa.

Szatur-Jaworska B. (2016), *Polska polityka społeczna wobec starzenia się ludności w latach 1971–2013*, IPS UW, Warszawa.

Świątkiewicz W., *Wartości rodzinne i religijne we współczesnej kulturze polskiej* (2016), [w:] *Co po kryzysie?* Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Warszawa.

Turner J.H. (1998), *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*, Zysk i S-ka, Poznań.

9. Zróżnicowanie poziomu życia w województwie zachodniopomorskim

9.1. Wstęp

Ocena poziomu życia ludności, jak również innych kategorii, takich jak np.: jakość życia, dobrobyt społeczny i ekonomiczny, warunki życia, styl życia, sposób życia czy godność życia jest – w ostatnich latach – przedmiotem zainteresowania przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Każdy z badaczy w nieco inny sposób rozpatruje poziom życia, zwracając uwagę na kwestie odnoszące się do danej dyscypliny naukowej. Pojawiają się trudności natury merytorycznej odnoszące się do przedmiotu badania (co badać?) oraz metodologicznej (jakie metody wykorzystać w badaniu?). Po okresie fascynacji tempem postępu technicznego i ekonomicznego oraz intensywnych badań nad rozwojem gospodarczym, pojawiły się propozycje badania poziomu życia pod względem zaspokajania potrzeb duchowych, moralnych, emocjonalnych czy psychicznych. Jednak pełna ocena tej kategorii jest zadaniem niezmiernie trudnym, gdyż z poziomem życia związane są cechy, dla których trudno jest pozyskać informacje i dokonać ich prawidłowej kwantyfikacji (Zeliaś 2004). Z uwagi na złożony charakter kategorii poziomu życia w stosunku do jej oceny można wykorzystać metody wielowymiarowej analizy danych (WAP).

Celem opracowania jest ocena zróżnicowania poziomu życia w województwie zachodniopomorskim w ujęciu przestrzennym. Badaniem objęto powiaty ziemskie w roku 2015. Informacje uzyskano z publikacji Głównego Urzędu Statystycznego *Województwo zachodniopomorskie. Podregiony, powiaty, gminy*. Biorąc pod uwagę możliwość uporządkowania obiektów wielocechowych od „najlepszego” do „najgorszego”, z uwzględnieniem nadrzędnego kryterium, do realizacji celu wykorzystano wybrane metody liniowego porządkowania obiektów: taksonomiczny miernik rozwoju (TMR) i metodę TOPSIS (*Technique for Order Preference by Similarity to an Ideal Solution*).

Badania poziomu życia ludności prowadzi się w wielu krajach. Przykładami prac, w których podjęto problematykę oceny poziomu życia ludności w różnych aspektach, są np.: (Zeliaś 2000, 2004) – ocena poziomu życia ludności w Polsce

oraz w krajach Unii Europejskiej (Kalinowski 2015) – badanie poziomu życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach (Sompolska-Rzechuła 2016) – analiza poziomu życia na obszarach wiejskich w Polsce (Machowska-Szewczyk, Sompolska-Rzechuła 2012) – badanie stabilności poziomu życia w województwach Polski w ujęciu dynamicznym (Winiarczyk-Rażniak, Raźniak 2011) – analiza wybranych aspektów poziomu życia w 66 podregionach geograficznych w Polsce, (Brewer, O’Dea 2012) – porównanie poziomu życia mieszkańców Wielkiej Brytanii w kontekście dochodów i konsumpcji (Fleurbaey, Gaulier 2007) – analiza porównawcza poziomu życia wybranych krajów świata ze szczególnym uwzględnieniem produktu krajowego brutto (Easterlin 2000) – ocena poziomu życia w wybranych krajach świata, w ujęciu dynamicznym (Chaudhuri, Gupta 2009) – analiza poziomu życia i ubóstwa w ujęciu lokalnym w Indiach zarówno na obszarach wiejskich, jaki i miejskich.

9.2. Pojęcie poziomu życia

Poziom życia jest przedmiotem zainteresowania przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. W bogatej literaturze przedmiotu nie ma jednoznacznej definicji tego pojęcia, która byłaby akceptowana przez badaczy różnych dziedzin nauki. Podejmowane są próby określenia, czym jest poziom życia, oraz co odróżnia to pojęcie od kategorii pokrewnych. Można znaleźć definicje traktujące poziom życia w ujęciu wąskim, czyli takim, które sprowadza się do uwzględnienia tylko mierzalnych czynników, ale także definicje ujmujące trudno kwantyfikowalne aspekty życia wiążące się ze świadomością ludzką (Kalinowski 2015, s. 15). Podejście zawierające zarówno aspekty obiektywne, jak i subiektywne jest często uwzględniane przez psychologów oraz socjologów. Interdyscyplinarność pojęcia poziomu życia stanowi dodatkową trudność w operjonalizacji tej kategorii. Wśród badaczy zajmujących się oceną poziomu życia ludności panuje zgoda, że jest to zjawisko złożone, związane z diagnozą stopnia zaspokojenia różnych potrzeb ludności. Definicją, która stała się podstawą dla wielu innych określeń tego pojęcia, jest definicja sformułowana przez ekspertów ONZ z 1954 r.: „pojęcie poziomu życia obejmuje całokształt rzeczywistych warunków życia ludzi oraz stopień ich materialnego i kulturalnego zaspokojenia potrzeb poprzez strumień dóbr i usług odpłatnych, a także pochodzących z funduszy społecznych” (Zeliaś 2000, s. 17). Definicja ta zwraca uwagę na rzeczywiste warunki życia ludności związane zarówno ze sferą materialną, jak i niematerialną wynikającą ze stanu umysłu, sposobów myślenia i partycypacji w kulturze (Kalinowski 2015). Zwolennikiem szerszego podejścia w definiowaniu poziomu życia, obejmującego obiektywne i subiektywne aspekty życia, był J. Drewnowski, według którego: „poziom życia to poziom zaspokojenia

potrzeb w jednostce czasu następujący jako rezultat dóbr, usług i warunków życia, którymi cieszy się ludność w tej jednostce czasu” (Drewnowski 1966, s. 60). Drewnowski (Instytut Badawczy Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Społecznego (*United Nations Research Institute for Social Development*)) zaprezentował założenia tzw. dystansowej metody (znanej także pod nazwą metody genewskiej) pomiaru poziomu życia i dobrobytu opartej na systemie wskaźników wyrażanych w jednostkach naturalnych (Drewnowski 1972). Metoda ta została następnie dostosowana do warunków polskich przez zespół pracowników naukowych kierowanych przez A. Luszniwicza i J. Rosnera, i po kolejnych modyfikacjach zastosowano ją jako tzw. zmodyfikowaną metodę agregatów dystansowych w badaniach poziomu życia ludności Polski w latach 1988–1989. Luszniwicz, po raz pierwszy w Polsce, zdefiniował poziom życia jako: „stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i kulturalnych społeczeństwa poprzez strumień dóbr i usług odpłatnych oraz poprzez fundusz konsumpcji zbiorowej w danej jednostce czasu i przestrzeni” (Luszniwicz 1990, s. 13). Wyróżnił on siedem podstawowych rodzajów potrzeb: wyżywienie, osłonę (mieszkanie, odzież, obuwie), ochronę zdrowia, wykształcenie, rekreację, zabezpieczenie społeczne i zagospodarowanie materialne (Zeliaś 2000, s. 17). Podobne podejście wyraża T. Słaby, według którego: „poziom życia definiowany jako stopień zaspokojenia potrzeb materialnych odnosi się do podstawowych potrzeb człowieka” (Słaby 1990, s. 8). J. Piasny natomiast zwracał uwagę na konieczność uwzględnienia – w określeniu poziomu życia – straty czasu oraz poniesionych nakładów koniecznych do zaspokojenia potrzeb, czego w swoich pracach nie postulował Luszniwicz. Piasny określał poziom życia jako: „osiągnięty stopień rozwoju i zaspokojenia fizjologicznych, socjalno-bytowych i duchowych potrzeb człowieka” (Kalinowski 2015, s. 15–16). W późniejszych badaniach Piasny położył nacisk na mierzalne elementy poziomu życia, a za kluczowe czynniki uznawał charakteryzujące materialne, kulturalne i społeczne warunki życia.

Autorem, który w definiowaniu poziomu życia podkreśla fakt zaspokajania potrzeb przez konsumpcję dóbr materialnych i usług, jest Cz. Bywalec (Bywalec 1986). Według niego poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich wynikający z konsumpcji dóbr materialnych i usług. Zgodnie z takim sformułowaniem, poziom życia nie ma charakteru żadnego konkretnego aktu ani procesu społecznego, a tym bardziej zasobu dóbr. Jest on kategorią abstrakcyjną, a konkretniej, miarą relacji pomiędzy potrzebami człowieka a zużytymi do ich zaspokojenia dobrami (Gotowska 2013). W definicji sformułowanej w późniejszym czasie C. Bywalec i S. Wydymus rozszerzyli określenie poziomu życia, podając, że „poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb ludności wynikający z konsumpcji wytworzonych przez człowieka dóbr materialnych i usług oraz

wykorzystania walorów środowiska naturalnego i społecznego” (Zeliaś 2000). Bywalec zwracał uwagę nie tylko na bezwzględny poziom konsumpcji, lecz także na stopień zaspokojenia potrzeb. Zauważył, że jest to kategoria abstrakcyjna, co wynika z relacji potrzeb człowieka oraz ilości i wartości dóbr niezbędnych do ich zaspokojenia (Kalinowski 2015).

Zasadniczym problemem związanym z definiowaniem poziomu życia, ujmującym zjawisko w sposób kompleksowy, są trudności w pomiarze tego zjawiska. W związku z tym wielu badaczy, definiując poziom życia, opierało się na podejściu ilościowym. Według M. Rakowskiego poziom życia to: „zbiór różnorodnych, pożytecznych efektów użytkowych, z których korzysta się w danym okresie i którego syntetyczną charakterystykę można uzyskać, sumując odpowiednio wycenione efekty użytkowe, z uwzględnieniem zróżnicowań jakościowych i społecznych różnego rodzaju”. M. Strzelecka i J. Regulski sprowadzali poziom życia do czynników ilościowych, chociaż M. Strzelecka zwracała uwagę, aby w opisie poziomu życia uwzględniać elementy jakościowe związane z potrzebami, których zaspokojenie następuje poprzez konsumpcję dóbr materialnych i usług (Kalinowski 2015).

Analizując definicje poziomu życia, można stwierdzić, iż niektórzy badacze koncentrują się na podejściu ilościowym, inni natomiast obok czynników kwantyfikowalnych postulują konieczność uwzględnienia niemierzalnych aspektów poziomu życia.

W opracowaniu oparto się na definicji Cz. Bywalca (1986, s. 36) i przyjęto iż, poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych, których zaspokojenie wiąże się z konsumpcją dóbr i usług oraz wykorzystaniem walorów środowiska naturalnego i społecznego. Określona w ten sposób kategoria wykorzystuje wskaźniki o charakterze obiektywnym.

9.3. Metoda badawcza

Do oceny poziomu życia mieszkańców województwa zachodniopomorskiego w ujęciu powiatów wykorzystano porządkowanie obiektów, które pozwala ustalić kolejność obiektów według stopnia nasilenia pewnych cech. Wśród metod porządkowania wyróżnia się metody porządkowania liniowego, które jest porządkowaniem ze względu na jedną cechę. Pozwala ono ponumerować obiekty od 1 do N , które polega zatem na uszeregowaniu obiektów według określonego kryterium, od „najlepszego” do „najgorszego” (Balicki 2009). Porządkowanie liniowe dokonuje się na podstawie jednej cechy, zwanej syntetyczną, choć obiekty mają charakter wielowymiarowy. Narzędziem porządkowania jest cecha syntetyczna agregująca informacje cząstkowe zawarte w cechach prostych tworzących kryterium oceny (Wysocki 2010).

W badaniu wykorzystano podejście zaprezentowane w pracy (Kukuła 2014), na które składają się następujące etapy:

- zgromadzenie wstępnych informacji o potencjalnych zmiennych diagnostycznych;
- dokonanie wyboru zmiennych diagnostycznych i utworzenie macierzy zawierającej wartości cech;
- określenie typu cech: stymulanta, destymulanta bądź nominanta;
- unormowanie cech diagnostycznych za pomocą wybranej metody normującej np. unitaryzacji zerowanej, w której stosuje się następujące wzory:
- dla stymulant:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_i \{x_{ij}\}}{R},$$

- dla destymulant:

$$z_{ij} = \frac{\max_i \{x_{ij}\} - x_{ij}}{R}.$$

Cenną właściwością tak przekształconych wartości cech jest ich unormowanie w przedziale $[0, 1]$.

- przypisanie wag unormowanym cechom;
- dokonanie agregacji cech, czyli utworzenie zmiennej syntetycznej, która stanowi ocenę każdego z badanych obiektów wyrażoną za pomocą jednej liczby;
- budowa rankingu obiektów ze względu na poziom rozpatrywanego zjawiska złożonego;
- dokonanie podziału obiektów na podgrupy: o wysokim, przeciętnym oraz niskim poziomie zjawiska złożonego.

Metoda liniowego porządkowania obiektów wymaga pewnych wstępnych ustaleń, które dotyczą cech uwzględnionych w badaniu. Należy przede wszystkim rozróżnić charakter cech, które mogą być stymulantami, destymulantami lub nominantami¹. Stymulantami są takie cechy, których wysokie wartości są korzystne z punktu widzenia istoty analizowanego zjawiska, zaś niskie są niepożądane. W przypadku destymulant sytuacja jest odwrotna – pożądane są niskie wartości, zaś nominanty to takie cechy, których pożądanymi wartościami

¹ Pojęcie stymulanty i destymulanty zostało wprowadzone przez Z. Hellwiga w pracy (Hellwig 1968) natomiast nominanty – przez T. Borysa (Borys 1978).

są wartości w pewnym sensie normalne lub optymalne (Balicki 2009). W opracowaniu wykorzystano dwie wybrane metody wzorcowe liniowego porządkowania obiektów:

- metodę zaproponowaną przez Z. Hellwiga – taksonomiczny miernik rozwoju (TMR);
- metodę TOPSIS.

W metodzie Hellwiga na podstawie macierzy unormowanych wartości cech diagnostycznych wyznacza się obiekt wzorcowy o współrzędnych (Nowak 1990):

$$z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0K},$$

gdzie:

$$z_{0k} = \max_i \{z_{ik}\} \text{ – jeśli cecha jest stymulantą,}$$

$$z_{0k} = \min_i \{z_{ik}\} \text{ – jeśli cecha jest destymulantą,}$$

K – liczba cech diagnostycznych.

Następnie wyznacza się odległości obiektu badania od ustalonego wzorca rozwoju, stosując metrykę euklidesową o postaci:

$$d_i = \sqrt{\sum_{k=1}^K (z_{ik} - z_{0k})^2}, \quad (i = 1, 2, \dots, N),$$

gdzie: N – liczba obiektów.

Na podstawie wartości d_i konstruowany jest względny taksonomiczny miernik rozwoju, definiowany jako (Nowak 1990):

$$\mu_i = 1 - \frac{d_i}{d_0} \quad (i = 1, 2, \dots, N),$$

gdzie:

$$d_0 \equiv \bar{d} + 2s_d,$$

przy czym:

$$\bar{d} = \frac{\sum_{i=1}^N d_i}{N} \quad \text{oraz} \quad s_d = \sqrt{\sum_{i=1}^N (d_i - \bar{d})^2}.$$

Syntetyczny miernik rozwoju Hellwiga przyjmuje zazwyczaj wartości z przedziału $[0, 1]^2$. Im mniejsza różnica wartości miernika μ_i od jedności, tym w mniejszym stopniu poziom rozwoju obiektu różni się od poziomu rozwoju obiektu uznanego za wzorzec. Syntetyczny miernik rozwoju jest wypadkową wszystkich cech charakteryzujących badane obiekty i pozwala określić osiągnięty, w pewnym, czasie „przeciętny” poziom wartości cech (Balicki 2009).

Do oceny poziomu życia w województwie zachodniopomorskim w roku 2015 wykorzystano także metodę wzorcową TOPSIS. Od metody Hellwiga, w której oblicza się odległość od wzorca, odróżnia ją wyznaczenie odległości euklidesowych każdego ocenianego obiektu zarówno od wzorca, jak i antywzorca rozwoju (Wysocki 2010). Ustalenie wartości wzorca (A^+) oraz antywzorca rozwoju (A^-) odbywa się według następujących wzorów:

$$A^+ = \left(\max_i(z_{i1}), \max_i(z_{i2}), \dots, \max_i(z_{iK}) \right) = (z_1^+, z_2^+, \dots, z_K^+),$$

$$A^- = \left(\min_i(z_{i1}), \min_i(z_{i2}), \dots, \min_i(z_{iK}) \right) = (z_1^-, z_2^-, \dots, z_K^-).$$

W unitaryzacji zerowanej jest:

$$z^+ = \underbrace{(1, 1, \dots, 1)}_K \quad z^- = \underbrace{(0, 0, \dots, 0)}_K.$$

W kolejnym kroku wyznacza się odległości euklidesowych każdego obiektu od wzorca i antywzorca:

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^K (z_{ik} - z_k^+)^2}, \quad d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^K (z_{ik} - z_k^-)^2}, \quad i = 1, 2, \dots, N.$$

Następnie oblicza się wartości cechy syntetycznej (Hwang, Yoon, 1981):

² Miara ta może przyjąć wartości ujemne dla obiektu, który charakteryzuje się wielkościami cech znacząco różniącymi się od tych wartości dla obiektu wzorcowego oraz innych obiektów (Panek 2009).

$$\mu_i = \frac{d_i^-}{d_i^+ + d_i^-}.$$

Przy czym $0 \leq \mu_i \leq 1$, $i=1,2,\dots,N$, N – liczba obiektów, K – liczba cech.

Im mniejsza jest odległość danego obiektu od wzorca rozwoju, a tym samym większa od antywzorca rozwoju, tym bliższa 1 jest wartość cechy syntetycznej.

Na podstawie wartości mierników uzyskanych przedstawionymi metodami zostaje utworzone uporządkowanie liniowe i wyznaczenie typów rozwojowych klas obiektów. Wykorzystując wartości zmiennej syntetycznej, tworzy się typologię grup opartą na kryterium statystycznym wykorzystującym średnią arytmetyczną miernika i jego odchylenie standardowe (Wysocki 2010):

- I klasa: $\mu_i \geq \bar{\mu} + s_\mu$ – bardzo wysoki poziom badanego zjawiska;
- II klasa: $\bar{\mu} < \mu_i \leq \bar{\mu} + s_\mu$ – wysoki poziom badanego zjawiska;
- III klasa: $\bar{\mu} - s_\mu < \mu_i \leq \bar{\mu}$ – średni poziom badanego zjawiska;
- IV klasa” $\mu_i < \bar{\mu} - s_\mu$ – niski poziom badanego zjawiska.

Zaletą przedstawionej metody klasyfikacji obiektów jest możliwość identyfikacji poszczególnych grup typologicznych oraz ich porównywanie ze względu na poziom badanego zjawiska społeczno-ekonomicznego, osiągnięty przez obiekty wchodzące w skład wyodrębnionych grup.

9.4. Materiał badawczy

Przed przystąpieniem do oceny poziomu życia ludności, należy dokonać wyboru cech diagnostycznych charakteryzujących badane zjawisko. Jest to czynność bardzo ważna, mająca wpływ na ostateczne wyniki badania. Cechy powinny spełniać określone kryteria zarówno merytoryczne, jak i formalne. W literaturze przedmiotu można spotkać wiele wymagań stawianych cechom diagnostycznym, które powinny (Kukuła 2000):

- odgrywać ważną rolę w opisie zjawiska;
- być dostępne dla prowadzenia badania empirycznego;
- być słabo skorelowane między sobą, aby nie powielać informacji o badanym zjawisku;
- być mocno skorelowane z tzw. cechami zredukowanymi;
- cechować się wysokim stopniem zmienności.

W liniowym porządkowaniu obiektów kryterium merytoryczne ma kluczowe znaczenie. Jak twierdzi Kukuła (2000), skorelowanie między cechami diagno-

stycznymi nie jest przeszkodą w budowie rankingu. Cecha syntetyczna powstaje poprzez sumowanie odpowiednio przekształconych cech. Sumując cechy uznane za ważne (kryterium merytoryczne), skorelowanie między nimi nie podważa słuszności ich wyboru.

Stosując przedstawione podejście do wyboru cech diagnostycznych, utworzono wstępną listę cech diagnostycznych, przypisując je do odpowiednich obszarów poziomu życia (tab. 9.1.). Wszystkie cechy zostały przedstawione w postaci wskaźników, umożliwiając porównywanie obiektów.

Tabela 9.1. Obszary poziomu życia i cechy diagnostyczne

Lp.	Obszar życia	Cecha
1.	Rynek pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Stopa bezrobocia rejestrowanego (w %) • Pracujący na 1000 ludności • Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok • Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto (województwo = 100) • Podmioty gospodarki narodowej na 10 tys. ludności
2.	Ochrona zdrowia	<ul style="list-style-type: none"> • Łóżka w szpitalach na 10 tys. ludności • Liczba ludności na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej • Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną • Porady lekarskie udzielone na 1000 mieszkańców
3.	Środowisko	<ul style="list-style-type: none"> • Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków (w %) ludności ogółem • Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km² w t • Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km² w t • Odpady (z wyłączeniem odpadów komunalnych) wytworzone na 1 km² w t • Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona na 1 mieszkańca w m²
4.	Warunki mieszkaniowe i infrastruktura komunalna	<ul style="list-style-type: none"> • Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności • Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m² • Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności • Sieć rozdzielcza wodociągowa na 100 km² w km • Sieć rozdzielcza kanalizacyjna na 100 km² w km • Sieć rozdzielcza gazowa na 100 km² w km

Tabela 9.1. Obszary poziomu życia i cechy diagnostyczne (dok.)

Lp.	Obszar życia	Cecha
5.	Kultura i turystyka	<ul style="list-style-type: none"> • Wypożyczenia księgozbioru w bibliotekach publicznych na 1000 ludności • Czytelnicy na 1000 ludności • Widzowie w kinach stałych na 1000 ludności • Udzielone noclegi w tys. na 1000 ludności • Korzystający z noclegów w tys. na 1000 ludności • Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (w %)
6.	Edukacja	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie w szkołach podstawowych na 10 tys. ludności • Uczniowie w liceach na 10 tys. ludności • Uczniowie w szkołach policealnych na 10 tys. ludności • Dzieci w przedszkolach na 100 miejsc
7.	Bezpieczeństwo publiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności • Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję (w %)
8.	Transport	<ul style="list-style-type: none"> • Drogi powiatowe o nawierzchni twardej na 100 km² • Liczba samochodów osobowych zarejestrowanych na 10000 ludności • Liczba wypadków na 10000 ludności

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszym kroku analizy zbadano zmienność cech wybranych pod względem przyjętego kryterium, tj. poziomu życia mieszkańców w województwie zachodniopomorskim w roku 2015. Tylko jedna cecha – liczba uczniów w szkołach podstawowych na 10 tys. ludności – charakteryzowała się niską zmiennością. Wartość współczynnika zmienności wyniosła dla tej cechy 5,16%. Zróżnicowanie pozostałych cech, z każdego obszaru, było na wysokim poziomie, powyżej 10%.

W celu ustalenia ostatecznej listy cech diagnostycznych dotyczących poziomu życia zastosowano następujące postępowanie:

- dla każdego z ośmiu obszarów określono wagi – w analizowanym przypadku uznano, iż każdy obszar jest jednakowo ważny i nadano mu wagę wynoszącą jeden;
- kierując się kryterium zmienności (Kukuła 2000) oraz podejściem merytorycznym, z każdego obszaru wybrano po dwie cechy, odznaczające się najwyższą zmiennością.

Sposób doboru cech zastosowany w badaniu umożliwia uwzględnienie cech z każdego wymiaru poziomu życia. Ostatecznie do oceny poziomu życia ludności wykorzystano następujące cechy:

– *Rynek pracy:*

X_1 – stopa bezrobocia rejestrowanego (w %);

X_2 – podmioty gospodarki narodowej na 10 tys. ludności;

– *Ochrona zdrowia:*

X_3 – łóżka w szpitalach na 10 tys. ludności;

X_4 – liczba ludności na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej;

– *Środowisko:*

X_5 – emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km² (w tonach);

X_6 – odpady (z wyłączeniem odpadów komunalnych) wytworzone na 1 km² (w tonach);

– *Warunki mieszkaniowe i infrastruktura komunalna:*

X_7 – mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności;

X_8 – sieć rozdzielcza kanalizacyjna na 100 km² w km;

– *Kultura i turystyka:*

X_9 – widzowie w kinach stałych na 1000 ludności;

X_{10} – udzielone noclegi w tys. na 1000 ludności.

– *Edukacja:*

X_{11} – uczniowie w szkołach policealnych na 10 tys. ludności;

X_{12} – dzieci w przedszkolach na 100 miejsc.

– *Bezpieczeństwo publiczne:*

X_{13} – przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności;

X_{14} – wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję (w %).

– *Transport:*

X_{15} – drogi powiatowe o nawierzchni twardej na 100 km²;

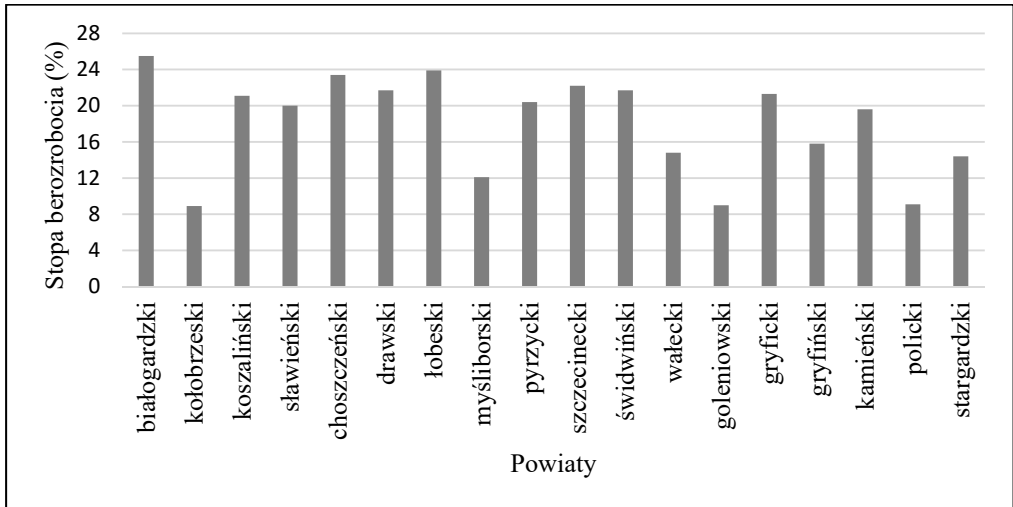
X_{16} – liczba wypadków na 10000 ludności.

Najniższą stopę bezrobocia w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego w roku 2015 zanotowano w powiecie kołobrzeskim (8,9%), najwyższą zaś w powiecie białogardzkim (25,5%). Powiat kołobrzeski posiadał także największą liczbę podmiotów gospodarki narodowej na 10 tys. ludności – 1593, natomiast najniższa liczba podmiotów została odnotowana w powiecie choszczeńskim – 826, przy średniej ogólnej wynoszącej dla wszystkich powiatów ziemskich 1093. Liczba łóżek w szpitalach na 10 tys. ludności powiatu była najwyższa w powiecie choszczeńskim, a najniższa w powiecie łobeskim. Natomiast druga cecha charakteryzująca ochronę zdrowia – liczba ludności na

1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej – najwyższą wartość osiągnęła w powiecie koszalińskim – 2058, a najniższą w powiecie kołobrzeskim – 1060. W domenie *środowisko*, powiat gryficki wyróżnił się korzystnie spośród pozostałych powiatów dzięki najniższym wartościom obu cech przyjętych w badaniu, tj. emisji zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km² w tonach oraz wielkości odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych) wytworzonych na 1 km² w tonach. Wartości dla wymienionych cech wynoszą odpowiednio 0,029 ton oraz 1,4 ton na 1 km². W powiecie polickim nastąpiło wielokrotne przekroczenie wartości średnich dla cech charakteryzujących środowisko. Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km² w tonach wyniosła 9,5 (przy średniej ogólnej 1,10) a wielkość wytworzonych odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych) na 1 km² w tonach była ponad 12 razy wyższa od średniej dla wszystkich powiatów i wyniosła 5582,7 ton na 1 km². Takie wysokie wartości dotyczące emisji zanieczyszczeń gazowych oraz wytworzonych odpadów należy uzasadnić działaniem w powiecie polickim Zakładów Chemicznych. W przypadku domeny odnoszącej się do warunków mieszkaniowych i infrastruktury komunalnej najwięcej mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 ludności zanotowano w powiecie kamieńskim (7,2) a najmniej – gryfickim – 1,2. Natomiast w powiecie kołobrzeskim istniała, w roku 2015, najdłuższa sieć rozdzielcza kanalizacyjna w km na 100 km², a w powiecie łobeskim odnotowano ponad dziesięciokrotnie krótszą długość tej sieci. Powiat kołobrzeski, w którym, w działalności gospodarczej dominuje funkcja turystyczna, charakteryzuje się najwyższą liczbą udzielonych noclegów w tys. na 1000 mieszkańców – 54,1. Z zakresu edukacji najwięcej młodzieży z powiatu stargardzkiego kształci się w szkołach policealnych, na co duży wpływ ma z pewnością sąsiedztwo miasta Szczecin. W niektórych powiatach, np. sławieńskim i gryfińskim nie odnotowano uczniów szkół policealnych. Natomiast liczba dzieci w przedszkolach na 100 miejsc waha się od 77,2 w powiecie sławieńskim do 98,2 w powiecie gryfickim. Powiat choszczeński charakteryzuje się najwyższą liczbą przestępstw stwierdzonych przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności (315) i jednocześnie występuje w tym powiecie najwyższy procentowy wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję (90%). Najniższa liczba przestępstw stwierdzonych przez policję została odnotowana w powiecie pyrzyckim, a najniższa wykrywalność w powiecie koszalińskim. Długość dróg powiatowych w km o nawierzchni twardej na 100 km² waha się od 16,4 dla wałeckiego do 40 w powiecie pyrzyckim. Najwięcej wypadków na 10000 ludności odnotowano w kołobrzeskim, a najmniej w powiecie stargardzkim. Cechy przyjęte do oceny poziomu życia ludności w województwie zachodniopomorskim w ujęciu powiatów ziemskich charakteryzują się silną zmiennością.

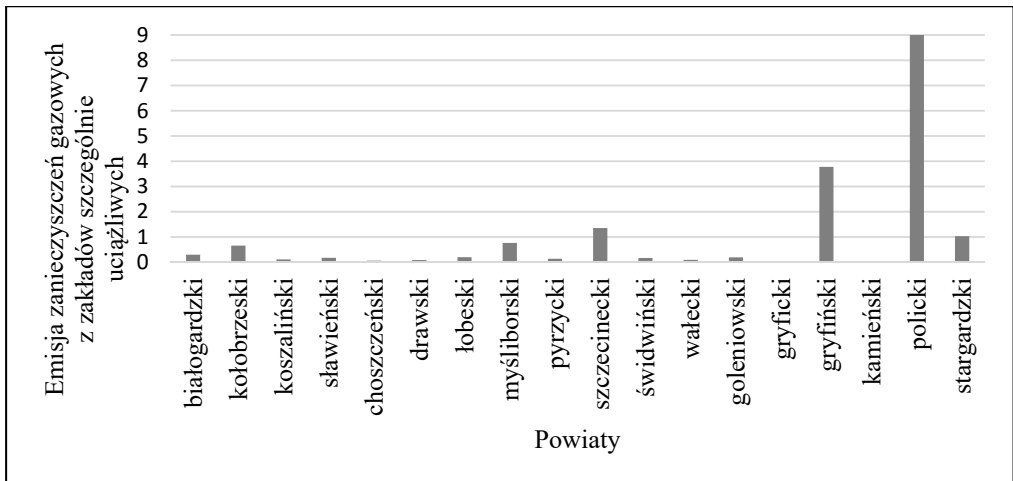
Na wykresie 9.1.–9.4. przedstawiono kształtowanie się wybranych cech w powiatach ziemskich w województwie zachodniopomorskim w roku 2015.

Wykres 9.1. Struktura powiatów ziemskich według stopy bezrobocia

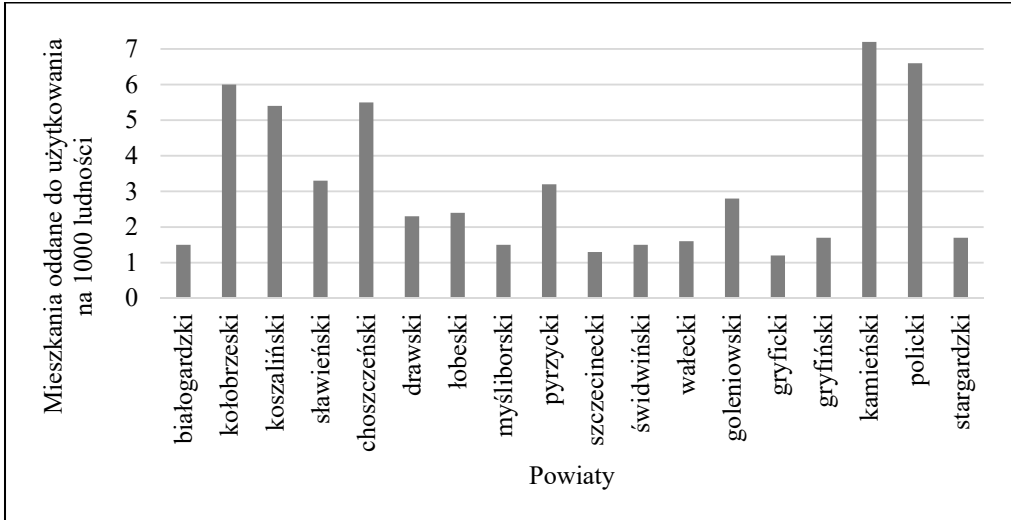
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Szczecinie.

Wykres 9.2. Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych w powiatach ziemskich

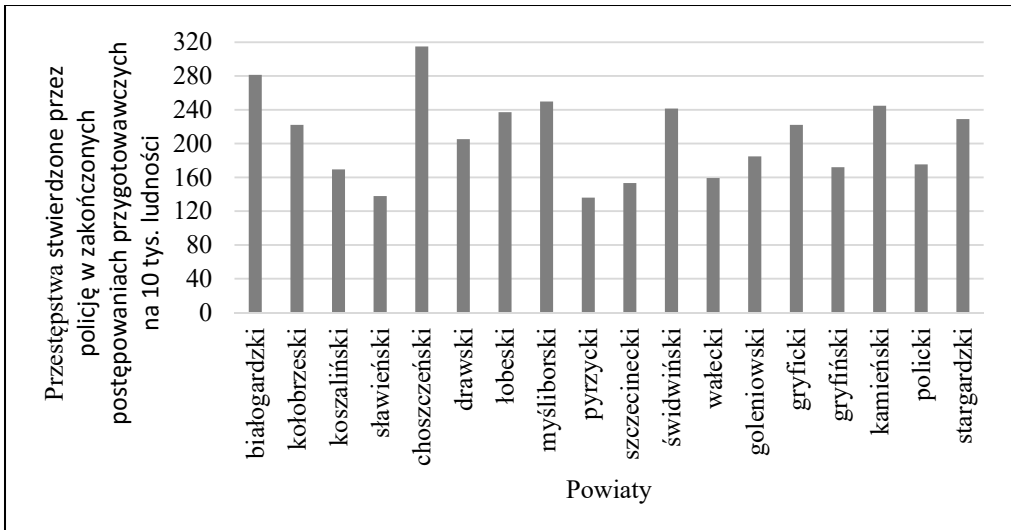
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Szczecinie.

Wykres 9.3. Struktura powiatów według liczby mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Szczecinie.

Wykres 9.4. Struktura powiatów ze względu na liczbę przestępstw stwierdzonych przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności

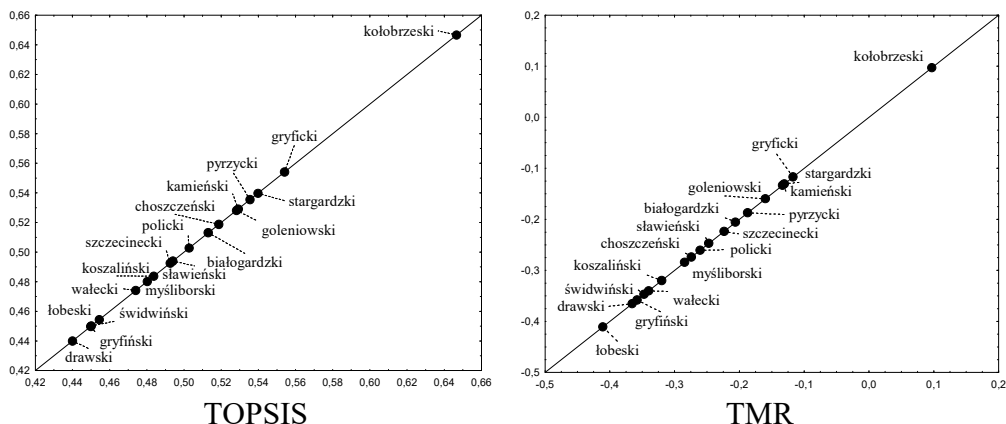

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Szczecinie.

9.5. Wyniki liniowego porządkowania powiatów województwa zachodniopomorskiego

Na podstawie otrzymanego zbioru cech diagnostycznych dokonano liniowego porządkowania powiatów ziemskich województwa zachodniopomorskiego pod względem poziomu życia mieszkańców. Określono także klasy typologiczne powiatów. Przed przystąpieniem do wyznaczenia wartości miernika, zamieniono cechy uznane za destymulanty na stymulanty. Przekształcenie dotyczyło cech o numerach: 1, 4, 5, 6, 9, 12, 13, 16. Porządkowanie powiatów według wartości mierników zaprezentowano na wykresie 9.5.

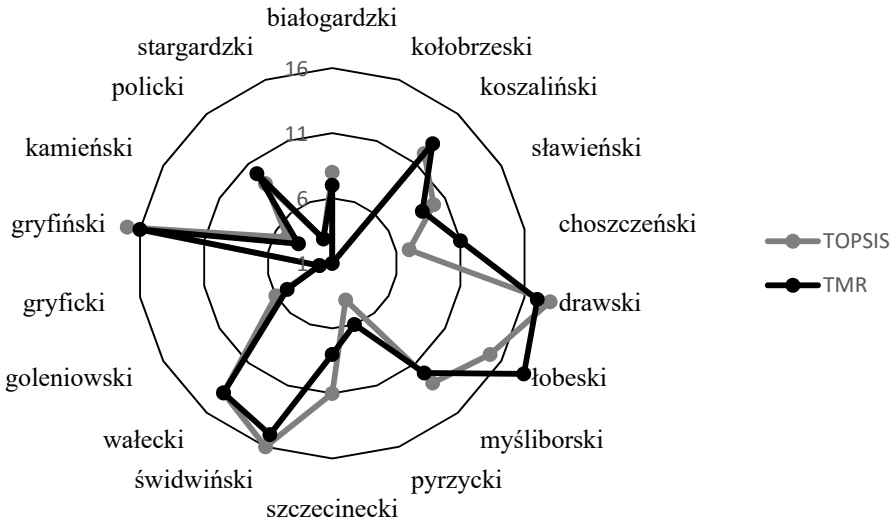
Wykres 9.5. Liniowe porządkowanie powiatów ziemskich województwa zachodniopomorskiego pod względem poziomu życia mieszkańców

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie wykresu 9.5. można stwierdzić, iż pierwsze miejsce w obu porządkowaniach zajął powiat kołobrzeski. Ostatnią pozycję zajęły powiaty: drawski (TOPSIS) i łobeski (TMR). Niektóre powiaty np. stargardzki, gryficki czy walecki znajdowały się na tych samych pozycjach w obu porządkowaniach. W przypadku pozostałych powiatów różnice w miejscach nie były duże i wynosiły co najwyżej cztery pozycje (np. powiat choszczeński zajął 7 lokatę według metody TOPSIS i 11 według TMR). Zgodność porządkowań zbadano za pomocą współczynnika τ Kendalla. Wyznaczona wartość wyniosła 0,830 i świadczy o silnej zgodności pozycji zajmowanych przez powiaty w obu liniowych porządkowaniach. Na wykresie 9.6. zaprezentowano pozycje zajmowane przez powiaty uzyskane metodami: TOPSIS i TMR.

Wykres 9.6. Pozycje zajmowane przez powiaty uzyskane metodami: TOPSIS i TMR

Źródło: opracowanie własne na podstawie ryc. 5.

Powiat kołobrzescki zajął pierwszą pozycję dzięki m.in. korzystnym wartościom cech, w takich domenach, jak: rynek pracy (stopa bezrobocia, liczba podmiotów gospodarki narodowej na 10 tys. ludności), ochrona zdrowia (liczba ludności na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej), infrastruktura komunalna (sieć rozdzielcza kanalizacyjna na 100 km² w km), turystyka (udzielone noclegi w tys. na 1000 ludności) oraz transport (liczba wypadków na 10000 ludności). Powiaty z ostatnich miejsc (drawski i łobeski) charakteryzują się przede wszystkim wysoką stopą bezrobocia, niską liczbą podmiotów gospodarki narodowej na 10 tys. ludności oraz liczbą łóżek w szpitalach na 10 tys. ludności. Ponadto, w powiatach tych, zanotowano bardzo niskie wartości wskaźników z wymiaru dotyczącego mieszkań i infrastruktury komunalnej oraz kultury, turystyki i edukacji.

Na podstawie wartości miernika utworzono cztery klasy typologiczne województw (tab. 9.2.).

Tabela 9.2. Grupy typologiczne powiatów ziemskich województwa zachodniopomorskiego pod względem poziomu życia mieszkańców

Grupa typologiczna	Powiat ziemski	
	TOPSIS	TMR
I	kołobrzescki, gryficki	kołobrzescki, gryficki, stargardzki

Tabela 9.2. Grupy typologiczne powiatów ziemskich województwa zachodniopomorskiego pod względem poziomu życia mieszkańców

Grupa typologiczna	Powiat ziemski	
	TOPSIS	TMR
II	stargardzki, pyrzycki, kamieński, goleniowski, choszczeński, białogardzki	kamieński, goleniowski, pyrzycki, białogardzki, szczeciński
III	policki, sławieński, szczecinecki, koszaliński, myśliborski, wałecki	sławieński, policki, choszczeński, myśliborski, koszaliński, wałecki, świdwiński, gryfiński
IV	łobeski, świdwiński, gryfiński, drawski	drawski, łobeski

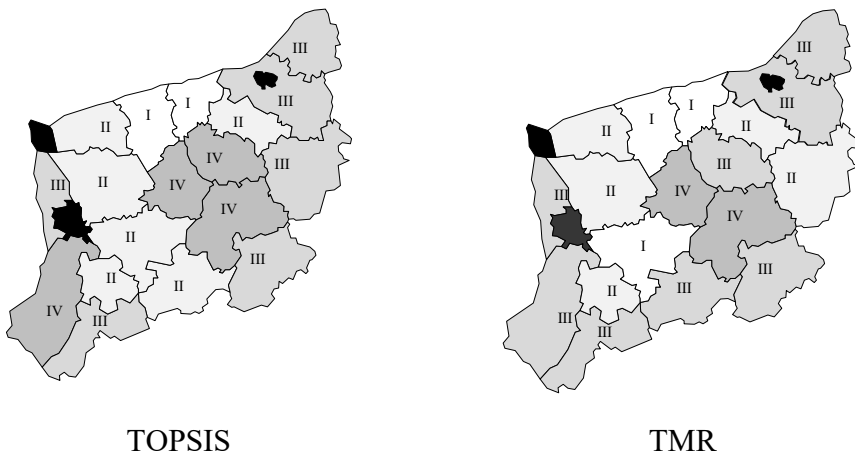
Źródło: opracowanie własne na podstawie wykresie 9.5.

Grupy typologiczne powiatów województwa zachodniopomorskiego wyodrębnione pod względem poziomu życia mieszkańców różnią się składem i liczbą obiektów. Postępowanie, przeprowadzone według metody TOPSIS, do grupy pierwszej, o najwyższym poziomie życia ludności, pozwoliło zaliczyć dwa nadmorskie powiaty: kołobrzesci i gryficki. Natomiast według metody TMR do klasy pierwszej należy także powiat stargardzki. Różnice w przynależności do klas stwierdzono także w przypadku takich powiatów jak: choszczeński (II klasa wg TOPSIS i III wg TMR), szczecinecki (III klasa wg TOPSIS i II wg TMR), świdwiński (IV klasa wg TOPSIS i III wg TMR), gryfiński (III klasa wg TOPSIS i II wg TMR).

W opracowaniu scharakteryzowano grupy uzyskane metodą TOPSIS. Grupa pierwsza obejmuje obiekty o najwyższym poziomie życia mieszkańców z uwzględnieniem przyjętych cech diagnostycznych. Średnie wartości cech dla dwóch powiatów z tej klasy znacznie przewyższają średnie dotyczące wszystkich obiektów oraz średnie dla pozostałych grup. Taka sytuacja dotyczy przede wszystkim wymiarów: rynek pracy, ochrona zdrowia i środowisko oraz edukacja i transport. Druga grupa to powiaty o dobrej sytuacji w porównaniu z innymi skupieniami, w szczególności pod względem: wielkości emisji zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km² w tonach, liczby mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 ludności, wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję (w %) oraz liczby wypadków na 10 tys. ludności. Klasa trzecia ujmuje powiaty, dla których, takie cechy jak: wielkość odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych) wytworzone na 1 km² w tonach, wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję (w %) oraz długość dróg powia-

towych o nawierzchni twardej na 100 km² przyjmowały najbardziej niekorzystne średnie wartości w stosunku do pozostałych klas powiatów. Natomiast klasa czwarta zawierała obiekty, które charakteryzowały się najgorszymi wartościami średnimi dla cech z większości wymiarów poziomu życia: rynku pracy (np. najwyższa stopa bezrobocia), ochrony zdrowia (np. najwięcej ludności na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej), warunków mieszkaniowych i infrastruktury komunalnej (np. najmniej mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 ludności) oraz edukacji (np. najmniej uczniów w szkołach policealnych na 10 tys. ludności). Na wyk. 9.7. przedstawiono przestrzenną delimitację powiatów ziemskich województwa zachodniopomorskiego pod względem poziomu życia mieszkańców.

Wykres 9.7. Przestrzenna delimitacja powiatów ziemskich województwa zachodniopomorskiego pod względem poziomu życia mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie tablicy 9. 2.

9.6. Podsumowanie

Przeprowadzone badanie pozwoliło na wyciągnięcie następujących wniosków:

- powiaty ziemskie województwa zachodniopomorskiego są zróżnicowane pod względem poziomu życia mieszkańców;
- ze względu na wieloaspektowy charakter badanej kategorii w jej analizie należy uwzględnić różne dziedziny życia;

- cechy wykorzystane w badaniu charakteryzowały się silną zmiennością, dzięki czemu dyskryminowały powiaty ziemskie pod względem poziomu życia mieszkańców;
- wyniki liniowego porządkowania powiatów wybranymi metodami: TOPSIS i TMR dały zbliżone wyniki;
- na pierwszym miejscu, w obu porządkowaniach, znalazł się powiat kołobrzeski, który pierwszą pozycję zawdzięcza m.in. korzystnym wartościom cech, w takich domenach jak: rynek pracy, ochrona zdrowia, infrastruktura komunalna, turystyka oraz transport;
- ostatnie pozycje w liniowych porządkowaniach powiatów ziemskich zajęły: powiat drawski (TOPSIS) i powiat łobeski (metoda Hellwiga);
- klasyfikacja typologiczna przeprowadzona na podstawie wartości mierników pozwoliła na wyodrębnienie czterech grup powiatów zbliżonych pod względem poziomu życia mieszkańców;
- według metody TOPSIS najwyższym poziomem życia charakteryzuje się grupa zawierająca powiaty: kołobrzeski i gryficki. Natomiast według metody Hellwiga do grupy powiatów o najwyższym poziomie życia zaliczono także powiat stargardzki. Powiaty z pierwszej grupy charakteryzują się najlepszymi wartościami we wszystkich badanych domach poziomu życia;
- do grupy powiatów o najniższym poziomie życia zostały zaklasyfikowane powiaty: drawski, łobeski i gryfiński (TOPSIS). Metoda Hellwiga zaliczyła powiat gryfiński do grupy trzeciej. Powiaty zaliczone do czwartej klasy charakteryzowały się najniższymi wartościami cech przyjętych w badaniu;
- przeprowadzone badanie wykazało użyteczność wybranych metod liniowego porządkowania powiatów w ocenie poziomu życia ich mieszkańców.

Bibliografia

- Balicki A. (2009), *Statystyczna analiza wielowymiarowa i jej zastosowania społeczno-ekonomiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Brewer M., O’Dea C. (2012), *Measuring Living Standards with Income and Consumption: Evidence from the UK*, Institute for Social & Economic Research, No. 2012–05.
- Borys T. (1978), *Metody normowania cech w statystycznych badaniach porównawczych*, Przegląd Statystyczny 1978, 25 (2), 227–239.
- Bywalec Cz. (1986), *Wzrost gospodarczy a przemiany poziomu życia społeczeństwa polskiego w latach 1945–1980*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Monografie, nr 70.
- Chaudhuri S., Gupta N. (2009), *Levels of Living and Poverty Patterns: a District-Wise Analysis for India*, „Economic & Political Weekly” 2009, vol. XLIV, No. 9, 94–110.
- Drewnowski J. (1966), *The Level of Living Index*, United Nations Research Institute for Social Development, Genewa.

- Drewnowski, J. (1972), *Social Indicators and Welfare Measurement: Remarks on Methodology*, „The Journal of Development Studies” 1972, 8(3).
- Easterlin R. A. (2000), *The Worldwide Standard of Living since 1800*, „The Journal of Economic Perspectives” 2000, Vol. 14, No. 1, 7–26.
- Fleurbaey M., Gaulier G. (2007), *International Comparisons of Living Standards by Equivalent Incomes*, „CEPII, Working Paper” 2007, No. 03.
- Gotowska M. (2013), *Problemy definiowania poziomu i jakości życia*, [w:] *Poziom i jakość życia w dobie kryzysu*, Z. Wyszowska, M. Gotowska (red.), Wydawnictwo Uczelniane Uniwersytetu Techniczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 18.
- Hellwig Z., (1968), *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju i strukturę wykwalifikowanych kadr*, *Przegląd Statystyczny* 1968, nr 15 (4), 307–327.
- Hwang C.L., Yoon K. (1981), *Multiple Attribute Decision-Making: Methods and Applications*, Berlin: Springer.
- Kalinowski S. (2015), *Poziom życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach*, PWN, Warszawa.
- Kukuła K. (2000). *Metoda unitaryzacji zerowanej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kukuła K. (2014). *Budowa rankingu województw ze względu na wyposażenie techniczne rolnictwa w Polsce*, „Wiadomości Statystyczne” 2014, nr 7, Warszawa, s. 62–76.
- Machowska-Szewczyk M., Sompolska-Rzechuła A. (2012), *Ocena stabilności wyników klasyfikacji województw Polski pod względem poziomu życia ludności*, „Metody ilościowe w Badaniach Ekonomicznych” 2012, t. XIII/3, Wydawnictwo SGGW w Warszawie, Warszawa, 159–168.
- Luszniewicz A. (1990), *Statystyka a rzeczywistość: refleksje analityczne*, [w:] *Poziom życia ludności Polski w latach 1988–1989*, Raport nr 3, IGS SGPiS, Warszawa.
- Nowak E. (1990), *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa.
- Panek T. (2009), *Statystyczne metody wielowymiarowej analizy porównawczej*, SGH, Warszawa.
- Słaby T. (1990), *Poziom życia, jakość życia*, „Wiadomości Statystyczne” 1990, nr 9.
- Sompolska-Rzechuła A. (2016), *Diversification of Rural Areas in Poland in terms of Level of Living*, „Economic Science For Rural Development” 2016, No. 44, s. 182–190.
- Winiarczyk-Rażniak A., Raźniak P. (2011), *Regional differences in the standard of living in Poland (based on selected indices)*, „Procedia Social and Behavioral Sciences” 2011, No. 19, s. 31–36.
- Województwo zachodniopomorskie. Podregiony, powiaty, gminy* (2016), Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin.
- Zeliaś A. (2000), *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków.
- Zeliaś A. (red). (2004), *Poziom życia w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, PWE, Warszawa.

Dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA, Prof. US

Wydział Nauk o Ziemi

Uniwersytet Szczeciński

10. Wyzwania polityki społecznej i gospodarczej wobec sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego

10.1. Wprowadzenie

Cechą charakterystyczną otaczającej nas rzeczywistości są ciągłe zmiany, z których część w sposób pozytywny oddziałuje na procesy rozwojowe, inne zaś stanowić mogą ich zagrożenie. Do zagrożeń, stanowiących często wyzwania, są zaliczane identyfikowane w Polsce przemiany demograficzne, zróżnicowane w znacznym stopniu przestrzennie i w efekcie w różnym stopniu kształtujące możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych jednostek administracyjnych i obszarów funkcjonalnych kraju.

Celem artykułu jest ocena sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego i sformułowanie wyzwań polityki społeczno-gospodarczej, wynikających ze zmian struktur demograficznych województwa zachodniopomorskiego, w nawiązaniu do zasad zrównoważonego rozwoju regionalnego. Podstawę oceny będą stanowić diagramy trajektorii zmian liczby i struktury wiekowej ludności objętego analizą regionu.

10.2. Metodyka badania

Pojęcie trajektorii powszechnie jest używane w balistyce, choć pochodzi z dziedziny fizyki, w ramach której oznacza krzywą lub ścieżkę opisującą ruch ciała w czasie i przestrzeni. Trajektoria może być zatem wykorzystywana zarówno do analiz przestrzennych, jak i czasowych. W pierwszym przypadku uwaga jest skupiona na ścieżce, wzdłuż której ciało się przemieszcza, a w drugim na czasie niezbędnym do pokonania odległości od miejsca początkowego do punktu końcowego (Parysek, Mierzejewska 2012). Trudno jest wskazać autora tego prostego, ale bardzo interesującego podejścia metodologicznego, wy-

korzystywanego w odniesieniu do zjawisk społeczno-gospodarczych przez Ormerod'a (1993), Hingel'a (1993), Paryska (2002a, 2002b, 2004), a także, w odniesieniu do zjawisk demograficznych, przez Paryska i Mierzejewską (2012). Trajektoria jest rysowana przy wykorzystaniu bardzo prostego rozwiązania. Zdarzenie lub dwa kolejne pomiary określonej zmiennej w czasie są zaznaczone jako punkt w prostokątnym układzie współrzędnych (np. przyrost naturalny w 1995 r. na osi X, a w roku 1996 na osi Y, lub odwrotnie). Powtarzanie tych działań przez kolejne lata badanego szeregu czasowego, a następnie połączenie kolejnych punktów linią (zwykle krzywą) prowadzi do wyznaczenia trajektorii rozwoju, obrazującej przebieg badanego procesu.

Interpretacja tak uzyskanego diagramu (trajektorii) jest dokonywana z uwzględnieniem kształtu poszczególnych odcinków krzywej i odległości między punktami opisującymi kolejne zdarzenia. Należy tu podkreślić, że wykreślona trajektoria ilustruje uogólniony przebieg procesu, a jego interpretacja powinna być poparta analizą konkretnych danych statystycznych.

Trajektorie takie wyrysowano dla ludności ogółem oraz w odniesieniu do grup ekonomicznych ludności dla lat 1996–2015 dla Polski, województwa zachodniopomorskiego oraz miasta Szczecina, co pozwoliło na porównanie identyfikowanych w regionie tendencji demograficznych na tle kraju oraz najważniejszego w województwie ośrodka miejskiego, który można potraktować, zgodnie z terminologią E. Perroux, jako biegun wzrostu społeczno-gospodarczego. Potrzebne do analizy dane statystyczne pozyskano z GUS.

10.3. Trajektorie zmian sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego na tle Polski i Szczecina

Analizy zmian demograficznych w zakresie liczby oraz struktury wiekowej ludności województwa zachodniopomorskiego dokonano, o czym już wcześniej wspomniano, na podstawie trajektorii rozwoju dla lat 1996–2015, dokonując jednocześnie porównania trendów regionalnych z krajowymi oraz obserwowanymi na terenie Szczecina (ryc. 10.1., 10.2., 10.3., 10.4.). Strukturę wiekową ludności zbadano w podziale na grupy ekonomiczne, przy uwzględnieniu ludności w wieku przedprodukcyjnym (14 lat i mniej), produkcyjnym (15–59 lat kobiety, 15–64 lata mężczyźni) oraz poprodukcyjnym (kobiety 60 lat i więcej, mężczyźni 65 lat i więcej), zgodnie z metodologią przyjętą przez GUS.

Jak wynika z analizy ryciny 10.1., trajektoria zmian w liczbie ludności województwa zachodniopomorskiego jest bardzo podobna do tej wykreślonej

dla kraju. W obu przypadkach w początkowych latach analizowanego okresu następował wzrost liczby ludności, następnie spadek, w latach 1998–2000 dość dynamiczny wzrost, potem stagnacja, zaś w latach 2010–2011 ponowny wzrost, a po tym roku wyraźny spadek. Nieco inaczej sytuacja kształtowała się na terenie Szczecina, gdzie liczba ludności zmniejszała się od początku okresu analizy do roku 2008, a po niewielkich zawirowaniach w latach 2009–2011 ponownie zaczęła spadać.

Z punktu widzenia planowania rozwoju, istotna jest nie tylko liczba, ale i struktura ludności zamieszkującej dany obszar, w szczególności ze względu na wiek, a co z tym związane, możliwości podjęcia pracy czy też zapotrzebowania na różne rodzaje usług.

Tendencje w zakresie zmian w liczbie ludności w wieku przedprodukcyjnym w przypadku wszystkich analizowanych jednostek są bardzo podobne. W Polsce, i w województwie zachodniopomorskim, był to powolny, sukcesywny ubytek ludności tej grupy wiekowej. Tylko w niewielkim zakresie odbiega od tej tendencji sytuacja Szczecina, gdzie w kilku ostatnich latach zaobserwowano niewielkie zawirowania w tym względzie (tab. 10.2.). Generalnie jednak także w przypadku miasta tendencja jest malejąca, a trend niekorzystny.

W grupie osób w wieku produkcyjnym tendencje zmian obserwowane na podstawie wyznaczonych trajektorii były zmienne, przy czym bardzo podobne w województwie zachodniopomorskim i w Polsce (ryc. 10.3.). W obu tych jednostkach w latach 1996–2010 jest widoczny wzrost liczby ludności w tej grupie wiekowej, a od roku 2011 jest identyfikowany dość dynamiczny spadek. Inaczej jest w przypadku Szczecina, gdzie ubytek ludności w tej grupie wiekowej występował praktycznie już od roku 2000.

Jednakowe tendencje zmian we wszystkich analizowanych jednostkach zaobserwowano w odniesieniu do liczby ludności w wieku poprodukcyjnej, której z roku na rok przybywa, a tempo tych zmian jest coraz większe (ryc. 10.4.).

Z przeprowadzonej analizy wynika jednoznacznie, że obserwowane w województwie zachodniopomorskim tendencje w zakresie zmian liczby ludności i struktur wiekowych nie są korzystne z punktu widzenia prowadzenia rozwoju, choć nie odbiegają od przemian zachodzących w kraju. Dotyczy to przede wszystkim ubytku ludności oraz postępującego starzenia się społeczeństwa, przejawiającego się zmniejszaniem się liczby osób w wieku przedprodukcyjnych, przy przyroście tych w wieku produkcyjnym. W Szczecinie niestety – głównym ośrodku regionalnym – sytuacja w tym względzie nie jest lepsza, choć w tym przypadku ubytek liczby ludności i niekorzystne zmiany struktur demograficznych mogą być efektem,

obserwowanych w wielu dużych miastach Polski, procesów suburbanizacyjnych. Jednoznaczne wnioski w tym przypadku wymagałyby szczegółowych badań, określających kierunki migracyjne ludności Szczecina.

Nie ulega wątpliwości, że obserwowane tendencje ludnościowe województwa zachodniopomorskiego wywierają muszą określony wpływ na tempo i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego. W tej sytuacji zmiany demograficzne potraktować można jako wyzwanie dla rozwoju badanego regionu.

10.4. Rozwój zrównoważony jako podstawowy cel rozwoju regionalnego

Podstawowym celem każdej jednostki jest trwanie i rozwój. W przypadku województwa, które w warunkach polskich traktuje się jako region, celem jest rozwój regionalny. Zważywszy na fakt, iż zgodnie z Konstytucją RP, podstawą wszelkich podejmowanych działań ma być rozwój zrównoważony, będziemy mówić o zapewnieniu trwałego, podtrzymywalnego, w maksymalnym stopniu samowystarczalnego rozwoju regionalnego, którego celem jest zaspokojenie potrzeb obecnego oraz przyszłych pokoleń oraz gospodarowanie w ramach ograniczeń stawianych przez środowisko przyrodnicze (WCED 1997, Mierzejewska 2009). Kwestią pozostaje to, jak zapewnić stabilny, zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy w warunkach zmniejszania się potencjału ludnościowego oraz niekorzystnych zmian struktury demograficznej mieszkańców, a konkretnie starzenia się społeczeństwa?

Podjęcie tego wyzwania i uporanie się z nim będzie zależało w dużej mierze od przyjęcia właściwej polityki rozwojowej, i to zarówno intraregionalnej, jak i interregionalnej (Gilowska, Gorzelak, Jałowiecki, Sobczak 1998; Churski 2008). Region należy bowiem potraktować nie tylko jako odrębną jednostkę administracyjną, ale jednocześnie jako sumę powiatów i gmin wchodzących w jego skład, a także jako część większej całości (kraju). Innymi słowy, o rozwoju regionalnym, będzie decydować nie tylko przyjmowana na tym poziomie polityka rozwojowa, ale także suma polityk realizowanych na poziomie powiatów i gmin. Istotną rolę w tym zakresie odegra ponadto polityka regionalna państwa, uzależniona w znacznym stopniu od polityki regionalnej Unii Europejskiej, której Polska jest członkiem. Zapewnienie rozwoju regionalnego w tak złożonych, i do tego demograficznie niekorzystnych warunkach, nie jest (i w najbliższych latach nie będzie) rzeczą prostą.

Uporanie się z problemami rozwoju regionalnego wymaga zintegrowania polityk rozwojowych, i to w wielu różnych wymiarach, głównie wertykalnym i horyzontalnym (Topczewska 2010; Korzeniak 2011, Mierzejewska, Parysek

2014), oraz skoordynowanych działań, przy uwzględnieniu specyfiki województwa zachodniopomorskiego. O specyfice tej decyduje z pewnością między innymi położenie geograficzne (przygraniczne, nadmorskie, nad jedną z największych rzek kraju – Odrą itp.), przeszłość historyczna, demografia (ludność napływowa), postsocjalistyczna spuścizna (m. in. tereny popegeerowskie ze wszystkimi problemami społeczno-gospodarczymi), czy też rozwój Szczecina jako ośrodka metropolitalnego. Szczeciński Obszar Metropolitalny (SOR) jest jednym z kluczowych elementów rozwoju województwa, zapisanych w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa*, w celu strategicznym nr 3: „zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu”, opracowanym na podstawie *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*. Szczecin niewątpliwie ma szansę stać się metropolią w pełnym tego słowa znaczeniu, ze względu na jego potencjał ludzki, łącznie z potencjałem akademickim oraz potencjał położenia geopolitycznego jako miasta transgranicznego, mającego „międzynarodową” historię (Lewandowski 2013), a tym samym pełnić funkcję bieżącego wzrostu regionalnego.

10.5. Wyzwania polityki społecznej i gospodarczej województwa zachodniopomorskiego w świetle zmian demograficznych

Nie ulega wątpliwości, że obserwowane, niekorzystne tendencje demograficzne, a także specyfika województwa zachodniopomorskiego, w szczególności w zakresie spuścizny realnego socjalizmu, muszą wpływać w określony sposób na możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego i przyjmowaną politykę rozwoju. W tym kontekście aspekty demograficzne potraktować można w kategoriach wyzwań rozwojowych województwa, z którym uporać się muszą władze różnego szczebla, ale także inne podmioty (przedsiębiorcy, instytucje, stowarzyszenia, fundacje itp.). W takich okolicznościach, przyjęcie określonej polityki rozwoju regionalnego wiązać się będzie w dużej mierze od odpowiedzi na następujące pytania.

- 1) Które aspekty i tendencje demograficzne województwa zachodniopomorskiego stanowią największe wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej z perspektywy odpowiednio: władz krajowych, wojewódzkich, samorządowych różnych szczebli oraz przedstawicieli nauki?
- 2) Co jest przyczyną obserwowanych w województwie niekorzystnych trendów demograficznych? Które z tych przyczyn można wyeliminować na poziomie regionu, a które na poziomie krajowym lub lokalnym?
- 3) Jak powstrzymać niekorzystne trendy demograficzne identyfikowane w województwie? Jakie działania w tym względzie podjąć mogą i podejmują wła-

dze różnego szczebla i jakie zaproponować mogą przedstawiciele świata nauki? Jaką rolę odegrać może polityka migracyjna, ważna w szczególności w przypadku terenów nadgranicznych? Jaką rolę może i powinna odegrać polityka demograficzna państwa?

- 4) W jaki sposób dostosować należy politykę rozwojową (społeczną, gospodarczą, przestrzenną) prowadzoną na różnych szczeblach do niekorzystnej sytuacji demograficznej i niekorzystnych trendów demograficznych zachodzących w regionie (zmniejszająca się liczba mieszkańców, starzenie się społeczeństwa, emigracja osób młodych i wykształconych itp.)?
- 5) Czy władze samorządowe na poziomie gminy, powiatu i województwa dysponują odpowiednimi narzędziami kształtowania polityki społecznej (rodzinnej, mieszkaniowej, zdrowotnej, imigracyjnej, zatrudnienia, pomocy społecznej, prewencji i zwalczania zjawisk patologii itp.), będącej odpowiedzią na zachodzące procesy i trendy demograficzne? Jakich instrumentów brakuje w tym zakresie?
- 6) Czy władze samorządowe dysponują wystarczającymi narzędziami kształtowania polityki gospodarczej, w tym przede wszystkim proinwestycyjnej i w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy? Dla kogo te miejsca pracy tworzyć w obliczu identyfikowanych trendów demograficznych, i jak aktywizować zawodowo osoby, które z różnych powodów nie zamierzają pracy podjąć?
- 7) Jak kształtować stabilny rozwój gospodarczy regionu w warunkach niekorzystnych trendów demograficznych? Czy dotyczy to tradycyjnie pojmowanego rozwoju ilościowego, czy raczej jakościowego?
- 8) Jaką rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym powinna odgrywać metropolia Szczecin wraz z obszarem funkcjonalnym? Jakie działania podejmują władze różnego szczebla na rzecz rozwoju Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego jako bieguna wzrostu i jak uniknąć skutków towarzyszącej temu polaryzacji (przejawiającej się m. in. koncentracją ludności i miejsc pracy w obszarze metropolitalnym przy depopulacji i stagnacji pozostałej części regionu)?

Każde z tych pytań ma charakter złożony, a odpowiedzi na nie z pewnością nie są łatwe i wymagają wielu pogłębionych badań i analiz.

10.6. Podsumowanie

Potencjał demograficzny należy potraktować jako jedno z ważniejszych czynników rozwoju regionalnego. W przypadku województwa zachodniopomorskiego potencjał ten, potraktowany w kategoriach ilościowych, ulega pomniejszeniu (zmniejszająca się liczba ludności oraz potencjalnych rąk do pracy,

przy wzroście udziału osób w starszym wieku). Obserwowane zmiany sytuacji demograficznej badanego regionu nie odbiegają od przeciętnych, obserwowanych w kraju oraz w samym Szczecinie.

Zachodzące w województwie zachodniopomorskim zmiany demograficzne można potraktować jako zagrożenie, wręcz wyzwanie dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Uporanie się z nim wymaga przyjęcia odpowiedniej polityki rozwoju, i to zarówno intraregionalnej, jak i interregionalnej. Polityka ta powinna nawiązywać do zasad rozwoju zrównoważonego oraz powinna być zintegrowana w wymiarze wertykalnym i horyzontalnym.

Konieczna jest współpraca władz różnego szczebla (rządowych i samorządowych) i innych podmiotów w zakresie opracowania zintegrowanej polityki rozwoju regionalnego i konsekwentnej realizacja jej zapisów. Pożądaną byłaby także współpraca ze środowiskami naukowymi, co dałoby możliwość wypracowania optymalnej polityki rozwoju regionalnego, opartej na aktualnych teoriach naukowych, koncepcjach i modelach rozwoju społeczno-gospodarczego. Trudno jednak zakładać, iż będzie to nadal rozwój ilościowy, z którym od wielu lat kojarzone są procesy rozwojowe, ale raczej nowy jakościowo proces, nawiązujący bardziej do koncepcji wzrostu zerowego, opracowanej w 1972 roku przez Klub Rzymski. Dotyczyć to będzie zatem raczej zmiany jakościowej, nawiązującej do obserwowanych w regionie i kraju tendencji demograficznych, na modyfikację których w chwili obecnej mamy niewielki wpływ. Ewentualne efekty prowadzonej w ostatnich latach na różnych poziomach (krajowym, regionalnym, lokalnym) polityki prorodzinnej, mogą być obserwowane dopiero w dłuższej perspektywie czasowej.

Bibliografia

- Brundtland G.H. (1987), *Our Common Future*, WCED, Oxford University Press, Oxford.
- Churski P. (2008), *Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Gilowska Z., Gorzelak G., Jałowiecki B., Sobczak K. (1998), *Kierunki polityki regionalnej Polski*, „Studia Regionalne i Lokalne” 1998, 24(57).
- Hingel, A.J. (1993), *Note on 'A new model of European development': Innovation, technological development and Network-led integration*, Commission of the European Communities. Science, Research and Development. FAST, FOP 361 EN, Brussels.
- Korzeniak G. (2011), *Wprowadzenie*, [w:] *Zintegrowane planowanie rozwoju miast*, G. Korzeniak (red.), Instytut Rozwoju Miast, Kraków, s. 7–10.
- Lewandowski R. (2013), *Czy Szczecin jest metropolią?*, Edukacja Humanistyczna 2013, 1 (28), 99–112.

- Mierzejewska L. (2009), *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Mierzejewska L., Parysek J.J. (2014), *Integrated planning of the development of a city in terms of the diurnal activity of its residents*, Bulletin of Geography. Socio-economic Series 2014, No. 25, 143–153.
- Ormerod, P. (1993), *Notes on unemployment Paper Presented at Unemployment Conference at Wiston House, Sussex* (London, September 1993).
- Parysek J.J., Mierzejewska L. (2012), *Trajectories of the demographic development of Poland after 1989*, Bulletin of Geography. Socio-economic Series 2012, No. 17, 109–115.
- Parysek, J. (2002a), *Metropolises and the processes of metropolitanisation*, „Geographia Polonica” 2002, 75/1, 25–42.
- Parysek, J. (2002b), *Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania transformacji przestrzenno-strukturalnej i rozwoju miast polskich w końcu XX wieku (Internal and external determinants of the spatial-structural transformation and development of Polish towns in the late 20th century – in Polish)*, [w] *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, J. Słodczyk (red.), Uniwersytet Opolski, Opole, s. 15–32.
- Parysek, J. (2004), *Trajektorie rozwoju miast polskich w latach 1992–2002 (Development trajectories of Polish towns in the years 1992-2002 – in Polish)*, [w] *Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989-2002*, J. Parysek (red.), Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 117–132.
- Topczewska T. (2010), *Zintegrowane planowanie rozwoju i rewitalizacji miast w wybranych krajach „starej” Unii Europejskiej i w Polsce*, „Człowiek i Środowisko” 2010, 34 (1-2), 5–25.

CZEŚĆ III
**WYZWANIA POLITYKI SPOŁECZNEJ
I GOSPODARCZEJ WOBEC SYTUACJI
DEMOGRAFICZNEJ POMORZA ZACHODNIEGO**

11. Debata panelowa

Moderator – prof. dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Paneliści:

Dr Dominik ROZKRUT – Prezes Głównego Urzędu Statystycznego

Piotr DOMAGALSKI – Dyrektor Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie

Marcin SZMYT – Przedstawiciel Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego

Prof. dr hab. Beata BUGAJSKA – Dyrektor Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Miasta Szczecin, Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego

Dr Natalia SYPION-DUTKOWSKA – Uniwersytet Szczeciński

Prof. dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Prof. L. Mierzejewska podkreśliła, że Paneliści reprezentują władze rządowe, samorządowe, ważne urzędy oraz naukę. Prof. Lidia Mierzejewska przypomniała, iż tematem dyskusji są wyzwania polityki społecznej i gospodarczej wobec sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego, zaś jej celem jest omówienie tych wyzwań, rozpatrywanych w aspekcie zrównoważonego rozwoju regionalnego. Do takiego rozwoju zobowiązuje nas Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którą „rozwój zrównoważony powinien być podstawą wszelkich podejmowanych działań”.

Jesteśmy już po debatach w ramach dwóch sesji poświęconych sytuacji województwa zachodniopomorskiego. Prof. L. Mierzejewska zaprezentowała kilka slajdów obrazujących rozwój liczby ludności województwa oraz m. Szczecina na tle Polski w latach 1996–2015. Zmiany w liczbie ludności, jakie zachodzą w województwie zachodniopomorskim, są podobne do obserwowanych dla całej Polski. Różnice występują jedynie w m. Szczecin. Zarówno w kraju, jak i w województwie niekorzystne zmiany zanotowano od 2011 roku, od kiedy liczba ludności się zmniejsza. W Szczecinie spadek liczby ludności miał miejsce już w połowie lat 90. Podobne, niekorzystne tendencje zmian w trzech porównywanych jednostkach zachodziły także w przypadku ludności w wieku

przedprodukcyjnym. Od 2010 roku w województwie, podobnie jak w całej Polsce, zmniejsza się liczba ludności w wieku produkcyjnym. W samym Szczecinie te niekorzystne zmiany wystąpiły już wcześniej. Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym zwiększa się we wszystkich porównywanych populacjach. Jakże zatem można sformułować wyzwania dla rozwoju regionalnego województwa zachodniopomorskiego w świetle obserwowanych trendów zmian demograficznych?

Jest to przede wszystkim zapewnienie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego w warunkach zmniejszającego się potencjału demograficznego województwa oraz niekorzystnych zmian strukturalnych, których wynikiem jest starzenie się ludności. Podjęcie się tego wyzwania zależy od przyjęcia polityki rozwojowej, zarówno tej intraregionalnej jak i interregionalnej. Region musi być potraktowany jako składowa powiatów, a jeszcze bardziej szczegółowo – jako suma gmin. Dlatego polityka regionalna prowadzona na szczeblu powiatów będzie wpływała na tendencje rozwojowe całego województwa. Równocześnie województwo, traktowane jako region, jest częścią większej całości, jaką jest kraj. Zatem współpraca międzyregionalna i polityka państwa wobec regionu będzie również wpływała na możliwości rozwojowe danego województwa. Uporanie się z problemami rozwoju regionalnego wymaga zatem zintegrowania polityk rozwojowych zarówno w wymiarze wertykalnym, jak i horyzontalnym, przy uwzględnieniu pewnej specyfiki województwa zachodniopomorskiego. O tej specyfice decyduje przede wszystkim położenie geograficzne (nadmorskie, przygraniczne, dolina Odry, walory uzdrowiskowe), przeszłość historyczna, bardzo mały udział ludności „zasiedziałej”, prawie wszyscy mieszkańcy są potomkami ludności napływowej, spuścizna postsocjalistyczna w postaci terenów popegeerowskich i związanych z tym problemów (specyficzna mentalność osób zamieszkujących te tereny), a także rozwój Szczecina jako ośrodka metropolitalnego.

Wobec wyzwań, przed jakimi stoi województwo zachodniopomorskie, zostały sformułowane pytania wyznaczające ramy dyskusji. Jest to 8 złożonych pytań:

- 1) Które aspekty i tendencje demograficzne województwa zachodniopomorskiego stanowią największe wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej z perspektywy odpowiednio: władz krajowych, wojewódzkich, samorządowych różnych szczebli oraz przedstawicieli nauki?
- 2) Co jest przyczyną obserwowanych w województwie niekorzystnych trendów demograficznych? Które z tych przyczyn można wyeliminować na poziomie regionu, a które na poziomie krajowym lub lokalnym?
- 3) Jak powstrzymać niekorzystne trendy demograficzne identyfikowane w województwie? Jakże działania w tym względzie podjąć mogą i podejmują władze różnego szczebla i jakie zaproponować mogą przedstawiciele świata na-

uki? Jaką rolę odegrać może polityka migracyjna, ważna w szczególności w przypadku terenów nadgranicznych? Jaką rolę może i powinna odegrać polityka demograficzna państwa?

- 4) W jaki sposób dostosować należy politykę rozwojową (społeczną, gospodarczą, przestrzenną) prowadzoną na różnych szczeblach do niekorzystnej sytuacji demograficznej i niekorzystnych trendów demograficznych zachodzących w regionie (zmniejszająca się liczba mieszkańców, starzenie się społeczeństwa, emigracja osób młodych i wykształconych itp.)?
- 5) Czy władze samorządowe na poziomie gminy, powiatu i województwa dysponują odpowiednimi narzędziami kształtowania polityki społecznej (rodzinnej, mieszkaniowej, zdrowotnej, imigracyjnej, zatrudnienia, pomocy społecznej, prewencji i zwalczania zjawisk patologii itp.), będącej odpowiedzią na zachodzące procesy i trendy demograficzne? Jakich instrumentów brakuje w tym zakresie?
- 6) Czy władze samorządowe dysponują wystarczającymi narzędziami kształtowania polityki gospodarczej, w tym przede wszystkim proinwestycyjnej i w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy? Dla kogo te miejsca pracy tworzyć w obliczu identyfikowanych trendów demograficznych i jak aktywizować zawodowo osoby, które z różnych powodów nie zamierzają pracy podjąć?
- 7) Jak kształtować stabilny rozwój gospodarczy regionu w warunkach niekorzystnych trendów demograficznych? Czy chodzi o tradycyjnie pojmowany rozwój ilościowy, czy raczej jakościowy?
- 8) Jaką rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym odgrywać powinna metropolia Szczecin wraz z obszarem funkcjonalnym? Jakie działania podejmują władze różnego szczebla na rzecz rozwoju Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego jako bieguna wzrostu i jak uniknąć skutków towarzyszącej temu polaryzacji (przejawiającej się m. in. koncentracją ludności i miejsc pracy w obszarze metropolitalnym przy depopulacji i stagnacji pozostałej części regionu)?

Prof. dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Poprosiła, aby rozpocząć dyskusję od wypowiedzi każdego z uczestników panelu w sprawach, które są w sferze ich zainteresowań, z uwzględnieniem powyższych pytań. Po tej rundzie wystąpień będzie możliwość włączenia się do debaty uczestników konferencji. Potem, poprosimy Panelistów o podsumowanie i próbę rekomendacji działań, które należałoby podjąć, jakich używać instrumentów, aby zapewnić rozwój województwa.

Dr Dominik ROZKRUT

Prezes Głównego Urzędu Statystycznego

Potwierdził, że rzeczywiście województwo zachodniopomorskie wpisuje się w negatywne tendencje procesów demograficznych, które obserwowane są na poziomie całego kraju. Region ma pewną swoją specyfikę, np. największy udział dzieci urodzonych w związkach pozamałżeńskich. W województwie, podobnie jak w całym kraju, niekorzystnie zmienia się struktura ludności według wieku. To wszystko przekłada się już i przekładać się będzie w przyszłości na realne problemy w obszarze gospodarki, jak i polityki społecznej. Cieszymy się ze spadku bezrobocia, a równocześnie zapominamy, jak niski jest w całej Polsce, a w województwie szczególnie niski, współczynnik aktywności ekonomicznej. Jego pochodną jest niski współczynnik zatrudnienia. Oznacza to istnienie dużych niewykorzystanych zasobów pracy, które pozostają poza rynkiem pracy. Należałoby je zmobilizować do aktywności. Jest to niezwykle ważna sprawa, która powinna być przedmiotem debaty zarówno na poziomie centralnym, jak i na poziomie lokalnym. Obecnie korzystamy z zasobów pozyskiwanych np. z Ukrainy, ale atrakcyjność Polski dla tych zasobów jest wprost funkcją otwartości rynków pracy na zachód od Odry. Jeśli tamte rynki pracy będą chętniej i szerzej otwierać się na te zasoby z Ukrainy, to my również z tych zasobów nie będziemy mogli, przynajmniej przez jakiś czas, korzystać, dopóki będziemy mniej konkurencyjni. Są to bardzo poważne problemy, bowiem w warunkach starzejącego się społeczeństwa musimy myśleć o systemie ubezpieczeń społecznych, o tym, aby system ten się bilansował. Dlatego jest bardzo istotne, abyśmy potrafili aktywizować te grupy społeczne, które pozostają wykluczone chociażby z przyczyn naturalnych. Była mowa o osobach z zaburzeniami psychicznymi, ale taka grupa osób niepełnosprawnych jest dalece szersza i należy zastanowić się, w jaki sposób można ich aktywizować na tyle, na ile to jest możliwe. Wykorzystanie ich na rynku pracy poszerzy ten rynek. To nie należy do zadań GUS. My nie jesteśmy od tego, aby budować polityki. My jesteśmy od tego, aby dostarczać rzetelnych danych, na kanwie których można byłoby te polityki budować. Cieszymy się z uwzględnienia tej naszej roli w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju. Wśród trzech zasadniczych celów Strategii, pierwszy wspomina wprost o rozwoju gospodarczym, ale wspomina też o danych, na których powinny być kształtowane polityki rozwojowe. Powinny być one oparte na rzeczywistych obserwacjach, w sposób rzetelny zgromadzone. To nas cieszy. Staramy się wychodzić z szeregiem inicjatyw, które realizują takie oczekiwania, aby dostarczać potrzebne materiały empiryczne. Wspomniałem o inicjatywie budowy zespołu do spraw statystyki rodzin wspólnie z Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Celem zespołu jest przyj-

rzenie się, a jaki sposób monitorowane jest to, co dzieje się w rodzinach, mając na względzie to, że w zachowaniach związanych z budową rodziny następują pewne zmiany. Rodzina jest najważniejszym elementem trwałości społeczeństwa. GUS podejmuje także szereg inicjatyw we współpracy z Ministerstwem Cyfryzacji. Są to działania, które wcześniej nie były realizowane, a są potrzebne. Jest np. projekt parentyzacji, w którym zbierane są informacje w oparciu o źródła administracyjne. We współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej prowadzone są badania dotyczące kształtowania zasobów na rynek pracy. W ramach odbudowy szkolnictwa zawodowego potrzebne są badania w celu uzyskania informacji, w jakich kierunkach szkolnictwo to powinno być rozwijane.

Kiedy mówimy o tym, że wyzwania demograficzne stwarzają określone problemy dla polityki gospodarczej i społecznej, m.in. poprzez ograniczoność zasobów, powinniśmy pamiętać o konieczności jak najlepszego, najbardziej efektywnego ich wykorzystania. Oznacza to m.in. potrzebę zwiększenia efektywności działania administracji publicznej. W tej sferze GUS współdziała z MSWiA. Został przygotowany projekt monitorowania usług publicznych, jakie usługi są świadczone, gdzie i jakiej jakości. Są to ważne sprawy związane z organizacją państwa. Silne państwo jest jednym z celów Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju. Włączamy się w te inicjatywy właśnie po to, aby służby statystyki publicznej rozwijały to, co nazywamy strukturą informacyjną państwa. Chcemy zabezpieczyć to państwo od strony informacyjnej, dostarczając mu odpowiednie dane na odpowiednich poziomach dezagregacji, czy to terytorialnej czy tematycznej.

Przed nami, jako służbą statystyki publicznej, są dwa duże zadania.

Jedno to zwiększenie korzystania z danych administracyjnych poza administracją. Mamy bowiem tendencje do prowadzenia szeregu badań statystycznych. Tymczasem wiele danych jest dostępnych w źródłach poza administracyjnych, np. w zakładach energetycznych moglibyśmy uzyskać pewne informacje, które musimy obecnie pozyskiwać w inny sposób. Przeszkodą są pewne formuły i rozwiązania prawne, ale i w tej sferze zgłosiliśmy szereg poprawek legislacyjnych, które – mamy nadzieję – staną się wkrótce przedmiotem prac Parlamentu, aby umożliwić nam prowadzenie tych badań w sposób bardziej skuteczny i efektywny przy obniżonych zapotrzebowaniach na zasoby.

Drugie, bardzo istotne, zadanie – namawiam do włączenia się w procesy przygotowawcze – to kolejny spis powszechny w 2021 roku. Obecnie rozważamy różne podejścia do organizacji spisu; jakimi metodami zbierać informacje, abyśmy rzeczywiście w okresie popisowym dysponowali głębokim zasobem informacyjnym, który ułatwiłby prowadzenie tych polityk, o których dzisiaj dyskutujemy.

Piotr DOMAGALSKI

Dyrektor Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie

Rozpoczął od stwierdzenia, że z punktu widzenia pomocy społecznej zmiany demograficzne mają zasadnicze znaczenie w zapewnianiu opieki osobom potrzebującym. Rzeczywiście, największym wyzwaniem jest starzenie się społeczeństwa. Wprawdzie sam wiek nie stanowi podstawy przy ubieganiu się o pomoc, ale z reguły łączy się z nim niepełnosprawność i przewlekłe choroby.

Ze względu na strukturę społeczną, brak rodzin wielopokoleniowych, samotność, rośnie liczba wyzwań dla administracji dotyczących potrzeby udzielenia pomocy osobom starszym. Dochody osób starszych, często samotnych, a ze względu na różnicę w długości życia, są to przeważnie kobiety, powodują, że osoby te nie dysponują wystarczającymi środkami na zapewnienie sobie możliwości samotnego prowadzenia gospodarstwa domowego. Ze względu na brak opieki rodzinnej, funkcję tę musi przejąć administracja. Ważne jest, aby opieka ta była świadczona jak najdłużej w miejscu zamieszkania. Aby starsza osoba przebywała w środowisku, które zna, w którym dobrze się czuje, w którym przebywa od wielu lat. Ze względów finansowych ten okres pobytu w miejscu zamieszkania będzie przeciągany nawet ponad czas uzasadniony, bowiem pobyt w domu pomocy społecznej jest kosztowny. Gminy często bronią się przed kierowaniem osób starszych do domów pomocy społecznej, gdyż w części muszą finansować pobyt swoich mieszkańców w takim domu. Ale także ze względu na dobro osób starszych, powinny one pozostawać w swoim środowisku możliwie najdłużej. W tym względzie jest też pole do działania dla administracji. Takie przykłady mamy np. w Szczecinie, gdzie administracja stara się organizować usługi dotyczące m.in. możliwości korzystania z dziennych domów pobytu. Jest to właściwe rozwiązanie.

Czy tendencje demograficzne można odwrócić? Zobaczymy. Mamy program *Rodzina 500+*, mamy świadczenie wychowawcze. Jednym z oczekiwanych efektów tych działań jest wzrost liczby urodzeń. Potrzeba czasu na efekty tych programów. Czy ten wzrost będzie, czy okaże się odpowiedni wysoki, to się okaże. Miejmy nadzieję, że efekty będą odpowiednio znaczące.

Konsekwencją starzenia się społeczeństwa jest pogarszający się stan zdrowia, występowanie wielu chorób związanych z podeszłym wiekiem. Powoduje to konieczność zmian oferty pomocy społecznej. Musi być ona poszerzona. Wiąże się z tym potrzeby szkoleniowe, edukacyjne, studia podyplomowe ukierunkowane na kształcenie kadr, które będą zajmowały się pomocą osobom starszym. Nie mogą to być tylko pracownicy socjalni, którzy zajmują się zarówno dziećmi, rodzinami i osobami starszymi. Ta specjalizacja będzie postępować.

Są różne typy domów pomocy społecznej, do których trafia coraz więcej osób starszych, gdyż nie są już w stanie zapewnić sobie podstawowych potrzeb. Do domów pomocy społecznej zwykle nie trafiają osoby starsze tylko ze względu na wiek. Trafiają tam osoby ze względu na wiek w połączeniu z przewlekłą chorobą. Z tym związane są zmiany potrzeb dotyczących usług domów pomocy społecznej. Stawiane przed nimi wyzwania związane są z tym, że coraz więcej mieszkańców domu pomocy społecznej stanowią osoby leżące, wzrasta potrzeba usług pielęgnacyjnych.

Pomimo trudności interpretacyjnych i finansowych związanych z zatrudnianiem pielęgniarek w domach pomocy społecznej, trzeba sobie z tym problemem radzić. Z jednej strony wskazane jest zatrudnianie pielęgniarek i potrzeby finansowania ich pracy z NFZ, z drugiej, trudno sobie wyobrazić, aby w przypadku braku takiego finansowania (a nie jest to zapewnione) w domu pomocy społecznej nie było zatrudnionych pielęgniarek, które wspierałyby opiekunki w pielęgnacji przewlekle chorych osób starszych.

Kolejnym narzędziem, którego początki funkcjonowania dopiero obserwujemy, to uruchomiony przed trzema laty program *Senior+* (wcześniej *Senior wigo*r). Jest on ofertą dla jednostek samorządu terytorialnego na tworzenie dziennych domów pobytu dla osób starszych. W województwie zachodniopomorskim zainteresowanie tym programem można nazwać „początkowym”. W pierwszym roku mieliśmy 7 dps *Senior wigo*r, obecnie jest 8 ofert na utworzenie kolejnych dziennych dps, czy też klubów dla osób starszych. Można liczyć na to, że w kolejnych latach liczba tych domów będzie wzrastać, podobnie, jak dzieje się to z *Klubami Maluch*.

W zakresie wsparcia rodzin z małymi dziećmi, w 2017 r. wdrazamy program *Maluch+*. Pozwala on gminom na tworzenie żłobków, klubów dziecięcych, finansowanie opiekunów, jak również uzyskanie przez rodziców dofinansowania kosztów pobytu dzieci w prywatnych żłobkach i klubach dziecięcych. W pierwszym roku zainteresowanie było niewielkie – powstało kilka żłobków. W roku 2017 Wojewoda Zachodniopomorski zapewnił różne formy wsparcia z budżetu. Podpisał 58 umów. Jesteśmy przekonani, że ten korzystny trend będzie się utrzymywał.

Marcin SZMYT

Przedstawiciel Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego

Poinformował, że reprezentuje pion, który w Urzędzie Marszałkowskim zajmuje się programowaniem rozwoju. Tam też koordynowany jest strumień środków europejskich, które w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych są zarządzane przez marszałków województw. Jest to zajęcie niezwykle absorbu-

jące, ale bardzo ważne, aby traktować te środki jako narzędzie do realizacji polityki rozwoju regionu. Ten wymiar strategicznego programowania rozwoju jest kluczowy. Niestety, często na te działania brakuje czasu, ze względu na różne uwarunkowania związane z tym, jak środki europejskie są dystrybuowane i wdrażane na poziomie poszczególnych programów operacyjnych. Ale bez tego narzędzia trudno byłoby podejmować i prowadzić na taką skalę pewne działania w zakresie polityki rozwoju. Dla nas jest też wyzwaniem w zakresie różnych procesów, o których była już dzisiaj mowa.

Z ogromnym zainteresowaniem słuchałem poszczególnych wystąpień. Dane, które prezentują pracownicy naukowcy naszych wyższych uczelni, których dostarcza Urząd Statystyczny w Szczecinie, z którym ściśle współpracujemy, potwierdzają pewne nasze oceny intuicyjne. Wskazują na pewne trendy, które należy brać pod uwagę przy kreowaniu polityki rozwoju i myśleniu o przyszłości. W tym kontekście pieniądze europejskie znaczą wiele. Natomiast powinniśmy być przygotowani na to, iż z uwagi na wzrastający poziom rozwoju gospodarczego Polski, niezależnie od wielkości budżetu Unii Europejskiej po roku 2020, tych pieniędzy może być w Polsce mniej. Jest to ważne uwarunkowanie, które nasuwa pytanie, na ile będziemy w stanie jeszcze zwiększyć efektywność środków publicznych, którymi w Polsce dysponujemy. Są to kwoty niebagatelne. Natomiast, niestety naznaczone strukturalnym brakiem umiejętności współpracy pomiędzy poszczególnymi dysponentami środków publicznych, taką swoistą sektorowością, która jest obecna nie tylko na poziomie administracji centralnej, ale również w działaniach samorządów różnych szczebli. Porozumienie, wspólnota celów i sposobów działania jest warunkiem zbudowania silniejszej polityki publicznej w tych sferach, o których dzisiaj rozmawiamy.

Z procesami, trendami demograficznym nie sposób wygrać. Można i trzeba minimalizować negatywne efekty wynikające z tych zjawisk, natomiast nie sposób jest je w całości powstrzymać bądź zmienić ich kierunek. Natomiast dysponujemy narzędziami, które we wspólnym działaniu władz rządowych i samorządowych, na wszystkich poziomach, do gmin włącznie, powinniśmy wykorzystać. Powinniśmy koncentrować się na działaniach, które byłyby efektywnie realizowane. Na poziomie samorządu województwa jesteśmy w procesie realizacji Strategii Rozwoju Województwa. Jest to dla nas ważny proces, który pozwala uwzględnić zjawiska dokonujące się na naszych oczach. W tym procesie wyszliśmy z założenia, że przede wszystkim powinniśmy traktować strategię jako proces, który dokonuje się stale w kolejnych latach, po to, aby lepiej odpowiadać na te wyzwania, które są przed nami. Nie oznacza to, że nie powinniśmy określić celów tych działań. Natomiast musimy wziąć pod uwagę, że bardzo wiele procesów dokonuje się ciągle i trudno nadążyć z ich monitorowaniem. Dlatego podstawowym założeniem jest staranna obserwacja kształtowania się podstawowych relacji, które nazywamy po-

wiązaniami funkcjonalnymi, czyli zjawiskami określającymi sposób funkcjonowania mieszkańców województwa, w tym, w jaki sposób samodzielnie określają oni swoje cele życiowe związane również z miejscem zamieszkania i pracy.

Z zainteresowaniem wysłuchałem analizy związanej z migracjami wewnętrznymi. Jest to dla nas dodatkowa wskazówka, że właśnie trzeba badać powiązania funkcjonalne i starać się je inspirować bądź wzmacniać. To pozwoli lepiej zaadresować docelowo lokowanie środków publicznych. Będzie nas to zobowiązywać, aby być może zrezygnować ze wspierania niektórych obszarów, niektórych funkcji, nie budzących zainteresowania mieszkańców województwa. Jest to strategiczna decyzja, ale pozwoli ona lepiej zaadresować interwencję publiczną. Pozwoli doprowadzić do tego, aby standard usług publicznych był lepiej dopasowany do sieci osadniczej w województwie, do tego w jaki sposób ona się rozwija i w jaki sposób się kształtuje. Chodzi o powiązania funkcjonalne, uwzględniające znaczenie poszczególnych jednostek.

Mieliśmy okazję wysłuchać informacji o metropolii Szczecina, o jej znaczeniu. Podobnie jest z koszalińsko-kołobrzESCO-białogardzkim obszarem funkcjonalnym. Został on w ostatnich latach bardziej zrestrukturyzowany i zinstytucjonalizowany. Ma on znaczenie ze względu na położenie dużych miast w województwie, które przyczynia się do nierównomiernego rozwoju województwa. Mogło by rozwijać się bardziej równomiernie. Ten wymiar terytorialny w połączeniu z funkcjonalizmem jest silnie obecny w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju, o czym mówił też p. Prezes D. Rozkurt. Bardzo nas to cieszy, bo-wiem do Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju nawiązują bezpośrednio założenia, które legły u podstaw Strategii Rozwoju Województwa w procesie, w który weszliśmy już przeszło 2 lata temu. Nie mamy dzisiaj czasu na omówienie modelu, który chcielibyśmy wdrażać przy okazji aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa, natomiast chcę wyraźnie wskazać, że w naszym przekonaniu kluczem do lepszej, skuteczniejszej polityki, jest lepsze zaobserwowania zjawisk, uznanie, że będą się one siłą rzeczy dokonywać i trzeba próbować za nimi podążać, ale przede wszystkim zapewnienie na wszystkich możliwych szczeblach dobrej współpracy i koordynacji. Pozwoli to właściwie ukierunkować strumień środków publicznych. Dzisiaj nie wygląda to najlepiej.

Dr hab. Beata BUGAJSKA

Dyrektor Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Miasta Szczecin, Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego

Przypomniała, że od wielu lat działa w Polskim Towarzystwie Gerontologicznym, a w działalności naukowej także zajmuje się gerontologią i szeroko rozumianą polityką senioralną.

Zastanawiając się nad tym, jak powstrzymać niekorzystne trendy demograficzne, jako gerontologowi nasunęła mi się refleksja, abyśmy nie oceniali tych zmian zbyt jednostronnie. Czym innym jest bowiem problem dzietności, a czym innym wydłużanie się naszego życia. Spojrzenie na osoby starsze, osoby na emeryturze, w kategorii potencjału ale również ze świadomą refleksją dotyczącą profilaktyki zdrowotnej, ubezpieczenia, jak najdłuższej samodzielności czy też zagospodarowania potencjału seniorów, jest jednym z wyzwań obecnych trendów demograficznych. Każdy chce żyć dłużej. Obyśmy żyli jak najdłużej w jak najlepszym zdrowiu, ale również zagospodarowując potencjał, co zresztą bardzo interesująco wygląda w programie Urzędu Marszałkowskiego (*Program dla Rodziny*), który wcześniej rekomendowałam w *Regionalnej Radzie ds. Seniora*. Tam jest to widoczne: centrum wolontariatu, mentoringu seniorów, czyli zagospodarowania potencjału osób starszych.

Te trendy demograficzne są i będą, o czym wspomniał p. dyr. Marcin Sznyt. My ich nie powstrzymamy z dnia na dzień. Możemy poprzez określone działania prowadzone we współpracy, przy wymianie doświadczeń, w dużym poczuciu odpowiedzialności, bez względu na prezentowane poglądy i rozbieżność w różnych punktach widzenia, odpowiedzialnie kreować wdrażanie nowych działań.

Gdy zastanawiam się, jak powstrzymać niekorzystne trendy demograficzne, to pojawia się pytanie, dlaczego nie potrafiliśmy 20 lat temu powstrzymać tego, do czego doszło do dzisiaj. Było wtedy także wiele dyskusji, z których wynikało, że przecież znane są prognozy demograficzne, a jednak nie potrafiliśmy. Co było tego przyczyną? Brak świadomości? Mieliśmy w województwie oddział geriatryczny na 30, czy 40 łóżek. Potem walczyliśmy, aby go nie zlikwidowano, ale z ograniczoną skutecznością. Zmniejszono najpierw do 12 łóżek, potem do sześciu. Teraz chcemy odwrócić to, czego nie potrafiliśmy zrobić wcześniej. Jest to też być może odpowiedzialność nauki, dwie dekady zaniedbania w kształceniu medycznym w zakresie geriatry. Słyszymy, że będą zmiany również w sferze geriatry. Rodzi się pytanie, jak szybko zdążymy nadrobić to duże zaniedbanie. Równocześnie, interesujący jest taki punkt widzenia, że skoro mimo wiedzy, mimo prognoz, mimo świadomości, nie byliśmy w stanie nic wcześniej zrobić, to co obecnie należałoby zrobić, aby nie tylko koncentrować się na powstrzymaniu tego, czego nie udało się zrobić wcześniej, ale być może powinniśmy bardziej wizjonersko patrzeć w przyszłość, tak kreować tę politykę rodzinną, senioralną, aby przewidywać tendencje, które będą w rzeczywistości politykę, która już nie będzie naszym udziałem. Wtedy, gdy w okres emerytalny wejdą kolejne pokolenia. Pokolenia już inne, żyjące w innej rzeczywistości. Jest to całe otwarcie na rynek, na poprawę wydajności pracy, na nowe techno-

logie w opiece nad seniorami, ale również nowe technologie stanowiące inspirację do wzrostu wydajności pracy.

Zmiany demograficzne są na tyle interesujące i inspirujące, że efekt zmian na szczeblu gminy, powiatu, powiatu i kraju widoczny jest dopiero po latach – negatywny lub pozytywny. W przypadku Szczecina wyzwania, którym staramy się sprostać, polegają przede wszystkim na podnoszeniu jakości życia wszystkich pokoleń. Taki sztabowy program dla Szczecina, to *Szczecin przyjazny rodzinom*. Jest to z jednej strony *Szczecińska karta rodziny*, *Szczecińska karta seniora*, *Miejsca przyjazne seniorom*. Funkcjonuje też jedno z pierwszych rozwiązań krajowych *Bon opiekuńczy* dla rodziców dzieci w wieku żłobkowym, którym nie jesteśmy w stanie zapewnić miejsc w żłobku.

Przy zaawansowanym starzeniu się zasobów pracy i zwiększającym się potencjale obciążenia współczynnika opiekuńczości, istotne jest stworzenie takich mechanizmów, także w skali kraju, które odciążąby tzw. *pokolenie sandwicz*, czyli osoby na przedpolu starości (55-ladne, czy nawet młodsze), które bez systemu wsparcia ich dzieci w opiece żłobkowej, chociażby w postaci *Bonu opiekuńczego*, czy też bez wsparcia w opiece nad seniorami, nad rodzicami, a często nad innymi członkami rodziny, nie będą mogły zaktywizować się zawodowo, ponieważ trud tej opieki spoczywa głównie na kobietach. W polityce senioralnej otwieramy się wprost na różne działania. Dom pomocy społecznej jest ostatecznością dla osób starszych, dla takich, które nie są w stanie samodzielnie funkcjonować w środowisku, w tym z chorobami otępiennymi. W Szczecinie powstanie *Centrum ds. Seniorów*, które będzie miało za zadanie koordynację pewnych działań i inicjatyw senioralnych. Będzie tam też punkt informacyjny dla seniorów i ich rodzin. Trzeba ukierunkowania na rozwój mieszkań chronionych, mieszkań wspomaganych, na rozwój wolontariatu i mentoringu senioralnego.

Dr Natalia SYPION-DUTKOWSKA

Uniwersytet Szczeciński

Przypomniała, że kapitał ludzki jest podstawowym czynnikiem rozwoju nowoczesnych przedsiębiorstw. Nie jest to już, jak to było wcześniej, infrastruktura. Od wpływ młodych ludzi ze Szczecina i regionu za granicę można zatrzymać stosując zintegrowaną politykę rodzinną, edukacyjną i mieszkaniową, polegającą m.in. na odbudowie samorządowej sieci żłobków, przedszkoli i zwiększenia opieki pozalekcyjnej w szkole. W odróżnieniu od mojej przedmówczyni, zamiast tych *bonów*, proponuję odbudowę sieci tych instytucji samorządowych.

Kolejnym zagrożeniem, które będzie prowadziło do degradacji regionu jest przygotowywana przez Rząd nowa *ustawa o szkolnictwie wyższym 2.0*, która

przewiduje podział uczelni na ośrodki naukowe i dydaktyczne. Jako ośrodki naukowe przewiduje się te, które znajdują się w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu i Poznaniu. Pozostałe ośrodki mają być zdegradowane do poziomu uczelni dydaktycznych. Mają być odcięte od badań naukowych i nie będą miały tytułu do podtrzymywania kontaktów międzynarodowych. Młodzież z regionu wyjedzie do tych ośrodków naukowych. Dotyczy to tej zdolniejszej, ambitniejszej części młodzieży. Zazwyczaj ta młodzież zostaje w miastach, w których ukończyła studia. W mojej ocenie jest to niezgodne z polityką zrównoważonego rozwoju.

Władze samorządowe w porozumieniu z gminami stanowiącymi miejskie obszary funkcjonalne, np. Gryfic, Szczecinka, Drawska, wspólnie z lokalnymi przedsiębiorstwami powinny zadbać o lepszą ofertę szkolnictwa zawodowego, które powinno być prowadzone w regionie.

Na szczeblu centralnym należy konsekwentnie dążyć do całkowitej likwidacji umów śmieciowych. Bezterminowy kontrakt o pracę daje stabilizację i podstawę do założenia rodziny, a w konsekwencji zwiększenia dzietności.

W zakresie polityki mieszkaniowej niezbędna jest większa aktywność władz samorządowych. Ze względu na uwarunkowania historyczne, w województwie zachodniopomorskim znaczna część lokali stanowi własność gminy. Potrzebne są lokalne programy udostępniania tych mieszkań na zasadach preferencyjnego czynszu, lokali komunalnych, nie na podstawie kryteriów socjalnych lecz w porozumieniu z pracodawcami, zgodnie z potrzebami rynku pracy.

Prof. dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Po stwierdzeniu o zakończeniu rundy wystąpień członków panelu, poprosiła uczestników konferencji o uwagi, komentarze i pytania.

Prof. dr hab. Teresa Lubińska

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytet Szczeciński

Przysłuchiwałam się dyskusji. Są to bardzo trudne zagadnienia. Pogratulowałam już p. prof. Józefinie Hrynkiewicz, a równocześnie współczułam, bowiem nie jest łatwo zdiagnozować sytuację i zaproponować jakieś rozwiązania. Nie

jest to przecież tylko problem Polski czy naszego województwa. Cała Europa przed tym stoi. Główny problem sprowadza się do roli kobiety. Rola kobiety i rodziny. Widzę, że Państwo doskonale znają się na statystyce, na polityce społecznej. Jestem też pod wrażeniem ośmiu pytań sformułowanych przez p. prof. L. Mierzejewską. Moglibyśmy na ich temat napisać 8, albo i więcej habilitacji. Ale problem jest bardzo poważny. Padło ważne pytanie, czy my 20 lat temu zdawaliśmy sobie sprawę z kierunku rozwoju demograficznego. Moja odpowiedź brzmi NIE. Państwo może bardziej interesowali się tymi sprawami, ale przeciętny obywatel nie interesował się, jak świat będzie wyglądał za 20 lat. Przypuszczam, że do społeczeństwa nie dociera też obecna sytuacja demograficzna, ani prezentowana dzisiaj perspektywa. Może warto rozważyć opracowanie i rozpowszechnianie broszury informującej, aby rozpocząć dyskusję nad najtrudniejszymi sprawami kraju. Nie wiem, kto powinien to robić? Trzeba dążyć do upowszechnienia wiedzy na temat roli kobiet. Należy uświadamiać, że praca w domu jest wielką i ważną pracą. Pani dr Marta Hozer z Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania prowadzi bardzo nowatorskie badania poświęcone wycenie PKB wytworzonego przez kobiety w domu. Wycenia ją na 3 tys. zł miesięcznie. Warto podkreślić, że odnosi się to jedynie do wymiaru finansowego.

W podsumowaniu jeszcze raz gratuluję pomysłu na przeprowadzenie debat na trudne sprawy demograficzne we wszystkich województwach. Nie wiem, jak mogliby do tego włączyć się socjologowie, politycy, kobiety. Ważne jest, aby debaty te nie były realizowane w atmosferze ataku sugerującego, że jedna osoba jest bardziej wartościowa od drugiej, bo przykładowo jedna ma dzieci, druga nie. To musi być prowadzone w atmosferze szacunku, z uznaniem różnych podejść do życia

Bardzo trafnie powiedział prof. W. Tarczyński: *dobrze, że to wiemy. Mamy dosyć czasu, aby z tego wyjść. Życzę wszystkim, aby się to udało.*

Prof. dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Podkreśliła się, że zadaniem, które trudno przecenić jest uświadomienie problemów demograficznych władzom lokalnym. Wiele dokumentów rozwojowych w gminach, powiatach, jest nastawionych na przyrost ludności. Wystarczy popatrzeć na Studium kierunków zagospodarowania przestrzennego. Wszędzie wyznaczane są tereny pod nową zabudowę. Kto będzie te domy budował, skoro trendy demograficzne są takie, a nie inne.

IWONA KIMOWICZ

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

Zgłosiła dwie uwagi. Jedna uwaga jest taka, że na konferencji poświęconej rodzinie mieliśmy przyjemność wysłuchania refleksji Burmistrza Grodziska Mazowieckiego, który opowiadał o tym, że jest burmistrzem już trzecią kadencję. Pierwszą kadencję poświęcił na rozwój dróg i przedsiębiorstw, a dwie kolejne poświęcił inwestowaniu w rodzinę. Bowiem jeśli tego nie zrobi to nie będzie miał kto z tych dróg korzystać i pracować w tych przedsiębiorstwach. Zainicjował i wprowadził wiele ulg dla rodzin w różnych dziedzinach, we wszystkich, w których może to zrobić samorząd. Te ulgi i preferencje spowodowały, że nie ma problemu. Ma pełne żłobki, pełne szkoły. Jest to dobry kierunek myślenia i działania samorządu. Wiele samorządów o tym wie.

Druga sprawa, na nieco inny temat, ale także bardzo aktualna. Żyjemy w czasach niezwykle szybkiego rozwoju techniki. W ubiegłym roku na kongresie polityków społecznych padła teza, że polityka społeczna także powinna przyrzyć się tej sytuacji. Cały czas mówimy o niedoborze osób, które będą wchodziły na rynek pracy. Ale rozwój technologii może spowodować, że będzie to rynek niedoboru właśnie miejsc pracy. Nowoczesna technologia może doprowadzić do tego, że tak naprawdę większym problemem będzie organizacja czasu wolnego oraz sposobu zagospodarowania potencjału ludzkiego, ponieważ pracę będą wykonywać roboty. Podobno nie jest to wcale perspektywa 50 lat ale może 20-tu. Dlatego, jeśli mówimy o wyzwaniach polityki społecznej, to warto byłoby spojrzeć na to również od tej strony.

Prof. dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Przyznała, że druga uwaga p. Iwony Kimowicz jest istotną sprawą, aczkolwiek ważne jest też, aby wprowadzanie nowych technologii nie eliminowało nasz rynku pracy. Praca jest ciągle ważnym składnikiem naszego życia. Warto zastanowić się, jaki skutek nowe technologie będą miały dla rozwoju zrównoważonego.

Prof. dr hab. Wojciech MARECKI

Zwrócił uwagę, że druga uwaga p. Iwony Kimowicz jest problemem znanym w historii myśli ekonomicznej. Technika rozwija się od dawna. Ale zawsze

znajdowało się jakieś wyjście. Już wielokrotnie mówiono, że technika zastąpi ludzi, a potem i tak okazywało się, że tej pracy nie brakowało.

Prof. W. Marecki nawiązał do wypowiedzi p. Prezesa D. Rozkruta i zadał pytanie dotyczące możliwości wykorzystania tych zasobów. Mamy coraz więcej pracowników z Ukrainy, co należy ocenić pozytywnie, ale też są jeszcze możliwości wykorzystania zasobów w Polsce. Nie znam wyników badań w tym zakresie dla Szczecina. Przed trzema dniami była konferencja, w trakcie której prof. Zenon Wiśniewski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, bardzo dobry specjalista z zakresu rynku pracy, poinformował, że jest w trakcie prowadzenia badań dotyczących aktywizacji osób 50+ i w trzech największych miastach województwa kujawsko-pomorskiego z dużym trudem znalazł 45 osób (15 z Torunia, 15 z Wąbrzeźna i 15 z Inowrocławia). Z jego badań wynika, że grupa osób, na które należy ukierunkować badania, to są panie w wieku mobilności zawodowej. Prof. W. Markowski zapytał, czy w tym zakresie prowadzone są jakieś badania w województwie zachodniopomorskim. Co jakiś czas dochodzą informacje o analizach dotyczących grupy 50+. Tylko czy te osoby są chętne do podejmowania pracy?

Dr Dominik ROZKRUT

Prezes Głównego Urzędu Statystycznego

W krótkiej odpowiedzi na powyższe pytanie stwierdził, że wiodącą rolę w tym zakresie ma Wojewódzki Urząd Pracy, który tego typu badania realizuje i one tam powstają. Jest to bardzo istotny problem. Ważny jest też wymiar terytorialny. Osób tych powinniśmy się spodziewać raczej nie w dużych miastach, ale w małych ośrodkach i na wsiach, na obszarach zdeurbanizowanych. Tam występują te problemy. W przypadku województwa zachodniopomorskiego, byłaby to południowo-wschodnia jego część. Tam występuje bezrobocie, mimo ogólnych tendencji zanikania bezrobocia. Tam cały czas ono jest znaczące. Dlatego te aktywizacyjne programy powinny być kierowane na tamte tereny.

Prof. dr hab. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Dodała, że sytuacja jest inna, gdy miejsc pracy brakuje, a inna gdy ich nie brakuje, ale są osoby, które nie chcą podjąć pracy. Jak zatem skłonić je do aktywności zawodowej?

Piotr DOMAGALSKI

Dyrektor Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie

Problem bezrobocia w województwie zachodniopomorskim był już wcześniej poruszany. Istnieje taka zależność, że wykształcenie bezrobotnych jest wyższe w miastach i dużych miejscowościach a niższe w miejscowościach mniejszych. Stanowi to problem do zagospodarowania. Analiza sytuacji w powiatach potwierdza zróżnicowanie w profesjach zarejestrowanych bezrobotnych. Np. w powiecie gryfickim było niedawno zarejestrowanych 100 kucharzy. W naszym województwie, w stosunku do innych, to zróżnicowanie jest większe. W powiatach łobeskim czy świdwińskim jest duże bezrobocie. Są to te rejony, z których jest daleko do dużych ośrodków (Szczecina, Koszalin). Trzeba się zastanowić nad zwiększeniem mobilności przestrzennej osób poszukujących pracy, np. przeanalizować połączenia transportowe.

Marcin SZMYT

Przedstawiciel Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego

Potwierdził istnienie zróżnicowania zasobów rynku pracy i kapitału społecznego. Wiąże się z tym terytorialne podejście do poszczególnych zagadnień w polityce samorządu województwa. Powstała m.in. koncepcja włączenia takiego obszaru wydzielonego na potrzeby interwencji samorządu województwa w wykorzystaniu środków publicznych. Wyznaczony obszar, który na poziomie zestawienia kilkunastu wskaźników daje obraz terenu, który z różnych powodów rozwija się wolniej niż pozostała część regionu. Jest to spójne z tym, co na samym początku mówił p. Wojewoda, wskazując że ta północna, a głównie północno-zachodnia część województwa rozwija się intensywniej. Rzeczywiście, obszar tej specjalnej strefy obejmuje, najogólniej mówiąc, centralną i południowo-wschodnią część województwa. Natomiast, na ile możliwe jest inspirowanie aktywności tych obszarów zależy od wielu czynników. Możliwe są do wykorzystania środki europejskie, ale ważna jest aktywność gospodarzy terenu. Są już przykłady koordynacji działań samorządów lokalnych, np. porozumienia powiatów na rzecz wspólnej koncepcji i rozwoju szkół zawodowych, które będą bardziej dostosowane do potrzeb rynku pracy. Jest to pomysł na to, jak pewne sprawy, które nie znają granic administracyjnych, realizować ponad formalnym podziałem na jednostki administracyjne. Takim przykładem może być szukanie rozwiązań na rzecz wspólnej infrastruktury sieciowej i chociażby transportu. Jest przykład trzech powiatów centralnej części województwa, które postanowiły prowadzić wspólnie transport publiczny, zapewniając lepszy do-

stęp do miejsc pracy, śledząc migracje wewnętrzne na obszarach tych powiatów.

Tomasz KUBIAK

Zadał pytanie, czy chociażby ze względu na obecność p. prof. J. Hrynkiwicz, jesteśmy w stanie sformułować kilka postulatów, które przyczyniłyby się do poprawy sytuacji demograficznej województwa.

Prof. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Wyraziła nadzieję, że w swoich końcowych wystąpieniach uczestnicy panelu sformułują swoje rekomendacje.

Dr hab. Beata BUGAJSKA

Dyrektor Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Miasta Szczecin, Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego

Odniosła się do wypowiedzi p. dr Natalii Sypion-Dutkowskiej informując, że *bon* nie ma zastąpić innych form zapewnienia opieki nad dziećmi, np. żłobków. Żłobki powstają i nadal będą powstawać. *Bon* jest alternatywą do wyboru przez rodziców oraz na sytuacje gdy nie ma możliwości skorzystania z tych innych form opieki.

Odnosząc się do dyskusji o wpływie nowych technologii i rozwiązań technicznych na przyszłą sytuację mieszkańców, przypomniała maksymę, że *zawsze do szczęścia człowiekowi potrzebny jest drugi człowiek*. Natomiast należy liczyć na to, że te nowe technologie odciążą opiekunów i będą niezwykle ważnym elementem rzeczywistości.

W odpowiedzi na apel o sformułowanie rekomendacji p. prof. B. Bugajska wymieniła konieczność rozwoju geriatry, czyli sprostanie w zapewnieniu opieki w sytuacji, którą nazywamy *podwójnym starzeniem* się, tj. wzrostu znaczenia *czwartego wieku* (80+). Ale opieka geriatryczna powinna rozpocząć się wcześniej, np. od 70-go roku życia, aby wdrożyć działania dotyczące profilaktyki demencji, depresji, zagrożeń chodu i innych dolegliwości tego wieku. Z perspektywy regionu i gmin, w których przy starzejącym się społeczeństwie oraz

odpływie osób w wieku produkcyjnym będą mały dochody przy równoczesnym wzroście wydatków na zapewnienie opieki, ważną rekomendacją jest korzystanie z ubezpieczenia pielęgnacyjnego. Mówi się o tym od wielu lat w Polskim Towarzystwie Gerontologicznym. Wtedy wiele problemów pielęgnacyjnych byłoby rozwiązanych. W perspektywie kolejnych dekad samorządów nie będzie stać na to, aby bez tej indywidualnej przezorności, zapewnić kompleksową opiekę nad osobami, które będą jej potrzebowały.

Ważną sprawą jest edukacja, rozumiana jako kształcenie przezorności o własną starość, ale również edukacja rodzin w zakresie odpowiedzialności za członków własnych rodzin. Na poziomie rządowym i samorządowym potrzebne jest wypracowanie rozwiązań wspierających te rodziny. Będzie to możliwe przy zdecydowanej zmianie paradygmatu w opiece nad starością, wzorem krajów skandynawskich. Dla przypomnienia, oznacza to dążenie do jak najdłuższej samodzielności, towarzyszenie, a nie wyręczanie oraz rozwój usług środowiskowych.

Dr Dominik ROZKRUT

Prezes Głównego Urzędu Statystycznego

Odnosząc się do priorytetów polityki, które mogłyby mieć wpływ na zmianę tendencji demograficznych, poinformowałem, że wkrótce zostaną opublikowane pierwsze wyniki badań, które będą dotyczyły *Programu 500+*. Pierwsze efekty, które widzimy w postaci wzrostu liczby urodzeń, są takie proste, namacalne. Niemniej w szerokim spektrum badań prowadzonych przez GUS, np. badaniu budżetów gospodarstw domowych, w którym jesteśmy w stanie wprowadzić pewne dodatkowe cechy, które mogą pomóc w ocenie, kto jest beneficjentem *Programu 500+* i jaki ma on wpływ na wzrost liczby urodzeń. Z wystąpienia i dyskusji konferencji wynika, że konieczne są różne działania, zwłaszcza na szczeblu lokalnym.

W badaniach statystycznych zadbamy o to, aby uzyskać pełny materiał empiryczny dla decydentów kształtujących politykę społeczną na wszystkich szczeblach. W tym m.in. celu zdecydowaliśmy się, wspólnie z Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, przyspieszyć o rok realizację bardzo ważnego badania spójności społecznej. Powinno ono dostarczyć także bogaty zestaw informacji mających związek z problemami, o których dzisiaj mówimy. Umożliwi to wgląd w naturę tych zjawisk. Jako służby statystyki publicznej swoją rolę postrzegamy m.in. jako podmiot możliwie wcześniej reagujący na zgłaszane zapotrzebowanie na informacje.

Piotr DOMAGALSKI

Dyrektor Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie

Zaczął od stwierdzenia, że polityka społeczna kosztuje, o czym doskonale wiedzą samorządowcy. Pieniądzy potrzeba dużo, dlatego trzeba je mądrze wydawać. Warto przyjąć zasadę, że **pomocy** tam, gdzie jest ona potrzebna, **należy udzielać jak najwcześniej**. Zbyt późne reagowanie służb społecznych powoduje, że ta pomoc będzie bardzo kosztowna. Jeśli odpowiednio wcześniej nie zapewnimy pomocy w miejscu zamieszkania, czy to w postaci usług opiekuńczych, czy w innej formie, dowóz posiłków, itp. Wachlarz możliwej pomocy jest szeroki. Brak takiej interwencji w odpowiednim momencie powoduje, że potem taką osobę należy umieścić w domu pomocy społecznej. A jest to jedna z najbardziej kosztownych form pomocy, a przy tym najmniej korzystna i najmniej przyjazna dla osoby starszej z punktu widzenia jej życia i funkcjonowania w społeczeństwie.

Przed kilku laty powołano asystentów rodzinnych. Ich zadaniem jest wspieranie rodziny w ich funkcjonowaniu. Rozwój asystentury może przyczynić się do reagowania we wczesnych etapach nieprawidłowości w rodzinie i potrzeby pomocy lub wsparcia. Jest to istotne także dla efektywności *Programu 500+*. Część rodzin objętych programem nie bardzo może sobie z tym poradzić. Są zaskoczeni tak wysokimi kwotami, jakie dostali do dyspozycji. Nierzadko żyli od zasiłku do zasiłku, czasami kilka dni, czasami nieco dłużej. Tak funkcjonowały niektóre rodziny w tej biedniejszej części województwa. Raptem dostali większą gotówkę. Trzeba im pomóc, nauczyć. Rozwój asystentury powinien pomóc w funkcjonowaniu rodzin.

Nawiązując do niezwykle trafnej uwagi o roli kobiety w rodzinie, należy zastanowić się nad sytuacją kobiet, które poświęciły się wychowaniu dzieci. Mają środki do życia z programu wychowawczego. Ale one wypadają z rynku pracy. Gdy dzieci skończą 18 lat, objęcia pomocą będą wymagały te matki. Będą one musiały wrócić do aktywnego życia, tam gdzie jest to możliwe. W wielu przypadkach mogą sobie nie poradzić i trzeba będzie im pomóc. Stosunkowo łatwo pomagać rodzinie, dzieciom, ale matki są pozostawione bez opieki.

Marcin SZMYT

Przedstawiciel Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego

Nawiązał do swojej wstępnej wypowiedzi o tym, że warto kooperować, warto dobrze obserwować rzeczywistość i reagować na miarę potrzeb. Na poziomie województwa Urząd Marszałkowski ma ofertę, którą chce zainspirować samo-

rządy lokalne, naszych podstawowych partnerów. Urząd jest też zawsze otwarty na współpracę w ramach propozycji rządowych.

Kluczem do sukcesu działań, które mają odpowiedzieć na wyzwania demograficzne, jest bardzo mądra i ścisła kooperacja wszystkich uczestników tego procesu. Wizja, którą niesie za sobą Strategia rozwoju województwa, wyposażona jest następnie w dokumenty rozwoju polityk sektorowych. Należą do nich: Polityka dla kapitału społecznego i spójności społecznej, Polityka dla edukacji, Polityka dla gospodarki, Polityka dla rynku pracy. Są one ze sobą skorelowane i sprowadzają się do wspólnego mianownika, w którym pojawi się rodzina. *Region dla rodziny* jest takim miejscem, do którego samorząd województwa zaprasza samorządy lokalne, starając się wspierać różnego rodzaju inicjatywy, czy to na rzecz rodziny, czy to na rzecz seniorów. Te dwa wątki dominują w tym dokumencie. Z drugiej strony wzmacnianie kapitału społecznego, który w jakimś zakresie się kurczy, a z trzeciej – podnoszenie poziomu życia na Pomorzu Zachodnim, które może wspierać procesy migracyjne i osiedleńcze. Poprzez stworzenie bardzo atrakcyjnych warunków zamieszkania i pracy, pozwoli zarówno zatrzymać rdzennych mieszkańców w regionie oraz przyciągać imigrantów, nie tylko z zagranicy, ale z województw ościennych. Jest to koncepcja trochę merkantylna i wykreowana tylko z uwzględnieniem interesu Pomorza Zachodniego. Ma ona jednak silne umocowanie w koncepcji strategii naszych sąsiednich regionów. Jest to trochę działanie konkurencyjne między samorządami. Atutem jest atrakcyjność życia i pracy w regionie.

Dr Natalia SYPION-DUTKOWSKA

Uniwersytet Szczeciński

Zwróciła uwagę na potrzebę prowadzenia polityki na szczeblu rządowym zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Każdy region ma oczekiwania egoistyczne. Np. już rozwinięte ośrodki metropolitalne chciałyby środki finansowe zatrzymać u siebie. Jednak zasada zrównoważonego rozwoju powinna być na szczeblu rządowym zasadą wiodącą.

Nawiązując do wystąpienia p. prof. Lubińskiej dotyczącego roli kobiety, p. dr N. Sypion-Dutkowska zaproponowała wprowadzenie narzędzia instytucjonalnego wsparcia kobiet w zakresie opieki nad dziećmi i nad osobami starszymi.

Prof. Lidia MIERZEJEWSKA

Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Szczeciński

Przypomniała, że w 1973 roku w ramach raportu Klubu Rzymskiego powstała koncepcja wzrostu zerowego. Nie wykluczone, że nasza sytuacja może ukierunkować nasze myślenie na tę koncepcję sprzed prawie półwiecza. Wobec aktualnych trendów demograficznych trudno jest myśleć o rozwoju takim, jaki nam towarzyszył przez nieodległy miniony okres. Z tej dyskusji wynika generalny wniosek, że musimy iść w kierunku rozwoju jakościowego. Chodzi tutaj zarówno o długość, jak i jakość życia, o dbałość o rodzinę i dzieci, ale również o rozwój gospodarczy. Przy tworzeniu miejsc pracy trzeba będzie zadbać o wysoką jakość tych miejsc.

Prof. L. Mierzejewska podziękowała za aktywność w dyskusji panelowej zarówno Panelistom, jaki pozostałym uczestnikom konferencji, którzy włączyli się do debaty.

Prof. dr hab. Józefina HRYNKIEWICZ,
Przewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej

ZAKOŃCZENIE

Konferencja dostarczyła nam bardzo wielu tematów do dalszej debaty, do przemyśleń, a inspiracji do działania. Pani prof. Teresa Lubińska zwróciła uwagę na to, że zagadnienia demograficzne są trudne. Są nawet bardzo trudne. Wszystkie decyzje demograficzne podejmujemy indywidualnie, gdyż należą do naszego osobistego życia, potrzeb, marzeń i wyobrażeń o szczęściu, o rodzinie. Skutki tych decyzji są bardzo daleko idące i mają wpływ na wiele wymiarów życia społeczeństwa i państwa. Państwo czy samorząd nie mogą na te decyzje wpływać, bo mają one charakter najbardziej osobisty. Państwo, władze publiczne mogą jedynie stworzyć warunki prawne, organizacyjne, społeczne, edukacyjne i inne. Państwo może, według własnych wyobrażeń, stworzyć korzystne warunki. Uczni, publicyści, politycy mogą według własnych badań, poglądów, opinii formułować bardzo odmienne stanowiska w różnych sprawach dotyczących stanu i rozwoju ludności. Na przykład w sprawie depopulacji. Jedni twierdzą, że „nie ma problemu depopulacji”, bowiem generalnie rzecz ujmując, na świecie rodzi się wcale niemało ludzi. To, że mało dzieci rodzi się w Europie, to jest problem Europy. W innych częściach świata rodzi się dużo, to być może Europa zostanie z czasem zasiedlona przez inne narody, jeśli Europejki nie chcą rodzić więcej dzieci.

Historia także podsuwa różne rozwiązania. Historia Polski zawiera różne warianty rozwoju ludności. W XVII wieku na terenie Polski organizowano akcje osiedleńcze. Osiedlano Austriaków, Niemców. Ma to odzwierciedlenie chociażby w nazwach niektórych miejscowości na terenie Podkarpacia (Padew Narodowa, Tuszów Narodowy). Okolice Leżajska zamieszkują także dziś Polacy o niemieckich nazwiskach. Wśród wielu rodzin, które osiedlały się w Polsce w dawnych wiekach, były jednostki wybitne, o wielkich osiągnięciach naukowych, artystycznych, politycznych. Ich przodkowie przyjechali na te tereny na zaproszenie władz państwa polskiego. Celowe osadnictwo w przeszłych wiekach było prowadzone na Podkarpaciu, ale też w województwie mazowieckim. Wyraźne ślady tego osadnictwa są w okolicach Sochaczewa, Węgrowa, Płocka, Skierniewic. Było to osadnictwo prowadzone celowo. Czy można dziś sięgnąć do tych doświadczeń? Robią to też współczesne państwa (np. USA, Niemcy). Nie nazywają tego oficjalnie osiedlaniem, ale celowo od dawna przyjmują imigrantów. Migranci z Polski szybko się asymilują, a następne pokolenie czasem

niewiele wie o swoim pochodzeniu. Znam polskie rodziny, które osiedliły się poza Polską, celowo wybierając kraj swojego osiedlenia. Często są to ludzie bez wykształcenia i wykształceni, lekarze, inżynierowie, matematycy, informatycy, muzycy, którzy mieszkają tam, gdzie wybrali sobie miejsce. Różne państwa rozwiązują to w różny sposób problemy depopulacji. Czy Polska problem depopulacji może rozwiązać metodą imigracji? To trudne zagadnienie, tym bardziej że imigranci poszukują lepszych warunków ekonomicznych; ponad 95 % wszystkich imigrantów osiedla się z powodów ekonomicznych.

Przyszłość demograficzna Polski jest już w znacznej mierze ukształtowana; znane są procesy starzenia się i wymierania generacji już żyjących, także znana jest potencjalna liczba matek do 2040 roku i dalszych lat.

W Polsce mamy bardzo niską dzietność, która wymaga przełamania. Czy to będzie możliwe? Czy znane przykłady z Europy Zachodniej będą miały zastosowanie w Polsce? Tam udało się to uczynić. Obecnie, poza warunkami ekonomicznymi, lepszą pracą, bardziej rozwiniętymi usługami, musimy w Polsce kreować pewnego rodzaju modę na posiadanie dzieci. Czy sukcesem życiowym może być liczna, szczęśliwa rodzina, a nie kariera zawodowa i wysokie dochody? Być może w Polsce trzeba tworzyć modę, swoisty snobizm na dobrze funkcjonującą, mądrą rodzinę, która cieszy się także licznym potomstwem. W Polsce dotychczas rodzina wielodzietna kojarzona była z biedą, patologią i brakiem odpowiedzialności. Nie tak dawno w Polsce oświadczyć, że pochodzi się z rodziny wielodzietnej, która nie jest ani patologiczna, ani biedna, jest to po prostu liczna rodzina, było dużą odwagą osobistą. W Polsce sytuacja zmienia się, bo do pewnego stylu życia, w pewnych środowiskach pojawia się moda na liczniejsze potomstwo. Jedną z moich wychowanek, pracującą w dużej korporacji prawniczej, powiedziała: „my *korpoludki* nie mamy prawa mieć dzieci, ale szefowie korporacji mają ich po kilkoro”. Oznacza to, że wyrazem ich powodzenia życiowego staje się liczna rodzina. Czy zatem w Polsce moda na liczne rodziny ma szansę powodzenia? Być może tak, gdyż we wszystkich badaniach nad systemem wartości polskiego społeczeństwa, prowadzonych od lat 40. XX wieku, na pytanie, co jest najwyższą wartością, przeważają odpowiedzi, że jest to rodzina, posiadanie dzieci, wspólne ich wychowywanie. Rodzina jest warunkiem szczęścia i powodzenia.

Wszystkie najważniejsze procesy demograficzne zachodzą w rodzinie, dlatego to co najważniejsze mamy do zrobienia w polityce ludnościowej, to wzmacnianie rodziny, tworzenie warunków do powstawania rodzin, ich rozwoju, wychowania dzieci, zapewnienia trwałego następstwa pokoleń. Między bajki można włożyć oczekiwania, że ludziom starym pomoże geriatryka, technika, nowe technologie i tym podobne oczekiwania. Jak wiadomo „starość się Panu Bogu nie udała”, to antidotum na starość może być tylko rodzina, której trzeba pomóc

zaopiekować się osobami starymi. W Polsce wciąż trwamy w przekonaniu, że rodzina jest i będzie się opiekować starcami. Tymczasem zmiany w tym zakresie poszły bardzo głęboko. Nie ma w Polsce nawet badań nad oceną wielkości potencjału opiekuńczego rodziny. Pokolenie obecnych 40–50-latków swoje dzieci posłało za granicę, a gdy za 30–40 lat będą starzy, to ani najlepszy smartfon, ani najlepsze komputery czy nowoczesne technologie, które dziś sprawnie łączą nas z Wielką Brytanią, Kanadą, Australią, nie udzielą pomocy. Ten problem w Polsce należy do najważniejszych problemów wymagających pilnego rozwiązania. Coraz liczniejsze będą generacje tych, którzy dochodzą do okresu, w którym wymagają opieki, ponieważ ich siły zarówno fizyczne, jak i umysłowe, nie pozwolą im samodzielnie funkcjonować, bez pomocy drugiej osoby. To jest dzisiaj najważniejszy problem, tym ważniejszy, im większa jest emigracja z danego terenu, także z województwa zachodniopomorskiego. Gdy 2002 r. Rządowa Rada Ludnościowa po raz pierwszy zorganizowała Kongres Demograficzny, to tymi problemami nikt się nie przejmował. Problemy zaczęły narastać. II Kongres Demograficzny (2012) problemy te uznał za jedne z najważniejszych. W centrum zainteresowań Rządowej Rady Ludnościowej są one cały czas. W okresie minionego roku, w czasie organizowania konferencji regionalnych, mamy pytania od starostów, wójtów, co mamy zrobić, skoro 60% naszych mieszkańców stanowią ludzie starzy. Gmina, która liczy 2-3 tys. mieszkańców, w większości starych ludzi nie ma środków na realizację ustawowych zadań gminy. Problemy te są natury apolitycznej, nie mają związku z polityką. Dlatego muszą być rozwiązywane na wszystkich szczeblach administracji. Musimy ten problem sobie uświadamiać, o nim rozmawiać, obserwować, a także prowadzić badania.

Dziękuję wszystkim pracownikom Urzędu Statystycznego w Szczecinie za obecność na tej konferencji, za przygotowanie i prezentację materiałów i zachęcam do prowadzenia dalszych badań. Miejscowe władze zachęcam do korzystania z wyników tych badań. Jest w nich bardzo dużo wartościowej i ważnej wiedzy pomagającej lepiej i mądrzej rządzić.

Bardzo dziękuję Panu Wojewodzie, Panu Prezesowi Głównego Urzędu Statystycznego, Pani Dyrektor Urzędu Statystycznego za aktywny udział w konferencji i pomoc w jej zorganizowaniu. Dziękuję wszystkim, którzy przygotowali i zaprezentowali referaty oraz wszystkim uczestnikom konferencji.

Dziękuję pani profesor za poprowadzenie tej wielowątkowej debaty. Dziękuję wszystkim jej uczestnikom, jak i wszystkim uczestnikom konferencji, zwłaszcza tym, którzy aktywnie w niej uczestniczyli.

ANEKS

Sytuacja demograficzna województwa zachodnio-pomorskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej

Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki, Szczecin, 22 maja 2017 r.

PATRONAT HONOROWY

Minister
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Program

- 9.30 – 10.00 Rejestracja uczestników
- 10.00 – 10.15 Otwarcie Konferencji
Krzysztof Kozłowski, *Wojewoda Zachodniopomorski*
- 10.15 – 10.30 Przywitanie uczestników
Dr Dominik Rozkrut, *Prezes Głównego Urzędu Statystycznego*
Prof. dr hab. Józefina Hryniewicz, *Przewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej*
-
- 10.30 – 11.30 Sesja: **Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego**
Moderator: Dr Dominik Rozkrut, *Prezes Głównego Urzędu Statystycznego*
- Perspektywy rozwoju demograficznego województwa zachodniopomorskiego, wybrane konsekwencje ekonomiczne i społeczne**
prof. dr hab. Waldemar Tarczyński, *Dziekan Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Szczecińskiego*
- Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego – stan obecny i perspektywy**
Magdalena Wegner, *Dyrektor Urzędu Statystycznego w Szczecinie*
- Sytuacja demograficzna województwa zachodniopomorskiego na tle Polski - HDI w ujęciu regionalnym**
Dr Piotr Obidiński, Dr Marta Hozer-Koćmiel, *Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego*
- Specyfika procesów demograficznych w województwie zachodniopomorskim na tle Polski ze szczególnym uwzględnieniem ruchu naturalnego ludności**
Dr Magdalena Mojsiewicz, *Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego*
- Specyfika procesów starzenia się ludności województwa zachodniopomorskiego**
dr Rafał Iwański, *Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego*
- 11.30 – 12.00 Pytania i dyskusja
-
- 12.00 – 12.30 **Przerwa**
-
- 12.30 – 13.30 Sesja: **Sytuacja rodzin, migracje ludności a rynek pracy w województwie zachodniopomorskim**
Moderator: prof. dr hab. Józefina Hryniewicz, *Przewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej*
- Migracje wewnętrzne ludności w województwie zachodniopomorskim**
Dr Magdalena Mojsiewicz, dr Barbara Batóg, *Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Szczecińskiego*
- Migracje zagraniczne a polityka społeczna w województwie zachodniopomorskim**
Dr Marzena Matkowska, *Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Szczecińskiego*
- Sytuacja na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim**
Prof. dr hab. Iwona Markowicz, *Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Szczecińskiego*
- Kondycja rodziny a potencjał rozwojowy województwa zachodniopomorskiego**
Prof. dr hab. Irena Machaj, *Instytut Socjologii Uniwersytetu Szczecińskiego*
- Potencjał zdrowotny ludności w woj. zachodniopomorskim jako wyzwanie dla polityki społecznej**
Dr Artur Kotwas, *Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie*
- Zróżnicowanie poziomu życia w województwie zachodniopomorskim**
dr Agnieszka Sompolska-Rzechuła – *Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny*
-
- 13.30– 13.45 Pytania i dyskusja
-
- 13.45 - 15.15 Wyzwania polityki społecznej i gospodarczej wobec sytuacji demograficznej województwa zachodniopomorskiego
Moderator: dr hab. Lidia Mierzejewska, prof. US, *Wydział Nauk o Ziemi*
- 15.15 – 15.30 Pytania i dyskusja
- 15.00 – 15.20 **Podsumowanie i zamknięcie obrad**
prof. dr hab. Józefina Hryniewicz, *Przewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej*

Województwo
Zachodniopomorskie

Urząd Statystyczny
w Szczecinie